

Arhitektonski opus studija 3LHD

Rajković, Tin

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:882944>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-15**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

ARHITEKTONSKI OPUS STUDIJA 3LHD

Tin Rajković

Mentor: dr. sc. Dragan Damjanović, redoviti profesor

ZAGREB, 2021.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

ARHITEKTONSKI OPUS STUDIJA 3LHD

The Architectural Work of Studio 3LHD

Tin Rajković

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad obrađuje arhitektonski opus iznimno nagrađivanog i međunarodno prepoznatoga suvremenog hrvatskog studija 3LHD koji kontinuirano djeluje od 1994. godine pa sve do danas i koji je u tom razdoblju izradio oko 310 projekata. Od samog nastanka studija, njegovo djelovanje se veže uz tranzicijske okolnosti uspostave samostalne hrvatske države što je dovelo do nužnog i brzog prilagođavanja novoj tržišnoj dinamici koja nije zaobišla ni područje arhitekture. To je utjecalo na 3LHD-ov pristup projektiranju koji omogućuje fleksibilnost i neometano oslobađanje kreativnosti najčešće većeg broja sudionika s ciljem kreiranja što boljeg projekta za investitora, ali i za društvo jer projekti ovoga studija, koliko je god to moguće, nastoje naglasiti, ali i stvoriti nove, javne vrijednosti prostora. Pitanje stila u tom kontekstu manje je bitno, što se ogleda i na suvremenoj globalnoj razini, ponajprije zbog otvorenosti prema različitim konceptima te razvoja integrativnog pristupa kompjutorskog dizajniranja i proizvodnje unikatnih građevnih elemenata čime se mogućnosti oblikovanja i gradnje konstrukcija otimaju ograničenjima koja su postojala tijekom prijašnjih stoljeća. Shodno tome, arhitektonski projekti studija 3LHD raznovrsni su po svojim namjenama, a i po različitim utjecajima, stilskim elementima te tipološkim karakteristikama koje se mijenjaju ovisno o specifičnim potrebama svakoga projekta. U glavnom i najvećem dijelu ovog diplomskog rada nastoji se analizirati opus ovoga studija kroz izbor najistaknutijih kako realiziranih, tako i nerealiziranih projekata podijeljenih po kategoriji njihovih namjena, a sve s ciljem prepoznavanja autorskih karakteristika te kvalitetnih elemenata 3LHD-ovog djelovanja. Nakon takve analize, potrebno je usmjeriti se i na valorizaciju ovoga hrvatskoga studija kroz usporedbu s nekoliko glavnih, domaćih, arhitektonskih konkurenata prema kriterijima nagrađivanosti, prisutnosti na popisima najboljih ostvarenja suvremene arhitekture, veličini ureda te financijske uspješnosti što je dano u četvrtom poglavlju. Na kraju rada se zaključuje da je doprinos studija 3LHD hrvatskoj arhitektonskoj sceni od iznimne važnosti zbog djelovanja koje promiče humanističke ideale definiranja prostora pri čemu je osobito značajno ustrajno usmjerenje prema održivoj arhitekturi.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 285 stranica, 248 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: hrvatska arhitektura 20./21.st., održiva arhitektura, studio 3LHD, suvremena arhitektura, tranzicija

Mentor: dr. sc. Dragan Damjanović, red. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Frano Dulibić, red. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Patricia Počanić, asist., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 24. siječnja 2020.

Datum predaje rada: 19. travnja 2021.

Datum obrane rada: 27. travnja 2021.

Ocjena: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Tin Rajković, diplomant na Istraživačkom smjeru – modul Moderna i suvremena umjetnost diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom „Arhitektonski opus studija 3LHD“ rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 19.4.2021.

Vlastoručni potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ODREDNICE DJELOVANJA STUDIJA 3LHD	3
2.1. Uloga arhitekta u novoj državi	3
2.2. Pristup projektiranju	9
2.3. Pitanje stila	16
3. ANALIZA ARHITEKTONSKIH PROJEKATA STUDIJA 3LHD	22
3.1. Projekti za urbanistička rješenja i urbanu opremu.....	22
3.2. Projekti za višestambene i stambeno-poslovne građevine	52
3.3. Projekti za obiteljske kuće	70
3.4. Projekti za sveučilišne građevine	94
3.5. Projekti za muzeje i građevine drugih kulturnih namjena	105
3.6. Projekti za izložbene paviljone.....	118
3.7. Poslovna arhitektura	124
3.8. Projekti za građevine sportske namjene	144
3.9. Hotelska arhitektura.....	165
4. RADOVI STUDIJA 3LHD I SUVREMENA HRVATSKA ARHITEKTURA	202
4.1. Nagrađivanost.....	204
4.2. Prisutnost na popisima najboljih ostvarenja suvremene arhitekture	217
4.3. Veličina ureda i financijska uspješnost	219
5. ZAKLJUČAK	222
POPIS ISTAKNUTIH REALIZIRANIH I NEREALIZIRANIH PROJEKATA STUDIJA 3LHD U KRONOLOŠKOM REDU	226
POPIS LITERATURE	239
POPIS SLIKOVNIH PRILOGA	264
SUMMARY	285

1. UVOD

Studio 3LHD u svojim je više od 26 godina djelovanja izradio oko 310 arhitektonskih projekata¹ za građevine različitih namjena i tipologija, osvojio više od četrdeset nacionalnih i internacionalnih nagrada,² a svoj broj zaposlenih je s prvotnih četvero osnivača-partnera povećao na preko pedeset projektanata, pripravnika i administrativnih djelatnika.³

Svrha ovog diplomskog rada je prikazati povijest djelovanja ovog još uvijek aktivnog arhitektonskog studija, pokušati sustavno prikazati njegov arhitektonski opus, definirati autorske i stilske karakteristike kroz analizu njegovih projekata te valorizirati njegovo djelovanje u kontekstu suvremene hrvatske arhitekture.

Iako su arhitektonska djela ovoga studija često medijski popraćena te su brojni 3LHD-ovi projekti publicirani u hrvatskim te međunarodnim knjigama i časopisima, kao i na internetskim portalima posvećenima arhitekturi i dizajnu, dosada nije objavljen tekst ili knjiga koja je pokušala cjelovito i sustavno obraditi opus ovoga studija. Djelo koje je svojim sadržajem najbliže toj temi je knjiga hrvatskog arhitekta i kritičara arhitekture Maroja Mrduljaša *3LHD Interakcije* koja je nastala u sklopu istoimene izložbe održane krajem 2015. i početkom 2016. godine u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu, a njezin cilj bio je više vezan uz prikazivanje načina funkcioniranja studija 3LHD kroz razne „interakcije“ s više različitih tipova suradnika: statičara, umjetnika, drugih arhitekata, klijenata, medija, recipijenata arhitekture, itd. Bez obzira što je to bio primarni interes kako izložbe pa tako i knjige, Maroje Mrduljaš daje mnoge vrijedne opservacije koje će biti često citirane u tekstu ovog rada.

Prvi dio ovog diplomskog rada pod naslovom *ODREDNICE DJELOVANJA STUDIJA 3LHD* nastoji prikazati i objasniti što je definiralo početak, a i daljnje djelovanje ovog arhitektonskog studija: studiranje na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, prve prijave na natječaje, društveno-povijesni tranzicijski kontekst, specifičnost njegovog pristupa projektiranju te pitanje stila u okviru hrvatske, ali i globalne suvremene arhitekture.

Drugi dio ovoga rada, naziva *ANALIZA ARHITEKTONSKIH PROJEKATA STUDIJA 3LHD*, podijeljen je na više potpoglavlja pri čemu se u svakom analiziraju odabrani projekti

¹ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBt_tDY0&feature=emb_title 1:33:46 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

² 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/info/nagrade?sort=institution> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/tim> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

iste primarne namjene s ciljem usustavljivanja 3LHD-ovog arhitektonskog opusa te jasnijeg definiranja autorskih karakteristika i mogućih utjecaja. Opseg jednog diplomskog rada ne dopušta kvalitetnu obradu svakog pojedinog projekta 3LHD-a pa je zato pri analizi naglasak stavljen na one najistaknutije, kako ostvarene, tako i neostvarene projekte ovoga studija.

U trećem dijelu pod naslovom *RADOVI STUDIJA 3LHD I SUVREMENA HRVATSKA ARHITEKTURA* valorizira se arhitektonski opus studija 3LHD u kontekstu suvremene hrvatske arhitekture pri čemu se njegovo djelovanje uspoređuje s djelovanjem izabranih istaknutijih suvremenih hrvatskih arhitektonskih ureda, a komparacija se vrši prema odabranim parametrima: nagrađivanosti, prisutnosti na popisima najboljih ostvarenja suvremene arhitekture, veličini ureda te financijske uspješnosti.

U posljednjem dijelu rada iznesen je *ZAKLJUČAK* koji nastoji povezati najbitnije dijelove prijašnjih poglavlja i što jasnije definirati autorski identitet te značaj djelovanja studija 3LHD u cjelini, kao i njegovih pojedinih građevina.

2. ODREDNICE DJELOVANJA STUDIJA 3LHD

2.1. Uloga arhitekta u novoj državi

Četvero, tada budućih, osnivača-partnera studija 3LHD: Saša Begović (rođen u Bjelovaru 1967.,⁴ studirao 1987.-1994.⁵), Marko Dabrović (rođen u Dubrovniku 1969.,⁶ studirao 1989.-1996.⁷), Tatjana Grozdanić (rođena u Zagrebu 1968.⁸) i Silvije Novak (rođen u Rijeci 1971.,⁹ studirao 1989.-1996.¹⁰) upoznali su se tijekom studija na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. (Slika 1.) Početak njihove suradnje vezan je uz prijavu na međunarodni natječaj za višefunkcionalni kompleks u američkom gradu Seattleu 1994. godine,¹¹ o čijim će karakteristikama biti više riječi pri analizi projekata za urbanistička rješenja i urbanu opremu na početku sljedećeg poglavlja, a na koju ih je potaknuo, zajedno s još dvoje studenata, Dinkom Pavelić i Hrvojem Hrabrakom, profesor i poznati arhitekt Marijan Hrzić.¹² Zadovoljni načinom na koji zajedno funkcioniraju, njih četvero se dalje samostalno prijavljuje na natječaj za izgradnju hotela u Kišpatičevoj ulici u Maksimiru na kojem su pobijedili svojim projektom Hotela M 1994. godine.¹³ Taj projekt na kraju nije realiziran, ali ih je pobjeda na tom natječaju natjerala da osnuju svoje poduzeće u studenom 1994. godine¹⁴ kako bi mogli potpisati ugovor.¹⁵ Nisu htjeli izlagati svoja prezimena u samom nazivu tvrtke pa su se kreativno i duhovito nazvali 3LHD pri čemu „3L“ predstavlja tri ljevaka: Sašu Begovića, Tatjanu Grozdanić i Silvija Novaka, a kako je Marko Dabrović već tada crtao na kompjuteru, „HD“ služi kao skraćenica za *hard disk*.¹⁶ Osnivanje poduzeća bio je hrabar potez ne samo zbog toga što su se na to odlučili mladi arhitekti koji tada većinom nisu ni diplomirali,¹⁷ već i zato što ih o iskustvu pokretanja svojeg poslovanja nitko nije

⁴ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/partneri> (zadnje pregledano 7.2.2021.)

⁵ LinkedIn, <https://hr.linkedin.com/in/sasabegovic31284> (zadnje pregledano 7.2.2021.)

⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/partneri> (zadnje pregledano 7.2.2021.)

⁷ LinkedIn, <https://hr.linkedin.com/in/markodabrovic> (zadnje pregledano 7.2.2021.)

⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/partneri> (zadnje pregledano 7.2.2021.)

⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/partneri> (zadnje pregledano 7.2.2021.)

¹⁰ Archilovers, <https://www.archilovers.com/silvije-novak/> (zadnje pregledano 16.2.2021.)

¹¹ 3LHD, 2019., 262.

¹² Mrduljaš, 2016., 223.

¹³ Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017., <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹⁴ Firmoteka, <https://www.firmoteka.hr/Pregled/Podaci/e746f23f-9bf7-4e18-a0e9-980f899dab71> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

¹⁵ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=tFIYTPswhdw> 1:50 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

¹⁶ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=tFIYTPswhdw> 2:10 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

¹⁷ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBtiDY0&feature=emb_title 4:20 (zadnje pregledano 11.2.2021.)

mogao savjetovati.¹⁸ Čak ni profesori im u tom pogledu nisu mogli previše pomoći jer su osnivači studija 3LHD upisali fakultet u jednom političko-ekonomskom sistemu, a završili ga u drugom.¹⁹

Slika 1. Sadašnji partneri studija 3LHD gledano slijeva nadesno: Paula Kukuljica, Silvije Novak, Saša Begović, Marko Dabrović, Tatjana Grozdanić Begović

Naime, posljednje desetljeće 20. stoljeća Hrvatskoj je, osim neovisnosti od Jugoslavije, donijelo i tranziciju iz planskog u tržišno gospodarstvo što je bilo posebno otežano ratnom situacijom. U Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji arhitektonski projekti su većinom ovisili o državnim investicijama²⁰ pri čemu su arhitekti imali „neosporni autoritet na području gradnje“,²¹ a razvijale su se i društvene politike na području prostornog planiranja ponajprije zadužene za zaštitu i pravilnu namjenu prostora.²² Socijalistička Republika Hrvatska u tom je procesu najčešće imala vodeću ulogu²³ prvenstveno zbog utjecaja turizma na jadransku obalu²⁴ što pokazuje i činjenica da je SRH bila jedina jugoslavenska republika

¹⁸ Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017., <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹⁹ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=tFIYTPswhdw> 2:00 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

²⁰ Mimica, 2007., 90.

²¹ Mrduljaš, 2007., 100.

²² Cimerman, 2012., 442.

²³ Cimerman, 2012., 442.

²⁴ Cimerman, 2012., 442.

koja je, uz svoj prvi državni prostorni plan 1974. godine,²⁵ razvila i drugi²⁶ kojeg je usvojila 1989. godine.²⁷ Uspostavom nove samostalne hrvatske države 1991. godine i jačanjem tržišnog gospodarstva, „arhitektura se demokratizirala“,²⁸ odnosno povećao se „spektar aktivnih sudionika u kreiranju arhitektonske kulture“²⁹ što je bio slučaj i na globalnoj razini zbog raspada blokovske podjele čime se poticalo priklanjanje arhitekture ekonomskim ciljevima.³⁰ Takva situacija je u Republici Hrvatskoj omogućila određenim utjecajnim investitorima i građevinskim lobijima da potiču gradnju ne vodeći računa o urbanističkim pravilima i javnom interesu već primarno razmišljajući o profitu³¹ što je dovelo do urbanističkih devastacija uzrokovanih prekomjernim i nekontroliranim širenjem brojnih gradova poput Zagreba, Splita, Zadra, itd.³² Tim investitorima je pomogao čitav niz faktora poput servisiranja privatnog kapitala od strane javnih institucija³³ te ukidanja oko 230 urbanističkih planova na području Zagreba u razdoblju 1992.-1995.³⁴ čemu je, u tim prvim godinama uspostave nove države, pogodio i slab interes javnosti³⁵ koja je spomen bilo kakve vrste planiranja vezala uz prošli ideološki sistem,³⁶ a i bila je, potpuno logično, previše zaokupljena teškom ratnom i gospodarskom situacijom.³⁷ Samim time su tijekom 1990-ih i najambicioznije urbanističko-arhitektonske studije poput međunarodnih seminara *Okviri metropole*, koji su se održavali u Zagrebu u razdoblju 1995.-1999. te na kojima su sudjelovali svjetski poznati arhitekti poput Kennetha Framptona, Hermana Hertzbergera i Jeana Nouvela, nedovoljno značajno odjeknule u okviru društvenog i kulturnog života.³⁸

Značajna promjena javne percepcije u smislu povećanja samosvijesti vezane uz hrvatsku arhitekturu i urbanističke teme³⁹ započela je, u skladu s mnogim stručnim mišljenjima, smrću prvog hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana krajem 1999. godine nakon čega su započele reforme koje su promijenile hrvatski polupredsjednički sustav u

²⁵ Radeljak, 2012., 354.

²⁶ Cimerman, 2012., 446.

²⁷ Radeljak, 2012., 358.

²⁸ Mimica, 2007., 90.

²⁹ Mimica, 2007., 90.

³⁰ Turato, 2012., 526.

³¹ Delalle, 2009., 94.

³² YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=Gon3WT8Q2Hs> 0:35 (zadnje pregledano 22.2.2021.)

³³ Mattioni, 2007., 512.

³⁴ Delalle, 2009., 92.

³⁵ Mattioni, 2007., 512.

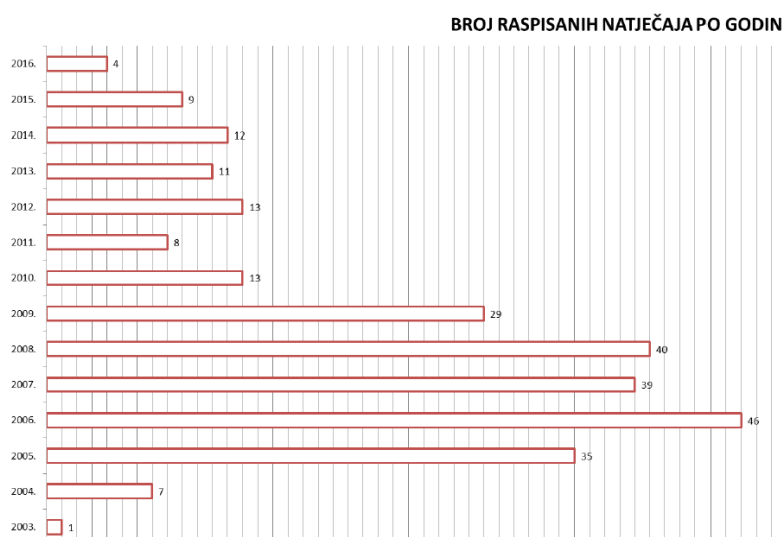
³⁶ Cimerman, 2012., 448.

³⁷ Cimerman, 2012., 448.

³⁸ Bilić, 2012., 476.

³⁹ Ibelings, 2009., 35.

parlamentarni.⁴⁰ U prvim godinama prvog desetljeća 21. stoljeća doneseni su prostorni planovi za sve županije čime je Republika Hrvatska bila prva u regiji novonastalih država koja je razvila takav tip dokumenata,⁴¹ a novonastalom optimizmu su doprinijeli i značajan rast investicija, koji je rezultirao ambicioznijim i većim brojem projekata različitih namjena,⁴² organiziraniji rad institucija vezanih uz struku, razvijanje javnih inicijativa⁴³ te unapređivanje zakonskih okvira.⁴⁴ Taj povećani obim izgradnje može se uočiti i analizom tablice⁴⁵ koju je izradio zagrebački Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada te koja pokazuje broj arhitektonsko-urbanističkih natječajaa Grada Zagreba u razdoblju 2003.-2016. pri čemu razdoblje od četiri uzastopne godine 2005.-2009. značajno dominira. (Slika 2.) No, postoje i kritike usmjerene prema tim pojavama poput nedovoljne kvalitete planiranja koje nije nastalo usuglašavanjem različitih struka,⁴⁶ ali i prema neriješenim problemima poput čestog interesno uvjetovanog ustrojavanja žirija od nedovoljno stručnih pojedinaca što dovodi do devastacije gradskih prostora.⁴⁷

Slika 2. Godišnji broj raspisanih arhitektonsko-urbanističkih natječajaa Grada Zagreba u razdoblju 2003.-2016.

⁴⁰ Ibelings, 2009., 34.

⁴¹ Cimerman, 2012., 452.

⁴² Hrčić, 2012., 128.

⁴³ Hrčić, 2012., 130.

⁴⁴ Hrčić, 2012., 128.

⁴⁵ *Pregled arhitektonsko-urbanističkih natječajaa Grada Zagreba 2003.-2016.*, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017., str. 6.,

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiWr7fDn4_vAhUOoRQKHYR6DooQFjAEegOICxAD&url=https%3A%2F%2Fwww.zagreb.hr%2Fuserdocsimages%2Farchive%2Fstrategijsko_planiranje%2FArhitektonsko-urbanisti%25C4%258Dki%2520natje%25C4%258Daji%25202003-2016.pdf&usg=AOvVaw3gie6atGYGxsqYIazoe0Ee (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁴⁶ Cimerman, 2012., 452.

⁴⁷ Hrčić, 2012., 130.

Hrvatsko-američki teoretičar arhitekture Ivan Rupnik je razdoblje 1999.-2010. okarakterizirao kao „trenutak periferije“ pri razvijanju teze svoje knjige *A Peripheral Moment: Experiments in Architectural Agency: Croatia 1999-2010* iz 2010. godine koristeći teorijski okvir hrvatskog povjesničara umjetnosti Ljube Karamana.⁴⁸ Naime, Karaman je teorijski izdvojio tri različita geopolitička područja umjetničke produkcije: centar, provinciju i periferiju.⁴⁹ Razlika između provincije i periferije je u tome što je provincija pod direktnim utjecajem jednog političko-kulturnog centra te je njezino umjetničko stvaralaštvo često plod umjetnika i ideja iz tog centra, dok periferija nema tako snažnu ovisnost o jednom određenom središtu već je pod utjecajem više kulturnih i političkih centara pri čemu umjetnici na tom perifernom području imaju mogućnost sintetizirati različite obrasce i stvoriti inovativne, neovisne umjetničke pristupe što Karaman naziva „slobodom periferije“.⁵⁰ Karaman je te termine koristio pri svojem proučavanju starije hrvatske umjetnosti poput one iz vremena romanike ili renesanse, ali je upućivao na primjenjivost tog koncepta i za druga razdoblja.⁵¹ Rupnik prepoznaje periferni položaj Hrvatske u razdoblju od raspada blokovske podjele pa do svjetske ekonomske krize krajem prvog desetljeća 21. stoljeća,⁵² ali osobitu pozornost upućuje na razdoblje 1999.-2010. koje je, smatra, bio plodan „trenutak periferije“ potaknut investicijama nakon nestabilnih i ratnih 1990-ih te koji je imao mogućnost znatnog eksperimentiranja prije izbijanja svjetske ekonomske krize i hrvatskih političkih skandala te uvođenja restriktivnih regulacija kao uvjeta za hrvatski ulazak u Europsku uniju⁵³ čime se naposljetku stišao optimizam i uvelo Hrvatsku u „provincijsku stvarnost“.⁵⁴

Izbijanjem globalne ekonomske krize krajem prvog desetljeća 21. stoljeća, počeo se aktivnije propitivati suprotstavljeni odnos između gospodarskog rasta i održivosti,⁵⁵ specifičnije u smislu domene energetike i zaštite okoliša,⁵⁶ a ta potreba indikativno proizlazi iz činjenice koju navodi hrvatsko-nizozemski arhitekt Pero Puljiz 2012. godine – da je u posljednjih 25 godina, gledajući iz njegove perspektive vremena, izgrađeno „više građevina

⁴⁸ Rupnik, 2010., 9.

⁴⁹ Rupnik, 2010., 9.

⁵⁰ Rupnik, 2010., 9./10.

⁵¹ Rupnik, 2010., 10.

⁵² Rupnik, 2010., 10.

⁵³ Rupnik, 2010., 9.

⁵⁴ Rupnik, 2010., 15.

⁵⁵ Cimerman, 2012., 472.

⁵⁶ Bilić, 2012., 488.

negoli u čitavoj povijesti čovječanstva“⁵⁷ što je rezultiralo i apsurdnim situacijama poput postojanja čak 64 milijuna praznih stanova u Kini 2012. godine.⁵⁸

U tom cjelokupnom tranzicijskom kontekstu s početkom u ranim 1990-im godinama, Vedran Mimica govori o otvaranju mogućnosti da arhitekti „oslobođeni državne hijerarhijske sprege i radeći na tržišnim principima“⁵⁹ postanu „mnogo dinamičniji i zanimljivi od institucija sistema, koje se vrlo sporo mijenjaju“,⁶⁰ no Maroje Mrduljaš upućuje na određeni dio arhitekata spremnih na „etičke i intelektualne kompromise“.⁶¹ Slijedom toga, Mrduljaš razlikuje dva pristupa gradnji: „gradnju visoke rezolucije“ i „generičku gradnju“ pri čemu se ova potonja ponajprije vodi utilitarno-ekonomskim zahtjevima investitora, dok je „gradnja visoke rezolucije“ rjeđa te predstavlja naglašeniji pristup umjetničko-fenomenološkom načinu promišljanja pri nastajanju određene građevine.⁶²

Utjecaj tranzicije na arhitektonsku situaciju u Republici Hrvatskoj arhitekt Ante Nikša Bilić odlično je sažeo u nekoliko rečenica tijekom rasprave *Suvremena hrvatska arhitektura* između šestorice stručnjaka koju je prenio časopis *Oris* 2019. godine:

Generacija koja je rasla i odgajana poput ovaca na poljima postmoderne kulture i preko noći se našla u šumi među vukovima turbokapitalizma. Neki su to nazivali i – tranzicija. To je bio veliki preokret. Do tada su postojali veliki projektni uredi, veliki sustavi u kojima je postojalo stupnjevanje. Taj se sustav preko noći urušio početkom rata 90-ih. Pristupi i djelovanja arhitektonske struke u potpunosti su se promijenili u odnosu na prethodna razdoblja. Zapravo, 90-ih je stasala prva generacija koja je bila menadžerska.⁶³

Ta nova, menadžerska uloga arhitekta, pretpostavljala je da osim samog umjetničko-oblikovnog dijela svoje profesije, arhitekt mora ovladati i cijelim nizom drugih, ponajprije organizacijskih, vještina, poput „posredovanja i prevođenja“⁶⁴ te „učinkovite koordinacije procesa građenja i pregovaranja s urbanističkim službama, stručnim suradnicima i izvođačima“. ⁶⁵ Slijedom toga, Maroje Mrduljaš zaključuje da se „arhitektonska djelatnost“ zapravo „premješta iz područja tehničko-umjetničke ili znanstveno-kulturne discipline u organizacijsko-uslužnu djelatnost.“⁶⁶ Slično govori i Saša Begović, jedan od osnivača-partnera studija 3LHD, koji često na svojim predavanjima iznosi da je razlika

⁵⁷ Puljiz, 2012., 496.

⁵⁸ Puljiz, 2012., 504.

⁵⁹ Mimica, 2007., 90.

⁶⁰ Mimica, 2007., 90.

⁶¹ Mrduljaš, 2007., 100.

⁶² Mrduljaš, 2007., 104.

⁶³ Bašić et al., 2019., 37./38.

⁶⁴ Mrduljaš, 2003., 19.

⁶⁵ Mrduljaš, 2007., 100.

⁶⁶ Mrduljaš, 2007., 100.

između arhitekture i umjetnosti ta što arhitekt ima tri stvari koje umjetnik nema: investitora, budžet i rok, ali i zakone i druge parametre oko kojih arhitekt mora balansirati.⁶⁷ Arhitekt je, u tom smislu, „više nego ikad svestrani intelektualac, praktičar, koji mora imati mnoga znanja i u suvremenom okruženju nuditi različite odgovore u različitim situacijama u fizičkom svijetu.“⁶⁸

Shodno tome, arhitekt Krunoslav Ivanišin navodi da su glavni predstavnici suvremene hrvatske arhitekture upravo oni koji su se uspjeli snaći i uspostaviti nov način funkcioniranja svojeg poslovanja s jasnim razumijevanjem implikacija suvremene situacije dinamične tranzicije,⁶⁹ odnosno pokazali su se kao „specijalisti za upravljanje kompleksnim kontekstualnim situacijama.“⁷⁰ Marijan Hržić na istom tragu govori o „potrebi za arhitektom specijalistom koji se svakodnevno educira“⁷¹ te također smatra da tu potrebu uzrokuje dinamičnost globalističkog suvremenog svijeta koja „ne garantira ništa“⁷² već tjera arhitekta „da anticipira nadolazeće probleme koje je potrebno precizno istražiti, testirati i spoznati njegove izvore, uzroke i genealogiju nastanka.“⁷³

2.2. Pristup projektiranju

Odluka partnera 3LHD-a da djeluju kao grupa, a ne kao individue što je bilo češće tijekom „personaliziranih osamdesetih“,⁷⁴ arhitekt Saša Randić povezuje s nastankom novih okolnosti koje od arhitekata zahtijevaju da budu otvoreniji u svojem pristupu te da pri rješavanju problema uključe što veći broj ljudi.⁷⁵ Te nove okolnosti, Maroje Mrduljaš definira kao „uvjete sve složenijeg procesa projektiranja i građenja“⁷⁶ zbog kojih su arhitektonski uredi „suočeni s nužnošću brzih reakcija i dobro koordiniranog vođenja projekta od narudžbe do realizacije.“⁷⁷

⁶⁷ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBtDY0&feature=emb_title 3:33 (zadnje pregledano 13.2.2021.)

⁶⁸ Begović, 2007., 66.

⁶⁹ Ivanišin, 2007.b, 17.

⁷⁰ Ivanišin, 2007.b, 18. izvorno: „specialists in the management of complex contextual situations.“

⁷¹ Turato, 2012., 536.

⁷² Turato, 2012., 536.

⁷³ Turato, 2012., 536.

⁷⁴ Randić, 2000., 63.

⁷⁵ Randić, 2000., 63.

⁷⁶ Mrduljaš, 2016., 16.

⁷⁷ Mrduljaš, 2016., 16.

Način djelovanja studija 3LHD tema je izložbe *3LHD Interakcije* održane 2015./2016. godine u zagrebačkom Muzeju suvremene umjetnosti, kao i knjige istovjetnog naziva s tekstovima Maroja Mrduljaša. Cilj ovoga projekta bio je pokazati javnosti da djelovanje jednog respektabilnog arhitektonskog ureda ne čini samo dobro interno funkcioniranje njegovih zaposlenika već da je uspješnost 3LHD-ovog pristupa bazirana i na raznim „interakcijama“ koje uključuju suradnju s različitim umjetnicima, stručnjacima te klijentima, ali i komunikaciju s medijima.⁷⁸

Svaki projekt počinje s određenim zahtjevima od strane investitora koji, na 3LHD-ovim projektima, čine raspon od javnih institucija do privatnih klijenata.⁷⁹ Specifičnu komunikaciju studija 3LHD sa svojim naručiteljima, za koju Saša Begović navodi da je oni interno nazivaju „check listom“,⁸⁰ Maroje Mrduljaš na šaljiv način opisuje kao „negdje na granici između bihevioralne psihologije i predbračnog ugovora“⁸¹ jer, naime, 3LHD već pri prvim susretima sa svojim klijentima izrađuje popis investitorovih želja, tema i potreba vezanih uz projekt⁸² s kojim se autori, pri projektiranju, često konzultiraju.⁸³

Nadalje, u studiju 3LHD smatraju da je njihova prednost to što moraju postići konsenzus između četvero,⁸⁴ a od 2016. godine petero partnera s obzirom da je 3LHD te godine uveo svoju dugogodišnju zaposlenicu Paulu Kukuljicu (rođena u Oakvilleu u Kanadi 1976.,⁸⁵ studirala na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1994.-2001.⁸⁶) u partnerski tim.⁸⁷ Iako je to znatno kompliciraniji i dugotrajniji proces, svaki detalj pri projektiranju ispitan je kroz više gledišta što omogućuje daleko dublji pristup pojedinom arhitektonskom problemu⁸⁸ te priprema 3LHD za rješavanje velike većine problema koji bi se mogli pojaviti pri susretu s drugim suradnicima i klijentima.⁸⁹ Kako bi u tom kreativnom procesu partneri imali što manje distrakcija, navode da je iznimno bitna odluka bila zaposliti

⁷⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/3lhd-interakcije> (zadnje pregledano 6.7.2020.)

⁷⁹ Mrduljaš, 2016., 30.

⁸⁰ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBtDY0&feature=emb_title 1:16:40 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁸¹ Mrduljaš, 2003., 16.

⁸² YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBtDY0&feature=emb_title 1:16:40 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁸³ Mrduljaš, 2003., 16.

⁸⁴ Bilić et al., 2003., 5.

⁸⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/partneri> (zadnje pregledano 7.2.2021.)

⁸⁶ LinkedIn, <https://hr.linkedin.com/in/paula-kukuljica-b0758982> (zadnje pregledano 7.2.2021.)

⁸⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/partneri> (zadnje pregledano 7.2.2021.)

⁸⁸ Bilić et al., 2003., 6.

⁸⁹ Rupnik, 3LHD, 2010., 278.

direktora ureda koji bi bio zadužen za administrativne poslove,⁹⁰ a tu funkciju od 2003. godine obavlja Romana Ilić⁹¹ kojoj pomaže voditeljica financija Olja Gešvind od 2008. godine⁹² te Mladena Žarković od 2006. godine za poslove vezane za odnose s javnošću.⁹³

Osim povećanja broja partnera u poduzeću, studio 3LHD je rastao tijekom svojih dosadašnjih 26 godina djelovanja i po broju zaposlenika koji se, od jednoznaменkastih vrijednosti u prvim godinama postojanja studija, podigao i oscilirao na oko 25 u razdoblju 2007.-2012. prema dostupnim informacijama u javno objavljenim financijskim izvještajima,⁹⁴ a već 2017. godine 3LHD ima oko 45 zaposlenih,⁹⁵ dosegnuvši vrhunac 2021. godine s čak više od 50 radnika.⁹⁶ (Slika 3.) Saša Begović navodi da je kroz cjelokupno djelovanje studija u njemu radilo čak oko 160 ljudi čiji je prosjek ostajanja u poduzeću 3-6 godina,⁹⁷ a Ivan Rupnik navodi da je od međunarodno prepoznatih hrvatskih arhitektonskih ureda upravo studio 3LHD najveći te najorganiziraniji.⁹⁸

Strukturu svojeg ureda partneri 3LHD-a opisuju kao klasičnu hijerarhiju s partnerima na čelu, dok ostatak ureda čini, uz već navedenu podršku poslovanju, projektantski dio organiziran u timove koje vode projektanti voditelji.⁹⁹ Iako ti voditelji bivaju zaduženi za određeni projekt zajedno s određenim partnerom, kreativne odluke se donose tijekom rasprava između svih partnera i sudionika u projektu.¹⁰⁰ Trenutni projektanti voditelji u studiju 3LHD su: Koraljka Brebrić Kleončić, Sanja Jasika, Nevena Kuzmanić, Kristina Marković Kriše, Zorislav Petrić, Marijana Pivac, Dragana Šimić te Zoran Šuša.¹⁰¹ Od navedenih arhitekata Koraljka Brebrić Kleončić djeluje unutar studija 3LHD od 1998. godine,¹⁰² Nevena Kuzmanić od 2010. godine, a prije je kratko djelovala unutar studija UPI-2M te u sklopu njiric+

⁹⁰ Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017., <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁹¹ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/romana-ili%C4%87-b118091a6/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

⁹² LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/olja-ge%C5%A1vind-001b27152/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

⁹³ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/mladenazarkovic/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

⁹⁴ Financijska agencija, <http://rgfi.fina.hr/JavnaObjava-web/prijava.do> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

⁹⁵ Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017., <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁹⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/tim> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁹⁷ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBt_tDY0&feature=emb_title 1:13:11 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁹⁸ Rupnik, 3LHD, 2010., 278.

⁹⁹ Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017., <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹⁰⁰ Mrduljaš, 2016., 16.

¹⁰¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/tim> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹⁰² LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/koraljka-brebri%C4%87-kleon%C4%8Di%C4%87-44182913/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

arhitekata,¹⁰³ Kristina Marković Kriše od 2012. godine te je prije djelovala unutar Studija BF,¹⁰⁴ Zorislav Petrić od 2005. godine,¹⁰⁵ a paralelno djeluje i kroz svoj ured SIVO,¹⁰⁶ Marijana Pivac od 2015. godine, a prije u arhitektonskim uredima poput Melina te studija XXL,¹⁰⁷ Dragana Šimić od 2008. godine¹⁰⁸ te Zoran Šuša od 2017. godine, a prije je djelovao u nizu arhitektonskih ureda poput Arhitektona, Tehnozonea te D&Z.¹⁰⁹

Slika 3. Kreativna fotografija cijelog tima studija 3LHD 2021. godine

Od arhitekata koji više ne djeluju unutar studija treba istaknuti: Sinišu Glušicu (u 3LHD-u 1998.-2003.) koji trenutno djeluje kao osnivač-partner unutar ureda Dražul Glušica arhitekti,¹¹⁰ zatim Irenu Mažer Hranuelli (u 3LHD-u 2004.-2018.) koja trenutno djeluje u

¹⁰³ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/nevena-kuzmanic-05799661/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

¹⁰⁴ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/kristina-markovic-b365a515/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

¹⁰⁵ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/zorislav-petric-77992a7/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

¹⁰⁶ Marija Gašparović, Zorislav Petrić: "Moramo biti u kontaktu sa svijetom!": Intervju s arhitektom, Buro 24/7, 24.5.2017., <https://www.buro247.hr/kultura/ekspert/zorislav-petri-moramo-biti-u-kontaktu-sa-svijetom.html> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

¹⁰⁷ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/marijana-pivac-67b64921/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

¹⁰⁸ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/dragana-%C5%A1imi%C4%87-2b58125/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

¹⁰⁹ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/zoran-%C5%A1u%C5%A1a-45997790/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

¹¹⁰ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/sinisa-glusica-aa1303a/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

svojem nedavno osnovanom uredu Mažer arhitektura,¹¹¹ Marina Mikelića (u 3LHD-u 2003.-2005.¹¹²) koji trenutno djeluje kao osnivač-partner ureda MVA,¹¹³ Željka Mohorovića (u 3LHD-u 2005.-2009.) koji trenutno djeluje u svojem Studiju Metrocubo¹¹⁴ te Dijanu Vandekar (u 3LHD-u 2007.-2015.) koja trenutno djeluje kroz svoj Studio 180.¹¹⁵

Veliki broj zaposlenika sa sobom donosi prednosti i mane, a kao jednu od najpozitivnijih strana svojega djelovanja partneri navode upravo svoje timsko pristupanje projektiranju pri čemu su zaposlenici od samog početka svojeg dolaska u ured ravnopravno uključeni u kreativne sastanke kako bi doprinijeli novim idejama djelovanju studija, a pritom se i sami razvijali kroz iskustvo svojih kolega.¹¹⁶ No, veliki arhitektonski ured uvjetuje i drugačiji način poslovanja od manjih u smislu da si 3LHD ne može priuštiti prijavu na bilo koji natječaj, nego samo na pozivne ili na one u kojima vide potencijal realizacije jer su studiju potrebni sigurni prihodi kako bi uopće mogli pokriti svoje velike fiksne troškove, a kao ogroman problem partneri navode čestu nerealizaciju natječaja i to ne samo u hrvatskom kontekstu,¹¹⁷ što će se i vidjeti tijekom ovoga diplomskog rada kroz analizu brojnih 3LHD-ovih projekata koji su osvojili prvu nagradu na natječajima, no iz različitih razloga nisu realizirani. Stoga ni ne čudi što su partneri 3LHD-a mišljenja da je 90 posto arhitektonskog ureda upravo organizacija¹¹⁸ te da je uz idejni dio projekta najvažniji troškovnik.¹¹⁹

Vanjski suradnici s kojima 3LHD odluči raditi na određenom projektu, a koje su partneri u intervjuu za časopis *Oris* 2003. godine domišljato nazvali „*plug-in* ljudi“,¹²⁰ uključuju različite umjetnike, dizajnere, statičare, tehnologe i druge stručnjake¹²¹ koji pomažu studiju 3LHD pri ostvarenju projekata koji prate suvremene tehnološko-gradbene, dizajnerske

¹¹¹ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/irena-mazer-b5a14a18/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

¹¹² Informacija je dobivena e-mail kontaktiranjem arhitekta Marina Mikelića.

¹¹³ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/marin-mikeli%C4%87-58a38871/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 22.2.2021.)

¹¹⁴ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/%C5%BEeljko-mohorovi%C4%87-43882913/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 22.2.2021.)

¹¹⁵ LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/dijana-vandekar-b02bab9/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 22.2.2021.)

¹¹⁶ Erste Bank, <https://www.erstebank.hr/hr/erste-novine/studio-3lhd-individualci-zaljubljeni-u-arhitekturu> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹¹⁷ Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017. <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹¹⁸ Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017. <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹¹⁹ Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017. <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹²⁰ Bilić et al., 2003., 6.

¹²¹ Mrduljaš, 2016., 3.

i druge projektne zahtjeve.¹²² Maroje Mrduljaš povezuje 3LHD-ov proces projektiranja s konceptom „totalnog dizajna“ kojemu je cilj da svi elementi građevine budu povezani u komponiranu cjelinu za što bolji doživljaj korisnika tih prostora.¹²³ Zbog toga 3LHD često sudjeluje ili unajmljuje dizajnere pri stvaranju arhitektonske opreme specifično kreirane za određenu građevinu,¹²⁴ ali uz te produkte nerijetko nastaju čak i posebni gradbeni elementi¹²⁵ koje 3LHD zna razviti u suradnji s izvođačkim poduzećima specijaliziranim za suvremene konstrukcije ili onima „atipičnima“ poput brodogradilišta.¹²⁶

U petoj epizodi dokumentarne serije *Najduži dan* u produkciji HRT-a,¹²⁷ koja prati 3LHD pri dovršavanju projekta obnove hotela Adriatic u Rovinju 2015. godine, osnivač-partner studija Tatjana Grozdanić Begović istaknula je da na njihovim projektima obično uvijek sudjeluje velik broj ljudi te da se kroz cijeli proces odvija „neprestana razmjena ideja“ kroz niz „kreativnih sastanaka“ u kojima su prisutni stručnjaci različitih područja. Ti sudionici su u raspravi ravnopravni s partnerima 3LHD-a koji nemaju tendenciju tvrdoglavo se držati svojih ideja ako prepoznaju da je nečije tuđe promišljanje bolje za rješenje problema. Saša Begović u istome dokumentarcu navodi da na kraju projekta više nitko ni ne zna tko je što točno osmislio jer se ideje i pojedinačni doprinosi neprestano nadograđuju pri čemu nastaje projekt kojeg nitko nije mogao predvidjeti.

Kako bi proces projektiranja i suradnja između velikog broja učesnika bili što više olakšani u radu ovog, ali i drugih, trenutno čak tristotinjak, hrvatskih i inozemnih arhitektonskih ureda,¹²⁸ studio 3LHD je 2016. godine osmislio računalni program VOLUM3 koji omogućava pohranjenje dokumenata te digitalno povezivanje rada svih suradnika u svim procesima realizacije arhitektonskih projekata: od planiranja investicija, samog projektiranja, građenja te vođenja brige o građevinama i nakon njihove izgradnje,¹²⁹ što je omogućilo i da

¹²² Mrduljaš, 2016., 42.

¹²³ Mrduljaš, 2016., 86.

¹²⁴ Mrduljaš, 2016., 86.

¹²⁵ Mrduljaš, 2016., 70.

¹²⁶ Mrduljaš, 2016., 42.

¹²⁷ Peta epizoda dokumentarne serije *Najduži dan*, redatelj: Nebojša Taraba, proizvodnja: Drugi plan za HRT, 2015. (gledano na TV programu HTV4, 28. lipnja 2020. godine, u 2:15)

¹²⁸ Erste Bank, <https://www.erstebank.hr/hr/erste-novine/studio-3lhd-individualci-zaljubljeni-u-arhitekturu> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹²⁹ Korana Sutlić, *VOLUM3 Inovativna digitalna verzija radnih procesa u uvjetima kada fizički kontakt suradnika nije moguć*, Jutarnji list, 18.4.2020., <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/savjeti/volum3-inovativna-digitalna-verzija-radnih-procesa-u-uvjetima-kada-fizicki-kontakt-suradnika-nije-moguc-10222057> (zadnje pregledano: 9.2.2021.)

3LHD, koliko je to moguće, neometano radi tijekom još uvijek aktualne i neočekivane pandemije COVID-19 zbog koje je međuljudski fizički kontakt sveden na minimum.¹³⁰

Uz to što se kroz suradnju s profesionalcima različitih struka studio 3LHD prilagođava suvremenom tehnološkom razvoju, svoju težnju prema visokoj kvaliteti djelovanja pokazuje i procesom uvođenja svojeg poslovanja u sustav međunarodno priznatih certifikata poput sustava upravljanja kvalitetom (ISO 9001:2015) i sustava upravljanja okolišem (ISO 14001:2015) čime se povećava konkurentnost 3LHD-a i olakšava probijanje na EU tržište.¹³¹

Osim same izvedbe projekata i komunikacije između različitih aktivnih sudionika pri tom procesu, 3LHD-ovci naglašavaju i važnost odnosa s javnošću.¹³² Svoju komunikaciju sa širom, nestručnom javnosti 3LHD je na neuobičajen način počeo ostvarivati „medijacijom projekata (...) u suradnji s video umjetnicima i dizajnerima“¹³³ poput snimanja dokumentarnog filma o Mostu hrvatskih branitelja u režiji Vladislava Kneževića iz 2002. godine što pomaže pri interpretaciji i razvoju kvalitetnih javnih diskusija o arhitekturi.¹³⁴ U tom kontekstu, za promociju studija, ali i za opće osvještavanje uloge arhitekture u funkcioniranju društva iznimno su bitna i predavanja o djelovanju 3LHD-a koja već dugi niz godina, nerijetko u inozemstvu, na različitim konferencijama ili gostovanjima na sveučilištima, održava jedan ili više osnivača-partnera studija kao npr. u Londonu 2003. godine,¹³⁵ u Bruxellesu¹³⁶ i u Leuvenu 2005. godine,¹³⁷ u Braunschweigu¹³⁸ i Ljubljani 2006. godine,¹³⁹ u Zürichu 2007. godine,¹⁴⁰ itd. U sferi 3LHD-ovih odnosa s javnošću treba navesti i iznimno pristupačnu službenu *web* stranicu studija – www.3lhd.com, kao i aktivne Facebook i Instagram stranice koje u trenutku pisanja ovoga rada prati 9156,¹⁴¹ odnosno 6280¹⁴² ljudi, te na kojima 3LHD objavljuje informacije o svojim projektima, nagradama i drugim aktivnostima, pri čemu i komuniciraju sa svojim pratiteljima.

¹³⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/poruka-od-3lhda-o-covid-19> (zadnje pregledano: 9.2.2021.)

¹³¹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/studio/3lhd-iso> (zadnje pregledano 22.2.2021.)

¹³² Bilić et al., 2003., 26.

¹³³ Mrduljaš, 2016., 209.

¹³⁴ Mrduljaš, 2016., 209.

¹³⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-predavanje-u-riba-i-london> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

¹³⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/predavanje-u-brusselesu-civa> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

¹³⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/predavanje-tuning-up> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

¹³⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/predavanje-u-braunschweigu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

¹³⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/dani-orisa-u-ljubljani> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

¹⁴⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/hrvatski-arhitekti-na-svicarskom-institutu-eth> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

¹⁴¹ Facebook, <https://www.facebook.com/3LHD.architects/> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

¹⁴² Instagram, <https://www.instagram.com/3lhd/?hl=en> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

Sve te „interakcije“ čine 3LHD-ov pristup djelovanju naglašeno demokratskim i minimalno podložnim hirovima uzvisivanja nečijega ega, a fenomenološki se mogu povezati s Hegelovom dijalektičkom metodom čija su načela bazirana na tome da se „sve zbiva u stalnom razvoju teza, antiteza i sinteza u okviru jedinstva i borbe suprotnosti“.¹⁴³ 3LHD razvija svoje projekte neprestanim suprotstavljenjem različitih ideja koje svojim međusobnim „interakcijama“ i nadogradnjama stvaraju specifični, nepredvidljivi projekt kao „sintezu“ ogromnog broja različitih, svojih i tuđih „teza“ i „antiteza“.

2.3. Pitanje stila

Uz pomoć časopisa posvećenih suvremenoj arhitektonskoj i dizajnerskoj globalnoj produkciji, ali i rapidnom utjecaju *web* portala te drugih oblika internetske komunikacije, dostupnost informacija nikad nije bila brža i veća, čime je omogućena izloženost različitim utjecajima više nego što je to ikada prije bilo moguće. Samim time, problem jednoznačnog ili višeznačnog određivanja stila intenzivnije se javlja po pitanju suvremene arhitekture nego u prošlim razdobljima poput renesanse i baroka zbog daleko bržih mogućnosti prijenosa informacija i arhitektonskih motiva čije porijeklo u velikom broju slučajeva treba tražiti globalno, no kod hrvatske arhitekture često se govori i o dominantnom utjecaju lokalnih, tradicionalnih, stilskih obrazaca.

Pitanja stila u suvremenoj hrvatskoj arhitekturi dotiče se arhitekt Vedran Mimica koji je 2007. godine napisao da Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu u svojoj „novijoj povijesti (...) nije prihvatio postmodernizam kao glavnu struju“¹⁴⁴ već da funkcionalističko¹⁴⁵ obrazovanje u toj instituciji teži prema „dovršetku velikoga projekta moderne“¹⁴⁶ slijedeći ideje „modernističke tradicije 1930-ih godina“, ¹⁴⁷ osobito one tzv. „zagrebačke škole arhitekture“. ¹⁴⁸ Arhitekt Radovan Delalle također piše 2009. godine o nastavljanju arhitektonske tradicije „zagrebačke škole arhitekture“ iz 1930-ih te neprihvatanju postmoderne i dekonstrukcije u novijoj hrvatskoj arhitekturi zbog „perifernog otklona (...) a dijelom zbog Domovinskog rata i razdoblja obnove.“¹⁴⁹ Slično je 2009. godine naveo i

¹⁴³ Žugaj, 1979., 116.

¹⁴⁴ Mimica, 2007., 74.

¹⁴⁵ Mimica, 2007., 80.

¹⁴⁶ Mimica, 2007., 74.

¹⁴⁷ Mimica, 2007., 74.

¹⁴⁸ Mimica, 2007., 74.

¹⁴⁹ Delalle, 2009., 93.

Maroje Mrduljaš koji zaključuje da je hrvatska arhitektonska produkcija primarno usmjerena prema povećanju životnog standarda u skladu s idejama modernizacije,¹⁵⁰ a povjesničar umjetnosti Dragan Damjanović je 2014. godine pisao o „dominaciji novog modernizma, osobito prisutnog u stambenoj arhitekturi“¹⁵¹ Zagreba od 1991. godine.¹⁵²

Kao što se može vidjeti, više istraživača zaključuje da hrvatska suvremena arhitektonska produkcija prati modernističke obrasce projektiranja, a inače, tu više puta spominjano „zagrebačku školu arhitekture“, čijim predvodnikom se smatra arhitekt Drago Ibler,¹⁵³ u prvoj polovici 20. stoljeća je karakterizirala internacionalna orijentiranost¹⁵⁴ i naglašena socijalna osviještenost kroz cilj stvaranja arhitekture kao javnoga dobra¹⁵⁵ čime su djela modernih hrvatskih arhitekata bila povezana s „humanističkim idejama i shvaćanjem stvaralaštva kao društvene i etičke obveze“.¹⁵⁶ Djelovanje te „škole“ značajno je utjecalo i na hrvatski arhitektonski razvoj nakon Drugog svjetskog rata¹⁵⁷ zbog čega Krunoslav Ivanišin navodi da je za vrijeme Druge Jugoslavije funkcionalizam u arhitekturi bio glavna paradigma, pogotovo u Hrvatskoj,¹⁵⁸ a Sanja Filep „školu“ ne određuje samo kao „vremenski period“¹⁵⁹ već kao „određeni način razmišljanja koji (...) uključuje i racionalizam, funkcionalizam, priznavanje i poštivanje konteksta i tradicije.“¹⁶⁰

Zbog globalnog trenda reaktualizacije modernizma,¹⁶¹ Delalle ocjenjuje da hrvatska arhitektura „ulazi ravnopravno na arhitektonsku scenu početkom novog stoljeća“.¹⁶² S tim se stavom očito ne slaže talijanski arhitekt Stephano Boeri, koji je bio autor koncepta 38. *zagrebačkog salona arhitekture* 2003. godine i koji je tadašnju hrvatsku arhitektonsku situaciju okarakterizirao kao „plodno zaostajanje“.¹⁶³ Mrduljaš tu Boerijevu izjavu tumači kao interpretaciju ne samo suvremenog već trajnog hrvatskog stanja koje se očituje u perifernom hrvatskom položaju i nedovršenoj modernizaciji gradova u kojima su se vršile velike urbanističke aktivnosti, ali su ipak ostali neriješeni infrastrukturni problemi i neadekvatna

¹⁵⁰ Mrduljaš, 2009., 14.

¹⁵¹ Damjanović, 2014., 34.

¹⁵² Damjanović, 2014., 34.

¹⁵³ Polak, 2007., 590.

¹⁵⁴ Neidhardt, 2009., 11.

¹⁵⁵ Polak, 2007., 590.

¹⁵⁶ Premierl, 2009., 65.

¹⁵⁷ Neidhardt, 2009., 13.

¹⁵⁸ Ivanišin, 2009., 39.

¹⁵⁹ Filep, 2009., 71.

¹⁶⁰ Filep, 2009., 71.

¹⁶¹ Mrduljaš, 2007., 128. i 130.

¹⁶² Delalle, 2009., 93.

¹⁶³ Mimica, 2007., 76.

ponuda javnih sadržaja.¹⁶⁴ Na to se nastavlja i ideja američke povjesničarke arhitekture Eve Blau i već spomenutog Ivana Rupnika koji govore o „tranziciji kao stanju“,¹⁶⁵ odnosno o hrvatskim višestrukim promjenama političkoga položaja tijekom 20. stoljeća što je dovelo do nemogućnosti uspostave stabilnog urbanog razvoja, pri čemu se uloga arhitekata morala prilagođavati novim promjenama.¹⁶⁶

U tom kontekstu većinski neomodernističke struje hrvatske arhitekture od 1990-ih, Vedran Mimica je izdvojio još dvije tendencije. Doprinos jedne, koju Mimica naziva „postmodernom“,¹⁶⁷ veže se više uz 1980-e godine te značajno slabi 1990-ih,¹⁶⁸ a Ivanišin smatra da ona nije zaživjela jer je hrvatska izgradnja monumentalnih građevina tijekom 1970-ih i 1980-ih bila rjeđa u usporedbi s prethodnim desetljećima zbog državnog rezanja troškova na općoj razini pa se na tim malobrojnim projektima mlađi arhitekti, koji su bili skloniji eksperimentiranju, nisu imali prilike iskazati.¹⁶⁹

Za treću struju koju Mimica navodi te je naziva „tranzicijskom“,¹⁷⁰ on smatra da je „sigurno najnekoherentnija i konceptualno najrazličitija“¹⁷¹ i da je čine „najzanimljiviji hrvatski suvremeni arhitekti“¹⁷² unutar kojih Mimica svrstava studio 3LHD kao jedan od „mladih ureda koji već predstavljaju solidnu sadašnjost te sigurnu budućnost hrvatske arhitekture u nacionalnom i međunarodnom kontekstu.“¹⁷³ Takvu pozitivnu valorizaciju Mimica naglašava navođenjem 3LHD-ovih projekata Mosta hrvatskih branitelja u Rijeci te hrvatskog paviljona na izložbi *Expo 2005* za koje smatra da „predstavljaju već gotovo kanonske objekte nove hrvatske arhitekture“,¹⁷⁴ a oni će detaljnije biti obrađeni u idućem poglavlju.

Sami partneri studija 3LHD, iako navode da pri projektiranju svojih građevina primarno podređuju formu funkciji¹⁷⁵ što se automatski veže uz modernistički diskurs, smatraju da nije potrebno, kao u modernizmu, da eksterijer pokazuje funkcije interijera¹⁷⁶ te

¹⁶⁴ Mrduljaš, 2009., 16.

¹⁶⁵ Mrduljaš, 2009., 16. izvorno: „transition as condition“

¹⁶⁶ Mrduljaš, 2009., 16.

¹⁶⁷ Mimica, 2007., 76.

¹⁶⁸ Mimica, 2007., 76.

¹⁶⁹ Ivanišin, 2009., 41.

¹⁷⁰ Mimica, 2007., 76.

¹⁷¹ Mimica, 2007., 82.

¹⁷² Mimica, 2007., 80.

¹⁷³ Mimica, 2007., 86.

¹⁷⁴ Mimica, 2007., 86.

¹⁷⁵ Bilić et al., 2003., 17.

¹⁷⁶ Bilić et al., 2003., 19.

su pomalo zamoreni idejama o nastavku tradicije zagrebačke moderne.¹⁷⁷ To pokazuje i intervju Saše Begovića za časopis *Kvartal* iz 2008. godine u kojemu je rekao da, iako postoje neke specifičnosti tzv. „zagrebačke škole arhitekture“, pritom misleći na suvremeni nastavak modernističkih tendencija iz 1930-ih, nema smisla tražiti njezin stil jer se ne može „govoriti o nekom jedinstvu“ načina gradnje arhitekata proizašlih s Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.¹⁷⁸ Partneri studija 3LHD su 2003. godine tadašnju situaciju u arhitekturi usporedili s analogijom o „renesansi“, „baroku“ i „rokokou“ smatrajući da je „renesansa“, odnosno modernizam prošao i da je suvremena arhitektonska pozicija negdje između „baroka“ i „rokoka“, očito aludirajući na postmodernizam i kasnu fazu postmodernizma, a da bi hrvatski arhitekti trebali slijediti razvojni primjer Jurja Dalmatinca kreirajući sinteze iz tih razdoblja i stvarajući nove vrijednosti.¹⁷⁹ Taj način razmišljanja sličan je značenju već navedene sintagme unutar prošlog potpoglavlja 2.1. *Uloga arhitekta u novoj državi* - „trenutak periferije“ koju Rupnik upotrebljava kako bi opisao hrvatski položaj u razdoblju od nastanka nove samostalne hrvatske države do svjetske globalne krize krajem prvog desetljeća 21. stoljeća kada je hrvatska arhitektura zbog nedirektne veze s određenim političko-kulturnim centrom bila slobodna eksperimentirati s različitim utjecajima. Shodno tome, studio 3LHD pokazuje raznolike interese, među kojima su i oni koje navode njegovi osnivači-partneri poput suvremenih razmišljanja meksičko-američkog filozofa Michaela DeLande, o hibridnim prostorima koji se mogu usporediti s ekološkim sustavima,¹⁸⁰ a koji se razlikuju od tradicionalnih hijerarhijskih prostornih percepcija.¹⁸¹ Mimica naglašava i značajan utjecaj 3LHD-ovog „gotovo opsesivnog samoobrazovanja“¹⁸² pri čemu Maroje Mrduljaš nadalje upućuje na časopise „*Wired*, *Blueprint* ili čak *Wallpaper* kao i monografije OMA-e ili Stevena Holla.“¹⁸³

No, teško da se tom 3LHD-ovom pluralizmu različitih utjecaja, koji je u ovom dijelu diplomskog rada tek *načeta*, a on će se jasnije vidjeti kroz analizu njegovih projekata u idućem poglavlju, može pripisati samo utjecaj hrvatskog „trenutka periferije“ jer se taj način 3LHD-ovog razmišljanja o stvaranju sinteza i kreiranja novih vrijednosti podudara i s razmišljanjima američkog povjesničara arhitekture Philipa Jodidia koji je često u svojem serijalu knjiga

¹⁷⁷ Mrduljaš, 2003., 15.

¹⁷⁸ Peračić, 2008., 12.

¹⁷⁹ Bilić et al., 2003., 18.

¹⁸⁰ Bilić et al., 2003., 8.

¹⁸¹ Bilić et al., 2003., 7.

¹⁸² Mimica, 2007., 86.

¹⁸³ Mrduljaš, 2003., 15.

Architecture Now! pisao o „smrti stila“ globalne suvremene arhitekture.¹⁸⁴ Jodidio smatra da suvremenu arhitekturu primarno definira tehnološki razvoj koji omogućava integraciju kompjuterskog dizajniranja i proizvodnje specifičnih konstruktivnih dijelova što arhitektima daje veliku stvaralačku slobodu koja, uz otvorenost prema različitim konceptima, dovodi do situacije da ne postoji jedan dominantni stil suvremene arhitekture¹⁸⁵ pritom smatrajući da ga ni ne treba biti jer arhitektura najprije treba odgovarati na praktične potrebe.¹⁸⁶ Estetika modernizma je, prema Jodidiju, uvelike bila ograničena industrijskom proizvodnjom standardiziranih građevnih elemenata¹⁸⁷ koji arhitektima nisu ostavljali puno prostora za eksperimentiranje, za razliku od danas kada je to lakše zahvaljujući već spomenutom napretku tehnologije koja omogućuje relativno jeftiniji nastanak jedinstvenih građevnih elemenata čime se arhitekti po svojim izražajnim mogućnostima mogu sve više približiti ostalim umjetnicima.¹⁸⁸ Čak i kad su određeni suvremeni arhitekti skloni neomodernizmu ili neominimalizmu, Jodidio smatra da to nije iz istih povijesno-ekonomskih razloga kao što su to bili prvi modernistički arhitekti¹⁸⁹ i da su te suvremene građevine koje izgledaju modernistički zapravo najčešće pune detalja i elemenata kojih nije moglo biti prije.¹⁹⁰ Slično razmišlja i katalonski povjesničar arhitekture Francisco Asensio Cerver koji piše o raznolikosti stilova i trendova u arhitekturi na globalnoj razini što je, prema njemu, posljedica napora kako pojedinih arhitekata, tako i arhitektonskih grupacija da pronađu funkcionalna i estetska rješenja za prostorne probleme, pritom nužno ne vodeći računa o tome da njihovi projekti poštuju već postojeće premise.¹⁹¹ Na taj način, on navodi da su sve vrste arhitektonskih izražaja prihvaćene sve dok dovode do zadovoljavajućih rezultata na konstruktivnoj, funkcionalnoj ili/i estetskoj razini.¹⁹² Zaključak engleskog povjesničara arhitekture Williama J. R. Curtisa na kraju trećeg izdanja njegove kultne knjige *Modern Architecture : since 1900* iz 2003. godine je djelomično drugačiji od razmišljanja Jodidia i Cervera, jer on pluralizmu u globalnoj arhitekturi zapravo pripisuje fleksibilnost modernizma, tj. navodi da je modernistička tradicija iznimno dinamična i raznolika te da se njezin utjecaj

¹⁸⁴ Jodidio, 2007., 20.

¹⁸⁵ Jodidio, 2004., 21.

¹⁸⁶ Jodidio, 2004., 21.

¹⁸⁷ Jodidio, 2004., 21.

¹⁸⁸ Jodidio, 2007., 20.

¹⁸⁹ Jodidio, 2004., 21.

¹⁹⁰ Jodidio, 2009., 8.

¹⁹¹ Cerver, 2005., 16.

¹⁹² Cerver, 2005., 18.

krajem dvadesetog stoljeća i dalje očituje kroz metamorfoze koje miješaju razne lokalne i globalne elemente, a pritom otvara prostor i za inovacije.¹⁹³

Bez obzira radi li se tu o iznimnoj prilagodljivosti modernizma koji uspijeva apsorbirati različite utjecaje ili, pak, o stvarnom pluralizmu stilova i obrazaca u kojem je modernizam samo jedna od opcija, u ovom kontekstu bitno je naglasiti da se studio 3LHD po svojim stavovima odmiče od pretpostavke lokalne modernističke uvjetovanosti te se primiće globalnijoj percepciji konceptualne neograničenosti što je potrebno utvrditi i na primjerima njegovog konkretnog djelovanja.

¹⁹³ Curtis, 2003., 688.

3. ANALIZA ARHITEKTONSKIH PROJEKATA STUDIJA 3LHD

Opus studija 3LHD sadrži oko 310 projekata¹⁹⁴ različitih namjena: od privatnih kuća i interijera pa sve do javne arhitekture i urbanističkih planova pri čemu 3LHD smatra da je rad na privatnim projektima jednako zahtjevan kao onaj na javnima.¹⁹⁵ Zbog velikog broja 3LHD-ovih projekata, koji svi ne bi mogli biti kvalitetno obrađeni u domeni jednog diplomskog rada, izabrani su oni najistaknutiji koji su velikom većinom i prezentirani na službenoj stranici studija – www.3lhd.com.

Struktura analize 3LHD-ovog arhitektonskog opusa u ovom diplomskom radu podijeljena je najprije na osnovi različitih namjena tih projekata, s time da se pri svrstavanju projekata s višenamjenskim programom odluka temeljila na njihovoj pojedinoj dominantnoj namjeni. Podjela 3LHD-ovih arhitektonskih projekata najprije prema njihovoj namjeni čini se logičnom jer kako Cerver navodi, nije isto projektirati npr. muzej i obiteljsku kuću jer arhitekt svojim projektom određene namjene mora riješiti određene specifične potrebe koje ne može izbjeći.¹⁹⁶ Nadalje, analiza projekata unutar tih namjenskih podjela raspoređena je kronološki prema vremenu nastanka projekta, osim u slučaju kada po kronološkom redu uslijedi određeni projekt koji ima slične tipološke karakteristike s određenim, drugim, kasnijim 3LHD-ovim projektima, onda su takvi projekti ipak analizirani jedan iza drugoga kako bi se lakše mogla uočiti njihova povezanost poput projekata višestambenih blokova ili višestambenih vertikalnih građevina unutar potpoglavlja 3.2. *Projekti za višestambene i stambeno-poslovne građevine*, itd.

3.1. Projekti za urbanistička rješenja i urbanu opremu

Osnivači-partneri studija 3LHD su u intervjuu za časopis *Oris* 2003. godine izjavili da ako je arhitektura humanistička djelatnost, onda se to ponajprije treba ogledati na javnim projektima¹⁹⁷ u čemu se može prepoznati nastavak razmišljanja blizak modernoj „zagrebačkoj školi arhitekture“ iz 1930-ih godina. Na 3LHD-ovim projektima za urbanistička rješenja, može se najbolje uočiti i konstatacija britanskog arhitekta Kennetha Framptona o utjecaju

¹⁹⁴ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 1:33:46 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

¹⁹⁵ Bilić et al., 2003., 17.

¹⁹⁶ Cerver, 2005., 19.

¹⁹⁷ Bilić et al., 2003., 16.

Rema Koolhaasa kroz Berlage Institut na studio 3LHD¹⁹⁸ što je djelomično potvrdio i jedan od osnivača-partnera 3LHD-a, Saša Begović, rekavši da je njima tijekom studija Koolhaas bio iznimno bitan zbog dijagramatskog razmišljanja i propitivanja programa¹⁹⁹ što će se i pokazati na 3LHD-ovim projektima.

Naime, nizozemski arhitekt Herman Hertzberger, koji je bio pod snažnim utjecajem ideja Rema Koolhaasa²⁰⁰ i koji je primarno vodio računa o zadovoljavanju potreba korisnika prostora, a ne o obliku svojih projekata,²⁰¹ ušao je u suradnju s Arhitektonskim fakultetom u Zagrebu 1988. godine uz pomoć dekana Nikole Filipovića i tada mladog asistenta Vedrana Mimice.²⁰² Ubrzo, početkom 1990-ih, Hertzberger osniva amsterdamski Berlage Institut na kojemu se održavao poslijediplomski studij arhitekture²⁰³ te je sa sobom pozvao Vedrana Mimicu koji je djelovao na institutu kroz važne pozicije od 1990. godine pa sve do zatvaranja instituta 2012. godine²⁰⁴ čime se stvarala poveznica tog instituta s mladim hrvatskim arhitektima.²⁰⁵ Među mnogim arhitektonskim velikanima koji su držali eksperimentalna predavanja na ovome institutu poput Zahe Hadid, Renza Piana te Alda van Eycka, u radu instituta sudjelovao je i već spomenuti nizozemski arhitekt Rem Koolhaas za kojeg se veže uvođenje „sasvim novih arhitektonskih koncepata baziranih na kontinuitetu programa i prostora“²⁰⁶ poput promišljanja arhitekture kao metropolisa odnosno „društvenog katalizatora“²⁰⁷ koji omogućuje miješavinu različitih funkcija te tokove brojnih ljudskih susreta.²⁰⁸ Britanska kritičarka arhitekture Kester Rattenbury, inače, ocjenjuje Koolhaasova djela esencijalno kao utopijsko modernistička s namjerom kritiziranja i preoblikovanja suvremenih uvjeta prostora,²⁰⁹ a hrvatski arhitekt Idis Turato govori da se Koolhaas samo na prvi pogled može činiti modernističkim arhitektom i da je on zapravo predvodnik „novih kombiniranih strategija koje laviraju između metropolitanskog duha, utopije, globalnog

¹⁹⁸ Mimica, 2007., 86.

¹⁹⁹ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 1:19:04 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

²⁰⁰ Turato, 2012., 528.

²⁰¹ Goode, 2009., 407.

²⁰² Turato, 2012., 526.

²⁰³ Mattioni, 2007., 508.

²⁰⁴ Mimica, 2017., 14.

²⁰⁵ Mattioni, 2007., 508.

²⁰⁶ Mrduljaš, 2016., 222.

²⁰⁷ Dovey, Dickson, 2002., 5.

²⁰⁸ Dovey, Dickson, 2002., 5.

²⁰⁹ Rattenbury, 2009., 527.

kapitala i tranzicije te surealizma i konstruktivizma“²¹⁰ te da je „snažno utjecao na rad i edukaciju arhitekata kao svojevrsnih '*menagera* promjena“ hrvatskih prostora.²¹¹

Direktna poveznica Berlage Instituta s 3LHD-om stvara se održavanjem, već spomenutih, međunarodnih seminara *Okviri metropole* u Zagrebu 1995.-1999., a koji su bili organizirani od strane zagrebačkog Gradskog zavoda za planiranje razvoja grada i zaštitu okoliša u suradnji s Arhitektonskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu te Berlage Institutom.²¹² Ti seminari su služili kao međunarodna platforma na kojoj su iskustva i mišljenja o urbanim promjenama razmjenjivali mnogi svjetski poznati arhitektonski stručnjaci i umjetnici poput Kennetha Framptona, Hermana Hertzbergera te Jeana Nouvela s mladim hrvatskim arhitektima među kojima se istaknuo upravo 3LHD.²¹³ Iako projekti nastali u okviru *Okvira metropole* nisu ostvareni zbog slabog interesa gradske uprave, pomoću njih je pružen međunarodni poticaj novoj generaciji hrvatske arhitektonske scene.²¹⁴

Već na prvom projektu s kojim su se budući osnivači-partneri studija 3LHD prijavili na javni međunarodni natječaj za urbanističko rješenje većeg gradskog područja **Seattle Commons** 1994. godine, kojeg je naručio Grad Seattle,²¹⁵ pokazuje radikalno promišljanje po pitanju granica između arhitekture i urbanizma. (Slika 4.) Radi se o gotovo eksperimentalnom integriranju programskih elemenata i infrastrukture unutar ogromne građevine koja bi obuhvatila više blokova te koja bi bila definirana raznim komunikacijskim tokovima i regulacijom klime.²¹⁶ Inače, pojačani interes za prožimajući odnos između urbanizma i arhitekture javlja se tijekom 1980-ih na internacionalnoj razini,²¹⁷ a to se veže i uz hrvatskog arhitekta i profesora Marijana Hrzića koji je, tada budući, 3LHD i potaknuo na prijavu te se bavio „promišljanjem grada na temelju postmoderne koncepcije kontinuiteta urbanog tkiva“ i baratao je „repertoarom tradicionalnih urbanih formi – trgovima, uličnim potezima i pasażima.“²¹⁸ Višefunkcionalnost i isprepletenost urbanizma i arhitekture predloženog studentskog projekta za grad Seattle, pratit će i veliki broj 3LHD-ovih projekata javnih i drugih namjena.

²¹⁰ Turato, 2012., 528.

²¹¹ Turato, 2012., 528.

²¹² Mattioni, 2007., 504.

²¹³ Mattioni, 2007., 504.

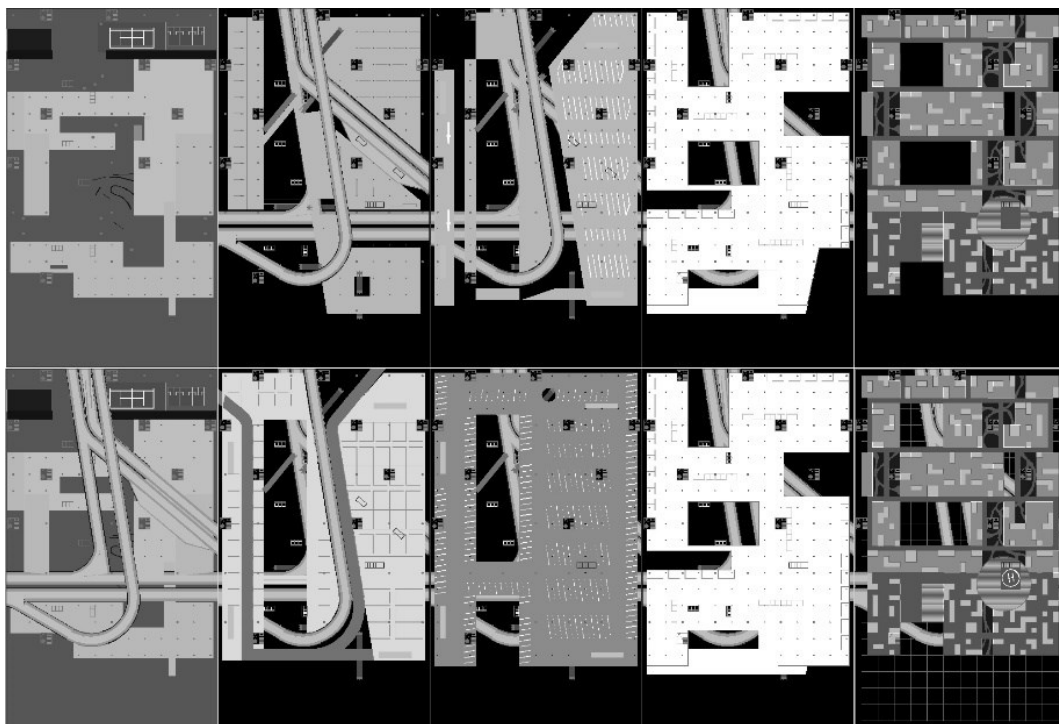
²¹⁴ Mattioni, 2007., 504.

²¹⁵ Archives West, <http://archiveswest.orbiscascade.org/ark:/80444/xv60281> (zadnje pregledano 13.4.2021.)

²¹⁶ Mrduljaš, 2016., 223.

²¹⁷ Mrduljaš, 2007., 106.

²¹⁸ Mrduljaš, 2007., 108.

Slika 4. Tlocrti 3LHD-ovog projekta za natječaj Seattle Commons

Sličan princip prati i jedan drugi projekt 3LHD-a u kojem se na osobito naglašen način miješaju urbanistički i arhitektonski elementi, a to je **Zeleni forum Poreč** iz 2007. godine nastao u koautorstvu s arhitektonskim uredom ECOING.²¹⁹ (Slika 5.) Ovaj nerealizirani *landscape* projekt nastojao je predložiti organsko uklapanje u okoliš prenamjenom postojećeg parkirališta u javnu zelenu površinu koja bi osigurala prostor za razne društvene događaje, ali i svakodnevnu slobodnu upotrebu, što se veže uz humanističke ideale arhitekture kao javnoga dobra. Ovaj projekt time pokazuje da studio 3LHD prati suvremeni globalni trend o kojem je Jodidio pisao 2010. godine, a to je sve veći utjecaj *landscape* dizajna na arhitekturu čime se postiže osobita interakcija prostora sadnica i urbanog okruženja.²²⁰ Projekt je iznimno kvalitetan jer bi omogućavao istodobno postojanje vanjskog zelenog parka i natkriljenog prostora namijenjenog za parkiralište, dvoranu te poslovne i trgovačke sadržaje²²¹ čime se, kao česta karakteristika 3LHD-ovih projekata, ponovno javlja miješanje različitih namjena unutar iste konstrukcije, a s naglašenim javnim karakterom. Posebnost Zelenog foruma Poreč s tom vizualnom dominacijom zelenog krovišta s prohodnim parkom upućuje i na karakteristike naglašeno ekološki osviještene arhitekture, koja je, kao što će daljnji tekst pokazati, često prisutna u 3LHD-ovom opusu, te je dio suvremenih naprednih globalnih tendencija s ciljem poboljšanja i ozelenjivanja gusto izgrađenih gradskih područja poput

²¹⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-forum-porec> (zadnje pregledano 4.7.2020.)

²²⁰ Jodidio, 2010., 9.

²²¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-forum-porec> (zadnje pregledano 4.7.2020.)

projekata austrijskog arhitekta Friedensreicha Hundertwassera koji se smatra „ocem zelenog krova“²²² kao npr. hotel Rogner u austrijskom Bad Blumauu iz 1997. godine. (Slika 6.) Iako kronološki nepovezani, Seattle Commons i Zeleni forum Poreč spaja naglašeno ogledanje *koolhaasovskih* promišljanja o višefunkcionalnosti prostora, kao što će to biti uočljivo i na kasnije obrađenom projektu prometne arhitekture – autobusnom terminalu Žabica.

Slika 5. Render 3LHD-ovog projekta Zeleni forum Poreč

Slika 6. Projekt hotela Rogner austrijskog arhitekta Friedensreicha Hundertwassera u austrijskom Bad Blumauu iz 1997. godine

²²² RoofTek Consulting & Design, <http://roof-tek.com/green-roof-eco-system/> (zadnje pregledano 9.7.2020.)

U nastavku slijedi analiza nešto drugačijih javnih projekata studija 3LHD od kojih svakako prvo treba navesti projekt koji ga je prvi značajno medijski eksponirao, a koji je ujedno i prvi realizirani javni projekt studija - **Most hrvatskih branitelja** u Rijeci, s kojim je 3LHD pobijedio na javnom natječaju Grada Rijeke 1997. godine, dok je sama konstrukcija potpuno izgrađena 2001. godine.²²³ Vertikalna monolitna ploča visine od 9 metara naglašava memorijalni karakter ovoga projekta, dok horizontala mosta dužine od 47 metara te debljine od samo 65 centimetara²²⁴ omogućuje pješački prijelaz od Korza prema Delti²²⁵ spajanjem dvije strane slijepog Mrtvog kanala. (Slika 7.) Tim kontrastnim odnosom vertikale i horizontale ovaj projekt utjelovljuje dvije različite funkcije koje su povezane istovjetnom čeličnom konstrukcijom u potpunosti izrađenom u obližnjem brodogradilištu Treći maj, prenesenom na barži dizajniranoj samo za ovaj projekt²²⁶ te obloženoj aluminijem.²²⁷ Sam proces kreiranja mosta pratila je sumnja u njegovu izvedivost,²²⁸ no 3LHD je, uz konzultacije s grupom Arup iz Londona te prikupljanjem *ready-made* elemenata iz cijeloga svijeta,²²⁹ uspio ostvariti internacionalno afirmirani projekt osvojivši niz priznanja poput AR+D nagrade²³⁰ koja se smatra najvažnijom svjetskom nagradom za mlade nadolazeće arhitekte.²³¹ Odabir postavljanja mosta na mjestu na kojem su se branitelji okupljali prije polaska prema neizvjesnoj sudbini²³² daje ovome projektu jaku simboličku vrijednost kao i horizontalna memorijalna ploha simbolične crvene boje krvi koja pruža „prvi korak prema slobodi“ nastavljajući se unutar podnice iz procjepa vertikalne ploče.²³³ (Slika 8.) Osim danju, most je naglašeno vidljiv i noću zahvaljujući pionirskom rješenju na svjetskoj razini - postavljanju LED rasvjete u drveni rukohvat staklene ograde.²³⁴ (Slika 9.) Ivan Rupnik navodi da je jedna od posebnosti ovoga projekta u hrvatskom kontekstu ta što most odlikuje apstraktnost i funkcionalnost u vrijeme kada su političari i građani poticali figurativnost i

²²³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/most-hrvatskih-branitelja> (zadnje pregledano 5.7.2020.)

²²⁴ Randić, 2002., 21.

²²⁵ Mrduljaš, 2016., 184.

²²⁶ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/most-hrvatskih-branitelja> (zadnje pregledano 5.7.2020.)

²²⁷ Vimeo, <https://vimeo.com/26720892> 8:35 (zadnje pregledano 5.7.2020.)

²²⁸ Mrduljaš, 2016., 197.

²²⁹ Mrduljaš, 2016., 225.

²³⁰ Mrduljaš, 2016., 225.

²³¹ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/fragmenti-suvremene-hrvatske-arhitekture-3lhd.914.html> (zadnje pregledano 6.7.2020.)

²³² Vimeo, <https://vimeo.com/26720892> 1:20 (zadnje pregledano 5.7.2020.)

²³³ Vimeo, <https://vimeo.com/26720892> 11:40 (zadnje pregledano 5.7.2020.)

²³⁴ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> 2:45 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

simbolizam²³⁵ čime se pokazuje iznimna hrabrost mladih arhitekata koji se nisu nastojali dodvoriti javnosti već su bili vođeni vjerom u svoje rješenje.

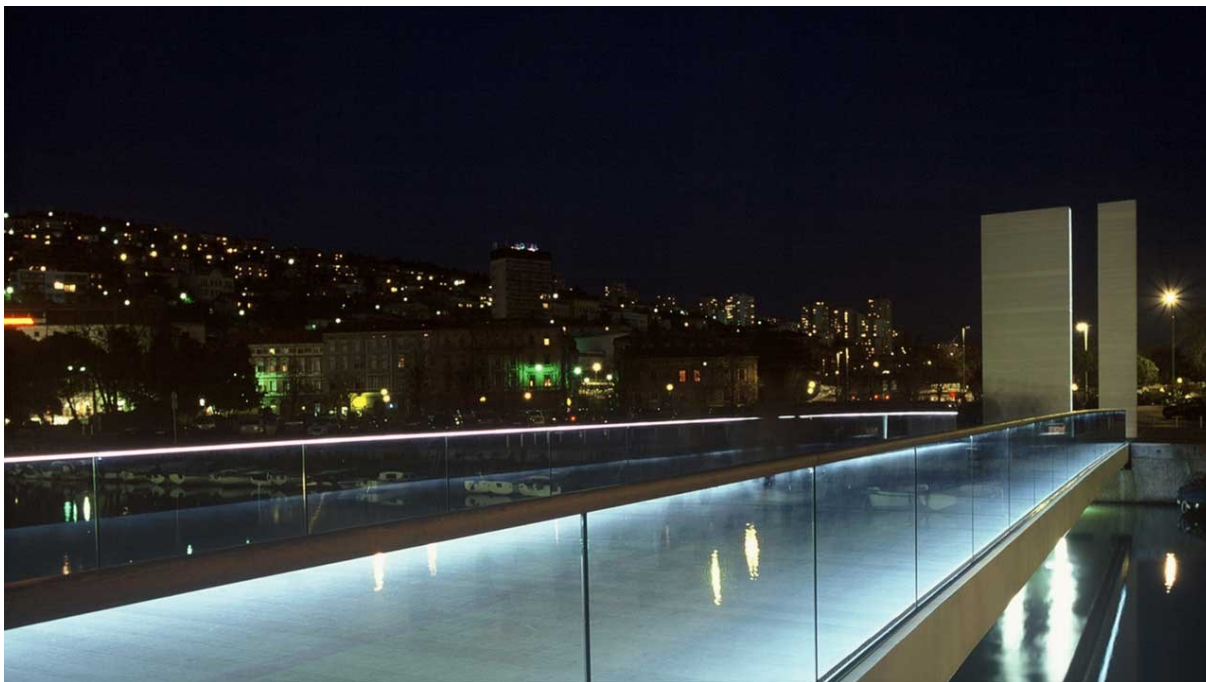

Slika 7. Most hrvatskih branitelja promatran s istočne strane Mrtvog kanala

Slika 8. Most hrvatskih branitelja prije postavljanja kamene memorijalne ploče 2019. godine

²³⁵ Rupnik, 2010., 53.

Slika 9. Most hrvatskih branitelja u noćnom ambijentu

Ta vjera je 3LHD-u, kao jednom od prvih međunarodno priznatih arhitekata u novonastaloj državi, donijela, osim već navedene britanske AR+D, još četiri nagrade, od kojih su čak tri međunarodne: slovensko priznanje Piranesi, njemačko priznanje Bauwelt, godišnju nagradu američkog časopisa *I.D.* te hrvatsku nagradu Viktor Kovačić²³⁶ za koju je Stručni savjet Udruženja hrvatskih arhitekata u svojem obrazloženju napisao da je studio 3LHD uspješno pristupio problemu oblikovanja memorijalnih obilježja Domovinskog rata svojim rješenjem koje je adekvatan nositelj snažne i zahtjevne poruke koja se uz taj spomenik veže.²³⁷ O uspješnosti ovoga projekta govori i činjenica da je on jedan od samo dva hrvatska projekta, uz dubrovački javni zahod Nenada Fabijanića iz 2002. godine, koji su navedeni unutar knjige *The Phaidon Atlas of Contemporary Architecture* iz 2004. godine koja prikazuje 1052 izabrana suvremena arhitektonska projekta na svjetskoj razini,²³⁸ a u njoj se naglašava nepretenciozan i dostojanstven dojam mosta koji je sofisticiranu modernu tehnologiju uklopio u jednostavan i simboličan dizajn.²³⁹ Osim te knjige, most je još prikazan u brojnim domaćim i stranim publikacijama od kojih valja izdvojiti knjigu *1000x Landscape Architecture* iz 2008. godine koja prikazuje tisuću projekata raznog javnog dizajna među kojima su od devet

²³⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/most-hrvatskih-branitelja> (zadnje pregledano 5.7.2020.)

²³⁷ Stručni savjet UHA-e, 2011.b, 251.

²³⁸ Amazon, <https://www.amazon.com/Phaidon-Atlas-Contemporary-World-Architecture/dp/0714843121> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

²³⁹ Editors of Phaidon Press, 2004., 612.

hrvatskih čak dva 3LHD-ova – ovaj²⁴⁰ te splitska Riva,²⁴¹ a most nije zaobišao ni knjigu *1000x European Architecture* iz 2007. godine gdje je našao svoje mjesto među četiri predstavljena hrvatska projekta.²⁴²

Iako je realizacija ovoga mosta bila izrazito složena, po svojem oblikovanju most pokazuje minimalističke odlike što je bilo predmetom kritika dijela javnosti zbog čega je i 2019. godine 3LHD na već spomenutu crvenu memorijalnu plohu (Slika 8.) postavio kamenu memorijalnu ploču duljine 7 metara i visine od 40 centimetara s uklesanim imenima poginulih branitelja i hrvatskim grbom.²⁴³ (Slika 10.) Most hrvatskih branitelja, koji je zbog pritiska javnosti promijenio i naziv u Most hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata 2002. godine,²⁴⁴ neće biti jedini 3LHD-ov projekt koji će biti predmetom javnih rasprava i kritika.

Slika 10. Most hrvatskih branitelja nakon postavljanja kamene memorijalne ploče

Preuređenje **splitske Rive**, (Slika 11.) koju je 3LHD projektirao 2005.-2006. za javni natječaj Grada Splita te izgradio u razdoblju 2006.-2007. u suradnji s dizajnerskom skupinom

²⁴⁰ Van Uffelen, 2009., 513.

²⁴¹ Van Uffelen, 2009., 517.

²⁴² Fischer, Van Uffelen, 2007., 1000.

²⁴³ Grad Rijeka, <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/gradski-projekti/realizirani-projekti/novo-memorijalno-obilježje-uz-most-hrvatskih-branitelja/> (zadnje pregledano 7.7.2020.)

²⁴⁴ Akademija primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci, <https://apuri.hr/webdizajn/lucija-ljetni/apstraktne-skulpture/most-hrvatskih-branitelja.html> (zadnje pregledano 13.2.2021.)

Numen / For Use, zbog svoje pozicije ispred Dioklecijanove palače, a i same funkcije Rive, s 250 metara dužine i 55 širine,²⁴⁵ kao jednog od prostora održavanja javnih događaja u najvećem hrvatskom gradu na obali, vrlo je osjetljivo mjesto za ikakve intervencije. Dio kritika bio je usmjeren prema 3LHD-ovom odabiru popločenja Rive betonskim pločama što je smatrano previše modernim nauštrb tradicionalnog značaja tog javnog prostora²⁴⁶ zbog čega su se građani Splita u anketi pokrenutoj u listopadu 2006. godine izjasnili da 90% ispitanika želi da umjesto betona, Riva bude obložena kamenom kako se ne bi uništio mediteranski ugođaj.²⁴⁷ No, 3LHD se vezao uz tradiciju prostora ne po pitanju materijala nego dužinom i širinom betonskih ploča od 1.5 metra što predstavlja mjeru rimskoga dvokoraka,²⁴⁸ a ta mjera prati i ozelenjene module pored sačuvanih palmi jer je, naime, cijelo preuređenje Rive tlocrtno osmišljeno kao modularni raster²⁴⁹ koji ostavlja dojam pikselizirane strukture.²⁵⁰ (Slika 12.) Vertikalama sačuvanih palmi pridružila su se bijela rasvjetna tijela kao i vertikalne bijelih tendi, dok horizontalno postavljene bijele daske klupica na Rivi daju reminiscenciju na dematerijaliziranu estetiku brisoleja. (Slika 13.) Kako navodi Jelena Zanchi, kritike vezane uz 3LHD-ovo rješenje splitske Rive bile su usmjerene, osim prema već navedenom korištenju betonskog popločenja, i prema strukturi maloprije spomenutih bijelih tendi, (Slika 11.) odnosno njihovom „preniskom“ horizontalnom prednjem kraku te njihovim „previsokim“ vertikalnim stupovima koji zaklanjanju pogled na stražnje građevine.²⁵¹ Zanchi također navodi da je ta struktura tendi među građanima bila prozvana „NLO-om“,²⁵² no klupe su se svidjele većini Splićana²⁵³ te im je bilo drago što su sačuvane palme.²⁵⁴ Usprkos svemu, Zanchi ukazuje da je javna rasprava u vezi splitske Rive pokazatelj kako javni prostor s naglašenom povijesnom važnošću kod ljudi očito pobuđuje veći osjećaj zajedništva nego pitanje drugih društvenih prostornih problema poput nedostatka dječjih igrališta, biciklističkih staza, itd.²⁵⁵ Bez obzira na kritike javnosti, ovaj projekt osvojio je Graditeljsku nagradu CEMEX u kategoriji infrastrukturnih građevina za 2007. godinu čime je splitska Riva postala hrvatski kandidat za međunarodni natječaj XVII CEMEX sa svečanom dodjelom u

²⁴⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/riva-split> (zadnje pregledano 7.7.2020.)

²⁴⁶ Mrduljaš, 2016., 200.

²⁴⁷ Zanchi, 2007., 45.

²⁴⁸ 3LHD, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> 8:35 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

²⁴⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/riva-split> (zadnje pregledano 7.7.2020.)

²⁵⁰ 3LHD, 2009., 189.

²⁵¹ Zanchi, 2007., 45.

²⁵² Zanchi, 2007., 45.

²⁵³ Zanchi, 2007., 48.

²⁵⁴ Zanchi, 2007., 49.

²⁵⁵ Zanchi, 2007., 50.

Monterreyu u Meksiku²⁵⁶ gdje je osvojila treću nagradu u istoj kategoriji.²⁵⁷ Iako je na kraju nije osvojila, splitska Riva se kao projekt iskazala i svojom nominacijom za prestižnu nagradu Mies van der Rohe 2009. godine, a iste godine je za tu nagradu bio nominiran još jedan 3LHD-ov projekt – sportska dvorana Bale²⁵⁸ koja će biti kasnije analizirana. Kao svojevrsno priznanje, projekt je dobio svojim već spomenutim uvrštenjem²⁵⁹ unutar knjige *1000x Landscape Architecture* iz 2008. godine, a Riva je svoje mjesto našla i unutar knjige *Landscapes of Transition: An Optimistic Decade of Croatian Architectural Culture* iz 2009. godine unutar koje su predstavljeni suvremeni hrvatski projekti koji su Hansu Ibelingsu pružili osjećaj optimizma vezan uz budućnost hrvatske arhitekture.²⁶⁰ 3LHD navodi da se inicijalni javni šok njegovog rješenja Rive utišao već dvije godine poslije njegovog otvorenja²⁶¹ što pokazuje da je Dinko Peračić bio u pravu kada je 2007. godine napisao da će ovaj projekt među građanima Splita pobuditi osjećaj suvremenosti koji će vjerojatno potaknuti i buduće prostorne zahvate²⁶² poput još jednog 3LHD-ovog splitskog projekta – Spaladium Arene, koja će biti analizirana u potpoglavlju 3.8. *Projekti za građevine sportske namjene*.

Slika 11. Preuređena splitska Riva s pogledom prema jugoistoku

²⁵⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/cemex---2007> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

²⁵⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/xvii-cemex-building-award-2008---treca-nagrada-infrastrukturni-objekti> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

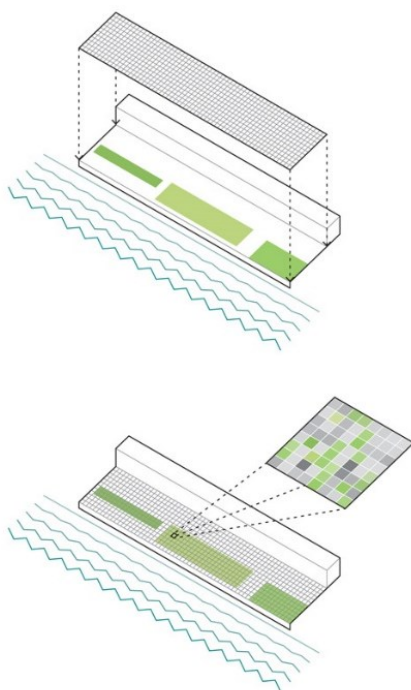
²⁵⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-nominiran-za-mies-van-der-rohe-nagradu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

²⁵⁹ Van Uffelen, 2009., 517.

²⁶⁰ Ibelings, 2009., 34.

²⁶¹ 3LHD, 2009., 189.

²⁶² Peračić, 2007., 12.

Slika 12. Projektni nacrti za preuređenje splitske Rive

Slika 13. Klupe i vegetacija na preuređenoj splitskoj Rivi

Na području Zagreba 3LHD je također dizajnirao te realizirao niz projekata različitih namjena kojima je pokušao propitati ulogu gradskih prostora te ostvariti nove javne vrijednosti poput **Iblerovoga prolaza** koji je projektiran u razdoblju 2005.-2008. godine.²⁶³ (Slika 14.) Ovaj nerealizirani projekt nastojao je pješački revitalizirati unutrašnji prostor donjogradskog zagrebačkog bloka koji trenutno služi kao parkiralište jednog supermarketa, a koji bi 3LHD-ovim rješenjem spajao Vlašku 60 i Martićevu 13 kroz formu *passagea* poput Oktogona.²⁶⁴ Posebnost ovoga projekta bi bila njezina dominantno staklena konstrukcija u kojoj bi nad jednim dijelom bila predviđena pergola,²⁶⁵ dok bi se zelenim krovom osvježilo sivilo u centru grada. (Slika 15.)

Slika 14. Render 3LHD-ovog projekta Iblerov prolaz

²⁶³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/iblerov-prolaz> (zadnje pregledano 9.7.2020.)

²⁶⁴ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/iblerov-prolaz> (zadnje pregledano 9.7.2020.)

²⁶⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/iblerov-prolaz> (zadnje pregledano 9.7.2020.)

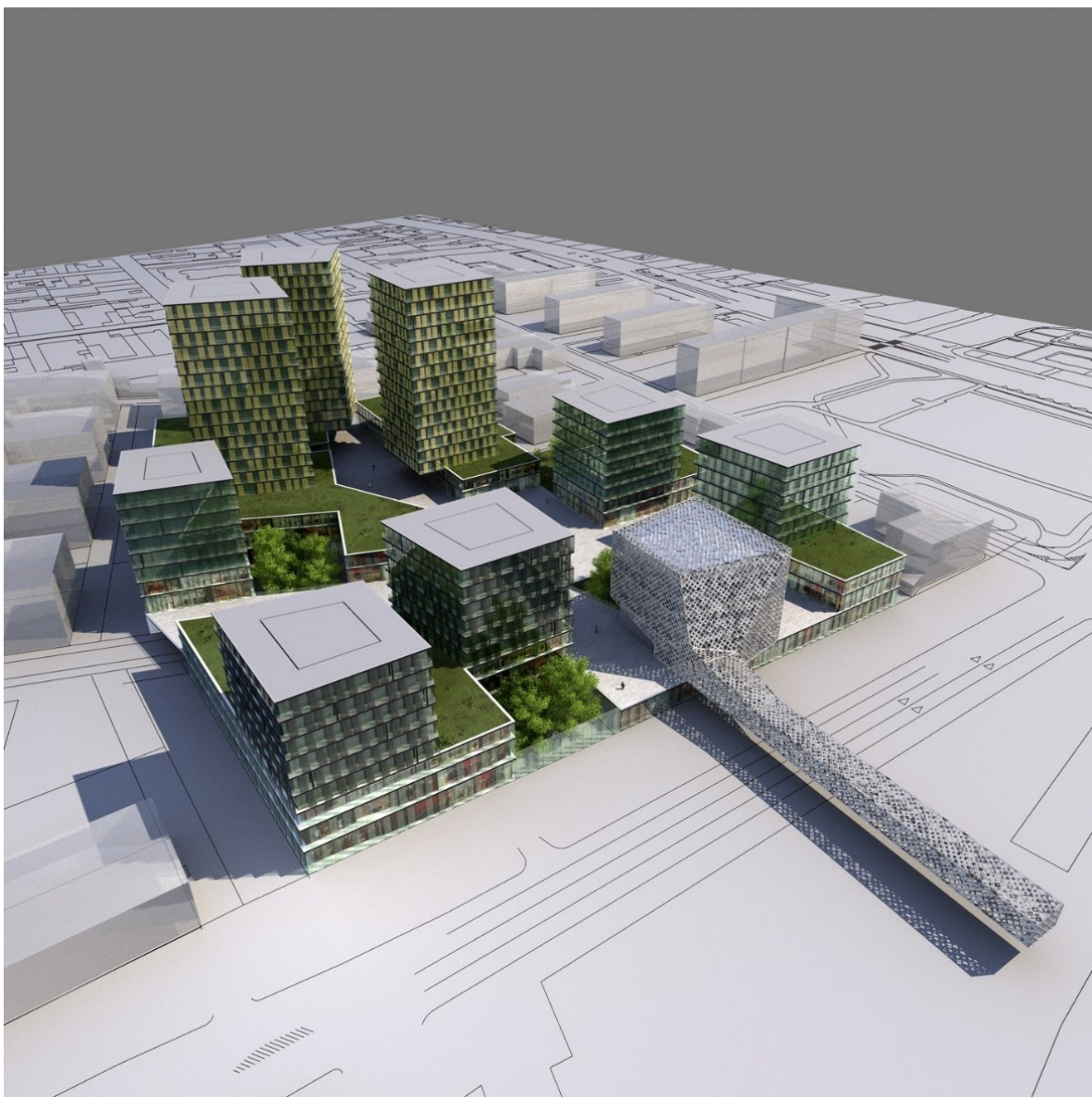

Slika 15. Render 3LHD-ovog projekta Iblerov prolaz s pogledom na zelene krovove

Uz rad 3LHD-a veže se i internacionalni doseg njegovog djelovanja što pokazuje i sudjelovanje ovoga studija na javnom natječaju za projektiranje **gradskog centra Ujpest** u Budimpešti 2008. godine.²⁶⁶ (Slika 16.) 3LHD je, nakon analize urbanističke matrice grada, predstavio projekt definiran s devet vertikalnih građevina različitih visina i namjena.²⁶⁷ Do izražaja dolaze niska zelena krovovišta određenih dijelova koja se pružaju kao terase i spojnice između naglašenih vertikalala, dok bi se između vanjskih zidova građevina omogućili javni prohodni prostori. Pročelja osam od devet vertikalala, zbog svojih nepravilnih postavljanja vertikalnih staklenih stijena različitih boja, (Slika 17.) oblikovno asociraju na pročelja središnje, niže građevine projekta Jian Wai Soho u Beijingu arhitekta Rikena Yamamota dovršenog 2004. godine. (Slika 18.)

²⁶⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-centar-ujpest> (zadnje pregledano 14.7.2020.)

²⁶⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-centar-ujpest> (zadnje pregledano 14.7.2020.)

Slika 16. Render 3LHD-ovog projekta gradski centar Ujpest u Budimpešti - pogled iz zraka

Slika 17. Render 3LHD-ovog projekta za gradski centar Ujpest u Budimpešti

Slika 18. Poslovni kompleks Jian Wai Soho u Bejingu arhitekta Rikena Yamamota dovršenog 2004. godine

Poseban dio 3LHD-ovog opusa čini djelovanje na području Rovinja jer se na teritoriju ovoga istarskoga grada nalazi najgušća koncentracija realiziranih projekata ovoga studija. U oblasti urbanističkih rješenja i urbane opreme radi se o realiziranim projektima plaže Mulini, ACI marine Rovinj te pristupnog platoa i recepcije otočnih hotela koji zajedno čine neprekinuti niz urbanističkog poteza koji definira zapadni te dio južnog obalnog dijela zone Monte Mulini.

Plaža Mulini, čiji je investitor hrvatsko turističko poduzeće Maistra koje je, kako će se tijekom ovog diplomskog rada pokazati, česti naručitelj 3LHD-ovih projekata, čini bitnu spojnicu između grada Rovinja i park-šume Punta Corrente, a pri njezinom projektiranju u razdoblju 2012.-2014. te gradnji 2013.-2014. vodilo se računa o utjecaju udara morskih valova pa se, slijedom toga, plaža može podijeliti na dva dijela.²⁶⁸ Prvi dio se prostire zapadno od ACI marine Rovinj do plažnog arhitektonskog objekta te je izrađen u bijelom betonu s kamenom pri čemu se razlomljene površine terasasto nižu, (Slika 19.) a drugi dio se nalazi jugoistočnije u mirnijoj uvali Lone te je definiran šljunčanom uvalom s bujnom vegetacijom.²⁶⁹ (Slika 20.) Najprepoznatljiviji dio ovoga projekta predstavlja plažni ugostiteljski objekt Mulini Beach kojeg čini bar sa svlačionicama, tuševima, sanitarijama te info pultom, dok najdojmljiviji doživljaj stvara ogromna pergola dužine od čak 30 metara²⁷⁰ ponad toga objekta na kojeg je naslonjena na samo šest točaka²⁷¹ i koja ima ukrštena bijela rebra koja, tijekom dana, stvaraju razne efekte *chiaro-scura*, a tijekom ljeta između 10 i 15 sati pružaju sjenu prostoru ispod.²⁷² (Slika 21.) Izmjena tih romboidnih oblika na strehi podsjeća na slične motive ukrštenih rebara koji se često pojavljuju u projektima Piera Luigija Nervija, velikana strukturalne arhitektonske estetike,²⁷³ kao na svodovima zrakoplovnog hangara u talijanskom Orvietu iz 1935. godine ili na svodovima skladišta soli u talijanskoj Tortoni dovršenog 1951. godine. (Slika 22.) Kao i kod splitske Rive, 3LHD je i za ovaj projekt osvojio Graditeljsku nagradu CEMEX na nacionalnoj razini 2015. godine²⁷⁴ čime je automatski postao kandidat za međunarodni natječaj koji je održan u Meksiku te na kojem je projekt osvojio čak dva priznanja: drugo mjesto u kategoriji Infrastrukture i urbanizma, a prvo

²⁶⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/plaza-mulini> (zadnje pregledano 10.7.2020.)

²⁶⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/plaza-mulini> (zadnje pregledano 10.7.2020.)

²⁷⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/plaza-mulini> (zadnje pregledano 10.7.2020.)

²⁷¹ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 47:25 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

²⁷² YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 48:00 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

²⁷³ ***, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43471> (zadnje pregledano 1.3.2021.)

²⁷⁴ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/plaza-mulini> (zadnje pregledano 10.7.2020.)

mjesto u kategoriji Pristupačnosti.²⁷⁵ Osim ovih prestižnih globalnih nagrada, plaža Mulini je osvojila i posebno priznanje ARTUR 2016. godine koje je dodijelilo Društvo arhitekata Zagreba s obrazloženjem da je ovaj projekt, zajedno s prostornim kontekstom turističke zone Monte Mulini, postavio nove standarde visoke kategorije turizma.²⁷⁶ Britanski časopis *The Independent* je 2014. godine svrstao projekt plaže Mulini na drugo mjesto popisa najboljih europskih *beach* klubova,²⁷⁷ a američki svjetski prestižni putnički časopis *Condé Nast Traveler* ga je 2016. godine svrstao na listu osam najboljih *beach* barova na svjetskoj razini.²⁷⁸

Slika 19. Zapadni dio plaže Mulini

²⁷⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/graditeljska-nagrada-cemex-building-award-2015> (zadnje pregledano 25.2.2021.)

²⁷⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/posebno-priznanje-artur-2016> (zadnje pregledano 25.2.2021.)

²⁷⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/mulini-beach-bar-medu-6-najboljih> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

²⁷⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/mulini-beach-bar-uvrsten-na-gold-list-2016> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

Slika 20. Jugoistočni dio plaže Mulini

Slika 21. Ugostiteljski objekt na plaži Mulini

Slika 22. Skladište soli talijanskog arhitekta Piera Luigija Nervija u talijanskoj Tortoni iz 1951. godine

Kontrastni odnos crno-bijelih dijelova neće u tolikoj mjeri biti prisutan na sjevernije smještenom **pristupnom platou i recepciji otočnih hotela** investitora Maistre, koji je projektiran 2018. godine, a građen u razdoblju 2018.-2019.,²⁷⁹ već će boja bijele betonske opeke dominirati cijelim doživljajem ovoga projekta. Iako ovaj projekt ima privatnog naručitelja, on je osobit zbog svojeg urbanističkog rješenja ulaza u zonu Monte Mulini, odnosno zbog toga što je plato, koji čini ovaj projekt, osmišljen kao javni trg.²⁸⁰ S estetske strane, dojmljiv je kontrastni odnos ostakljenosti ugostiteljskih prostora prizemnog dijela građevine (Slika 23.) te naglašeno plastičnije izvedenih vanjskih zidnih površina sanitarija koje su definirane dugim bijelim opekama različito posloženim po svojoj uvučenosti, ali uglavnom ujednačenog ritma izmjenjivanja. (Slika 24.)

²⁷⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/pristupni-plato-i-recepcija-otocnih-hotela> (zadnje pregledano 11.7.2020.)

²⁸⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/pristupni-plato-i-recepcija-otocnih-hotela> (zadnje pregledano 11.7.2020.)

Slika 23. Pristupni plato i recepcija otočnih hotela u Rovinju

Slika 24. Ulaz u sanitarni prostor pristupnog platoa i recepcije otočnih hotela u Rovinju

Sličan dojam, ali s nepravilnijim ritmom izmjenjivanja oblika, čine prošupljene zidne površine planiranog arhitektonskog objekta u sklopu 3LHD-ovog neostvarenog projekta preuređenja **Marketa Viale** u Poreču projektiranog 2017.-2018, a naručenog od strane Grada

Poreča.²⁸¹ Uzorci trokutastih oblika na ovome projektu (Slika 25.) daju određenu reminiscenciju na istočnjačku estetiku koja se očituje i po trokutastim, oblikovnim motivima staklene vanjšine kasnijeg arhitektonskog objekta u sklopu zürichškog muzeja Rietberg koji je namijenjen za prikazivanje izvaneuropske umjetnosti te koji je nastao 2007. godine suradnjom švicarskog arhitekta Alfreda Graziolija i austrijskog arhitekta Adolfa Krishanitz. (Slika 26.) Iznimno čestoj karakteristici 3LHD-ovog arhitektonskog opusa, a to je višenamjenski karakter prostora s naglašenim javnim kvalitetama te ispunjenost vegetacijom, na ovom projektu pridružuje se još jedna karakteristika koja se pojavljuje i kod određenih drugih 3LHD-ovih projekata, a to je upotreba uzorka meandra – u ovom slučaju pri tlocrtnom oblikovanju arhitektonskog objekta. (Slika 27.) Pažnju treba usmjeriti i prema redefiniranju prostora krovišta omogućavanjem njegove prohodnosti te oblikovanjem manjih boravišnih zona okruženih vegetacijom što još više doprinosi javnim, humanističkim vrijednostima arhitekture (Slika 28.) čime se stvara poveznica sa sličnim projektima poput High Linea u New Yorku iz 2009. godine nastalog suradnjom više arhitektonskih ureda. (Slika 29.)

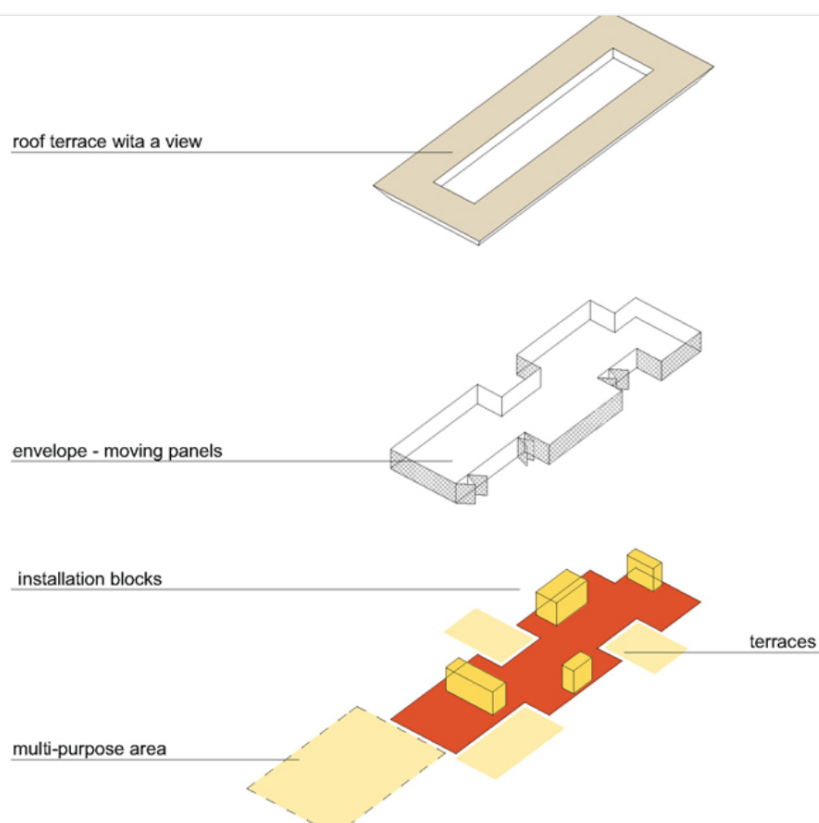

Slika 25. Render 3LHD-ovog projekta Market Viale s pogledom na arhitektonski objekt

²⁸¹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/market-viale> (zadnje pregledano: 11.7.2020.)

Slika 26. Pročelje kasnijeg arhitektonskog objekta muzeja Rietberg u Zürichu arhitekata Alfreda Graziolija i Adolfa Krishanitzza iz 2007. godine

Slika 27. Projektni nacrti arhitektonskog objekta za projekt Market Viale

Slika 28. Render 3LHD-ovog projekta Market Viale s pogledom iz zraka

Slika 29. Projekt High Line u kolaboraciji više arhitekata u New Yorku iz 2009. godine

Potrebno je nadodati da se 3LHD-ovo djelovanje na polju promišljanja javne arhitekture i urbanizma ne ogleda samo u njihovim arhitektonskim projektima već i u izradi

urbanističkih istraživačkih studija strateškoga karaktera u suradnji s lokalnim zajednicama²⁸² poput studije razvoja Bala (2004.), balanjskog priobalja (2007.), šibenskog gradskog centra Drage (2009.), užeg centra grada Čakovca (2013.) i drugih. Te studije „zagovaraju vrijednosti povratka središtima gradova, urbanog zgušnjavanja, unapređenja urbane infrastrukture i kontinuiteta javnog prostora“,²⁸³ a sve građevine, koje 3LHD predlaže kao rješenja za ta područja, odlikuje dostupnost velike količine dnevnoga svjetla i ispunjenost vegetacijom što upućuje na njihovu usmjerenost prema održivosti. Jedan od primjera koji valja izdvojiti je predloženi projekt pet vertikalnih građevina za prostor šibenske Drage (Slika 30.) kojima je 3LHD 2009. godine nastojao uvažiti lokalni kontekst prvih stambenih nebodera – „plavog“ i „crvenog“,²⁸⁴ a naglašavanjem vegetacije u njihovoj vizuri bliski su projektima 4 Tornja (Slika 50.) te Bloka Branimirove (Slika 47.) koji će biti obrađeni u sljedećem potpoglavlju 3.2. *Projekti za višestambeno i stambeno-poslovne građevine.*

Slika 30. Render 3LHD-ovog projekta za šibensku Dragu

²⁸² Mrduljaš, 2016., 190.

²⁸³ Mrduljaš, 2016., 180.

²⁸⁴ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/urbanisticko-rjesenje-draga-sibenik> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

Kao posebnu podkategoriju unutar ove skupine treba navesti i prometnu arhitekturu koju čine dva 3LHD-ova zapaženija projekta, jedan nerealizirani te drugi realizirani, koja uz prijašnje projekte veže rješavanje određenih urbanističkih problema, ali s naglaskom na određenu prometnu funkciju.

Koolhaasovske karakteristike premiješanja arhitekture i urbanizma na 3LHD-ovim projektima Seattle Commons i Zeleni forum Poreč mogu se uočiti i na projektu za riječki **autobusni terminal Žabica** (Slika 31.) s kojim je 3LHD pobijedio 2005. godine na javnom natječaju Grada Rijeke,²⁸⁵ no projekt do danas, nažalost, još nije izgrađen. Ovaj projekt, koji bi se oslonio na postojeću stambeno-poslovnu zgradu Hrvatskih željeznica Rijeka iz 1911. godine, nastoji riješiti problem nereprezentativnosti autobusnog kolodvora na zapadnom dijelu grada Rijeke, ali i ponuditi novo urbanističko rješenje. Višeetažna građevina, duljine od čak 300 metara, predviđa smještaj trgovačkih prostora, autobusnog terminala, javne garaže, uredskih prostora, višenamjenske dvorane te javnih sadržaja.²⁸⁶ Iz 3LHD-a navode da su rješenje konstrukcije i fasade građevine, koje zbog svoje transparentnosti propuštaju veliku količinu dnevnoga svjetla, formirali po uzoru na izgled lučkih kranova i konstrukcija²⁸⁷ što pokazuje određeno poštivanje lokalnog konteksta i ambijenta. (Slika 32.) Taj vizualni doživljaj postignut je motivom dijagonalno postavljenih čeličnih greda poznatijem kao diagrid konstrukcija čije se porijeklo veže uz ruskog arhitekta Vladimira Šuhova krajem 19. i početkom 20. stoljeća,²⁸⁸ a ona se upotrebljavala i u Vitićevom Paviljonu 40 iz 1957. godine na Zagrebačkom velesajmu, (Slika 33.) kao i u nizu drugih poznatijih suvremenih građevina poput Fosterovog tornja Hearst u New Yorku dovršenog 2006. godine ili sjedišta CCTV-a u Bejingu nizozemskog arhitektonskog ureda OMA-e, u kojem djeluje Rem Koolhaas, dovršenog 2012. godine. (Slika 34.) Neke karakteristike autobusnog terminala Žabica koje ovdje još treba naglasiti zbog kasnijih usporedbi s drugim projektima 3LHD-a su: kaskadno spuštanje krovova te prostorno organiziranje građevine oko više atrija.

²⁸⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/potpisan-ugovor-o-projektiranju-zabice> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

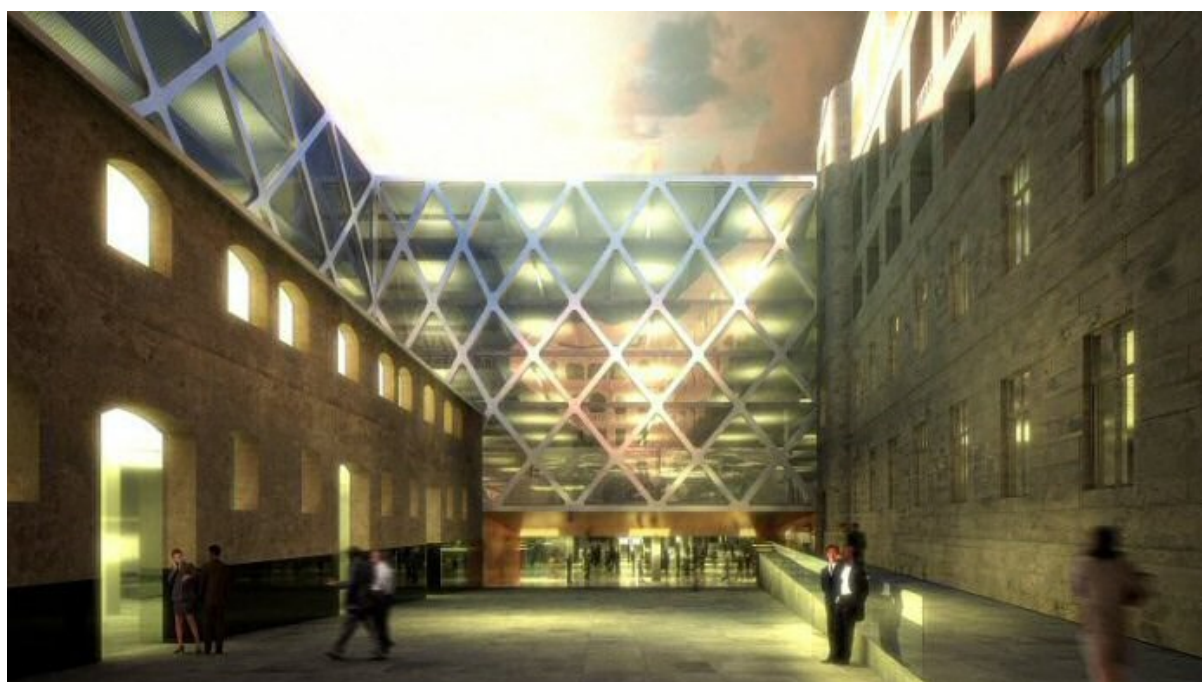
²⁸⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/autobusni-terminal-zabica> (zadnje pregledano 3.7.2020.)

²⁸⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/autobusni-terminal-zabica> (zadnje pregledano 3.7.2020.)

²⁸⁸ E-architect,, <https://www.e-architect.co.uk/articles/diagonal-structures> (zadnje pregledano 4.7.2020.)

Slika 31. Render 3LHD-ovog projekta autobusnog terminala Žabica

Slika 32. Render 3LHD-ovog projekta autobusnog terminala Žabica – pogled iz atrijsa

Slika 33. Paviljon 40 hrvatskog arhitekta Ivana Vitića iz 1957. godine na Zagrebačkom velesajmu

Slika 34. Sjedište CCTV-a nizozemskog arhitektonskog ureda OMA-e dovršeno u Beijingu 2012. godine

Studio 3LHD je sudjelovao i pri realizaciji još jednog urbanističkog rješenja u gradu Rovinju koji se direktno nastavlja na prethodno navedeni projekt plaže Mulini. Pristupni dio za brodice projekta **ACI marine Rovinj**, projektiranog 2014.-2016., izgrađenog 2017.-2019. te naručenog od strane Adriatic Croatian International Cluba, osmislila je tvrtka Obala, dok je studio 3LHD bio zadužen za kopneni dio na kojem se višefunkcionalnost izvedene građevine ogleda u oblikovanju niske strukture koja omogućuje prostor za javne, ugostiteljske, trgovačke, nautičko-servisne te marinsko-tehničke sadržaje.²⁸⁹ (Slika 35.) Pretežito kontrastni odnos bijelo-crnih dijelova građevine pri kojemu je crna boja ipak podređena bijelom mediteranskom karakteru ambijenta pridružuju se i smeđi tonovi unutrašnjosti prostora sanitarija te mjestimično unutrašnjih podnica kao i dijela drvenih stolica i svijetlijih jastuka na terasi ugostiteljskog prostora s pogledom na Rovinj. (Slika 36.) Estetsku kvalitetu ovoga objekta čine i neprestana vanjska i unutrašnja izmjenjivanja ravnih glatkih ploha s različitim, pretežito ravnolinijskim uzorcima čime nastaje posebna vizualna dinamičnost ove na prvi pogled jednostavne građevine. (Slika 37.)

Slika 35. Arhitektonski objekt na ACI marini Rovinj

²⁸⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/aci-marina-rovinj> (zadnje pregledano 11.7.2020.)

Slika 36. Pogled na Rovinj iz ugostiteljskog prostora arhitektonskog objekta na ACI marini Rovinj

Slika 37. Dio restorana unutar arhitektonskog objekta na ACI marini Rovinj

3.2. Projekti za višestambene i stambeno-poslovne građevine

Uspostavljanjem Republike Hrvatske i novih tržišnih odnosa, prekomjerna izgrađenost najbolje se uočava na polju stambene arhitekture.²⁹⁰ Kako država tijekom 1990-ih uglavnom nije ulagala na tom području, omogućila je da „brojni manji poduzetnici i građevinske tvrtke u potpunosti preuzmu tržište stanogradnje“²⁹¹ pri čemu investitori većinom ne razmišljaju o stvarnim potrebama korisnika tih građevina već primarno vode računa o svojem profitu.²⁹² Slijedom toga, Velimir Neidhardt iznosi da stambena arhitektura pokazuje dva, međusobno kontrastna smjera: jedan predstavlja vrijedne radove, osobito mlađe generacije arhitekata, „u organiziranim natječajima za poticanu stambenu izgradnju“,²⁹³ dok drugi odlikuje „poplava preizgrađenosti (...) tek s tragovima zelenila i nedostatkom dostojnih pristupa.“²⁹⁴

Za razvoj ovog prvog, humanijeg pristupa stambenoj arhitekturi svakako treba naglasiti utjecaj Europana, odnosno „paneuropskog natječaja za stambenu arhitekturu za arhitekate do 40 godina starosti“ osnovanog 1988. godine,²⁹⁵ a koji se dokazao i kao pokret jer je uspio formirati niz generacija mladih arhitekata²⁹⁶ koji pri projektiranju stambenih građevina vode računa o njihovom uklapanju u određenu prostornu cjelinu,²⁹⁷ pri čemu Kenneth Frampton veže sovjetske projekte stambenih komuna iz 1920-ih kao preteču i utjecaj na Europan,²⁹⁸ a valja spomenuti da je i jedan od partnera 3LHD-a – Marko Dabrović u Nacionalnom odboru Europana Hrvatske od 2006. godine.²⁹⁹

Opus višestambenih i stambeno-poslovnih projekata studija 3LHD može se podijeliti na tri različita projektna tipa: višestambene blokove, višestambene vertikalne građevine/solitere te stambena, odnosno apartmanska naselja.

Prvi istaknutiji projekt višestambenog bloka studija 3LHD je **Sveti Vid** koji se nalazi u Rovinju, a projektiran je 2006. godine te realiziran u razdoblju 2007.-2008.³⁰⁰ Ova građevina, čiji je naručitelj ADRIS grupa,³⁰¹ unutar koje se nalazi već više puta spomenuta Maistra,

²⁹⁰ Neidhardt, 2009., 21.

²⁹¹ Mrduljaš, 2007., 200.

²⁹² Berc, Basauri, 2007., 544.

²⁹³ Neidhardt, 2009., 21.

²⁹⁴ Neidhardt, 2009., 22.

²⁹⁵ Europan, <https://www.europan.hr/europan-hrvatska-2/> (zadnje pregledano 4.8.2020.)

²⁹⁶ Mrduljaš, 2007., 108.

²⁹⁷ Frampton, 2007., 272.

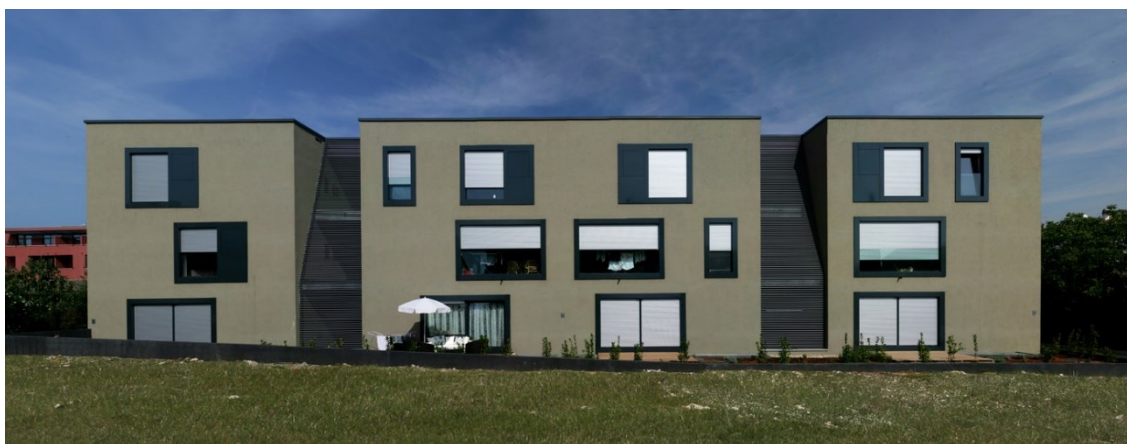
²⁹⁸ Frampton, 2007., 272.

²⁹⁹ Europan, <https://www.europan.hr/europan-hrvatska-2/> (zadnje pregledano 4.8.2020.)

³⁰⁰ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/stambena-zgrada-sveti-vid> (zadnje pregledano 4.8.2020.)

³⁰¹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/stambena-zgrada-sveti-vid> (zadnje pregledano 4.8.2020.)

jednostavnog je pravokutnog tlocrta te svoju vanjštinu temelji na sivim ožbukanim pročeljima s velikim otvorima naglašenih crnih okvira koji svojim različitim oblicima i položajima ostavljaju dojam neujednačene unutrašnje prostorne organizacije. (Slika 38.) Ideja je, kako navode iz 3LHD-a, da svaka prostorija ima jedan veliki otvor što bi omogućilo znatnu osvjetljenost.³⁰² Takvi prozori, no još više njihov nasumičan položaj pomalo podsjeća na pročelje I.T. instituta arhitekta Rieglera Riewea, izvedenoga 2000. godine u sklopu Tehničkog sveučilišta u Grazu na koji je kao gostujući predavač 2001.-2005. godine dolazio jedan od partnera 3LHD-a – Saša Begović.³⁰³ (Slika 39.) Horizontalne metalne rešetke svojim postupnim visinskim uvlačenjem prema unutrašnjosti građevine naglašavaju podijeljenost pročelja stambene građevine na tri dijela, a istovremeno kamufliraju ulazna vrata u objekt koja su izrađena od istovjetnog materijala. (Slika 40.) Osim vrata, te mreže zapravo skrivaju i zajedničke, otvorene prostore za sve stanare, a kao osnovnu ideju takve prostorne organizacije 3LHD je pronašao u lokalnom kontekstu rovinjskih kala.³⁰⁴ (Slika 41.)

Slika 38. Stražnja strana višestambene građevine Sveti Vid u Rovinju

³⁰² 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/rezidencije-central> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

³⁰³ Cornell University, <https://aap.cornell.edu/people/sa-begovi> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

³⁰⁴ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/stambena-zgrada-sveti-vid> (zadnje pregledano 4.8.2020.)

Slika 39. I.T. institut austrijskog arhitekta Rieglera Riewea iz 2000. godine u sklopu Tehničkog sveučilišta u Grazu

Slika 40. Ulazna strana višestambene građevine Sveti Vid u Rovinju

Slika 41. Dio jednog od unutrašnjih, zajedničkih prostora unutar višestambene građevine Sveti Vid u Rovinju

Taj prethodni motiv privatno-javnog prostora u projektu Sveti Vid bit će izraženije naglašen kod drugih višestambenih 3LHD-ovih projekata zbog čega se mogu prepoznati mnoge poveznice s karakteristikama javne arhitekture ovoga studija.

U idućem istaknutijem, no ovog puta nerealiziranom, višestambenom objektu projektiranom 2007. godine, 3LHD je ponudio novi način luksuznog stambenog života³⁰⁵ koji bi se i tlocrtno izdvajao od svoje okoline zelenilom na krovu. Radi se o projektu **Rezidencije Central** na Europskom trgu, čiji je naručitelj Institut IGH, a u kojem bi svaki stan imao pogled na glavni simbol grada Zagreba – zagrebačku katedralu.³⁰⁶ (Slika 42.) Ostvarivanje dugačkog prolaza kroz građevinu koji bi ujedno spajao glavni zagrebački trg i Kurelčevu ulicu, omogućio bi i novo urbanističko rješenje te otvaranje nove pješačke žile kucavice u samom centru Zagreba.³⁰⁷ Ovaj javni karakter višestambene privatne građevine bi najviše došao do izražaja u njezinom središnjem mjestu - unutrašnjem ozelenjenom vrtu na trasi već spomenutog prolaza, oko kojeg bi orbitirali ekskluzivni sadržaji.³⁰⁸ (Slika 43.) Na

³⁰⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/rezidencije-central> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

³⁰⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/rezidencije-central> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

³⁰⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/rezidencije-central> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

³⁰⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/rezidencije-central> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

javnom natječaju za ovaj projekt pobjedu je odnio tim arhitekata: Svebor Andrijević, Otto Barić i Senka Dombi.³⁰⁹

Slika 42. Render 3LHD-ovog projekta Rezidencije Central

Slika 43. Render unutrašnjeg javnog prostora 3LHD-ovog projekta Rezidencije Central

³⁰⁹ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/projekti/ban-centar---1-nagrada,2726.html> (zadnje pregledano 13.4.2021.)

Na tragu slične tipologije treba izdvojiti projekt **Bloka Bužanove** projektiranog 2016.-2017. te izgrađenog 2017.-2018. godine s investitorom, odnosno građevinskom tvrtkom VMD Model.³¹⁰ Iako se građevina nalazi blizu prometnog raskrižja Heinzelove i Ulice kralja Zvonimira, njezin uvučeni smještaj prema Staroj Peščenici na jugozapadnom križanju Bužanove i Štrigove ulice omogućava mirno okruženje pogodno za obiteljski život. Za razliku od naizgled nasumičnog postavljanja prozora kod prethodno analizirane stambene zgrade Sveti Vid, (Slika 38.) na ovome projektu veliki prozori su, na pročelju obloženom svijetlim keramičkim pločama, oblikovani i posloženi u pravilan raster, dok im dojam razigranosti daju smeđi pomični aluminijski okviri.³¹¹ (Slika 44.) Prizemlje zgrade predviđeno je za trgovačke i ugostiteljske sadržaje, dok je svaki od četiriju ulaza u interijeru ispunjen zidnim oslikom jednog mladog hrvatskog umjetnika: Ene Jurov, Jelene Bando, Mirona Milića i Maria Kolarića.³¹² (Slika 45.) Svi stanovi, iako su različitih veličina, u sebi sadrže određeni otvoreni prostor³¹³ s kojeg je omogućeno prikupljanje kišnice za navodnjavanje okoliša.³¹⁴ Zbog vrlo niske potrošnje energije koju su opremanje i izgradnja ove građevina omogućili, ona je ocijenjena A+ energetske certifikatom³¹⁵ što je svrstava u energetske najučinkovitije građevine i čime pokazuje ostvarenje najvećeg standarda gradnje. Inače, cilj održive arhitekture je što više smanjiti energetske potrošnje tijekom nastajanja i korištenja građevina te očuvati topografiju.³¹⁶

³¹⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/blok-buzanova> (zadnje pregledano: 7.8.2020.)

³¹¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/blok-buzanova> (zadnje pregledano 7.8.2020.)

³¹² 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/blok-buzanova> (zadnje pregledano 7.8.2020.)

³¹³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/blok-buzanova> (zadnje pregledano 7.8.2020.)

³¹⁴ VMD Model, <https://www.vmdmodel.hr/> (zadnje pregledano 8.8.2020.)

³¹⁵ VMD Model, <https://www.vmdmodel.hr/> (zadnje pregledano 8.8.2020.)

³¹⁶ Jodidio, 2010., 7.

Slika 44. Sjeverno pročelje stambenog Bloka Bužanova

Slika 45. Mural *Vista* hrvatskog umjetnika Maria Kolarica

Projekt stambenog **Bloka Branimirova**, kojim je 3LHD 2019. godine pobijedio na natječaju za izgradnju neadekvatno iskorištene parcele koja je sa sjeverne strane trenutno omeđena Ulicom kneza Borne, a s južne strane Ulicom kneza Branimira, pokraj nekadašnje tvornice Nada Dimić u Zagrebu, također je iniciran od strane investitora tvrtke VMD Model.³¹⁷ Gradnja projekta započela je 2020. godine, a njezin završetak je predviđen za prvu polovicu 2022. godine.³¹⁸ Zanimljivo je predloženo pročelje građevine prema Ulici kneza Borne koje obiluje kvadratnim prozorskim otvorima koji su blago razigrani, odnosno djelomično destabilizirani ako se promatra kriterij ravnocrtnosti po vertikalama. (Slika 46.) Održive karakteristike će, prema opisu ovoga projekta, doći još više do izražaja, a pozicija građevine praktički u samom centru grada stvorit će bitnu vizualnu poruku o društvenoj potrebi za ekološki osviještenom arhitekturom koju 3LHD propagira velikim dijelom svojega rada. Naime, izgradnjom ove građevine Zagreb će dobiti svoje prve vertikalne vrtove,³¹⁹ (Slika 47.) iako ih je 3LHD i devet godina ranije predlagao svojim projektom 4 Tornja (Slika 50.) o kojemu će ubrzo biti riječi. Kao i na prethodno analiziranom projektu Bloka Bužanove, prostor parkirališta će se nalaziti u podzemlju, a naglašeno javni karakter ovaj projekt će pokazati svojom otvorenošću, odnosno pješačkim povezivanjem ulica velikim ozelenjenim unutrašnjim parkom kojeg će moći koristiti svi, a ne samo oni koji stanuju u bloku.³²⁰ (Slika 48.) O oblikovnim karakteristikama eksterijera i interijera građevine moći će se bolje reći pri dovršetku same građevine, ali zanimljiva je koloristička konzistentnost bijelih i smeđih nijansi, predstavljenih u 3D renderima, s projektom Bloka Bužanove.

³¹⁷ Korana Sutlić, *Novo lice starog kvarta: Zagreb u centru grada dobiva prve zelene održive zgrade*, Novac.hr, 17.11.2019., <https://novac.jutarnji.hr/aktualno/novo-lice-starog-kvarta-zagreb-u-centru-grada-dobiva-prve-zelene-odrzive-zgrade/9627358/> (zadnje pregledano 8.8.2020.)

³¹⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/park-knezeva---zivot-u-zelenom> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

³¹⁹ Korana Sutlić, *Novo lice starog kvarta: Zagreb u centru grada dobiva prve zelene održive zgrade*, Novac.hr, 17.11.2019., <https://novac.jutarnji.hr/aktualno/novo-lice-starog-kvarta-zagreb-u-centru-grada-dobiva-prve-zelene-odrzive-zgrade/9627358/> (zadnje pregledano 8.8.2020.)

³²⁰ Korana Sutlić, *Novo lice starog kvarta: Zagreb u centru grada dobiva prve zelene održive zgrade*, Novac.hr, 17.11.2019., <https://novac.jutarnji.hr/aktualno/novo-lice-starog-kvarta-zagreb-u-centru-grada-dobiva-prve-zelene-odrzive-zgrade/9627358/> (zadnje pregledano 8.8.2020.)

Slika 46. Render pročelja 3LHD-ovog projekta Bloka Branimirove prema Ulici kneza Borne

Slika 47. Render vertikalnih vrtova 3LHD-ovog projekta Bloka Branimirove

Slika 48. Render unutrašnjeg parka 3LHD-ovog projekta Bloka Branimirove

Studio 3LHD ne izmjenjuje samo lice stambenog života u Hrvatskoj već i u centru Beograda – Dorćolu svojim stambeno-poslovnim projektom **K Distrikt** s kojim je pobijedio 2018. godine na natječaju investitora Kalemegdan development,³²¹ te tako postao sudionikom gradnje jednog od najvećih suvremenih projekata u Beogradu³²² koja je počela 2019. godine u suradnji s Mašinoprojektom.³²³ 3LHD je zadužen za osmišljavanje javnih prostora, promenade te izgleda svih pročelja idejnog arhitektonskog rješenja slovensko-austrijskog arhitekta Borisa Podrecce pri čemu se ponovno očituju humanističke karakteristike oblikovanja prostora poput otvaranja javnih pješačkih površina, omogućavanja prostora za javne gradske sadržaje te mnoštva vegetacije.³²⁴ Kod izgleda pročelja, zanimljiv je izbor 3LHD-a da svaki objekt bude definiran određenom bojom (Slika 49.) što stvara djelomičnu poveznicu s određenim koloristički kodiranim elementima 3LHD-ovih projekata koji su analizirani kasnije – stepeništima na projektu Spaladium Arene (Slika 175.) te zidovima terasa Apartmana Amarin. (Slika 58.)

³²¹ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/k-distrikt> (zadnje pregledano 20.11.2020.)

³²² Ana Novaković, *Obnova Dorćola: Programeri u novom odelu*, Javno.rs, 8.11.2018., <https://javno.rs/istrazivanja/obnova-dorcola-programeri-u-novom-odelu> (zadnje pregledano 23.2.2021.)

³²³ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/k-distrikt> (zadnje pregledano 20.11.2020.)

³²⁴ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/k-distrikt> (zadnje pregledano 20.11.2020.)

Slika 49. Render 3LHD-ovog projekta K Distrikt u Beogradu

Dosad analizirani višestambeni projekti studija 3LHD bili su tipološki vezani uz organizaciju građevina u blokovske forme, no potrebno je izdvojiti još dva kolektivno stambena tipa gradnji u kojima se ovaj arhitektonski ured projektantski iskušao.

Prvi od ta dva preostala tipa predstavljaju nerealizirani projekti za naglašeno vertikalne višestambene objekte poput 4 Tornja i stambenog tornja Limassol. Kod projekta **4 Tornja**, (Slika 50.) koji su projektirani 2010. godine za natječaj investitora Allegheny Financial, na kojem je 3LHD osvojio prvu nagradu³²⁵ te koji su predviđeni za zagrebačko područje Zavrtnice, posebno je zanimljiv vizualni dojam terasa koje na svakom katu kontinuirano opasuju sve strane građevina. Potpuna ostakljenost, osim što bi pružila lijepe poglede u svim smjerovima, ostvarila bi i veliku dostupnost dnevnoga svjetla i mogućnost provjetravanja³²⁶ čime se predlaže iznimna energetska štedljivost. Smještajem stambenih objekata unutar zelenog urbanog parka, 3LHD je ponovno oblikovao prožimajući odnos između čovjeka i prirode što je i dodatno naglašeno *landscape* isturenim objektima unutar kojih bi bili smješteni javni sadržaji kao i podzemna garaža,³²⁷ a elipsoidni presjeci i zeleni krovovi tih paviljona (Slika 51.) svojim oblikovanjem podsjećaju na rubne dijelove već spomenutog 3LHD-ovog projekta Zeleni forum Poreč. (Slika 5.)

³²⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/projektu-3lhda-4tornja-1-nagrada-na-natjecaju-zavrtnica> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

³²⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/4tornja> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

³²⁷ Vimeo, <https://vimeo.com/26578591> 2:10 (zadnje pregledano 9.8.2020.)

Slika 50. Render 3LHD-ovog projekta 4 Tornja

Slika 51. Render jednog od zelenih paviljona unutar 3LHD-ovog projekta 4 Tornja

Stambeni toranj Limassol, (Slika 52.) koji je projektiran 2018. godine u suradnji s arhitektonskim uredom BIRO³²⁸ za međunarodni natječaj investitora Masharii & The Land,³²⁹

³²⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/stambeni-toranj-limassol> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

svojim položajem je predviđen uz obalu duge pješčane plaže u gradu Limassolu na Cipru. Princip prostornog organiziranja razlikuje se od prijašnjeg 3LHD-ovog projekta zbog ideje o vertikalnom slaganju višeetažnih stanova, unutar ostakljene tanke konstrukcije od mješavine betona i lokalnoga kamena, s velikim vrtovima i vanjskim terasama što pruža još luksuzniji dojam stambenoga života.³³⁰ (Slika 53.) Izgled ove građevine podsjeća na niz vertikalno otvorenih građevina ispunjenih zelenilom, poput mumbajskog nebodera Antilia arhitektonskog ureda Perkins&Will iz 2010. godine ili milanskih tornjeva Bosco Verticale iz 2014. godine Stephana Boerija i više arhitekata, (Slika 54.) čije se porijeklo može povezati s mitskim babilonskim visećim vrtovima čiji koncept materijalizira ideju o nebeskim vrtovima koji su oslobođeni svoje vezanosti uz zemlju i oblikovno utemeljeni na principu kralježnice kao osloncu smjera prema prosvjetljenju.³³¹ Izuzev simboličnih tumačenja ovog tipa gradnje, ponovno se radi o naglašavanju održivih karakteristika uz omogućavanje maksimalnog dnevnog osvjetljenja, provjetravanja, bujnosti vegetacije te humanističkih ideala ugodnog življenja s prožimajućim odnosom između čovjeka i prirode.

Slika 52. Render 3LHD-ovog projekta stambenog tornja Limassol u istoimenom gradu na Cipru

³²⁹ World Architecture Community, <https://worldarchitecture.org/architecture-projects/hfee/the-limassol-pebble-project-pages.html> (zadnje pregledano 3.2.2021.)

³³⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/stambeni-toranj-limassol> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

³³¹ Jodidio, 2006., 496.

Slika 53. Render vanjskih terasa stambenog tornja Limassol

Slika 54. Tornjevi Bosco Verticale talijanskog arhitekta Stephana Boerija u Milanu iz 2014. godine

Treći tip kolektivne stambene gradnje koji treba spomenuti u kontekstu 3LHD-ovog arhitektonskog opusa su stambena, odnosno apartmanska naselja koja su u ovom diplomskom radu predstavljena jednim nerealiziranim te drugim realiziranim projektom. **Mali Maj**, projektiran 2010.-2011. godine za javni natječaj Grada Poreča, na kojem je 3LHD osvojio drugu jednakovrijednu nagradu³³² pri čemu prva nagrada nije dodijeljena,³³³ bio je predviđen za područje podcentra grada Poreča, a dizajniran je kao niz trokatnica organiziranih u osam različitih klastera oblikovanih s obzirom na topografiju te unutar kojih se razvijaju zelena dvorišta kao mjesta susreta, dječjih igrališta, vrtova i bazena.³³⁴ (Slika 55.) Cijelo područje stambenog naselja omogućavalo bi isključivo pješačko kretanje te parking vozila u podzemnim dijelovima.³³⁵ Zanimljiva su rješenja pročelja građevina na kojima se prozorski otvori često rastvaraju na kutovima građevina čime se na osobit način postiže začuđujući doživljaj tog arhitektonskog elementa. (Slika 56.)

Slika 55. Tlocrt 3LHD-ovog projekta Mali Maj

³³² Društvo arhitekata Istre, <http://dai-sai.hr/web/?p=2299> (zadnje pregledano 26.2.2021.)

³³³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-osvojio-2-jednakovrijednu-nagradu-na-natjecaju-mali-maj> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

³³⁴ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/mali-maj> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

³³⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/mali-maj> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

Slika 56. Render 3LHD-ovog projekta Mali Maj

Princip prostornog organiziranja apartmanskih građevina u klastere 3LHD dalje razvija na primjeru ostvarenoga projekta investitora Maistre – **Apartmana Amarin**, projektiranog 2012. godine te građenog 2012.-2013. u sklopu već postojećeg apartmanskog naselja Amarin sjeverno od Rovinja.³³⁶ (Slika 57.) Kao i kod Malog Maja, i na ovome projektu 3LHD je postavljanje manjih stambenih jedinica temeljio na oponašanju rasporeda kućica u istarskim selima³³⁷ te blago neravnom terenu³³⁸ čime se ogleda poštivanje lokalnog tradicijskog konteksta i organski odnos arhitekture i prirode.³³⁹ Javni karakter prostora se ponovno ogleda formiranjem vanjskih boravišnih zona, dok je organizacija apartmana u blokove, odnosno klastere naglašena na njihovim pročeljima upotrebom određene unificirajuće boje³⁴⁰ (Slika 58. i Slika 59.) čime se stvara poveznica s 3LHD-ovim beogradskim projektom K Distrikt (Slika 49.) Odabir mjestimičnog kolorističkog tretmana većinski bijele vanjšine građevina podsjeća na sličan princip bojanja zidova samo na uvučenoj terasi Kuće L švicarskog arhitekta Philippea Stuebija iz 2005. godine, (Slika 60.) dok je oblikovno organiziranje svake pojedinačne apartmanske jedinice na tragu teorijskog

³³⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/apartmani-amarin> (zadnje pregledano 13.8.2020.)

³³⁷ Perić, 2013., 34.

³³⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/apartmani-amarin> (zadnje pregledano 13.8.2020.)

³³⁹ Perić, 2003., 36.

³⁴⁰ Mrduljaš, 2016., 114.

projekta imaginarne lokalne zajednice japanskog arhitekta Rikena Yamamotoa iz 2012. godine.

Slika 57. Tlocrt Apartmana Amarin

Slika 58. Jedan od arhitektonskih objekata Apartmana Amarin

Slika 59. Jedan od arhitektonskih objekata Apartmana Amarin

Slika 60. Kuća L švicarskog arhitekta Philippea Stuebija iz 2005. godine

3.3. Projekti za obiteljske kuće

Razvoj privatnog kapitala u Republici Hrvatskoj tijekom 1990-ih godina doveo je do razvoja ekonomske moći novog bogatog sloja društva pa samim time i povećanu potražnju za izgradnjom kvalitetnih privatnih kuća. Maroje Mrduljaš navodi da uglavnom samo takvi projekti, koji su nastali većim ulaganjima, pokazuju promišljena preispitivanja tipologije obiteljskih kuća te predstavljaju suprotnost neobuzdanom širenju po gradskim periferijama.³⁴¹ Slično govori i britanski kritičar arhitekture Hugh Pearman koji navodi da na globalnoj razini suvremena arhitektura privatnih kuća pokazuje velika eksperimentiranja što nije novina, nego nastavak „tradicije kućnog radikalizma“.³⁴² Općenito, o ulozi financijske moći govori i Philip Jodidio koji kaže da je uglavnom za stvaranje kvalitetne i inovativne arhitekture potrebno mnogo novaca,³⁴³ no, naravno, nisu svi pripadnici imućnijeg sloja društva skloni podrediti izgradnju svojih domova idejama arhitekata pa je zato potrebno citirati i dio teksta obrazloženja Komisije za dodjelu nagrade Vladimir Nazor 3LHD-ovom projektu Vile Klare u kojemu se govori o „poplavi arhitektonskog kiča koju obilno potiče nova financijska snaga privatnog vlasništva.“³⁴⁴ Taj projekt, o kojemu će ubrzo biti više riječi, predstavlja antipod toj „poplavi“, kao što i 3LHD-ovi višestambeni objekti predstavljaju suprotnost, kako ističe Mrduljaš, „generičkoj gradnji“.

Osnivači-partneri studija 3LHD su 2009. godine okarakterizirali projektiranje privatnih kuća kao „često više rad iz gušta nego radi zarade“³⁴⁵ jer su takvi projekti financijski neisplativi velikim arhitektonskim uredima poput 3LHD-a pa je Marko Dabrović 2018. godine naveo da oni ne nastoje projektirati više od jedne obiteljske kuće godišnje³⁴⁶ jer je rad na njima specifičan i zahtjeva stalni kontakt s naručiteljem i potpuno posvećivanje³⁴⁷ kako bi se ispunile sve detaljne želje za budući dom klijenta što dovodi i do različitih realizacija

³⁴¹ Mrduljaš, 2007., 102.

³⁴² Pearman, 2005., 7.

³⁴³ Jodidio, 2009., 17.

³⁴⁴ Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, 2011.a, 227.

³⁴⁵ Branka Crnčević, *Obiteljske su kuće s potpisom ponovno u modi*, Večernji list, 19.2.2009., <https://www.vecernji.hr/obiteljske-su-kuce-s-potpisom-ponovno-u-modi-861570> (zadnje pregledano 17.7.2020.)

³⁴⁶ Matej Grgić, *Intervju: Marko Dabrović: Hrvatski dizajn osvojio Kineze: Arhitekti iz studija 3LHD potpisuju neke od najljepših hrvatskih hotela, ali i grandiozan resort u Kini*, tportal, 21.5.2018.,

<https://www.tportal.hr/lifestyle/clanak/hrvatski-dizajn-osvojio-kineze-arhitekti-iz-studija-3lhd-potpisuju-neke-od-najljepših-hrvatskih-hotela-ali-i-grandiozan-resort-u-kini-foto-20180520> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

³⁴⁷ Matej Grgić, *Intervju: Marko Dabrović: Hrvatski dizajn osvojio Kineze: Arhitekti iz studija 3LHD potpisuju neke od najljepših hrvatskih hotela, ali i grandiozan resort u Kini*, tportal, 21.5.2018., <https://www.tportal.hr/lifestyle/clanak/hrvatski-dizajn-osvojio-kineze-arhitekti-iz-studija-3lhd-potpisuju-neke-od-najljepših-hrvatskih-hotela-ali-i-grandiozan-resort-u-kini-foto-20180520> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

projektnih koncepata.³⁴⁸ Philip Jodidio navodi da su općenito privatne kuće često najzanimljiviji radovi arhitekata zato što je njima, uz pravog klijenta, često dopušteno da oslobode svoju kreativnost više nego što bi im se to omogućilo kod javnih projekata,³⁴⁹ a prema Pearmanu, ta kategorija projekata, uz višestambenu, spada među najbolje načine stjecanja reputacije na arhitektonskoj sceni jer je stambena arhitektura oduvijek bila plodno tlo za testiranje određenih ideja koje se kasnije mogu iskoristiti na projektima većih mjerila iz razloga što je stambeni prostor po svojoj kompleksnosti, a vjerojatno pri tome misli na višefunkcionalnost prostora, mikrokozmos grada.³⁵⁰ Na tragu toga misli i Marko Dabrović koji također navodi da je prednost takvih projekata manjih mjerila što omogućavaju veće eksperimentiranje i stjecanje iskustva kojeg arhitekti mogu kasnije primijeniti.³⁵¹

Tu izjavu svojim kaskadnim krovovima potvrđuje **Vila Klara**, koja je projektirana 1997.-1998. godine, građena u razdoblju 1999.-2001. godine, a 3LHD-u je već 1999. godine donijela prvog Vladimira Nazora³⁵² i to jednoglasnom odlukom žirija,³⁵³ čime je, uz uspjeh Mosta hrvatskih branitelja, ovaj studio postao prepoznatljiv mladi arhitektonski ured u kontekstu suvremene hrvatske arhitekture što je potaknulo i druge klijente da angažiraju 3LHD u projektiranju i izgradnji svojih privatnih kuća.³⁵⁴ Komisija za dodjelu nagrade Vladimir Nazor za arhitekturu i urbanizam je u svojem obrazloženju navela da je Vila Klara „na tragu tipologija vila zagrebačke moderne“,³⁵⁵ a Tomislav Premerl uspješnima ocjenjuje samo one primjere zagrebačkih obiteljskih kuća izgrađenih tijekom devedesetih koji se nastavljaju upravo na tradiciju zagrebačke moderne.³⁵⁶ Ova građevina, koja je postala dom poduzetnika Zdravka i Marine Raškaj,³⁵⁷ kao i većina ostalih istaknutijih izvedenih projekata obiteljskih kuća studija 3LHD na području Zagreba, smještena je u podsljemenskoj zoni, koja uspostavom nove države bilježi značajnu izgradnju³⁵⁸ te čiji strmi tereni znatno utječu na njihova oblikovanja. Promatrajući Vilu Klaru s njezine ulazne strane u ulici Kraljevec, slučajni prolaznik bi mogao pomisliti da se radi o jednostavnoj prizemnici koja je otprilike dva puta niža od susjedne kuće prema jugu, (Slika 61.) no Vila Klara zapravo skriva svoju

³⁴⁸ Bilić et al., 2003., 15.

³⁴⁹ Jodidio, 2007., 16.

³⁵⁰ Pearman, 2005., 204.

³⁵¹ Bilić et al., 2003., 15.

³⁵² Društvo arhitekata Zagreba <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/fragmenti-suvremene-hrvatske-arhitekture-3lhd.914.html> (zadnje pregledano 6.7.2020.)

³⁵³ Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, 2011.a, 227.

³⁵⁴ Rupnik, 2010., 70.

³⁵⁵ Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, 2011.a, 227.

³⁵⁶ Premerl, 2003., 118.

³⁵⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/vila-klara> (zadnje pregledano 6.7.2020.)

³⁵⁸ Neidhardt, 2009., 23.

višeetažnost dubinski je razvijajući sa svoje stražnje, dvorišne strane prilagođavajući se strmoj parceli. (Slika 62.) Osim svoje „lažne“ visine, ulična fasada Vile Klare definirana je nedostatkom perforacija čime se na zadovoljavajuć način ispunjava zahtjev privatnosti njezinih naručitelja. Ovakva zatvorenost kuće s njezine ulične strane prisutna je i u drugim, također zagrebačkim, projektima 3LHD-a privatno kućne namjene: Kuće K (Slika 63.) u Štirovničkoj ulici koja je projektirana 2004.-2005. i izgrađena 2005.-2008.³⁵⁹ te Kuće J2 (Slika 64.) u Čačkovićevoj ulici koja je također projektirana 2004.-2005. te izgrađena 2005.-2007.³⁶⁰

Slika 61. Istočno ulično pročelje Vile Klare

³⁵⁹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-k> (zadnje pregledano: 24.7.2020.)

³⁶⁰ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-j2> (zadnje pregledano: 19.7.2020.)

Slika 62. Južno dvorišno pročelje Vile Klare

Slika 63. Jugoistočno ulično pročelje Kuće K

Slika 64. Pogled s Čačkovićeve ulice na Kuću J2

Karakteristiku izostanka otvora ili njihov mali broj s ulične strane pročelja, na prvi pogled poriče probijeni prolaz kroz **Kuću J2**, (Slika 64.) koja je prepoznata kao najuspješnije ostvarenje na području hrvatske stambene arhitekture u 2008. godini zbog čega je *okrunjena* nagradom Drago Galić,³⁶¹ no taj prolaz ne omogućava direktan pogled na privatne radnje ukućana ili zbivanja u dvorištu već prolazniku pruža dio vizualnog doživljaja šume na jugozapadu u kojem svakodnevno mogu uživati korisnici ovog objekta.³⁶² (Slika 65.) Privatni ambijent postiže i **Kuća V** u ulici Dedići koja je projektirana 2001.-2005. te izgrađena 2005.-2007.³⁶³ te koja je uspješno skrivena od pogleda javnosti zbog strme ulice, ograde ispunjene zelenilom i uskih profilacija koje su iznutra prekrivene zastorima, (Slika 66.) no ona, za razliku od Vile Klare i Kuće J2, svojom visinom ne manevrira s ulične i dvorišne strane jer parcela na kojoj je izgrađena nije toliko strma. **Kuća J**, koja je projektirana 2000.-2002. te izgrađena 2002.-2005.,³⁶⁴ prema ulici Gramača je okrenuta svojom dvorišnom stranom, ali uzvišenje platoa na kojem se nalazi također ne omogućuje jasan pogled na dvorište. (Slika 67.)

³⁶¹ 3LHD, <https://3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2008---nagrada-drago-galic> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

³⁶² ***, 2011.b, 34.

³⁶³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-v> (zadnje pregledano: 19.7.2020.)

³⁶⁴ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-j> (zadnje pregledano: 19.7.2020.)

Pristup do **Kuće N**, koja je projektirana 2005.-2006. te izgrađena 2006.-2008.,³⁶⁵ drugačiji je od onog prijašnjih kuća zato što se do nje može doći jedino uskim, teško uočljivim slijepim prolazom koji se grana iz ulice Pantovčak iz koje kuća uopće nije vidljiva. Glavna komunikacija između interijera i eksterijera 3LHD-ovih zagrebačkih obiteljskih kuća postiže se na drugoj, dvorišnoj strani gdje su pročelja perforirana nizom ili velikim brojem staklenih površina.

Slika 65. Pogled na dvorište Kuće J2 s pozicije vanjskog prolaza

³⁶⁵ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-n> (zadnje pregledano: 19.7.2020.)

Slika 66. Pogled s ulice Dedići na Kuću V

Slika 67. Pogled s ulice Gramača prema Kući J koja se jedva nazire

Način oblaganja pročelja zagrebačkih realiziranih obiteljskih stambenih građevina pokazuje određenu konzistentnost. Dok su pročelja Kuće V i Kuće J ožbukana, (Slika 68.) dotle Vila Klara, Kuća J2, Kuća N (Slika 69.) i Kuća K imaju ventilirana pročelja obložena različitim vrstama drveta³⁶⁶ čime se građevine uklapaju u šumski krajolik,³⁶⁷ a i daje se određena koloristička konzistentnost. Inače, ventilirano pročelje je tip pročelja koji

³⁶⁶ Margaretić Urlić, 2009., 23.

³⁶⁷ Karač, Žunić, 2012., 235.

omogućava toplinsku zaštitu građevine³⁶⁸ umetanjem izolacijskih ploča između nosivog zida i obloge,³⁶⁹ a Maroje Mrduljaš je kod Vile Klare takav tip pročelja, koje je obloženo ukočenim pločama od lakiranog drveta, okarakterizirao kao novinu u dotadašnjoj gradnji privatnih kuća u Zagrebu.³⁷⁰ Vanjština Vile Klare pokazuje i neke motive koji se ponavljaju u pojedinim stambenim, ali i drugim projektima 3LHD-a, čime se potvrđuje izjava Marka Dabrovića,³⁷¹ ali i općenita opservacija Huga Pearmana³⁷² o primjeni određenih uspješnih arhitektonskih elemenata privatnih kuća i na projektima drugih namjena istih arhitekata. Vertikalni brisoleji koji pokrivaju staklene plohe dnevnog boravka Vile Klare, (Slika 70.) pojavljivat će se i kod Poslovne zgrade xCimos (Slika 135.), zgrade uprave grada Čakovca i hotela Helios (Slika 221.), a brisoleji se pojavljuju i kod projekta višestambene građevine Sveti Vid (Slika 41.) te Poliklinike ST (Slika 143.) samo što su na tim projektima oni postavljeni horizontalno.³⁷³ Kaskadno nizanje određenog arhitektonskog elementa, u slučaju Vile Klare terasa,³⁷⁴ ponovit će se kod sportsko-rekreacijskog centra Đurđevac (Slika 184.) i Grand Park Hotela Rovinj (Slika 222.) gdje će kaskade činiti glavni motiv njihovih konstrukcija. Još jedan element predstavljen projektom Vile Klare jest način kosog presjeka granice između staklene plohe i zida (Slika 62. i Slika 70.) koji se također pojavljuje na primjerima Kuće J2 (Slika 71.) i Kuće N (Slika 69.) kao i kod sportske dvorane Bale (Slika 163.).

³⁶⁸ Frischeis, https://www.frischeis.hr/proizvodi/konstruktivne_ploce/kompakt_ploce/ventilirana_fasada (zadnje pregledano 19.7.2020.)

³⁶⁹ Portal hrvatskih arhitekata, <https://www.arhitekti.hr/isotec-ventilirane-fasade.aspx> (zadnje pregledano 8.2.2021.)

³⁷⁰ Patricia Kiš, *One su najljepše u Hrvatskoj?*, Jutarnji list, 19.10.2007., <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/one-su-najljepse-u-hrvatskoj-3967533> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

³⁷¹ Bilić et al., 2003., 15.

³⁷² Pearman, 2005., 204.

³⁷³ Ovaj arhitektonski element je inače česta pojava u modernoj arhitekturi koju je uveo Le Corbusier, a prema nekim istraživačima on je zapravo pojednostavio tradicionalne pregrade poput mašrabija u arapskoj ili *sudare* u japanskoj arhitekturi. Osim svoje estetske dojmljivosti koja stvara dojam dematerijaliziranosti građevine, funkcija brisoleja je, kao što mu i sam naziv govori (franc. *brise-soleil*) zaštita od Sunca. (Izvor: <https://www.britannica.com/technology/brise-soleil>) (zadnje pregledano 20.7.2020.)

³⁷⁴ Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, 2011.a, 227.

Slika 68. Kuća J

Slika 69. Kuća N

Slika 70. Dvorišno zapadno pročelje Vile Klare

Slika 71. Presjek između staklene i zidne površine kod Kuće J2

Zanimljivo je oblaganje pročelja Kuće J2 vertikalnim uskim drvenim daskama tehnikom dvostrukog reda čime se postignula osobita površinska tekstura pogodna za igre svjetlosti i sjene,³⁷⁵ (Slika 72.) a zbog tretiranja površine samo bezbojnim insekticidnim sredstvom omogućila se postupna promjena prvobitnog izgleda pročelja iz boje drva u sivu boju (Slika 73.) za što je Silvije Novak rekao: „Željeli smo pokazati da drvo lijepo stari i da kuće žive i mijenjaju se.“³⁷⁶ Ta ideja prepuštanja materijalu da svojim prirodnim kemijskim procesima promijeni vizualni doživljaj pročelja se može povezati s djelovanjem arhitektonskog dua Herzog & de Meuron, za koje je Saša Begović rekao da su mu iznimno dragi u projektantskom smislu,³⁷⁷ i, primjerice, njihovog projekta Memorijalnog muzeja M. H. de Young dovršenog 2005. godine čija su pročelja obložena bakrenim pločama s vremenom oksidirala. (Slika 74.) U svojem tekstu *Notes on Metamodernism*, Timotheus Vermeulen i Robin van den Akker su taj postupak Herzoga i de Meurona okarakterizirali kao neoromantičarsku tendenciju zbog propitivanja odnosa trajnog i privremenog.³⁷⁸

Slika 72. Dvorišno pročelje Kuće J2 pri završetku izgradnje

³⁷⁵ Margaretić Urlić, 2009., 23.

³⁷⁶ ***, 2011.b, 34.

³⁷⁷ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 1:19:10 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

³⁷⁸ Vermeulen, van den Akker, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.3402/jac.v2i0.5677?scroll=top&needAccess=true> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

Slika 73. Ulično pročelje Kuće J2 sive boje snimljeno u rujnu 2011. godine

Slika 74. Memorijalni muzej M. H. Young švicarskog dua Herzog & de Meuron iz 2005. godine u San Franciscu

Ulično pročelje Kuće V djelomično evocira sakralnu arhitekturu sa svojim izduženim i uskim staklenim perforacijama koje se protežu cijelom visinom građevine, (Slika 75.) dok se dvorišno pročelje Kuće K otvara prozorima koji oblikovno kontinuiraju po uzorku meandra (Slika 76.) koji će se kao motiv također pojavljivati u drugim projektima 3LHD-a i to na različite načine: oblicima presjeka Apartmana Amarina (Slika 58.) i tlocrtnim oblikom arhitektonskog objekta kod Marketa Viale (Slika 27.), a kao organizacijski princip pri oblikovanju interijera Vile Klare.³⁷⁹

Slika 75. Ulično pročelje Kuće V

Slika 76. Dvorišno pročelje Kuće K

³⁷⁹ Mrduljaš, 2007., 230.

Projektiranje obiteljskih kuća u opusu 3LHD-a se po nekim elementima može povezati sa stanovitim principima oblikovanja arhitektonskih projekata iste namjene Franka Lloyd Wrighta. Neke temeljne pretpostavke Wrightovog „prerijskog“ stila, koje su prisutne i u djelima 3LHD-ovih privatnih kuća, su: uklapanje građevine u okoliš, ostvarivanje kontinuiteta između interijera i eksterijera, naglašavanje prirodnih karakteristika materijala,³⁸⁰ projektiranje krovova u više razina, kontinuirani, neprekinuti niz prozora, itd., što su mnogi kritičari pripisivali utjecaju istočnjačke arhitekture.³⁸¹ Osim „prerijskih“ kuća, Wright je u kasnijem dijelu svojeg djelovanja razvio i tzv. „Usonian“ kuće koje je nastojao još više prilagoditi zahtjevima prostora, a njihovo tlocrtno oblikovanje je bazirao prema izduženom ili L tlocrtu, dok bi se na sjecištu tih dvaju krila nalazio ulaz i kamin.³⁸² Tlocrti dijela zagrebačkih projekata studija 3LHD poput Vile Klare, Kuće J2 te Kuće V (Slika 77.) pokazuju sličnosti zbog L tlocrtnih oblika koji su svojom dvorišnom stranom okrenuti prema šumskome krajoliku. U tom kontekstu, posebno je zanimljiv dnevni boravak Vile Klare čiji centralni dio, odnosno kutnu okosnicu dvaju krila građevine, čini kamin, (Slika 78.) a takvu sličnu središnju poziciju kamina u kućama Franka Lloyd Wrighta (Slika 79.) određeni istraživači povezuju s japanskom *tokonomom*, tj. „stalnim elementom japanskog interijera, mjestom kontemplacije i središtem kulta domaćinstva“.³⁸³ U zapadnjačkoj verziji *tokonomu* predstavlja ognjište kod kojeg „izgled kamina i dimnjaka pokazuje da su oni jedina namjerno čvrsta i materijalizirana točka u građevini u kojoj je kretanje u stalnom tijeku.“³⁸⁴ Upravo kamin u kući Vile Klare, koji se višeetažno proteže iz dnevnog boravka, svojom kamenom teksturom daje kompaktni kontrast u odnosu na određene unutrašnje zidove koji su obloženi, kao i vanjski, pločama od lakiranog drveta čime se postiže naglašena materijaliziranost kamina o kojoj govori maloprije citirani opis Gianluce Gelminija o poveznici Wrightove i japanske arhitekture. Čak i „kretanje u stalnom tijeku“,³⁸⁵ iz istoga citata, Vila Klara također postiže, ali po uzoru na djela drugog arhitekta – Adolfa Loosa, primjenom njegovog *Raumplana* koji je istaknut u obrazloženju komisije nagrade Vladimir Nazor. Naime, već spomenuta meandarska koncepcija unutrašnjeg prostora kod Vile Klare postignuta je

³⁸⁰ Gelmini, 2008., 25.

³⁸¹ Gelmini, 2008., 22./23.

³⁸² Gelmini, 2008., 26.

³⁸³ Gelmini, 2008., 23.

³⁸⁴ Gelmini, 2008., 23.

³⁸⁵ Gelmini, 2008., 23.

povezivanjem prostornih cjelina stepeništem koje omogućuje protočno horizontalno i vertikalno meandarsko kretanje poluetaza vile različitih kućnih namjena.³⁸⁶ (Slika 80.)

Slika 77. Satelitske snimke tlocrta Vile Klare, Kuće J2 i Kuće V

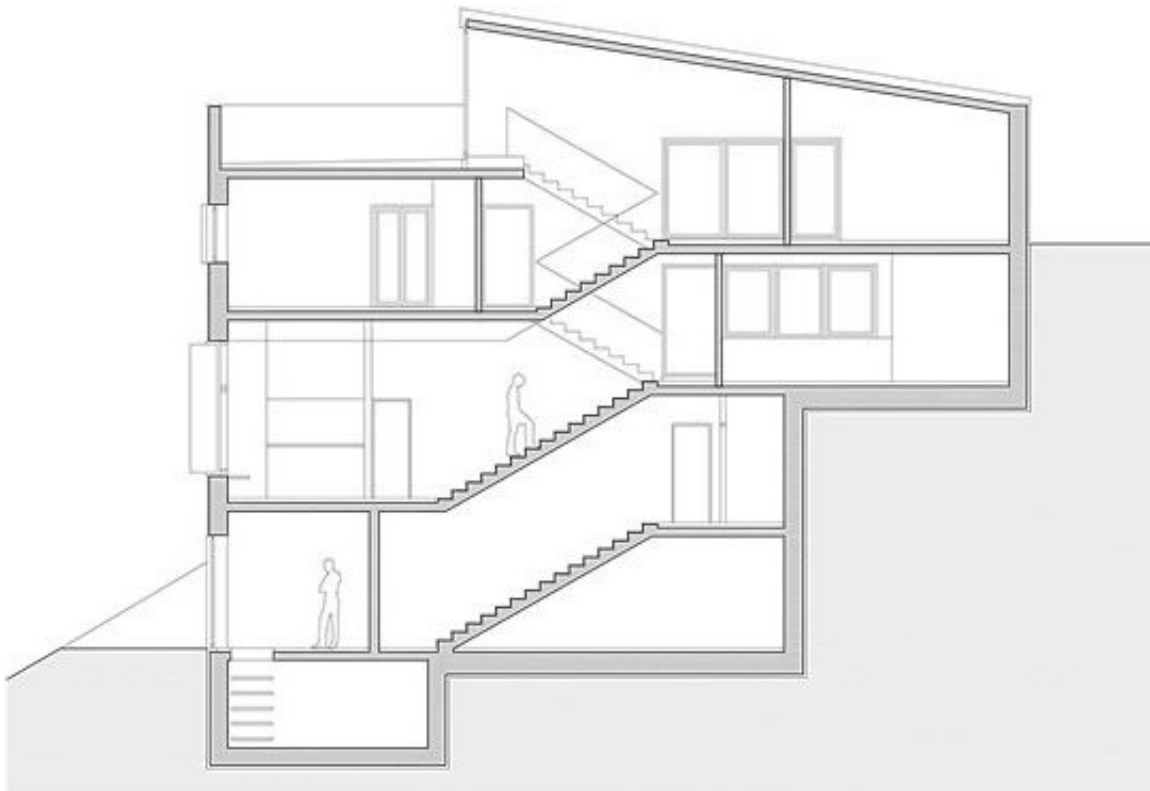

Slika 78. Dnevni boravak Vile Klare

³⁸⁶ Karač, Žunić, 2012., 235.

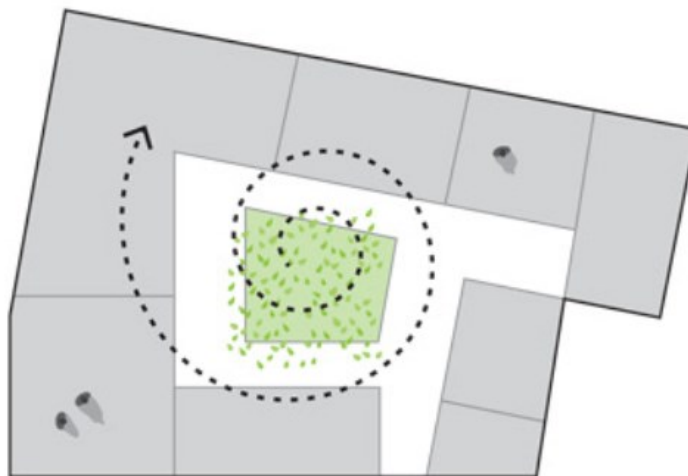

Slika 79. Dnevni boravak Kuće Robie arhitekta Franka Lloyd Wrighta izgrađene 1910. godine u Chicagu

Slika 80. Vertikalni presjek Vile Klare

Organiziranje prostora na 3LHD-ovom projektu autobusnog terminala Žabica oko više atrija, (Slika 31.) može se povezati s Kućom K čije središnje mjesto čini atrij, a kako navode iz 3LHD-a, kuća je bazirana i na formi puževe kućice.³⁸⁷ (Slika 81.)

Slika 81. Tlocrt Kuće K

U kontekstu zagrebačkih projekata privatnih kuća, potrebno je spomenuti i **Kuću u Preradovićevoj ulici** pod brojem 11 u Zagrebu (Slika 82.) koju je projektirao 2015. godine svjetski poznati portugalski arhitekt Eduardo Souto de Moura, dobitnik Pritzkerove nagrade 2011. godine³⁸⁸ koja se globalno smatra najprestižnijom nagradom na području arhitekture,³⁸⁹ u suradnji sa studijem 3LHD.³⁹⁰ Naručitelj ove privatne kuće je Ante Vlahović,³⁹¹ bivši dugogodišnji predsjednik Uprave te trenutni predsjednik Nadzornog odbora Adris grupe,³⁹² unutar koje pripada i Maistra – čest investitor 3LHD-ovih projekata, čime se indirektno doprinosi jakoj povezanosti 3LHD-a i ovog vodećeg hrvatskog turističkog poduzeća što će se najviše uočiti u zadnjem potpoglavlju analize projekata 3.9. *Hotelska arhitektura*. Kritike u vezi ove obiteljske kuće su uglavnom upućene prema njezinom ravnom, uličnom pročelju bez ijednog prozora, osim ostakljenog prizemlja koje je izvedeno od jednog komada stakla

³⁸⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-k> (zadnje pregledano 24.7.2020.)

³⁸⁸ The Pritzker Prize, <https://www.pritzkerprize.com/announcement-eduardo-souto-de-moura> (zadnje pregledano 13.2.2021.)

³⁸⁹ National Public Radio, <https://www.npr.org/2020/03/03/811030441/in-a-first-architectures-most-prestigious-prize-is-awarded-to-two-women> (zadnje pregledano 13.2.2021.)

³⁹⁰ Vizkultura.hr, <https://vizkultura.hr/souto-de-moura-i-3lhd-ce-graditi-u-zagrebu/> (zadnje pregledano 26.7.2020.)

³⁹¹ Ilko Čimić, *Tko je Ante Vlahović, vlasnik golemog bunkera usred Zagreba?*, Index.hr, 15.2.2020., <https://www.index.hr/vijesti/clanak/tko-je-ante-vlahovic-vlasnik-golemog-bunkera-usred-zagreba/2156945.aspx> (zadnje pregledano 26.2.2021.)

³⁹² ***, *Ante Vlahović novi predsjednik Nadzornog odbora Adris grupe*, Novac.hr, 22.12.2020., <https://novac.jutarnji.hr/novac/karijere/ante-vlahovic-novi-predsjednik-nadzornog-odbora-adris-grupe-15038592> (zadnje pregledano 26.2.2021.)

dugačkog čak oko 8 metara,³⁹³ čime je projekt naglašeno suvremena interpolacija koja odudara od okolnog starijeg ambijenta.³⁹⁴ Maroje Mrduljaš upućuje na nevaljanost ovih kritika te navodi da je omjer ostakljenih i zidnih površina na pročelju sličan kao i na okolnim građevinama, samo što je na ovoj kući ostakljenost koncentrirana u prizemlju.³⁹⁵ Saša Randić smatra da su kritike upućene prema građevini zapravo više potaknute njezinim bogatim vlasnikom, a ne samim oblikovanjem te navodi da postoje brojni svjetski primjeri ovakvih rješenja koji ne izazivaju takve polemike,³⁹⁶ a predsjednica Udruženja hrvatskih arhitekata, Maja Furlan Zimmermann, pohvaljuje što je projekt odabran putem provedbe javnog natječaja³⁹⁷ na koji je pristiglo čak 28 projekata.³⁹⁸ Iako nije poznat točan autorski udio studija 3LHD pri projektiranju ove obiteljske kuće, treba naglasiti određene karakteristike ovog projekta koje su već pratile njegove privatne kuće: nedostatak ili manji broj perforacija na uličnome pročelju, otvorenost unutrašnjeg dijela kuće prema privatnom dvorištu te prisutnost atrija. (Slika 83.)

³⁹³ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 1:03:29 (zadnje projektirano 19.2.2021.)

³⁹⁴ Patricia Kiš, *Okrugli stol: Kuća koja je podijelila grad: Okupili smo četiri ugledna arhitekta, teoretičara i povjesničara umjetnosti da nam daju svoj sud o čudu u centru Zagreba*, Jutarnji list, 22.2.2020., <https://www.jutarnji.hr/kultura/kuca-koja-je-podijelila-grad-okupili-smo-cetiri-ugledna-arhitekta-teoreticara-i-povjesnicara-umjetnosti-da-nam-daju-svoj-sud-o-cudu-u-centru-zagreba-10003966> (zadnje pregledano 26.2.2021.)

³⁹⁵ Patricia Kiš, *Okrugli stol: Kuća koja je podijelila grad: Okupili smo četiri ugledna arhitekta, teoretičara i povjesničara umjetnosti da nam daju svoj sud o čudu u centru Zagreba*, Jutarnji list, 22.2.2020., <https://www.jutarnji.hr/kultura/kuca-koja-je-podijelila-grad-okupili-smo-cetiri-ugledna-arhitekta-teoreticara-i-povjesnicara-umjetnosti-da-nam-daju-svoj-sud-o-cudu-u-centru-zagreba-10003966> (zadnje pregledano 26.2.2021.)

³⁹⁶ Patricia Kiš, *Okrugli stol: Kuća koja je podijelila grad: Okupili smo četiri ugledna arhitekta, teoretičara i povjesničara umjetnosti da nam daju svoj sud o čudu u centru Zagreba*, Jutarnji list, 22.2.2020., <https://www.jutarnji.hr/kultura/kuca-koja-je-podijelila-grad-okupili-smo-cetiri-ugledna-arhitekta-teoreticara-i-povjesnicara-umjetnosti-da-nam-daju-svoj-sud-o-cudu-u-centru-zagreba-10003966> (zadnje pregledano 26.2.2021.)

³⁹⁷ Patricia Kiš, *Okrugli stol: Kuća koja je podijelila grad: Okupili smo četiri ugledna arhitekta, teoretičara i povjesničara umjetnosti da nam daju svoj sud o čudu u centru Zagreba*, Jutarnji list, 22.2.2020., <https://www.jutarnji.hr/kultura/kuca-koja-je-podijelila-grad-okupili-smo-cetiri-ugledna-arhitekta-teoreticara-i-povjesnicara-umjetnosti-da-nam-daju-svoj-sud-o-cudu-u-centru-zagreba-10003966> (zadnje pregledano 26.2.2021.)

³⁹⁸ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/rezultati-natjecaja-za-rezidencijalnu-gradevinu-stambene-namjene-u-preradovicevoj-11-u-zagrebu.3036.html> (zadnje pregledano 26.2.2021.)

Slika 82. Pročelje kuće u Preradovićevoj 11 u Zagrebu

Slika 83. Atrij kuće u Preradovićevoj 11 u Zagrebu

Iako po broju istaknutijih projekata obiteljskih kuća dominiraju one zagrebačke, potrebno je osvrnuti se i na dvije građevine iz dubrovačkog područja te na jednu iz Rovinja.

Dok su zagrebački projekti 3LHD-u omogućavali eksperimentiranje s pročeljima od različitih vrsta drveta, kod dubrovačkih projekata **Kuća U** na Pločama, projektirane 2006.-2012. te građene 2010.-2012. godine³⁹⁹ (Slika 84.) i **Kuća V2** u turističkom naselju Lozici, projektirane 2003. te izgrađene 2013. godine,⁴⁰⁰ (Slika 85.) vanjština je definirana bjelinom lokalnog mramora. Potonja kuća je *ovjenčana* godišnjom nagradom Drago Galić za 2013. godinu,⁴⁰¹ a oba projekta su projektirana u koautorstvu s arhitektonskim uredom Ecoing⁴⁰² unutar kojeg je djelovala Ivana Dabrović, supruga jednog od osnivača-partnera 3LHD-a – Marka Dabrovića. Poput zagrebačkih projekata, i ove kuće su smještene na neravnim terenima, a glavna komunikacija između eksterijera i interijera s dvorišne strane također je ostvarena nizom staklenih stijena, ali ne s pogledom prema šumi nego prema morskom prostanstvu (Slika 86.) te, u slučaju Kuće U, i prema Dubrovniku. (Slika 87.)

Slika 84. Kuća U u Pločama pored Dubrovnika

³⁹⁹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-u> (zadnje pregledano: 24.7.2020.)

⁴⁰⁰ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/3lhd---kuca-v2.2298.html> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

⁴⁰¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2013---nagrada-drage-galic> (zadnje pregledano 24.7.2020.)

⁴⁰² Mrduljaš, 2016., 80.

Slika 85. Kuća V2 u Lozici pored Dubrovnika

Slika 86. Pogled iz spavaće sobe Kuće V2

Slika 87. Pogled s Kuće U prema Dubrovniku

Posebnost **Kuće R** u Rovinju, projektirane 2012.-2014.⁴⁰³ te građene 2015.-2017.,⁴⁰⁴ (Slika 88.) njezina je konstrukcija od jednog, velikog betonskog bloka koji je dojmljivo položen na konstrukciju staklene vanjštine, a čiji paralelni oblici se mogu prepoznati u nizu kuća poput Kuće Paraty u Rio de Janeiru brazilskog arhitekta Marcia Kogana iz 2009. godine, (Slika 89.) Kuće Sergio u Kostreni hrvatskog arhitektonskog ureda Randić-Turato iz 2011. godine (Slika 90.) ili vile Kogelhof u nizozemskom Noord-Bevelandu nizozemskog arhitekta Paula de Ruitera iz 2013. godine. (Slika 91.) Na taj način, ova kuća, preuzimajući jedan, u biti, globalni projektni tip, prilagođava se potrebama klijenta pritom zanemarujući autorsko isticanje.

⁴⁰³ Mrduljaš, 2016., 75.

⁴⁰⁴ MIPCRO, <https://mipcro.hr/referentna-lista/obiteljska-gradevina-kuca-r-28/> (zadnje pregledano 23.2.2021.)

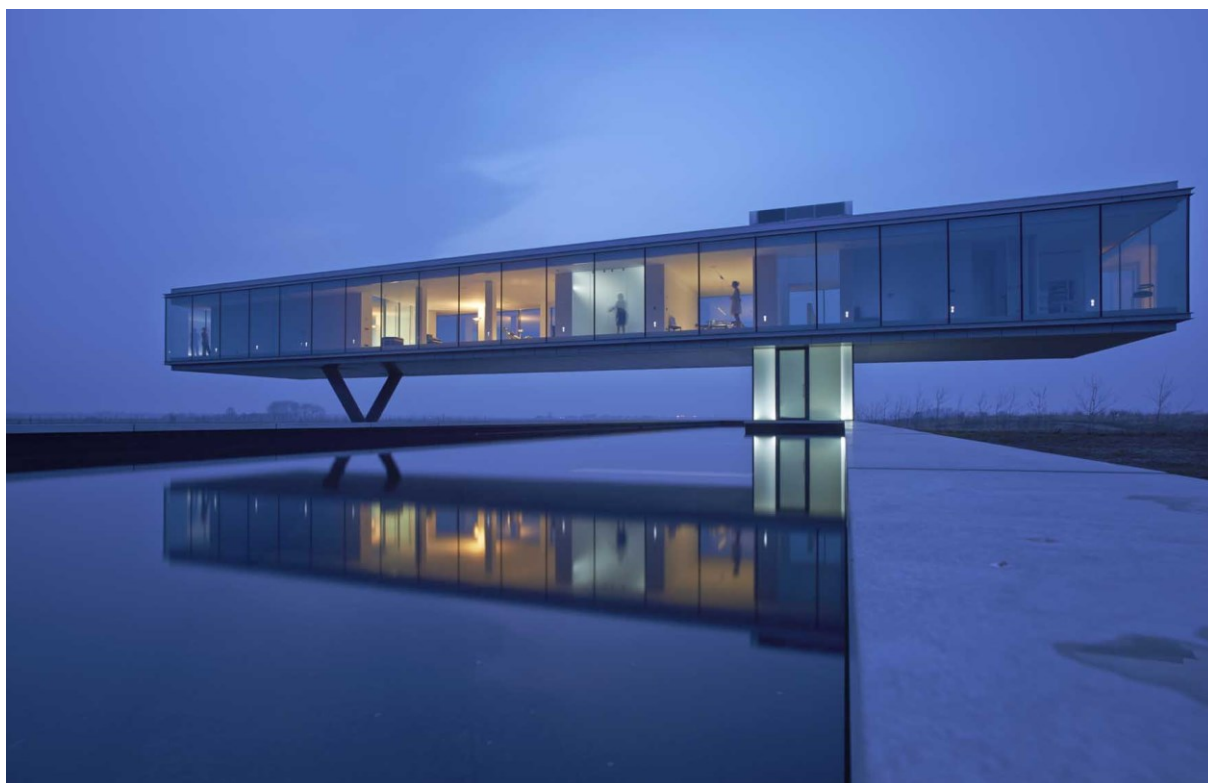
Slika 88. Render Kuće R u Rovinju

Slika 89. Kuća Paraty u Rio de Janeiru brazilskog arhitekta Marcia Kogana iz 2009. godine

Slika 90. Kuća Sergio u Kostreni hrvatskog arhitektonskog ureda Randić-Turato iz 2011. godine

Slika 91. Vila Kogelhof u nizozemskom Noord-Bevelandu nizozemskog arhitekta Paula de Ruitera iz 2013. godine

Ovakve drugačije i zanimljive koncepcije privatnih kuća studija 3LHD uistinu pokazuju koliko zahtjevi raznih privatnih klijenata, ali i inspiracija samih arhitekata te lokalni kontekst, mogu biti različiti na projektima iste namjene.

3.4. Projekti za sveučilišne građevine

Najistaknutiji arhitektonski projekti vezani uz obrazovnu funkciju te projektirani od strane djelatnika studija 3LHD se svojom datacijom vežu uz provođenje inicijativi izgradnje sveučilišnih kampusa u Republici Hrvatskoj tijekom dvijetisućitih godina,⁴⁰⁵ a te inicijative su dio šireg konteksta povećanja izgradnje i građevina drugih namjena kao što će se vidjeti i u idućim potpoglavljima.

Predloženi projekt za **sveučilišnu knjižnicu u Zadru** (Slika 92.) s kojim se 3LHD prijavio na natječaj Sveučilišta u Zadru 2009. godine te na kojem je, iako nije pobijedio, osvojio jedan od tri jednakovrijedna otkupa,⁴⁰⁶ ima izrazito dojmljivo oblikovano pročelje bazirano na horizontalnom slaganju uskih kamenih ploča s razmacima između redova. (Slika 93.) Kao inspiraciju za takav izražaj 3LHD-u su, osim u hrpi posloženih knjiga čime bi se i upućivalo na funkciju ove građevine, pronašli i u nasumičnom načinu slaganja lokalnog materijala – benkovačkog kamena.⁴⁰⁷ Pročelje bi na taj način ostavljalo izniman dojam dematerijaliziranosti, a i omogućavalo bi veliku dostupnost dnevnog svjetla u interijeru čime bi se dodatno naglasila otvorenost unutrašnjeg prostora sa svijetlim plohami galerija i njihovim staklenim ogradama. (Slika 94.) Projektirani interijer poprilično podsjeća na unutrašnjost javne knjižnice u Stuttgartu s kojom je ured Yi Architects pobijedio na natječaju 1999. godine, a gradnja joj je dovršena 2011. godine.⁴⁰⁸ (Slika 95.)

⁴⁰⁵ Hrčić, 2012., 106.

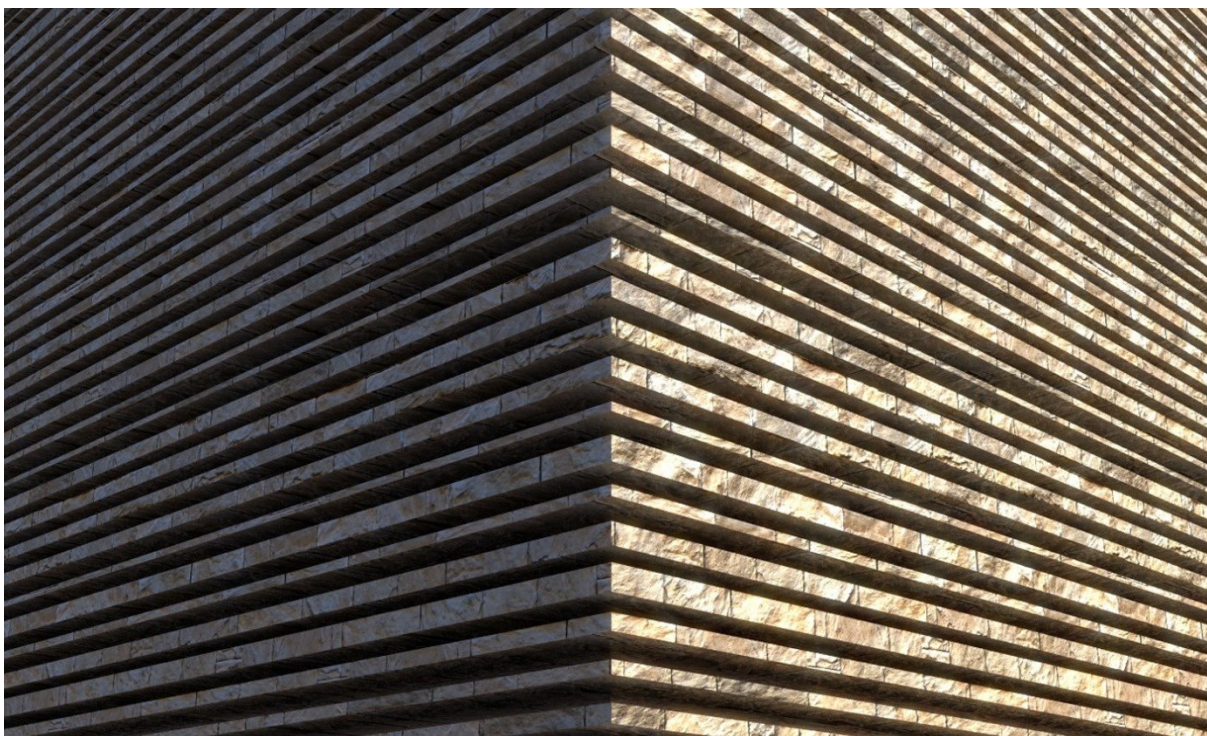
⁴⁰⁶ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/natjecaji/rezultati/natjecaj-za-izradu-idejnog-arhitektonsko-urbanistickog-rjesenja-sveucilisne-knjiznice-u-zadru,26.html?t=r> (zadnje pregledano 23.2.2021.)

⁴⁰⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sveucilisna-knjiznica-zadar> (zadnje pregledano 25.9.2020.)

⁴⁰⁸ ArchDaily, https://www.archdaily.com/193568/stuttgart-city-library-yi-architects?ad_medium=office_landing&ad_name=article (zadnje pregledano 27.2.2021.)

Slika 92. Render 3LHD-ovog projekta sveučilišne knjižnice u Zadru

Slika 93. Render detalja pročelja 3LHD-ovog projekta sveučilišne knjižnice u Zadru

Slika 94. Render unutrašnjosti 3LHD-ovog projekta sveučilišne knjižnice u Zadru

Slika 95. Unutrašnjost javne knjižnice u njemačkom Stuttgartu ureda Yi Architects dovršene 2011. godine

Još jedan nerealizirani projekt 3LHD-a, a vezan uz građevine za sveučilišne potrebe, jest **kampus Borongaj** (Slika 96.) kojeg je studio projektirao 2010.-2011. za natječaj kojeg je

pokrenulo Sveučilište u Zagrebu⁴⁰⁹ za izgradnju sveučilišnog kampusa na prostoru napuštenih vojarni⁴¹⁰ te na kojemu je 3LHD osvojio drugu nagradu.⁴¹¹ Ovaj projekt je predložio organizaciju prostora definiranu konceptom klastera⁴¹² čime se stvara poveznica s, u prošlom potpoglavlju već obrađenim, projektima stambenih naselja poput Maloga Maja (Slika 55.) te Apartmana Amarin (Slika 57.), a kampus karakterizira i velika prisutnost predloženih zelenih površina koje čine sastavni dio „praznog“ prostora projekta.⁴¹³ Na ovom natječaju, kao i na prijašnje navedenom za sveučilišnu knjižnicu u Zadru, pobijedili su njiric+ arhitekti što je potrebno navesti zbog kasnije valorizacije studija 3LHD s drugim hrvatskim arhitektonskim uredima bliskim 3LHD-u po svojoj uspješnosti u idućemu poglavlju.

Slika 96. Render 3LHD-ovog projekta kampus Borongaj

Za razliku od prethodna dva projekta, 3LHD je pobijedio na natječaju Sveučilišta u Zagrebu 2010. godine sa svojim projektom **Zelenog paviljona_Restorana**⁴¹⁴ čija je gradnja

⁴⁰⁹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kampus-borongaj> (zadnje pregledano: 26.11.2020.)

⁴¹⁰ Karač, Žunić, 2012., 17.

⁴¹¹ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/natjecaji/rezultati/natjecaj-za-izradu-idejnog-urbanisticko-arhitektonskog-rjesenja-za-kampus-borongaj-u-zagrebu,6.html?t=r> (zadnje pregledano 27.2.2021.)

⁴¹² 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kampus-borongaj> (zadnje pregledano 25.9.2020.)

⁴¹³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kampus-borongaj> (zadnje pregledano 25.9.2020.)

⁴¹⁴ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/zelenom-paviljonu-3lhda-prva-nagrada-na-natjecaju-za-kantinu--restoran> (zadnje pregledano 27.2.2021.)

počela 2014. godine,⁴¹⁵ a koji bi trebao uskoro biti stavljen u upotrebu⁴¹⁶ kao višefunkcionalna građevina s menzom unutar kampusa Agronomskog i Šumarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. (Slika 97.) Konstruktivni plašt ovoga projekta sastoji se većinom od izmjenjivanja vertikalnih staklenih stijena iste širine i visine koje, gledane izvana, pružaju efekt zrcalnosti čime se uspostavlja prožimajući odnos između građevine i njezine okoline. (Slika 98.) Posebnost ove građevine jest njezina polazna točka pri projektiranju, a to je oblikovanje paviljona na način da se ne ruše drveća na zadanoj zelenoj površini.⁴¹⁷ (Slika 99.) Ravno pružanje vanjskog zida paviljona tako je nekoliko puta prekinuto uvlačenjem zidne površine prema unutrašnjosti građevine kako bi se ostavio prostor za stabla koja su zatečena na tom zemljištu. Na taj se način, osim prodiranja drveća iznad visine same građevine, ovaj projekt naglašeno podređuje prirodi. Ti konkavni dijelovi oblikovno mogu asocirati na crkvene apside, ali samo djelomično i simbolično jer su one na ovome projektu vanjske i bez polukupolnog svoda smještajući stabla u središte svojih „svetišta“. (Slika 100.) Takav suodnos prirode i arhitekture idejno može podsjetiti na trenutno propali modernistički hotelski kompleks u Haludovu na otoku Krku Borisa Magaša u kojemu drveće ciljano prodire kroz pergole, ali i kroz same građevine u obližnjem naselju vila. (Slika 101.)

Slika 97. Render 3LHD-ovog projekta Zeleni paviljon

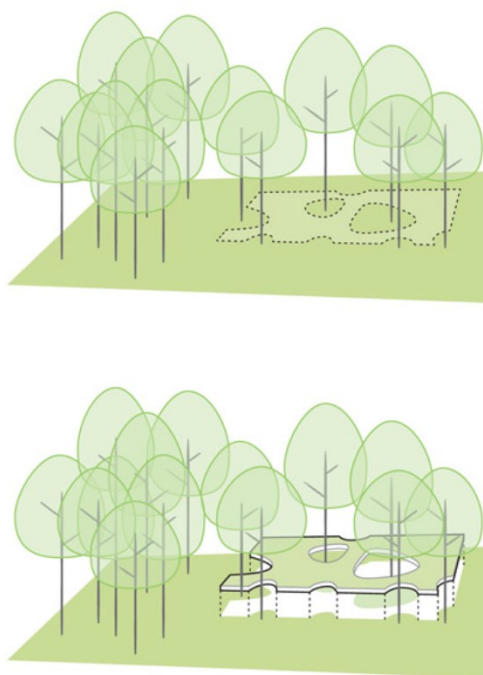
⁴¹⁵ Zagreb.info, <https://www.zagreb.info/aktualno/zg/studentska-menza-zeleni-paviljon-trebala-je-bit-otvorena-u-listopadu-2019-evo-gdje-je-zapelo/248921/> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

⁴¹⁶ Martina Gelenčir, *Provjerili smo što je s menzom koju zagrebački studenti čekaju 6 godina: 'Rok otvaranje je 12. mjesec'*, 22.10.2020., Srednja.hr, <https://www.srednja.hr/faks/provjerili-smo-sto-s-menzom-koju-zagrebacki-studenti-cekaju-6-godina-rok-otvaranja-12-mjesec/> (zadnje pregledano 27.2.2021.)

⁴¹⁷ Mrduljaš, 2016., 227.

Slika 98. Fotografija pročelja Zelenog paviljona u lipnju 2020. godine

Slika 99. Nacrti parcele za projekt Zeleni paviljon

Slika 100. Jedno od udubljenja na pročelju Zelenog paviljona

Slika 101. Detalj u naselju vila pored modernističkog hotelskog kompleksa u Haludovu na otoku Krku

Prostor prizemlja Zelenog paviljona tlocrtno se može podijeliti na tri dijela. (Slika 102.) Prvi, zapadni dio koji je predviđen za studentsku menzu i restoran kliznim stijenama na

zapadu omogućava daljnji prodor prostora prema šumi.⁴¹⁸ Mali vanjski dio prostora između menze i restorana ograđen je sa svih strana ostakljenom opnom od unutarnjeg dijela građevine što ga čini „otokom“ koji omogućuje neometani rast drveća koje se u njemu nalazi. Drugi, istočni dio, svojom je površinom manji od zapadnog te je predviđen za prostore studentskog zbora i dvoranu,⁴¹⁹ dok je treći dio građevine otvoreni atrij koji spaja prethodna dva dijela.

Slika 102. Tlocrt parcele i prizemlja Zelenog paviljona

U zatvorenom dijelu istočnog krila paviljona stropovi asociraju na teksturu lišća pomoću ravnih, istaknutih profilacija, dok takve profilacije u zapadnom dijelu ostavljaju dojam kao da izviru iz stupova što dodatno asocira na drveće i njihove grane. (Slika 103.) Na oblikovnoj razini ti stupovi donekle mogu podsjetiti na stupove i stropove u interijeru Gatti Wool u Rimu iz 1951. godine projektiranom od strane Piera Luigija Nervija. (Slika 104.)

Slika 103. Zapadni dio Zelenog paviljona tijekom izgradnje

⁴¹⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)

⁴¹⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)

Slika 104. Unutrašnjost Gatti Wool Factoryja u Rimu talijanskog arhitekta Piera Luigija Nervija iz 1951. godine

Iznimno zanimljivo rješenje predstavlja postavljanje malih izoliranih apartmana pravokutnog tlocrta obloženih drvenim daskama i ostakljenima s jedne strane na krov paviljona koji je uz to definiran sadnicama i boravišnim zonama. (Slika 105.) Na taj način 3LHD ponovno ostvaruje ideju stambenoga naselja čak i na krovu paviljona.⁴²⁰ Vertikalno oblaganje apartmana drvenim daskama (Slika 106.) može se povezati s načinom oblaganja pročelja 3LHD-ovih obiteljskih kuća Kuće K (Slika 63.) i Kuće J2 (Slika 72.), dok odnos drvenih i staklenih površina (Slika 107.) može reminiscirati na Juvet Landscape Hotel u norveškom Norddalu arhitekata Jensen & Skodvin iz 2008. godine. (Slika 108.)

⁴²⁰ Mrduljaš, 2016., 157.

Slika 107. Render 3LHD-ovog projekta Zeleni paviljon

Slika 108. Juvet Landscape Hotel u norveškom Norddal arhitekata Jensen & Skodvin iz 2008. godine

Zeleni paviljon neće ispunjavati samo svakodnevne potrebe funkcioniranja studentskog života već će svojim elementima kontinuirano evocirati ekološku osviještenost, a bitno je naglasiti višestruku važnost očuvanja drveća - od sposobnosti njihovog hlada da

spusti temperaturu za čak nekoliko Celzijevih stupnjeva,⁴²¹ umanjivanja loših utjecaja ispušnih plinova⁴²² pa sve do pozitivnog psihološkog utjecaja na ljude u prostoru.⁴²³

3.5. Projekti za muzeje i građevine drugih kulturnih namjena

Hugh Pearman navodi da je karakteristika koja definira suvremene građevine kulturne ili muzejske namjene ta da većina ljudi ne može sa sigurnošću odrediti koja je točno njihova funkcija kada ih vide prvi put⁴²⁴ te da ti projekti plijene jednaku pažnju, čak ako ne i veću, od sadržaja za koji su prvotno i sagrađene.⁴²⁵ Ta karakteristika će biti prisutna kod prve podskupine 3LHD-ovih projekata u ovom potpoglavlju – kulturno-muzejske *landscape* arhitekture, dok druga podskupina predstavlja preuređenja ili prenamjene već postojećih građevina.

Već spomenuti internacionalni doseg 3LHD-ovog djelovanja vjerojatno nije bio nigdje tako uspješan kao u državi koja je ozbiljan kandidat za najveće svjetsko gospodarstvo – Kini, što se ogleda u izgradnji ogromnog hotelskog kompleksa LN Garden 2018. godine o čemu će biti riječi u zadnjem potpoglavlju ovog diplomskoga rada. Prije tog projekta 3LHD se na kineskom području predstavio 2006. godine prijavom na natječaj za izgradnju kulturnog parka Novi Put Svile u Xi'Anu, jednoj od najstarijih prijestolnica u kineskoj povijesti.⁴²⁶ Osnovna ideja kulturnog parka bila je izgradnja devet građevina od koje bi svaka predstavljala jednu regiju na koju je drevni Put svile utjecao, a 3LHD se prijavio za kategoriju Istočna Europa, odnosno **EECC Xi'An**,⁴²⁷ te je i osvojio prvu nagradu u toj kategoriji.⁴²⁸ Studio je predstavio projekt koji simbolizira samopropusnu membranu kao vizualno predočenje te regije kao sjecišta više kulturnih elemenata⁴²⁹ čime 3LHD ispunjava maloprije navedenu osobinu nejasnog eksterijernog predstavljanja funkcije suvremene kulturne arhitekture koju je naveo Pearman. Cijela vanjska površina dugačke, naglašeno horizontalne konstrukcije od 24 000 m² bi sadržavala topografske vizualne forme nalik na godove u deblu drveta (Slika 109.) te bi služila kao prostor za sadnju biljaka karakterističnih za istočnoeuropsku regiju koje bi rasle uz

⁴²¹ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=4w7lsyq8ks> 2:39 (zadnje pregledano 28.9.2020.)

⁴²² YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=4w7lsyq8ks> 3:20 (zadnje pregledano 28.9.2020.)

⁴²³ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=4w7lsyq8ks> 3:40 (zadnje pregledano 28.9.2020.)

⁴²⁴ Pearman, 2005., 22.

⁴²⁵ Pearman, 2005., 21.

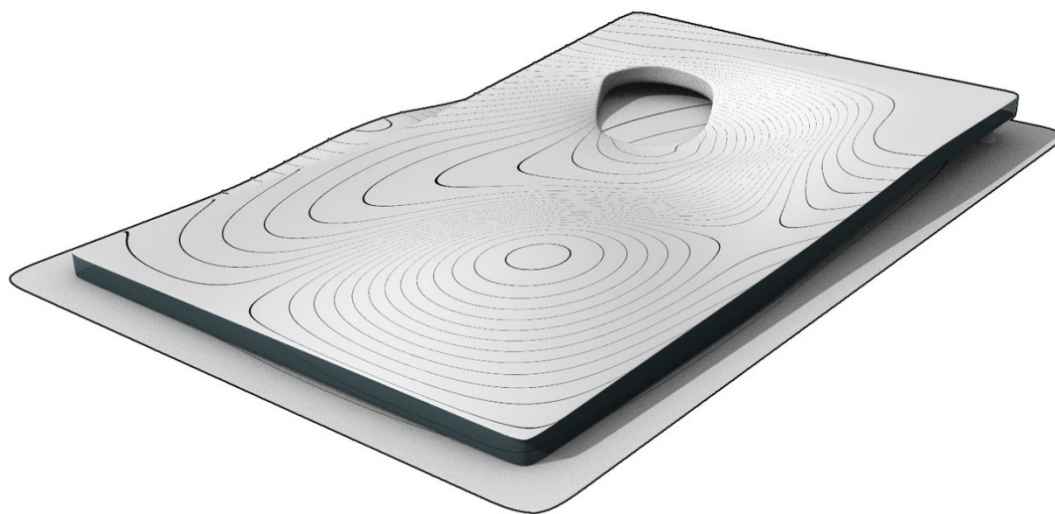
⁴²⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/eecc-xian> (zadnje pregledano 5.10.2020.)

⁴²⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/eecc-xian> (zadnje pregledano 5.10.2020.)

⁴²⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-osvojio-1-nagradu-u-kini> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁴²⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/eecc-xian> (zadnje pregledano 5.10.2020.)

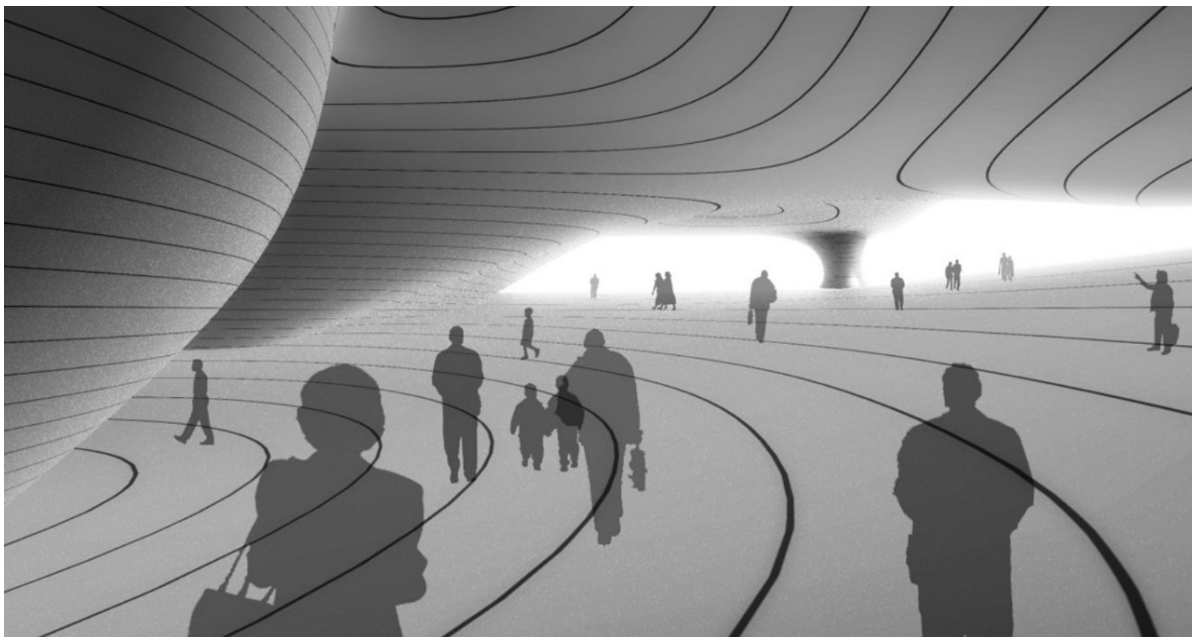
kolektore vode i sunca čime 3LHD ponovno predlaže energetske održivu arhitekturu.⁴³⁰ U interijeru bi se ogledala višefunkcionalnost sadržaja udovoljavanjem kazališta, izložbenih prostora, knjižnice, arhiva i manjih apartmanskim dijelova što bi mjestimično bilo prekinuto otvaranjem atrija, lođa, trgova te „zelene tržnice“.⁴³¹ Takva metropolitanska struktura prostora koju prati višefunkcionalnost veže se uz prethodno analizirane 3LHD-ove projekte javne arhitekture: Seattle Commons, (Slika 4.) autobusni terminal Žabica (Slika 31.) te Zeleni forum Poreč (Slika 5.) za kojeg se EECC Xi'An veže i svojim naglašenim topografsko oblikovnim karakteristikama eksterijera kojim bi dominirala zelena površina, a projekt se zbog topografije također može povezati i uz projekt Centra Zamet (Slika 156.) koji će biti obrađen u potpoglavlju 3.8. *Projekti za građevine sportske namjene*. Zanimljivi su unutrašnji prostorni oblici EECC Xi'Ana koji su bliski gotovo futurističkim strukturama s naglašenim presječnim linijama, (Slika 110.) dok se topografija eksterijera može povezati s projektom japanskih arhitekata SANAA - Rolex Learning Centrom u švicarskom Lausanneu dovršenom 2010. godine. (Slika 111.)

Slika 109. Render vanjštine 3LHD-ovog projekta EECC Xi'An

⁴³⁰ 3LHD, 2007., 37.

⁴³¹ 3LHD, 2007., 37.

Slika 110. Render unutrašnjosti 3LHD-ovog projekta EECC Xi'An

Slika 111. Rolex Learning Centra u švicarskom Lausanneu japanskih arhitekata SANAA dovršenom 2010. godine

Drugi projekt muzejsko-kulturnog karaktera s naglašenim *landscape* oblikovanjem predstavlja **karlovački slatkovodni akvarij i muzej rijeka**, (Slika 112.) naručitelja Grada

Karlova, koji je projektiran 2013.-2015. te izgrađen 2015.-2016.⁴³² Kvalitetu ovog projekta automatski odaje eksterijer građevine koji ostavlja dojam potpune uklopljenosti u svoje okruženje sa zelenim krovovima triju objekata koji svojom formom zatvaraju međuprostor manjeg trga s tri pješačka toka, a Saša Begović navodi da je ideja eksterijera bila ostaviti dojam kao da su brzaci rijeke prošli između tih objekata, referirajući se na lokalni kontekst više rijeka koje prolaze kroz grad Karlovac.⁴³³ (Slika 113.) Kao inspiracija za takav vanjski oblik konstrukcije 3LHD-u je mogao poslužiti projekt Zigurati Vjenceslava Richtera kao dio njegovog vizionarskog projekta Sinturbanizam iz 1964. godine, (Slika 114.) ali i suvremeniji istanbulski projekt maloprodajnog kompleksa Umraniye dovršenog 2007. godine kojeg je projektirao studio Foreign Office Architects. (Slika 115.) Vanjski zidovi triju objekata karlovačkog akvarija svojim smeđim nijansama te položajem ispod zelenila krovova (Slika 116.) mogu simbolizirati zemlju što se slaže s izjavom tadašnje 3LHD-ove arhitektice Irene Mažer Hranuelli da se radi „više o prirodi nego o arhitekturi“ izrečenom u devetoj epizodi dokumentarne serije *Točka na A – suvremena hrvatska arhitektura* koja prikazuje vrijedne hrvatske arhitektonske projekte nominirane za nagradu Viktor Kovačić.⁴³⁴ U sklopu te epizode partner 3LHD-a Marko Dabrović i već spomenuta arhitektica Irena Mažer Hranuelli objašnjavaju konstrukciju ovoga projekta čiji je čitav akvarijski prostor smješten u podzemlju (Slika 117.) dok se kretanje posjetitelja odvija putem rampe koja simbolizira riječne podzemne tokove. Ta rampa završava u prostoru koji oblikovno nalikuje spilji jer, kako su naveli, u spiljama se inače endemske ribe i nalaze. Tom simboličnom trasom kojoj je podredio i položaj različitih riba, 3LHD je omogućio kreativan i jasan presjek hrvatskog slatkovodnog živog svijeta, a zbog osobitog karaktera ovog projekta, studio je surađivao s nizom stručnjaka različitih područja poput dizajnera akvarijskog pejzaža, projektantima akvarijske tehnologije, stručnjacima za riblji fond, konzultantima za audio-vizualnu tehnologiju, itd.⁴³⁵ Posebnost ovoga muzeja je i u tome što je on jedan od prvih hrvatskih projekata koji je financiran iz strukturnih fondova Europske unije i to s čak 98,7% potrebnih sredstava,⁴³⁶ a o uspješnosti ovoga projekta, osim već navedene nominacije za nagradu Viktor Kovačić u kategoriji najuspješnijih ostvarenja 2016. godine, govore i osvojene tri nagrade od kojih su dvije međunarodne. 3LHD je naprije osvojio hrvatsko posebno priznanje

⁴³² 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/karlovacki-akvarij-i-muzej-rijeka> (zadnje pregledano: 5.10.2020.)

⁴³³ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 1:34:25 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁴³⁴ Deveta epizoda TV serijala *Točke na A – suvremena hrvatska arhitektura*, redatelj: Željko Sarić, proizvodnja: Project 6 Studio za HRT, 2019. (gledano na TV programu HTV2, 17. svibnja 2020. godine, u 13:11)

⁴³⁵ Mrduljaš, 2016., 33.

⁴³⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/potpisan-ugovor-sa-izvodacima-karlovackog-akvarija> (zadnje pregledano 27.2.2021.)

konferencije ARTUR koja je 2015. nagradila održive projekte s interdisciplinarnim pristupom na polju turizma, a u obrazloženju je naglašeno simboličko uklapanje projekta u prostor te dostupnost brojnih sadržaja.⁴³⁷ Dvije godine poslije, studio osvaja dvije nagrade koje je obje dodijelio arhitektonski portal Architizer na svojem natječaju A+Awards u kategoriji Architecture+Landscape: nagradu žirija A+Award i nagradu čitatelja portala A+Popular Choice Award čime se ovaj projekt približio publici od čak više od 400 milijuna čitatelja tog američkog portala.⁴³⁸

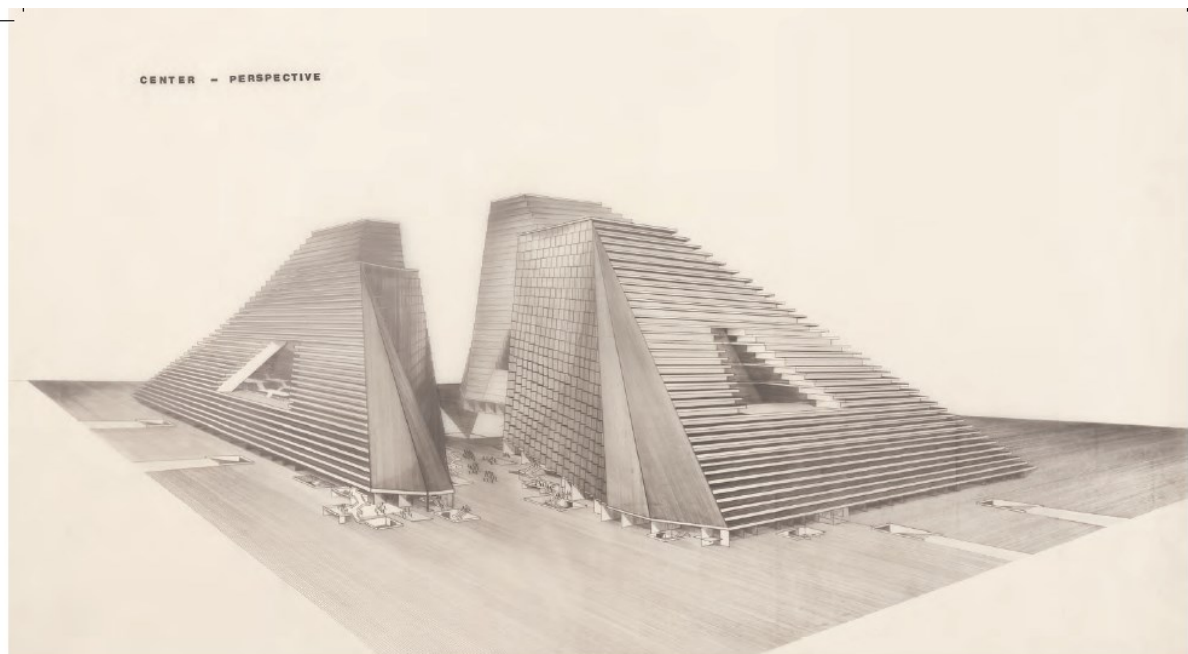
Slika 112. Karlovački slatkovodni akvarij i muzej rijeka s dijelom okoline

⁴³⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/posebno-priznanje-konferencije-artur> (zadnje pregledano 27.2.2021.)

⁴³⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/projektu-karlovackog-slatkovodnog-akvarija-dvije-aawards-nagrade> (zadnje pregledano 27.2.2021.)

Slika 113. Karlovački slatkovodni akvarij i muzej rijeka promatran odozgora

Slika 114. Vjenceslav Richter, Perspektivni prikaz zigurata, Sinturbanizam 1963.-64.

Slika 115. Maloprodajni kompleks Umranîye u Istanbulu studija Foreign Office Architects iz 2007. godine

Slika 116. Karlovački slatkovodni akvarij i muzej rijeka

Slika 117. Render vertikalnog presjeka Karlovačkog slatkovodnog akvarija i muzeja rijeka

Philip Jodidio je 2004. godine naveo da su arhitektonski projekti za kulturnu namjenu već dugo primjeri kvalitetnih intervencija,⁴³⁹ a sljedeća dva 3LHD-ova realizirana projekta to uistinu pokazuju. Njih povezuje prenamjena građevina starih zagrebačkih kina koja su propala pojavom modernih multipleks kino dvorana,⁴⁴⁰ a u širem kontekstu revitalizacije prostora u centru Zagreba na te projekte vežu se i neostvareni projekti 3LHD-a poput Iblerovog prolaza (Slika 14.) i Rezidencija Central. (Slika 42.) Sami 3LHD-ovci misle da će u budućnosti uloga arhitekta biti više vezana uz prenamjene, obnove te proširenja već postojećih građevina zbog njihovog velikog broja,⁴⁴¹ a Saša Begović kao pozitivne primjere na koje se Zagreb treba ugledati navodi preuređenja gradskih blokova u Beču i Grazu.⁴⁴² Uz to se slaže i konstatacija Philipa Jodidia koji smatra da je renovacija već postojećih struktura bitan element u razvoju suvremene arhitekture pa makar iz ekonomskih razloga jer obnavljanje određene građevine često košta manje nego izgradnja nove.⁴⁴³

Na području današnjeg **Teatra Histrioni**, bilo je prije smješteno kino Apolo unutar arhitektonskog objekta u dvorištu zagrebačkog bloka blizu Britanskog trga na adresi Ilica 90.⁴⁴⁴ 3LHD je pri projektiranju 2003.-2005. te gradnji 2005.-2007. godine, koju je naručio Grad Zagreb, zadržao tlocrtni oblik, veličinu i pročelje te građevine, (Slika 118.) a u unutrašnjosti su, osim projektiranja glavne prostorije s 220 kazališnih mjesta, (Slika 119.) u

⁴³⁹ Jodidio, 2004., 15.

⁴⁴⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/teatar-histrioni> (zadnje pregledano 13.10.2020.)

⁴⁴¹ Bilić et al., 2003., 12.

⁴⁴² Patricia Kiš, *Kino Lika novo IN okupljalište*, Jutarnji list, 13.5.2009., <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/kino-lika-novo-in-okupljaliste-3822045> (zadnje pregledano 13.10.2020.)

⁴⁴³ Jodidio, 2009., 18.

⁴⁴⁴ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/teatar-histrioni> (zadnje pregledano 13.10.2020.)

potpunosti stvorili novi vizualni doživljaj prostora s teatarskim inscenacijama i izvan same dvorane⁴⁴⁵ poput oker zastora u lobbyju (Slika 120.) i poigravanjem tamnim, kružnim oblicima na stropu caffè bara. (Slika 121.)

Slika 118. Prednje, južno pročelje Teatra Histrioni

⁴⁴⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/teatar-histrioni> (zadnje pregledano 13.10.2020.)

Slika 119. Glavna prostorija Teatra Histrioni

Slika 120. Prostor lobbyja Teatra Histrioni

Slika 121. Prostor caffe bara Teatra Histrioni

Zagrebački plesni centar, projektiran 2003. te građen 2005.-2009. godine, također je naručen od Grada Zagreba za dvorište jednog od zagrebačkih blokova na adresi Ilica 10/1, a njegova je starija konstrukcija udomljavala kino Astoriju pa kasnije kino Liku.⁴⁴⁶ Preuređenjem dvorišta 3LHD je zadržao postojeća stabla,⁴⁴⁷ a uz prethodnu građevinu nadodao je ulazno predvorje koje se svojim čeličnim zakrenutim, asocijativno *gehryjevskim*, volumenom koji sugerira pokret⁴⁴⁸ razvija do visine krovne terase koja je dio stare konstrukcije.⁴⁴⁹ (Slika 122.) Unutrašnji prostor 3LHD je podijelio na tri dvorane, od kojih jedna sadrži pokretne tribine,⁴⁵⁰ (Slika 123.) te na popratne sadržaje.⁴⁵¹ Koloristički tretman površine je jednostavan kako u eksterijeru, tako i u interijeru građevine u kojem monokromna različitost prostorija (Slika 124.) podsjeća na slične koncepcije kolorističke kodiranosti terasa Apartmana Amarin (Slika 58.) te prostora stubišta u interijeru Spaladium Arene (Slika 175.), koja je u ovom tekstu kasnije obrađena unutar potpoglavlja 3.8. *Projekti za građevine sportske namjene*, što i ne čudi s obzirom da je na sva tri projekta, uz druge suradnike

⁴⁴⁶ Milonja, 2013., 91.

⁴⁴⁷ Mrduljaš, 2010., 68.

⁴⁴⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zagrebacki-plesni-centar> (zadnje pregledano 14.10.2020.)

⁴⁴⁹ Milonja, 2013., 91.

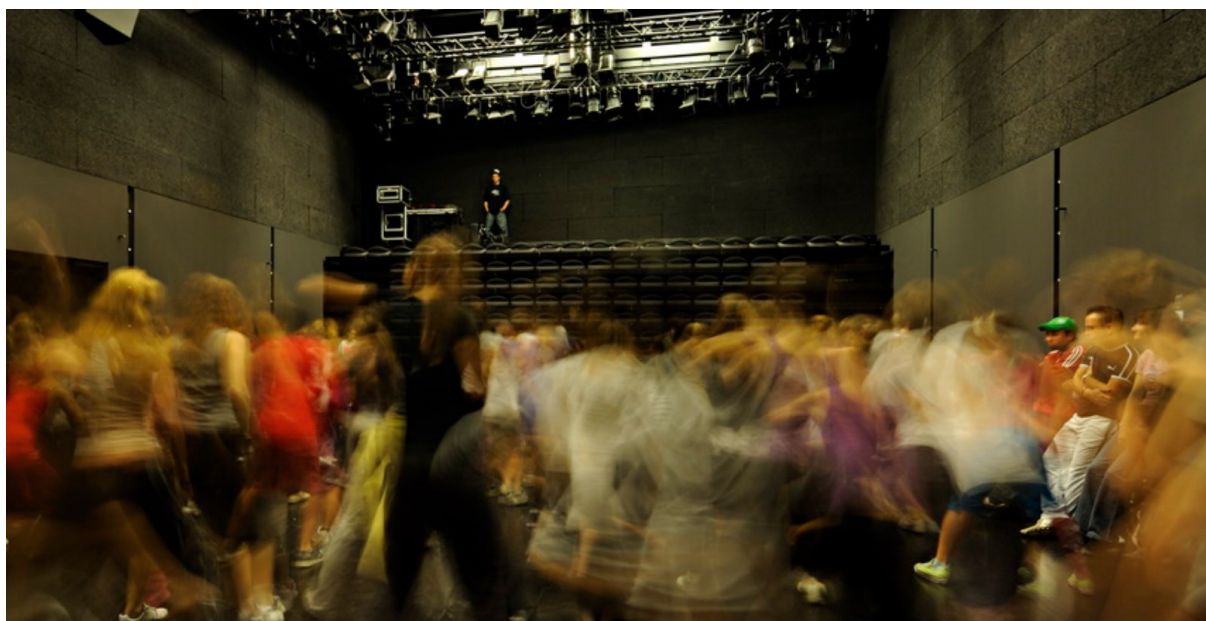
⁴⁵⁰ Milonja, 2013., 91.

⁴⁵¹ Mrduljaš, 2016., 228.

zadužene za dizajn, sudjelovala Lana Cavar. Ovaj projekt ušao je u užu selekciju za nagradu Mies van der Rohe 2011. godine.⁴⁵²

Slika 122. Vanjski dio Zagrebačkog plesnog centra

Slika 123. Jedna od dvorana Zagrebačkog plesnog centra

⁴⁵² 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/zagrebacki-plesni-centar-u-uzem-izboru-za-nagradu-mies-van-der-rohe> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

Slika 124. Hodnik Zagrebačkog plesnog centra

U tom kontekstu preuređenja zagrebačkih blokova, svakako pripada i 3LHD-ov projekt prenamjene kina Urania, u dvorištu zagrebačkog bloka sjeverno od Kvaternikovog trga, koji ima novu kulturnu namjenu u dvorani u prizemlju jer udomljuje program udruge Urania, no taj revitalizirani arhitektonski objekt je primarno bitan kao novi ured samog studija 3LHD te će zato on biti analiziran u kontekstu poslovne arhitekture.

Prenamjenom tih prostora u dvorištima zagrebačkih blokova i njihovom readaptacijom 3LHD je, osim što je spasio zapuštene prostore, stvorio i nove prostorne mogućnosti za kvalitetni razvoj društva otvaranjem vrata kulturnim sadržajima. U tom smislu, znakovita je rečenica Saše Begovića u intervjuu za časopis *Kvartal*:

Netko bi mogao reći: podvalili ste gradu, na izvrsnim lokacijama, nešto što nije profitabilno. Ali, kultura nema cijenu.⁴⁵³

⁴⁵³ Peračić, 2008., 8.

3.6. Projekti za izložbene paviljone

Posebno zanimljiv dio 3LHD-ovog opusa su paviljoni koji zbog same svoje istraživačke prirode omogućavaju najveću slobodu projektiranja.

Hrvatski paviljon, koji je projektiran 2004. te građen 2004.-2005. godine pod investiturom Ministarstva vanjskih poslova RH za **EXPO 2005** u Aichiju u Japanu,⁴⁵⁴ 3LHD je izradio u suradnji s Damirom Fabijanićem, Daliborom Martinisom te drugim dizajnerima, fotografima, filmskim umjetnicima i inženjerima.⁴⁵⁵ Ovo je prvi projekt 3LHD-a koji je ostvaren izvan granica Republike Hrvatske⁴⁵⁶ te prvi projekt koji je ovom hrvatskom studiju pribavio nagradu Bernardo Bernardi⁴⁵⁷ u čijem se obrazloženju naglašava izražajnost i suptilnost reprezentacije hrvatskoga kraja pomoću arhitektonskih te nearhitektonskih elemenata.⁴⁵⁸ Opću temu EXPO-a „Kap vode“ autori hrvatskog paviljona su proširili u naslov izložbe „Kap vode – zrno soli“ kao pokazatelj osobitosti Hrvatske.⁴⁵⁹ Osnovna koncepcija izložbe bila je pružiti posjetiteljima vizualni doživljaj „leta“ kroz Hrvatsku pomoću projekcija koje su definirale različite teme u dvije etaže:⁴⁶⁰ „prostor dobrodošlice, u moru, iz mora, pod suncem, nad Hrvatskom te na kraju prostor zahvalnosti i rastanka“.⁴⁶¹ (Slika 125.) Paviljon je u eksterijeru pružao dojam zaleđene pokrenutosti svojom konstrukcijom od horizontalnih bijelih traka od kojih se pojedine trake izvijaju, što je motiv za kojeg je Yasuaki Tanago pretpostavio da dočarava more,⁴⁶² (Slika 126.) dok su u unutrašnjosti arhitektonski elementi propitivali svoj položaj u odnosu na sve veću suvremenu ulogu informacijskih tehnologija.⁴⁶³ Tanago navodi da su na EXPO-u te godine autori brojnih paviljona odlučili dominantno temeljiti svoja izlaganja upotrebom slikovnih medija, dok je hrvatski paviljon uspio kombinirati iskustvo projekcija zajedno s prostornim doživljajem⁴⁶⁴ pa je tako jedna od prostorija bila zakrivljeno oblikovana pruživši organski dojam.⁴⁶⁵ (Slika 127.) Saša Begović je naveo da je predviđeno vrijeme bivanja u paviljonu bilo 15 minuta, a da su se posjetiteljima

⁴⁵⁴ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/hrvatski-paviljon-expo-2005> (zadnje pregledano: 7.10.2020.)

⁴⁵⁵ Bilić et al., 2003., 6.

⁴⁵⁶ Stručni savjet UHA-e, 2011.d, 349.

⁴⁵⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2005---nagrada-bernardo-bernardi?hidePrevNext=true> (zadnje pregledano 7.10.2020.)

⁴⁵⁸ Stručni savjet UHA-e, 2011.d, 349.

⁴⁵⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hrvatski-paviljon-expo-2005> (zadnje pregledano 7.10.2020.)

⁴⁶⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/prezentacija-projekta-croatia-expo-2005-> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁴⁶¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hrvatski-paviljon-expo-2005> (zadnje pregledano 7.10.2020.)

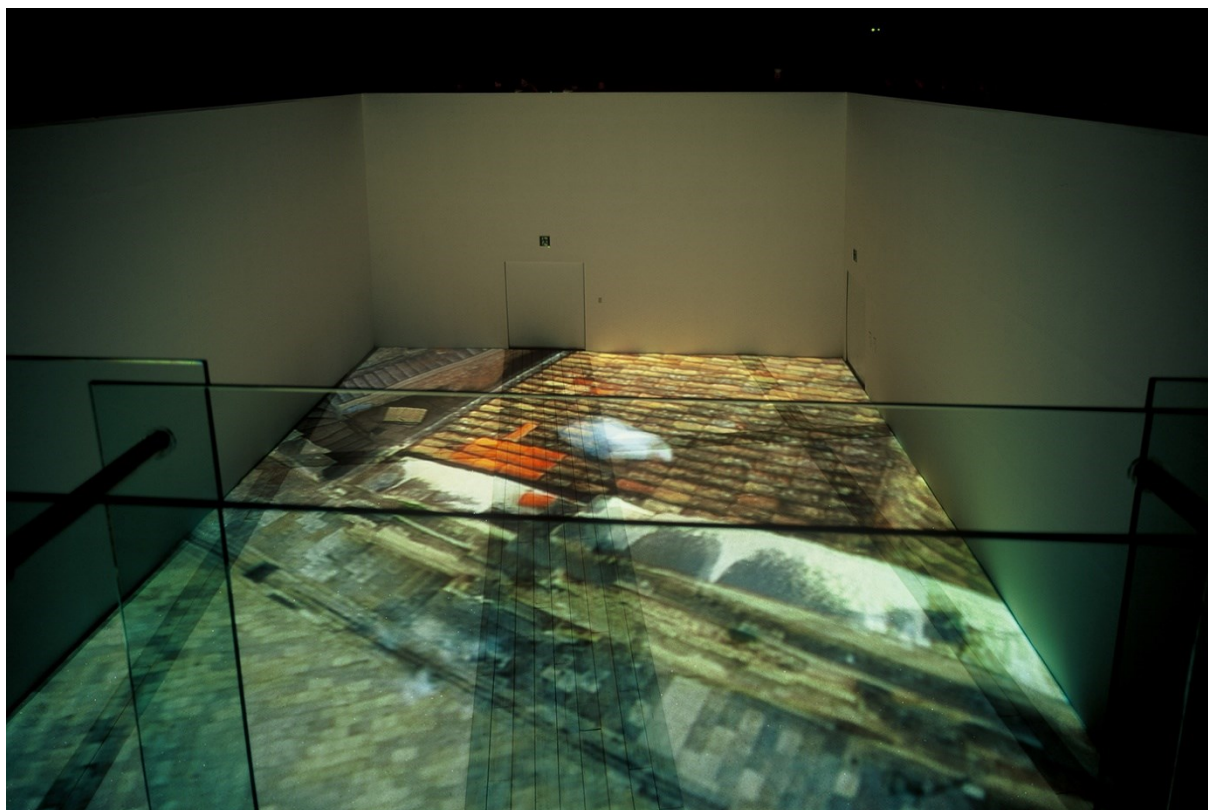
⁴⁶² Tanago, 2005., 140.

⁴⁶³ Tanago, 2005., 142.

⁴⁶⁴ Tanago, 2005., 141.

⁴⁶⁵ Tanago, 2005., 140.

posebno svidjeli ekrani na kojima su se emitirale snimke Hrvata koji se obraćaju posjetiteljima paviljona iz različitih dijelova Hrvatske.⁴⁶⁶ Osim vizualnih i prostornih doživljaja, posjetitelji su bili podložni i zvukovnim podražajima.⁴⁶⁷ Taj isti koncept paviljona je tri godine poslije, odlukom Nacionalnog odbora RH za Svjetsku izložbu EXPO,⁴⁶⁸ postavljen i na EXPO-u u španjolskoj Zaragozi⁴⁶⁹ čija je opća tema „Voda i održivi razvoj“ bila prikladna za ideju 3LHD-ovog hrvatskog paviljona, no s drugačijim pročeljem koje asocira na mozaik. (Slika 128.)

Slika 125. Jedna od prostorija unutar hrvatskog paviljona na EXPO-u 2005. godine

⁴⁶⁶ Peračić, 2008., 12.

⁴⁶⁷ Tanago, 2005., 142.

⁴⁶⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/hrvatska-na-expo-u-2008-u-zaragozi> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁴⁶⁹ Mrduljaš, 2016., 205.

Slika 126. Pročelje hrvatskog paviljona u EXPO-u 2005. godine

Slika 127. Jedna od prostorija unutar hrvatskog paviljona na EXPO-u 2005. godine

Slika 128. Pročelje hrvatskog paviljona u EXPO-u 2008. godine

Hrvatski ploveći paviljon (Slika 129.) bio je projektiran i izgrađen za Venecijanski bijenale 2010. godine te financiran od strane Ministarstva kulture RH,⁴⁷⁰ a njega je 3LHD kreirao u sklopu tima od 15 istaknutijih hrvatskih arhitekata⁴⁷¹ već zapaženih na međunarodnoj arhitektonskoj sceni.⁴⁷² Paviljon na naglašeno eksperimentalan način propituje samu definiciju arhitekture, a i tipologiju paviljona općenito, kao i prije prikazani 3LHD-ov paviljon za EXPO 2005 i 2008. Njegovu konstrukciju čine zavarene žičane mreže koje su postavljene na plutajuću teglenicu te su naslagane jedna na drugu pri čemu definiraju različite percepcije prozirnosti prostora promatrano izvana, (Slika 130. i Slika 131.) ali i u samome paviljonu⁴⁷³ gdje posjetitelju pružaju i začudni doživljaj svojega tijela u ovom arhitektonskom projektu. (Slika 132.) Ta transparentnost naslaganih mreža koje su mjestimice gušće, a mjestimice rjeđe naslagane, pružaju osobit dojam dematerijaliziranosti te kao da pokazuju da je i materija ljudske „kuće“ odnosno ljudskog tijela formirana od atoma koji nisu priljubljeni jedan uz drugi već poredani s određenom prazninom između sebe - dematerijalnošću tvore materijalnost. Samom začudnom doživljaju paviljona pripomaže i njegov smještaj na teglenici na moru što čini ovu arhitekturu plutajućom što je i lijepa mikrokozmosna referenca na grad koji pluta – Veneciju u kojemu je i bijenale organiziran. Jugoslavenski paviljon Vjenceslava Richtera na Milanskom trijenalu 1963. (Slika 133.) poslužio je kao inspiracija plutajućem

⁴⁷⁰ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/brod--the-ship--la-nave-hrvatski-ploveci-paviljon-na-venecijanskom-bijenalu> (zadnje pregledano: 25.11.2020.)

⁴⁷¹ Mrduljaš, 2016., 217.

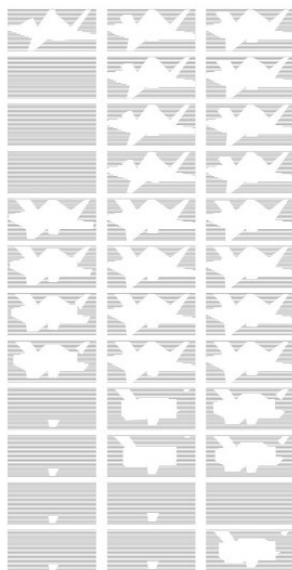
⁴⁷² ArchDaily, <https://www.archdaily.com/74469/croatian-pavilion-at-the-venice-biennale> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁴⁷³ Turato, <https://www.idisturato.com/blog/project/venezia-bienale-paviljon-hr/> (zadnje pregledano 1.3.2021.)

paviljonu 3LHD-a, što je naveo Saša Begović u svojem predavanju na Danu Arhitektov 2019. godine.⁴⁷⁴ Paviljon, nažalost, na kraju nije izložen u Veneciji jer je do tog talijanskog grada došao u lošem stanju zbog vanjskih pogubnih utjecaja pri morskom transportu.⁴⁷⁵

Slika 129. Jedan od vanjskih pogleda na hrvatski ploveći paviljon tijekom morskog transporta

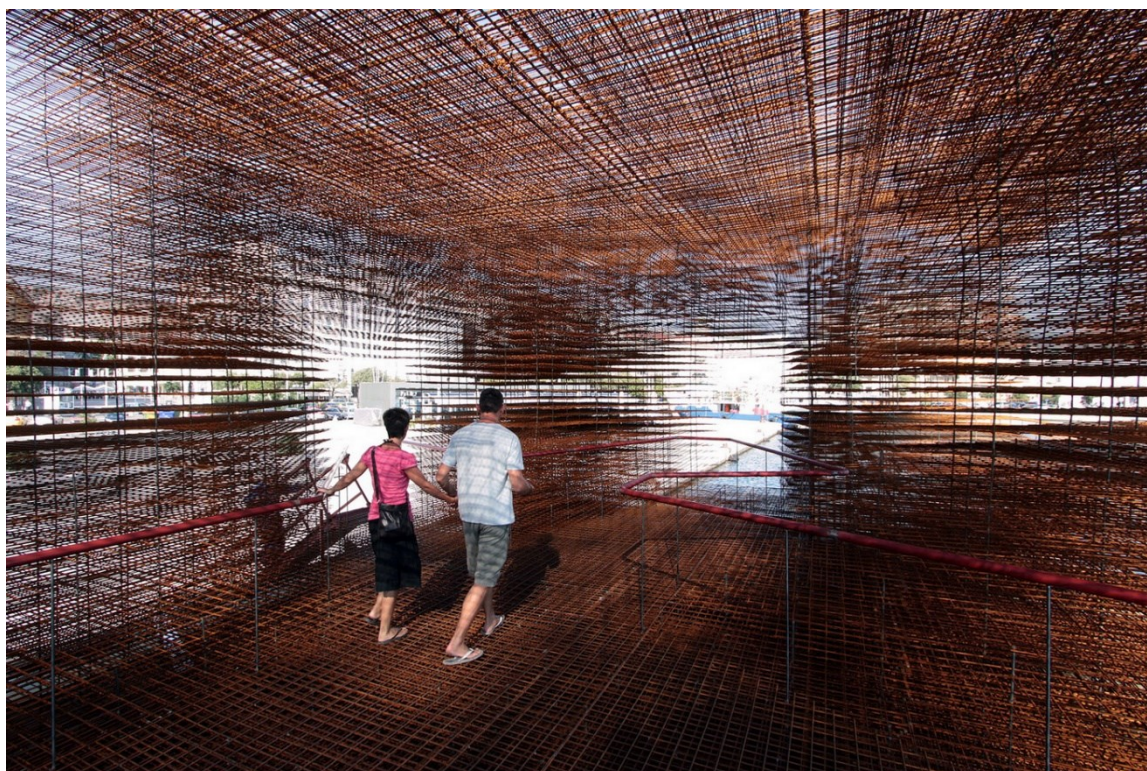
Slika 130. Vizualizacija različitih vertikalnih presjeka hrvatskog plovećeg paviljona

⁴⁷⁴ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=vRhOWIQxz_Y 6:34 (zadnje pregledano 25.11.2020.)

⁴⁷⁵ Patricia Kiš, *Biennale u Veneciji: Hrvatski paviljon-brod raspao se na putu do Venecije*, Jutarnji list, 28.8.2010., <https://www.jutarnji.hr/kultura/art/hrvatski-paviljon-brod-raspao-se-na-putu-do-venecije-2125398> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

Slika 131. Jedan od vanjskih pogleda na hrvatski ploveći paviljon

Slika 132. Jedna od vizura unutrašnjosti hrvatskog plovećeg paviljona

Slika 133. Jugoslavenski paviljon Vjenceslava Richtera za Milanski trijenale 1964. godine

Sva ta tri 3LHD-ova paviljona dokazuju tvrdnju Philipa Jodidia da općenito rad arhitekata na privremenim konstrukcijama manjih mjerila naglašava njihove umjetničke sposobnosti⁴⁷⁶ jer upravo ta efemernost dopušta veću inventivnost i slobodu.⁴⁷⁷

3.7. Poslovna arhitektura

Prvih pet navedenih 3LHD-ovih projekata unutar ovoga potpoglavlja, iako nisu realizirana, manifestiraju svojim vremenom nastanka te impozantnim proporcijama optimistični gospodarski duh koji je vladao svijetom tijekom prvog desetljeća 21. stoljeća, prije izbijanja ekonomske krize, kada su investicije bujale, a snaga kapitalizma se ogledala u velikim arhitektonskim projektima koji su, često i prenaglašeno, bili materijalni testamenti prosperiteta s najočiglednijim svjetskim primjerom tornja Burj Khalife u Dubaiju američkog arhitekta Adriana Smitha čija se gradnja odvijala 2004.-2010. godine.⁴⁷⁸ U Republici Hrvatskoj graditeljski *boom* građevina, te tako i poslovnih objekata, započeo je nakon 2000. godine čime su se pojavili novi problemi vezani uz pitanje upravljanja gradskim

⁴⁷⁶ Jodidio, 2004., 14.

⁴⁷⁷ Jodidio, 2013., 11.

⁴⁷⁸ Jodidio, 2010., 6.

prostorima,⁴⁷⁹ a u zagrebačkom kontekstu to se ponajprije ogleda u prijetnji očuvanju povijesne jezgre.⁴⁸⁰ Hrvatski povjesničar umjetnosti Dragan Damjanović navodi razloge važnosti očuvanja cjeline gradskoga centra čak i za ljude kojima nije stalo do kulture, već samo do profita, a to je turistički potencijal takvih sačuvanih povijesnih cjelina koje, na primjerima drugih europskih i svjetskih gradova, donose veći profit od cjelina uništenih suvremenim interpolacijama.⁴⁸¹ Velimir Neidhardt stoga upućuje da „intenzivnije investicije treba poticati što dalje od središta, na novim osima i u raznim dijelovima grada,“⁴⁸² a uz to navodi i problem „nedefiniranosti prostora Save“.⁴⁸³ Značajna izgradnja poslovnih objekata u Zagrebu ogleda se, između ostalog, u nastanku poslovne zone na području oko križanja Ulice grada Vukovara s Radničkom cestom te Heinzelovom ulicom⁴⁸⁴ s građevinama poput poslovnog centra VMD arhitekta Nikole Filipovića sagrađenog 2004./2005. godine,⁴⁸⁵ poslovnog tornja Almeria arhitekata Marijana Pivca i Miroslava Dragomanovića iz 2007. godine,⁴⁸⁶ oblikovnog rješenja za poslovnu zgradu Spectator arhitekata Tome Plejića i Lee Pelivan dovršenog 2010. godine,⁴⁸⁷ Zagreb Towera arhitekta Otte Barića sa završetkom gradnje 2006. godine,⁴⁸⁸ itd.

Blizu tog područja bujanja poslovnih projekata u jugoistočnom širem centru Zagreba, 3LHD je 2005. godine predložio, u sklopu svoje urbanističke studije uspostavljanja novog jugoistočnog ulaza u Zagreb putem Domovinskog mosta, projekt **poslovnog tornja SE Gate** koji je osmišljen kao vertikalni naglasak od 26 etaža.⁴⁸⁹ (Slika 134.) Zbog unutrašnje, zidne odijeljenosti prostorija bio bi stvoren atraktivni vizualni dojam raznovrsnosti svjetlosnih aktivnosti tijekom večernjih i noćnih sati,⁴⁹⁰ a realizacijom ovoga projekta bi se doprinijelo maloprije spomenutom problemu nedefiniranosti prostora uz rijeku Savu na koju upućuje Neidhardt.⁴⁹¹

⁴⁷⁹ Mrduljaš, 2007., 102.

⁴⁸⁰ Damjanović 2014., 37.

⁴⁸¹ Damjanović 2014., 37.

⁴⁸² Neidhardt, 2009., 23.

⁴⁸³ Neidhardt, 2009., 23.

⁴⁸⁴ Karač, Žunić, 2012., 17.

⁴⁸⁵ Damjanović, 2014., 337.

⁴⁸⁶ Damjanović, 2014., 338.

⁴⁸⁷ Damjanović, 2014., 341.

⁴⁸⁸ Damjanović, 2014., 341.

⁴⁸⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-toranj-se-gate> (zadnje pregledano 19.10.2020.)

⁴⁹⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-toranj-se-gate> (zadnje pregledano 19.10.2020.)

⁴⁹¹ Neidhardt, 2009., 23.

Slika 134. Render 3LHD-ovog projekta SE Gate

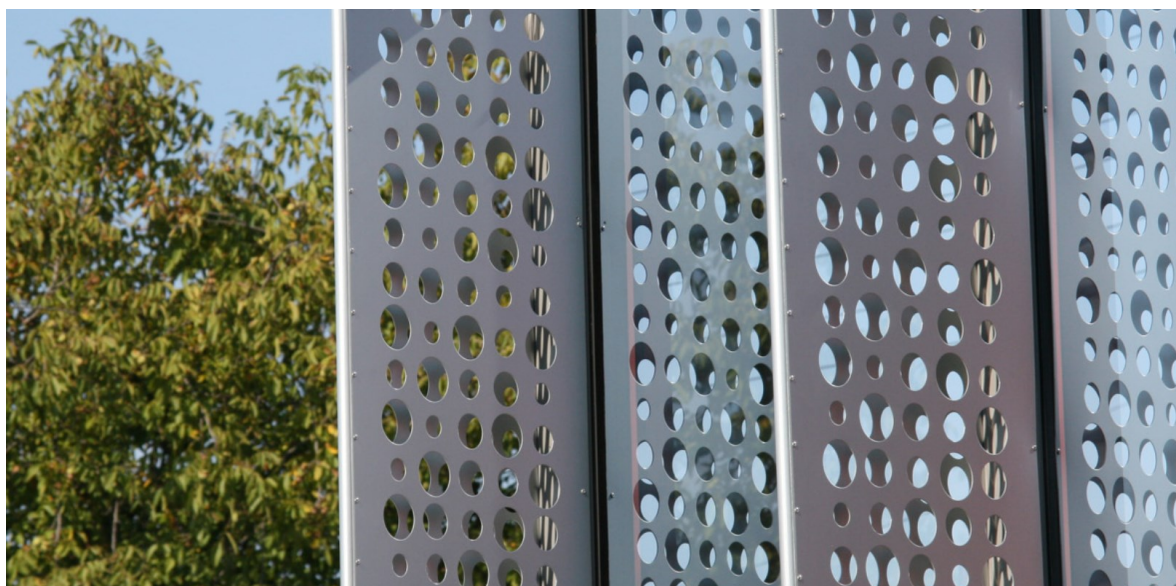
Također nerealizirani projekt **poslovne zgrade xCimos**, (Slika 135.) no s kojim je 3LHD pobijedio na natječaju Consultants Groupe 2006. godine,⁴⁹² osmišljen je kao rješenje za iskorištavanje gradskog prostora na križanju Zagrebačke avenije i Ulice Hrvatskog sokola te dovršenje poslovne zgrade Cimos čija armirano-betonska struktura s valovito oblikovanim tlocrtnim konturama još i 2021. godine stoji nedovršena. Ova građevina bi 3LHD-ovom nadogradnjom postala prepoznatljivo uspješno rješenje u nizu nebodera na Zagrebačkoj aveniji, zbog svojih vertikalnih brisoleja perforiranim manjim kružnim otvorima (Slika 136.) koji bi kontinuirano opasavali cijelo valovito tijelo građevine. Interijer je osmišljen kao *open space*, odnosno „fleksibilan prostor koji se može naknadno definirati prema specifičnim potrebama“⁴⁹³ kojeg će kao ideju interijera 3LHD koristiti u svojim budućim projektima poslovne arhitekture.

⁴⁹² Hrvoje Vincek, *Cimos postaje poslovna zgrada od 25 milijuna eura*, Jutarnji list, 5.5.2006., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/cimos-postaje-poslovna-zgrada-od-25-milijuna-eura-2850326> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

⁴⁹³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovna-zgrada-xcimos> (zadnje pregledano 19.10.2020.)

Slika 135. Render 3LHD-ovog projekta poslovne zgrade xCimos

Slika 136. Render detalja brisoleja 3LHD-ovog projekta poslovne zgrade xCimos

Posebno zanimljiv projekt je **Neboder 123** s kojim je 3LHD pobijedio na pozivnom natječaju 2006. godine za investitora Donji Grad i Allegheny Financial, no koji je također ostao nerealiziran.⁴⁹⁴ Studio je pri projektiranju ove građevine, čija bi lokacija bila na jugozapadnom dijelu križanja Zagrebačke avenije i Selske ceste, s ciljem ujednačijeg razvijanja zagrebačkih gradskih područja ambiciozno predložio njezinu visinu od 123 metara čime bi taj neboder postao najviša zgrada u Hrvatskoj i u regiji.⁴⁹⁵ (Slika 137.) Time se očituje karakteristika poslovnih nebodera, o kojoj govori Pearman, a to je da, osim svoje funkcije

⁴⁹⁴ Vedran Brkulj, *Poništava se natječaj za gradnju nebodera u Selskoj*, Tportal, 29.1.2014., <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ponistava-se-natjecaj-za-gradnju-nebodera-u-selskoj-20140129> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

⁴⁹⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/neboder-123> (zadnje pregledano 20.10.2020.)

pružanja poslovnih prostora, oni imaju i simboličku funkciju pri čemu utrka za izgradnjom najviše građevine predstavlja snažni izražaj nadmetanja u pokazivanju financijske moći.⁴⁹⁶ Svojom izgradnjom 3LHD-ov Neboder 123 bi pao na drugo mjesto po visini građevina u Republici Hrvatskoj tek krajem 2020. godine dovršenom gradnjom vanjšine Dalmatia Towera u Splitu arhitekta Otta Barića koji je visok 135 metara.⁴⁹⁷ Prepoznatljivost Nebodera 123, osim impozantne visine, osiguralo bi i njezino pročelje oblikovano diagrid konstrukcijom, koju je 3LHD već predstavio svojim projektom autobusnog terminala Žabica (Slika 31.) te čiji bi romboidni oblici doprinijeli estetskom doživljaju građevine paljenjem svjetala u prostorijama tijekom noći i mračnijih dijelova dana. (Slika 138.)

Slika 137. Render 3LHD-ovog projekta Neboder 123

⁴⁹⁶ Pearman, 2005., 465.

⁴⁹⁷ Diana Barbarić, *Projekt Westgate: Dalmatia Tower za Marriott Hotel spreman*, Slobodna Dalmacija, 18.12.2020., <https://slobodnadalmacija.hr/premium-2020/projekt-westgate-dalmatia-tower-za-marriott-hotel-spreman-1065197> (zadnje pregledano 14.2.2021.)

Slika 138. Render 3LHD-ovog projekta Neboder 123 u noćnom ambijentu

Nerealizirani projekt **poslovnog nebodera Miramare**, s kojim je 3LHD ponovno izašao kao pobjednik, ovog puta, javnog natječaja investitora Miramare centra 2009. godine,⁴⁹⁸ predstavlja najzanimljivije rješenje poslovne arhitekture od dosad navedena četiri zagrebačka projekta. Svojim je smještajem bio predviđen na zapuštenom prostoru

⁴⁹⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/1-nagrada-na-natjecaju-za-poslovni-centar-miramarska---bednjanska-u-zagrebu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

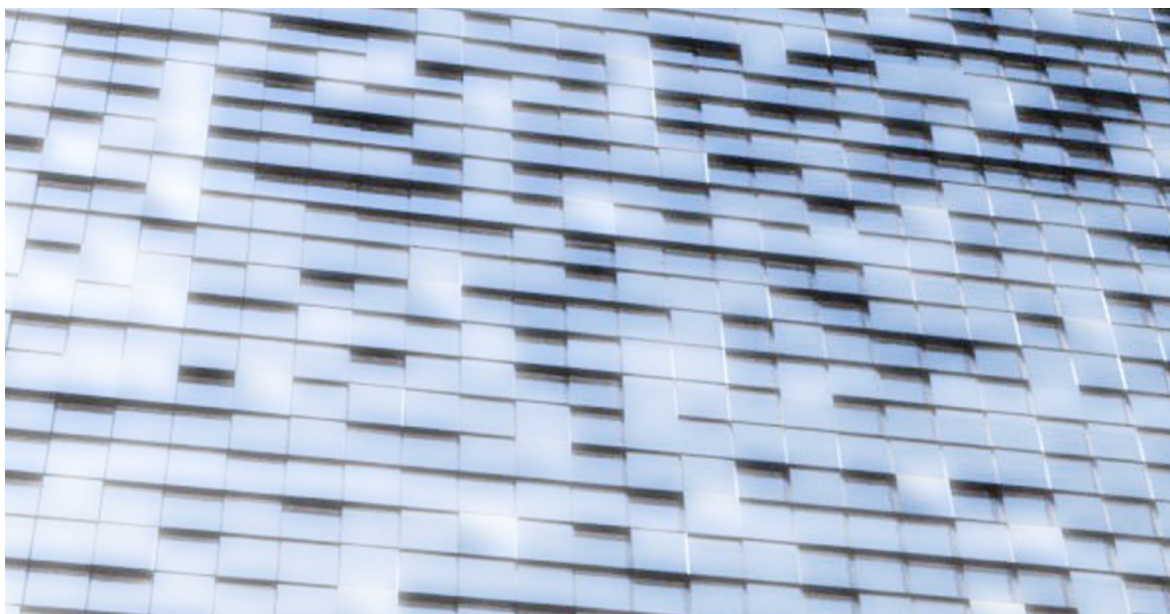
jugozapadnog križanja Miramarske i Bednjanske ulice u širem centru Zagreba na području kvarta Martinovke, osmišljen kao toranj visok 20 etaža povezan poluotvorenim atrijima s nižim peteroetažnim objektom.⁴⁹⁹ (Slika 139.) Cijela površina ove građevine bila bi prekrivena kvadratnim staklenim modulima⁵⁰⁰ koji se izmjenjuju po svojoj isturenosti prema vanjskome prostoru, odnosno udubljenosti u samo tijelo građevine (Slika 140.) što stvara razigrani dojam djelomice reminiscirajući na Reljefometre Vjenceslava Richtera, (Slika 141.) ali i na kvadratne module na stropu glavne velike hale u zapuštenom Hotelu Palace u Haludovu Borisa Magaša iz 1972. godine. (Slika 142.)

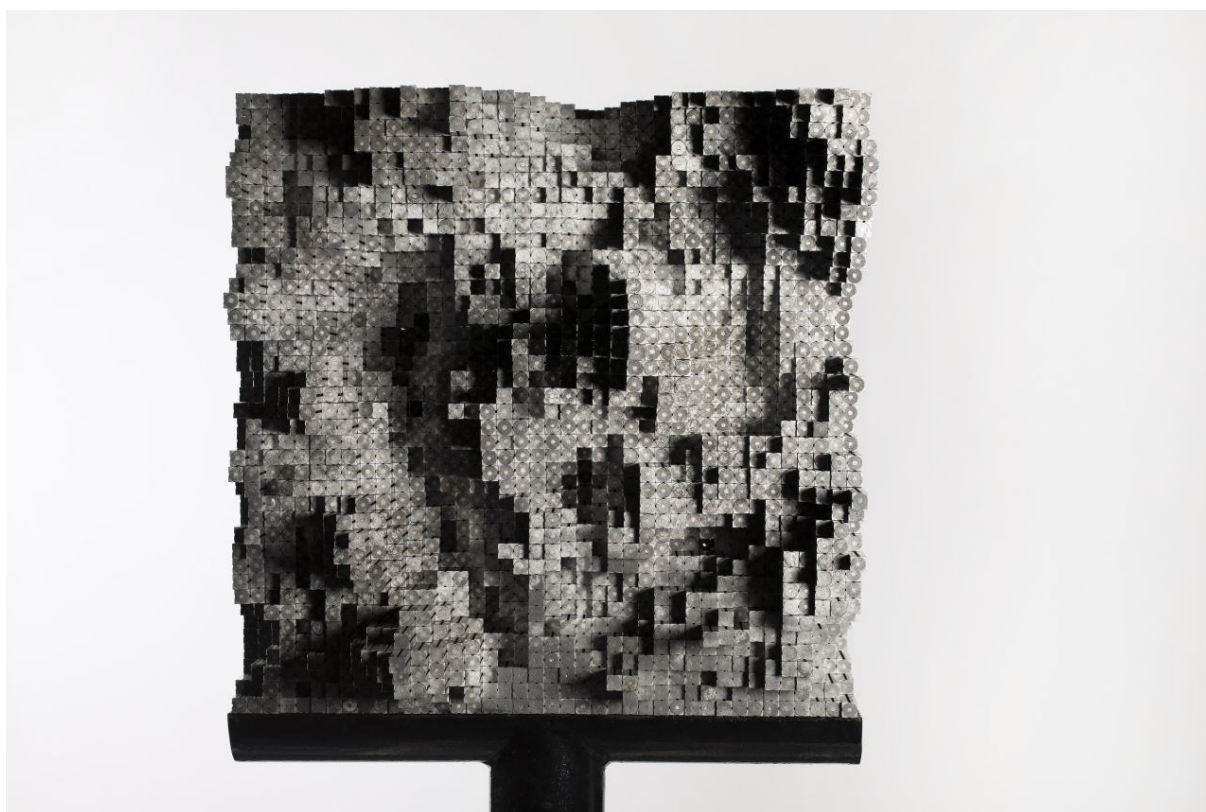
Slika 139. Render 3LHD-ovog projekta poslovnog nebodera Miramare

⁴⁹⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-neboder-miramare> (zadnje pregledano 20.10.2020.)

⁵⁰⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-neboder-miramare> (zadnje pregledano 20.10.2020.)

Slika 140. Render detalja pročelja 3LHD-ovog projekta poslovnog nebodera Miramare

Slika 141. Vjenceslav Richter, Reljefometar 5, 1973.

Slika 142. Velika hala u zapuštenom Hotelu Palace u Haludovu arhitekta Borisa Magaša iz 1972. godine

Kod ova četiri zagrebačka projekta poslovne arhitekture studija 3LHD dominiraju, kao i kod druge zagrebačke novonastale korporacijske arhitekture toga desetljeća,⁵⁰¹ pročelja projektirana u vidu staklenih plašteva koja su tipična odlika modernističke arhitekture, prvi puta izvedena na primjeru Tvornice Fagus Waltera Gropiusa 1911. godine na kojoj je zid bio oslobođen nosive funkcije što je omogućilo maksimalno osvjetljavanje unutrašnjosti dnevnim svjetlom.⁵⁰² Ovim poslovnim projektima je, osim revitalizacije starih, neiskorištenih dijelova zagrebačkih blokova u centru grada, 3LHD pristupio i problemu rasterećivanja užeg dijela grada te nedefiniranosti šireg područja Zagreba.

Potrebno je spomenuti i jedan splitski, također nerealizirani projekt studija 3LHD - **Polikliniku ST** s kojim je studio pobijedio na pozivnom natječaju investitora poduzeća Krupa 2009. godine.⁵⁰³ Glavni vizualni element ovog projekta predstavlja ovojnica horizontalnih traka na pročelju koja, osim što brani od direktnih zraka sunca, kako navode iz 3LHD-a,

⁵⁰¹ Damjanović, 2014., 35.

⁵⁰² Janson, 2004., 899.

⁵⁰³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-pobjednik-natjecaja-za-zdravstveni-centar-s-pratecim-sadržajima-u-splitu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

simbolizira zavoj koji štiti pacijenta, (Slika 143.) a za njezino oblikovanje je kao inspiracija poslužio prepoznatljivi lokalni motiv brisoleja jednog od najpoznatijih hrvatskih modernističkih arhitekata⁵⁰⁴ - splitskog arhitekta Ive Radića⁵⁰⁵ koji je upotrebljavajući te elemente razmišljao isključivo funkcionalistički,⁵⁰⁶ no pritom stvarajući estetski dojmljive fasade, kao one na višestambenim građevinama u splitskoj Papandopulovoj ulici na kojima kontinuirane lođe sadrže skupove brisoleja koji se mogu podizati,⁵⁰⁷ (Slika 144.) čime je 3LHD ponovno nastojao povezati svoj projekt s lokalnim kontekstom. U sklopu 3LHD-ovog projekta zanimljive su i predložene lođe na svim etažama kao prostori za opuštanje ispunjeni zelenilom⁵⁰⁸ (Slika 145.) što je ponovno snažan vizualan motiv jer bi ta vegetacija bila vidljiva i izvana čime bi se dala ekološka poruka koja bi mogla potaknuti i druge arhitekta, ali i investitore na slične prostorne odluke.

Slika 143. Render 3LHD-ovog projekta Poliklinike ST

⁵⁰⁴ Gamulin, 2003., 93.

⁵⁰⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poliklinika-st> (zadnje pregledano 21.10.2020.)

⁵⁰⁶ Gamulin, 2003., 95.

⁵⁰⁷ Tušek, 2020., 78.

⁵⁰⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poliklinika-st> (zadnje pregledano 21.10.2020.)

Slika 144. Pročelje stambene zgrade u Papandopulovoj ulici u Splitu arhitekta Ive Radića

Slika 145. Render unutrašnjosti 3LHD-ovog projekta Poliklinika ST

Iako su svih ovih pet projekata 3LHD-ovih poslovnih građevina, od kojih su njih četiri pobijedili na natječajima, nerealizirani, čime se očituje opći problem česte nerealiziranosti projekata na koji su osnivači-partneri studija upućivali,⁵⁰⁹ svojim detaljima oblikovanja čine

⁵⁰⁹ Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017. <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

svaki od tih projekata jedinstvenim i vrijednim arhitektonskim projektima o kojima i dalje treba govoriti.

Za razliku od prijašnjih projekata poslovne arhitekture, sljedeća tri su realizirana ili su u tijeku gradnje, a svojom datacijom predstavljaju jedne od najsuvremenijih ostvarenja studija.

Prvi među njima je već kratko spomenut u jednom od prošlih potpoglavlja nazvanim *3.5. Projekti za muzeje i građevine druge kulturne namjene* u kontekstu obnove starih kina u dvorištima zagrebačkih blokova, a radi se o projektu **Urania** koji je konstruiran 2018.-2019. prenamjenom nekadašnjeg kina Urania te kasnije Partizan u dvorištu bloka na sjevernoj strani Kvaternikovog trga, (Slika 146.) pri čemu je 3LHD revitalizirao taj prostor pretvorivši ga u svoj ured. No, kako je 3LHD kontinuirano kroz svoj opus predlagao uvođenje javne funkcije u projekte različitih primarnih namjena, tako ona nije izostala ni kod ovoga projekta čime ovaj studio na osobit način dokazuje svoju dosljednost jer direktno *na svojoj koži* projektira i materijalizira iste ideje stvaranja javnih vrijednosti svojim arhitektonskim djelovanjem. Naime, 3LHD je na ovome projektu ušao u suradnju sa zagrebačkim uslužnim poduzećem s internacionalnim dosegom - Cogito Coffeeom, te mu osigurao prostor za jedan od njegovih bistroa u južnom dijelu prizemlja longitudinalne dvoetažne građevine koju krasi sivo pročelje perforirano jednostavnim prozorima kvadratnog oblika s blago profiliranim crnim okvirima. Taj prostor bistroa unutar građevine se nastavlja južno i na prostor ostakljenog paviljona koji je priljubljen uz taj prizemni dio te je on prvo što se vidi kretanjem kroz prolaz iz Maksimirske ceste prema dvorištu bloka na sjeveru Kvaternikovog trga. (Slika 147.) Iz prostora kafića (Slika 148.) prema sjeveru može se ući u prostor auditorija koji je usmjeren od zapada prema istoku te koji je predviđen za razne kulturne aktivnosti poput radionica, izložbi, projekcija, koncerata te predstavljanja publikacija.⁵¹⁰ (Slika 149.) Za organizaciju tog kulturnog programa zadužena je udruga Urania čiji je osnivač 3LHD⁵¹¹ čime ovaj studio, kao i na dva već analizirana projekta prenamjene starih zagrebačkih kina, obogaćuje kulturni život grada Zagreba. Glavni ulaz u poslovni prostor 3LHD-a nalazi se s istočne strane građevine, a do prostora recepcije ureda također se može doći iz već spomenutog auditorija pomicanjem sjevernog pokretnog panela koji svojom crninom daje ugodan estetski dojam u kontrastu s vidljivim ciglama dvoranskoga zida. Unutrašnji prostor bivše kino dvorane u sjevernom dijelu građevine presječen je u dvije etaže – u prizemlju se hodnik pruža po vertikalnoj osi te ga flankiraju manji uredi, a na prvom katu nalazi se velika dvorana kao najveći prostor ureda. Iz

⁵¹⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/urania> (zadnje pregledano 16.10.2020.)

⁵¹¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/urania> (zadnje pregledano 16.10.2020.)

3LHD-a navode da su u toj dvorani zadržali sve potporne stupove, glavne lukove te stropove koji su posebice bili važni arhitektima zbog svoje povijesne važnosti – jedan su od prvih hrvatskih primjera inženjerskih armiranobetonskih konstrukcija s uzdužnim paralelno postavljenim istaknutim rebrima⁵¹² iz 1939. godine.⁵¹³ Problem s kojim se 3LHD suočio pri prenamjeni građevine staroga kina bilo je osvjetljenje dvorane pošto su potrebe funkcioniranja kina u suprotnosti s funkcioniranjem jednog arhitektonskog ureda,⁵¹⁴ a rješenje su pronašli u rastvaranju krova po longitudinalnoj osi.⁵¹⁵ (Slika 150.) Ovaj projekt je 3LHD-ov trenutno posljednji, odnosno treći projekt-dobitnik godišnje nagrade Vladimir Nazor za arhitekturu i urbanizam za 2019. godinu, a u videozapisu obrazloženja, koji je pušten na dodjeli, naglašena je samoinicijativnost arhitekata pri kreiranju dodatnog programa promoviranja suvremene kulture u prostoru njihova ureda.⁵¹⁶ Osim osvojenih najprestižnijih hrvatskih nagrada, govori i činjenica da je projekt u veljači 2021. godine nominiran, uz još jedan 3LHD-ov projekt – Grand Park Hotel Rovinj o kojem će kasnije biti riječi, za prestižnu nagradu Europske unije za suvremenu arhitekturu – Mies Van der Rohe 2022⁵¹⁷ sa širim vremenskim obuhvatom nominacija nego inače zbog pandemije COVID-19.⁵¹⁸

⁵¹² 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/urania> (zadnje pregledano 16.10.2020.)

⁵¹³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/novosti/godisnja-nagrada-viktor-kovacic-za-uraniu> (zadnje pregledano 1.3.2021.)

⁵¹⁴ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> 24:36 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

⁵¹⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/urania> (zadnje pregledano 16.10.2020.)

⁵¹⁶ Facebook, https://www.facebook.com/HRTvijesti/videos/1621714987986521_52:20 (zadnje pregledano 1.3.2021.)

⁵¹⁷ Facebook, <https://www.facebook.com/150690330151/posts/10159249875915152/> (zadnje pregledano 10.2.2021.)

⁵¹⁸ EUMiesAward, <https://www.miesarch.com/agenda/2020/show/87> (zadnje pregledano 10.2.2021.)

Slika 146. Projekt Uranie (s lijeve strane) gledan iz zraka

Slika 147. Glavno pročelje nekadašnjeg kina Urania, pregrađenog prema projektu 3LHD-a

Slika 148. Prostor Cogito Coffea unutar 3LHD-ovog projekta Urania

Slika 149. Prostor auditorija unutar 3LHD-ovog projekta Urania

Slika 150. Veliki ured studija 3LHD unutar projekta Urania

Kulturni program udruge Urania koji je predviđen za odvijanje u prizemnoj dvorani ovog arhitektonskog objekta obećava da ovaj prostor zaživi kao uistinu jedan od snažnijih punktova u zagrebačkom kulturnom životu, no i s prijašnje navedenim projektima revitalizacije starih zagrebačkih kina, 3LHD je uspio ostvariti vjerovanje Le Corbusiera da arhitektura preobraženjem prostora može preobraziti i društveni život.⁵¹⁹

Iduća dva projekta poslovne arhitekture, s kojima je 3LHD relativno nedavno pobijedio na natječajima, bit će izgrađeni tijekom 2021. godine, a o njima će se sigurno puno pričati i pisati. Radi se o poslovnim građevinama dvaju hrvatskih poduzeća koji su svoju uspješnost, poput 3LHD-a, dokazali internacionalno te je odabir tih, jednih od najpoznatijih hrvatskih poduzeća da angažiraju jedan od najpoznatijih hrvatskih arhitektonskih ureda nadasve znakovit jer je Philip Jodidio još 2004. godine govorio o suvremenoj rastućoj tendenciji velikih poduzeća da angažiraju poznate arhitekta u projektiranju te gradnji svojih sjedišta.⁵²⁰

⁵¹⁹ Appignanesi, 2002., 118.

⁵²⁰ Jodidio, 2004., 11.

Prvi projekt **Alpha Centauri** (Slika 151.), koji je projektiran 2018. i 2019. godine⁵²¹ te kojem je gradnja počela u rujnu 2019. godine,⁵²² predstavljat će drugi hrvatski kampus hrvatskog poduzeća Infobip koje je, osim što je najveće hrvatsko IT poduzeće po broju zaposlenih,⁵²³ proglašeno u kolovozu 2020. godine i prvim hrvatskim „jednorogom“ odnosno kompanijom procijenjenom na više od milijardu dolara tržišne vrijednosti.⁵²⁴ Želja klijenata je bila izgraditi poslovni kampus na području Svete Klare po uzoru na arhitekturu IT firmi u Silicijskoj dolini.⁵²⁵ 3LHD je preko svoje Facebook stranice naveo da će građevina biti oblikovana *stackingom*, odnosno, vertikalnim nizanjem prostorija različite namjene jedne iznad druge.⁵²⁶ U unutrašnjosti, oko središnjeg prostora – zajedničkog atrija uzdizati će se tri etaže ureda poluotvorenog tipa.⁵²⁷ (Slika 152.) Takav princip otvorenosti poslovnog prostora vuče svoje porijeklo još od Frank Lloyd Wrightove Larkin Building iz 1905. godine, dok je Herman Hertzberger nadalje tu ideju značajno razvio svojim projektom Centraal Beheer Office Building u nizozemskom Apeldoornu iz 1972. godine pruživši unutrašnjem poslovnom prostoru živost ulične komunikacije.⁵²⁸ (Slika 153.) Prostori na četvrtoj etaži Infobipovog kampusa služiti će kao dvorana za predavanja te restoran s krovnom terasom i mnoštvom zelenila, (Slika 154.) dok će stambene jedinice zauzimati sjeverne prostore od petog do sedmog kata, a južni će biti rezervirani za odmor, sport i rekreaciju.⁵²⁹ 3LHD se takvim oblikovanjem radnoga prostora nastavlja na najnaprednije suvremene tendencije preoblikovanja poslovnih građevina u humane radne krajolike s područjima za odmor i međusobne kontakte,⁵³⁰ a ispunjavanjem poslovnog prostora vegetacijom, osim što potiče

⁵²¹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kampus-infobip> (zadnje pregledano 10.2.2021.)

⁵²² 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/novosti/zapocela-gradnja-infobipovog-zagrebackog-kampusa> (zadnje pregledano 10.2.2021.)

⁵²³ Bernard Ivezić, *Infobip je i najveća IT i uvjerljivo najbrže rastuća tvrtka u Hrvatskoj*, Poslovni dnevnik, 6.11.2017., <https://www.poslovni.hr/domace/infobip-je-i-najveca-it-i-uvjerljivo-najbrzerastuca-tvrtka-u-hrvatskoj-333986> (zadnje pregledano 22.10.2020.)

⁵²⁴ Hrvatska radiotelevizija, <https://vijesti.hrt.hr/640061/tvrtka-infobip-je-hrvatski-jednorog> (zadnje pregledano 22.10.2020.)

⁵²⁵ Nikolina Oršulić, *Infobip: Zagrebački kampus trebao bi biti sagrađen do kraja godine*, Lider media, 22.8.2020., <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/infobip-zagrebacki-kampus-trebao-bi-bit-sagrađen-do-kraja-godine-132832> (zadnje pregledano 10.2.2021.)

⁵²⁶ Facebook, https://www.facebook.com/3LHD.architects/posts/10158289849060152?_tn=-R (zadnje pregledano 22.10.2020.)

⁵²⁷ Facebook, https://www.facebook.com/3LHD.architects/posts/10158289849060152?_tn=-R (zadnje pregledano 22.10.2020.)

⁵²⁸ Tzonis, Lefaivre, 1992., 50.

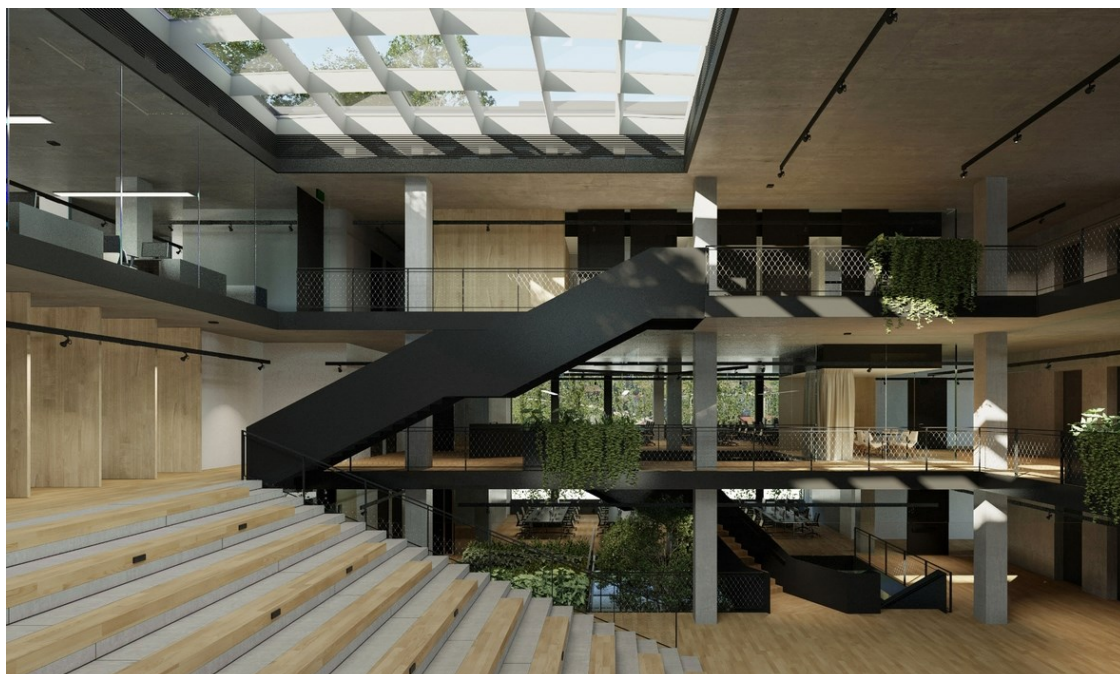
⁵²⁹ Facebook, https://www.facebook.com/3LHD.architects/posts/10158289849060152?_tn=-R (zadnje pregledano 22.10.2020.)

⁵³⁰ Müller, 2000., 551.

ekološki osviještenu korporacijsku kulturu, pomaže i pri učinkovitosti radnika zbog pozitivnih psiholoških utjecaja zelenila na smanjivanje stresa.⁵³¹

Slika 151. Render 3LHD-ovog projekta InfoBipovog kampusa Alpha Centauri promatran s južne strane

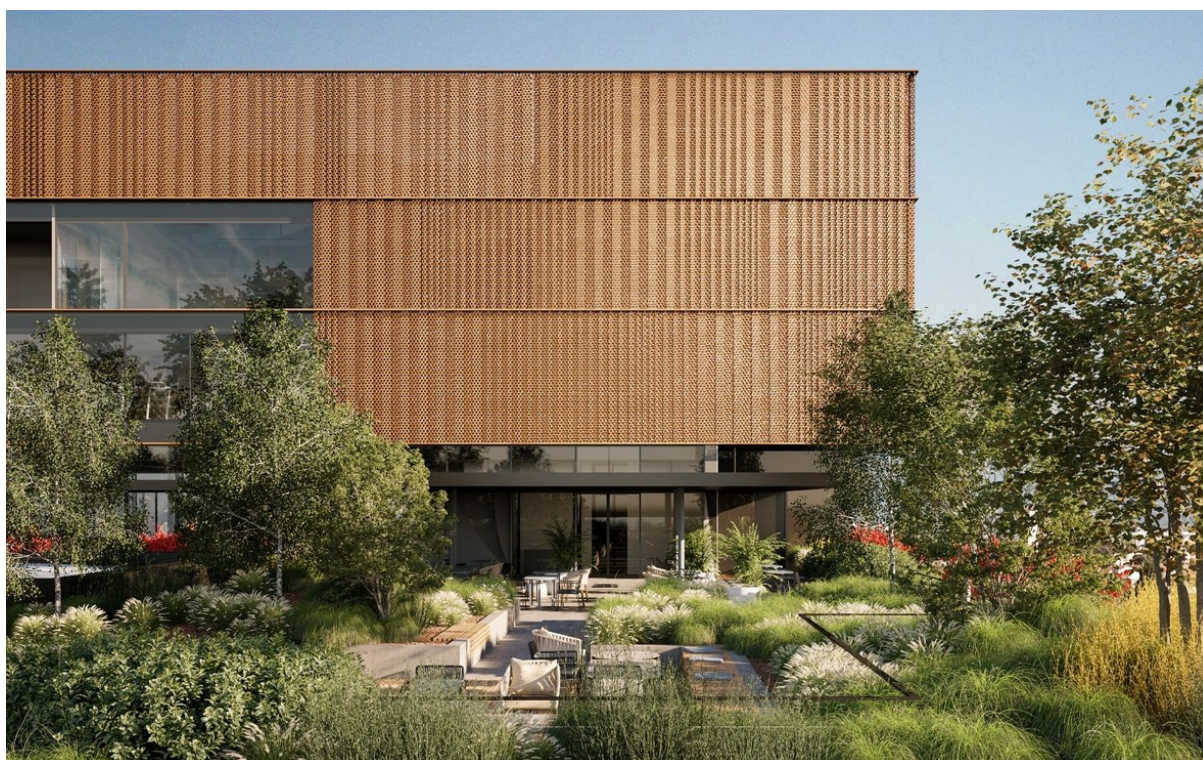

Slika 152. Render središnjeg unutrašnjeg prostora 3LHD-ovog projekta InfoBipovog kampusa Alpha Centauri

⁵³¹ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=4w7lsydq8ks> 3:50 (zadnje pregledano 28.9.2020.)

Slika 153. Interijer Centraal Beheer Office Building nizozemskog arhitekta Hermana Hertzbergera u nizozemskom Apeldoornu iz 1972. godine

Slika 154. Render sjevernog pročelja 3LHD-ovog projekta InfoBipovog kampusa Alpha Centauri promatran s razine krovne terase

Drugi projekt, koji također predstavlja **poslovni kampus**, (Slika 155.) bit će vlasništvo **Rimac Automobila**, hrvatskog tehnološkog poduzeća specijaliziranog za proizvodnju električnih automobila koje je 2019. godine proglašeno najboljom inovativnom tvrtkom u Srednjoj Europi.⁵³² Zasada nema previše informacija o 3LHD-ovom poslovnom projektu koji će biti izgrađen u blizini Dvorca Erdödy u Kerestincu s početkom gradnje u siječnju 2021. godine,⁵³³ ali ono što je osobito zanimljivo je da je 3LHD na međunarodnom natječaju 2019. godine pobijedio svjetski poznatog britanskog arhitekta Normana Fostera kojega je pobijedio i na natječaju za hotel Belvedere,⁵³⁴ koji će biti analiziran u potpoglavlju 3.9. *Hotelska arhitektura*, te najava hrvatskog studija da će jedini vidljivi dijelovi kampusa uklopljenog u okoliš biti proizvodni pogon i uredska zgrada, dok će ostali dijelovi sadržavati „suvremene uredske prostore, *showroom*, muzej, restoran za zaposlenike i posjetitelje, vrtić i smještajne jedinice za povremeni boravak gostiju i zaposlenika iz cijelog svijeta.“⁵³⁵

Slika 155. Render 3LHD-ovog projekta poslovnog kampusa Rimac automobila

⁵³² Tanja Ivančić, *Rimac Automobili najbolja inovativna tvrtka u Srednjoj Europi*, Večernji list, 19.10.2019., <https://www.vecernji.hr/biznis/rimac-automobili-najbolja-inovativna-tvrtka-u-srednjoj-europi-1353352> (zadnje pregledano 22.10.2020.)

⁵³³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/kampus-uklopljen-u-prirodu> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

⁵³⁴ Patricia Kiš Terbovc, *3LHD: Njihovi projekti mijenjaju način na koji ljetujemo, živimo i radimo*, Jutarnji list, 18.12.2020., <https://www.jutarnji.hr/kultura/art/3lhd-njihovi-projekti-mijenjaju-nacin-na-koji-ljetujemo-zivimo-i-radimo-15016592> (zadnjep pregledano 1.3.2021.)

⁵³⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/završen-idejni-projekt-rimac-kampus> (zadnje pregledano 22.10.2020.)

3.8. Projekti za građevine sportske namjene

Marijan Hržić u svojoj knjizi *Širenje horizonta: hrvatskim urbanizam 1991-2011* iz 2012. godine piše o ubrzanom porastu izgradnje sportskih objekata u Republici Hrvatskoj tijekom druge polovice prvog desetljeća 21. stoljeća od kojih je najpoznatiji i najveći projekt zagrebačke Arene.⁵³⁶ Tih godina nastaju i jedni od najpoznatijih projekata studija 3LHD upravo sportske namjene od kojih su u ovome poglavlju prva dva po kronološkom redu zabilježila i značajan domaći i međunarodni uspjeh.

Prvi od ta dva projekta sportske namjene studija 3LHD je **Centar Zamet** koji je projektiran 2004.-2008. te građen u Rijeci 2008.-2009. godine za investitora Rijeku Sport,⁵³⁷ a iste godine svoje izgradnje građevina je 3LHD-u pribavila kronološki drugu od zasad sveukupno tri osvojene nagrade Vladimir Nazor. U obrazloženju nagrade za ovaj projekt Komisija je naglasila uspješno korištenje prostora zapuštenog dijela periferije grada Rijeke kreiranjem novoga trga definiranog kosim terenom karakterističnim za topografiju Rijeke.⁵³⁸ (Slika 156.) Iz 3LHD-a navode da im je inspiracija za dizajniranje ovog nagrađivanog projekta bio novi način gledanja arhitekture koji je omogućio *Google Earth*, a to je pogled odozgo⁵³⁹ zbog čega su arhitekti nastojali postignuti zanimljiv tlocrtni pogled natpisom „Centar Zamet“ koji je formiran keramičkim pločicama u četiri nijanse sive boje na vanjskim podnicama, (Slika 157.) a od istih pločica obložena su i pročelja te krovovi kompleksa⁵⁴⁰ s ciljem asociranja na lokalni motiv gromača.⁵⁴¹ (Slika 158.) Osim uporabe čak 51 000 specijalno izrađenih keramičkih pločica peterkutnog oblika za ovaj projekt,⁵⁴² vanjska struktura Centra sadrži i sadnice te stepeništa, a svojom razlomljenošću formira prostore dvorane, gradske knjižnice, poslovnih i trgovačkih prostora, trga⁵⁴³ te podzemne garaže.⁵⁴⁴

⁵³⁶ Hržić, 2012., 86.

⁵³⁷ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/centar-zamet> (zadnje pregledano: 17.11.2020.)

⁵³⁸ Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, 2011.c, 433.

⁵³⁹ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> 7:10 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

⁵⁴⁰ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> 7:30 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

⁵⁴¹ ***, 2011.a, 62.

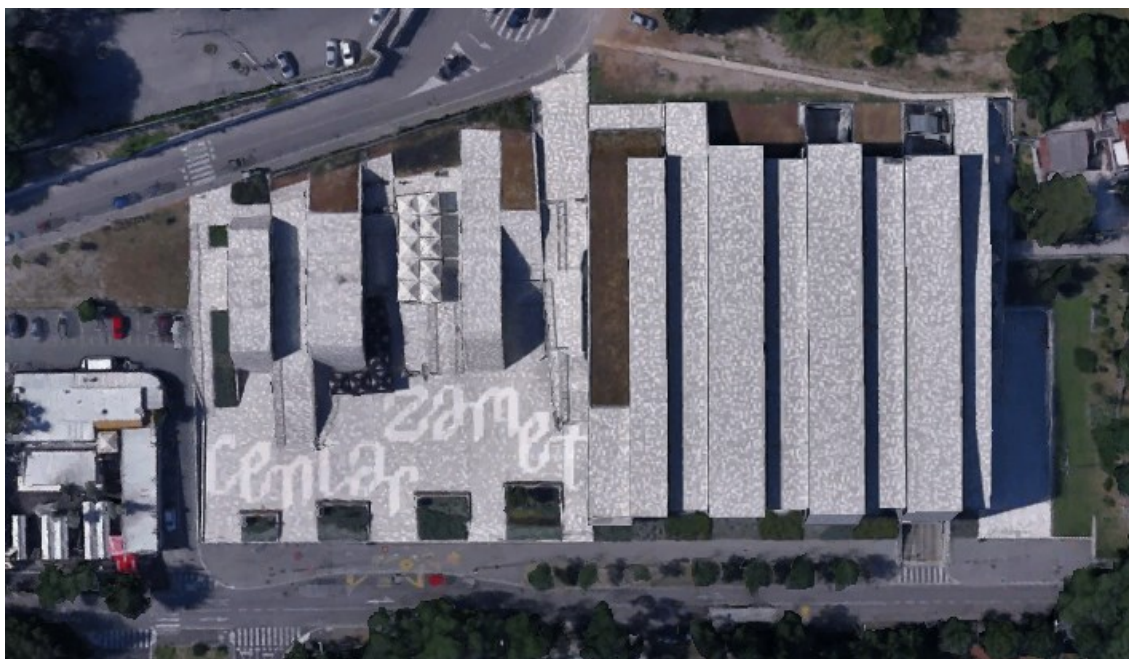
⁵⁴² 3LHD, 2012., 217.

⁵⁴³ Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, 2011.c, 433.

⁵⁴⁴ ***, 2011.a, 62.

Slika 156. Centar Zamet promatran iz zraka

Slika 157. Satelitska snimka Centra Zamet

Slika 158. Dio pročelja Centra Zamet

Centar Zamet je osim nagrade Vladimir Nazor, dobio i srebrnu medalju u kategoriji sportskih objekata u natječaju Međunarodnog olimpijskog odbora 2011. godine,⁵⁴⁵ nagradu Building of the Year 2009 jednog od najpoznatijih arhitektonskih portala *ArchDaily* u kategoriji sportskih građevina⁵⁴⁶ te nagradu Bernardo Bernardi 2009. godine za najuspješniji projekt oblikovanja i unutrašnjeg uređenja.⁵⁴⁷ Stručni savjet Udruženja hrvatskih arhitekata u svojem obrazloženju za dobivenu nagradu Bernardo Bernardi govori o oblikovanju Centra Zamet „topografskim jezikom, rijetkim u našoj suvremenoj arhitekturi“⁵⁴⁸ te o unutrašnjosti koja je „iskazana bez suvišnih detalja“. ⁵⁴⁹ Ivan Rupnik je ovaj 3LHD-ov projekt okarakterizirao kao „prvi realizirani projekt neprekinute površine u Hrvatskoj“⁵⁵⁰ pri čemu ga je usporedio s nizom drugih projekata poput: Grada kulture u Galiciji arhitekta Petera Eisenmanna iz 2011. godine, (Slika 159.) Opere u Oslu ureda Snohetta iz 2007. godine⁵⁵¹ (Slika 160.) te lučkog terminala u Yokohami ureda Foreign Office Architects dovršenog 2001.

⁵⁴⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/nagrada-iociaks-2011> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁵⁴⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-za-centar-zamet-nagraden-nagradom-building-of-the-year-2009-portala-archdaily-> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁵⁴⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2009---nagrada-bernardo-bernardi> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁵⁴⁸ Stručni savjet UHA-e, 2011.e, 429.

⁵⁴⁹ Stručni savjet UHA-e, 2011.e, 429.

⁵⁵⁰ Rupnik, 2009., 12.

⁵⁵¹ Rupnik, 2009., 12.

godine, (Slika 161.) no nijedan od tih projekata, kaže, ne može se nazvati „izvornikom“.⁵⁵² Po sličnoj koncepciji ovaj projekt se može usporediti i s povijesnim muzejom Chikatsu-Asuka u Osaki japanskog arhitekta Tadaa Anda iz 1991. godine, (Slika 162.) a posebno zanimljiv vanjski dio južnog dijela dvorane Centra Zamet svojom razlomljenošću te različitim intenzitetom uvučenosti, odnosno izbočenosti trakastih volumena (Slika 163.) djelomice podsjeća na sličnu oblikovnu igru pročelja East Beach Café arhitektonskog Heatherwick Studia u engleskom Littlehamptonu iz 2007. godine, (Slika 164.) ali i na bliži primjer višenamjenske dvorane Žatika u Poreču arhitektonskog ureda Parentium koja je otvorena 2008. godine.⁵⁵³ (Slika 165.) U unutrašnjosti Centra prostor sportskog igrališta omogućuje izvlačenje i uvlačenje teleskopskih tribina s kapacitetom od 2380 mjesta,⁵⁵⁴ (Slika 166.) čime se postiže fleksibilnost dobivanja dodatnog prostora za vrijeme treninga ili drugih aktivnosti,⁵⁵⁵ a 3LHD je teleskopske tribine upotrijebio i kod svojeg projekta Zagrebačkog plesnog centra (Slika 123.) što upućuje i na Pearmanovo navođenje da projekti sportske namjene dijele sličnosti s projektima kulturne namjene zbog osmišljavanja prostora za gledalačku i sudioničku funkciju.⁵⁵⁶

Slika 159. Grad kulture u Galiciji arhitekta Petera Eisenmanna iz 2011. godine

⁵⁵² Rupnik, 2009., 13.

⁵⁵³ Poreč, <http://www.porec.hr/prva.aspx?stranica=751&pid=14> (zadnje pregledano 1.3.2021.)

⁵⁵⁴ ***, 2011.a, 63.

⁵⁵⁵ 3LHD, 2012., 217.

⁵⁵⁶ Pearman, 2005., 393.

Slika 160. Opera u Oslu ureda Snohetta iz 2007. godine

Slika 161. Lučki terminal u Yokohami ureda Foreign Office Architects dovršenog 2001. godine

Slika 162. Povijesni muzej Chikatsu-Asuka u Osaki arhitekta Tadaa Ando iz 1991. godine

Slika 163. Pogled s jugoistoka na Centar Zamet

Slika 164. Stražnje pročelje East Beach Caf a arhitektonskog Heatherwick Studia u engleskom Littlehamptonu iz 2007. godine

Slika 165. Višenamjenska dvorana Žatika u Poreču arhitektonskog ureda Parentium dovršena 2008. godine

Slika 166. Pogled iz caffe bara u unutrašnjosti Centra Zamet prema prostoru dvorane sa sklopljenim teleskopskim tribinama

Kao uvod u analizu sljedećeg projekta, potrebno je navesti razmišljanja nizozemskog povjesničara arhitekture Hansa Ibelingsa koji je 2007. godine pisao o rađanju suvremene paneuropske orijentacije među europskim arhitektima do koje je došlo utjecajem globalizma i brisanjem granica između hladnoratovske Zapadne i Istočne Europe, a pri čemu se Ibelings boji da će ta orijentacija dovesti do nastajanja bezlične, ponavljajuće arhitekture koja je odvojena od svojeg lokalnog konteksta.⁵⁵⁷ No, utjehu mu je pružila selekcija 25 vrijednih europskih suvremenih projekata u dvojnem broju 07-08 godišnjaka *New European Architecture* među koje je svrstan sljedeći 3LHD-ov projekt s tekstom Krunoslava Ivanišina.⁵⁵⁸ Za **sportsku dvoranu Bale** u istoimenom istarskom gradiću, koju je 3LHD projektirao 2005. i 2006. godine, a gradio 2006. i 2007. godine⁵⁵⁹ na parceli blizu osnovne škole, (Slika 167.) investitor je bila Općina Bale, pri čemu je projekt nastao kao dio turističkog razvoja ovog istarskog mjesta.⁵⁶⁰ Lokacija gradnje posebno je osjetljiva zato što su Bale zaštićeno područje pa je i pristup samoj gradnji novog objekta zahtijevao pomno

⁵⁵⁷ Ibelings, 2007., 5.

⁵⁵⁸ Ivanišin, 2007.a, 46.-49.

⁵⁵⁹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/sportska-dvorana--bale> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

⁵⁶⁰ Hannema, 2007., 7.

uklapanje u postojeći urbani kontekst. Vanjština sportske dvorane Bale oponaša istarski suhozid,⁵⁶¹ a posebice pročelja malih kućica za pastire, tzv. kažuna⁵⁶² (Slika 168.) čime su 3LHD-ovci pomoću prefabriciranih ploča, koje su koristili zbog kratkog zadanog roka za završetak gradnje,⁵⁶³ zamaskirali građevinu u okolinu. Na taj način, ova interpolacija već na prvi pogled ostavlja dojam skromnog uklapanja u krajolik, a samim time i iskazuje poštovanje prema povijesti i tradiciji ovog istarskog gradića te oprimjeruje tvrdnju Philipa Jodidia da prisutnost prošlosti može prožimati čak i najsuvremeniju arhitekturu.⁵⁶⁴ Ravna površina kamenog suhozida bez ikakvih perforacija na većini pročelja ove građevine (Slika 169.) otvara se sa sjeverne strane u svojem donjem dijelu nizom staklenih ploha koje omogućavaju komunikaciju između vanjskog i unutrašnjeg dijela građevina, odnosno samog sportskog igrališta. Ta staklena opna natkrivena je izbočenom masom građevine koja po noći rasvjetljuje prostor ispred dvorane LED lampama koje se nalaze na donjoj strani izbočenja. (Slika 170.) Osim staklenog niza na sjevernoj strani građevine, na njega se nastavljaju dva spojena komada stakla različite veličine koja se nalaze na sjevernoj strani istočnog zida te su zaključena kosom linijom što je motiv koji je također prisutan kod 3LHD-ovih projekata Vile Klare (Slika 62.) i Kuće J2 (Slika 71.) pri odjeljivanju stakla i površine od drvenih materijala. U unutrašnjosti, sportsko igralište je djelomično zakopano ispod vanjske razine tla što je postupak koji, prema Ivanišinu, nastaje pod utjecajem lokalnog konteksta te evocira zakopanost srednjovjekovnih građevina.⁵⁶⁵ O uspješnosti rješenja ove građevine najbolje govori osvajanje prve nagrade u kategoriji sportskih objekata na prvom Svjetskom festivalu arhitekture u Barceloni 2008. godine gdje je prepoznata uklopljenost njezine suvremene arhitekture u tradicionalni kontekst⁵⁶⁶ i gdje su ovome projektu konkurenti bili londonska arena Wembley, olimpijski bazen Watercube i teniski centar u Pekingu.⁵⁶⁷ Osim te nagrade ovaj projekt je osvojio još tri nagrade, od kojih su čak dvije od Međunarodnog olimpijskog odbora,⁵⁶⁸ dok je hrvatska nagrada Kamen u arhitekturi dodijeljena 2009. godine od strane Jadrankamena čime se prepoznala estetska i pragmatična upotreba kamena na ovome projektu.⁵⁶⁹ No, i maloprije spomenuti američki kritičar arhitekture Philip Jodidio uvrstio je

⁵⁶¹ Kostrenčić, 2006., 127.

⁵⁶² Kostrenčić, 2006., 129.

⁵⁶³ Ivanišin, 2007.a, 46.

⁵⁶⁴ Jodidio, 2009., 18.

⁵⁶⁵ Ivanišin, 2007.a, 46.

⁵⁶⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/dvorana-bale-pobijedila-na-svjetskom-festivalu-arhitekture-u-barceloni> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁵⁶⁷ Bale Valle Istria, <https://www.bale-valle.hr/bale/sportska-dvorana> (zadnje pregledano 4.11.2020.)

⁵⁶⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportska-dvorana--bale> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

⁵⁶⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/dvorana-bale-nagrađena-bienalnom-nagradom-kamen-u-arhitekturi-za-2009> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

2008. godine ovaj 3LHD-ov projekt u svoju šestu knjigu serijala *Architecture Now!*⁵⁷⁰ u kojemu je na godišnjoj bazi birao najbolje globalne suvremene arhitektonske projekte čime je potvrdio da ovaj hrvatski studio može uputiti bitnu poruku prema samome vrhu globalne arhitektonske scene i to iz gradića od oko tisuću stanovnika.

Slika 167. Sportska dvorana Bale promatrana sa sjeveroistočne strane

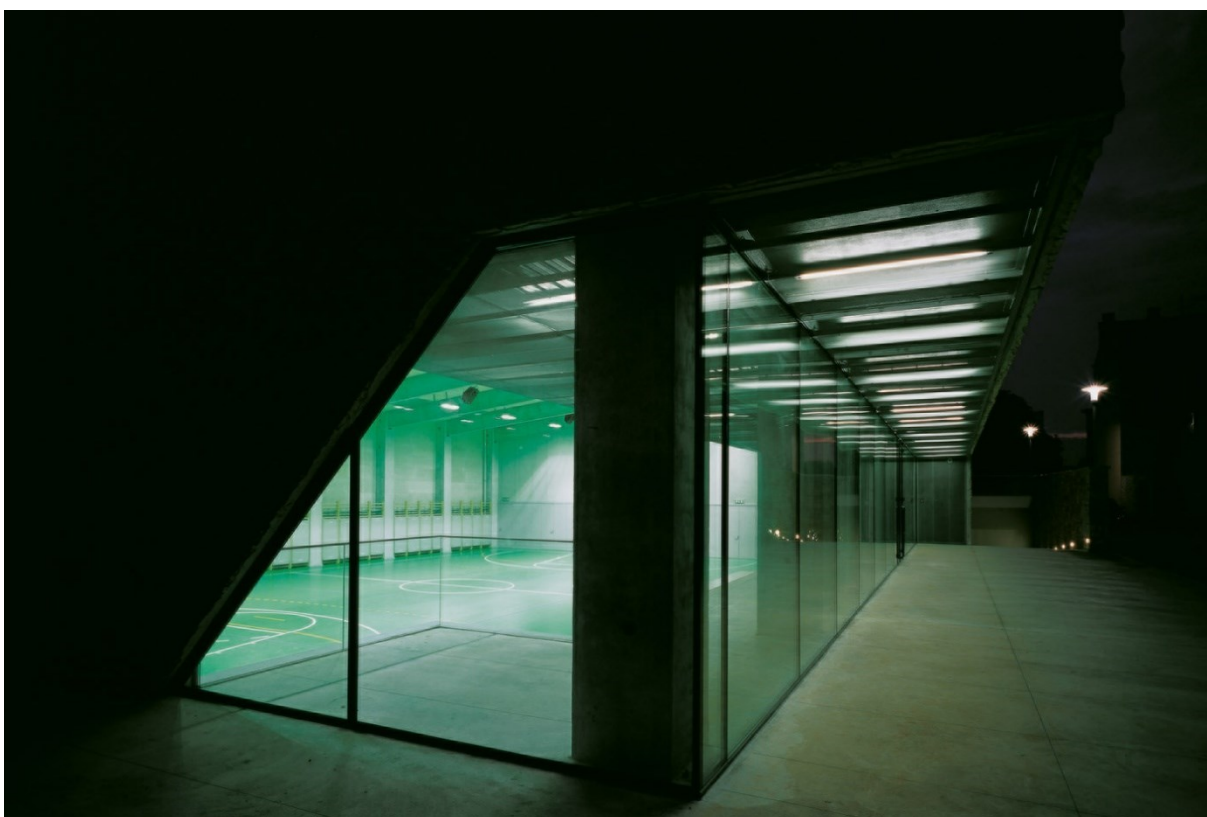

Slika 168. Istarska kućica za pastire - kažun

⁵⁷⁰ Jodidio, 2009., 58.-66.

Slika 169. Južno pročelje sportske dvorane Bale

Slika 170. Stakleni dio pročelja sportske dvorane Bale tijekom noći

Idući 3LHD-ov projekt sportske namjene je djelomično realiziran jer je prvotni projekt splitskog Spaladium Centra predstavljao kompleks od čak pet građevnih cjelina: multifunkcionalne arene, sportsko-rekreacijskog centra, šoping centra, poslovnog nebodera i garaže⁵⁷¹ s kojim je 3LHD pobijedio na pozivnom natječaju investitora Sportski grad TPN 2007. godine⁵⁷² pri čemu je stručna grupa ocjenjivača pohvalila jednostavnost i racionalnost predloženog projekta.⁵⁷³ (Slika 171.) No, realizirana je samo **Spaladium Arena**⁵⁷⁴ 2008. godine čime se, nažalost, nije postigao naglašen odnos horizontale kompleksa i vertikale poslovnog tornja kojeg je 3LHD predstavio u svojem prvotnom projektu cijelog kompleksa.⁵⁷⁵ Spaladium Arena, koju je 3LHD projektirao u koautorstvu s Draženom Pejkovićem iz splitskog Poslovnog centra Instituta građevinarstva Hrvatske⁵⁷⁶ te čiji naziv je nastalo spojem latinskog naziva Splita – *Spalatum* i engleske riječi *stadium*,⁵⁷⁷ građevina je koja omogućuje prostor za razne sportske, zabavne i poslovne događaje, a njezina prvotna svrha gradnje bila je za potrebe održavanja Svjetskog rukometnog prvenstva 2009. godine.⁵⁷⁸ Jednostavno pročelje Arene, kojoj je, s obzirom na natječajni prijedlog, tlocrt na kraju izmijenjen iz oblika sa zaobljenim uglovima u poligonalni,⁵⁷⁹ formirano je podjelom na dva dijela: manji, donji dio je definiran vertikalnim postavljanjem staklenih stijena čime se dinamizira cjelina kontinuirane horizontale staklenog niza, dok je gornji dio cijeli obložen mrežom, što je navodno inspirirano starom splitskom nošnjom,⁵⁸⁰ od eloksiranog aluminijskog, ⁵⁸¹ odnosno aluminijskog zaštićenog od korozije.⁵⁸² (Slika 172.) Posebnost tih aluminijskih mreža je i u njihovim promjenama boje s obzirom na sunčev utjecaj pa je tako Saša Begović naveo da je fasada „nekada zlatna, nekad bakrena, ponekad ruzinava.“⁵⁸³ (Slika 173.) Unutar dvorane na prostoru tribina, koje imaju kapacitet od 12 500 gledateljskih mjesta,⁵⁸⁴ dominiraju crnilo i sivilo, (Slika 174.) dok su stepeništa, koja vode do četiri različita sektora dvorane, kao i grede i stupovi, koloristički kodirana određenom bojom - plavom, crvenom, žutom ili zelenom čime

⁵⁷¹ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=83oTlzoBB20> 0:42 (zadnje pregledano 6.11.2020.)

⁵⁷² 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/predstavljen-sportsko---poslovni-kompleks-lora-u-splitu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁵⁷³ Tušek, 2015., 160.

⁵⁷⁴ Mrduljaš, 2016., 107.

⁵⁷⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/spaladium-centar> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

⁵⁷⁶ Tušek, 2015., 166.

⁵⁷⁷ Tušek, 2015., 166.

⁵⁷⁸ Perković Jović, 2011., 152.

⁵⁷⁹ Tušek, 2015., 167.

⁵⁸⁰ Tušek, 2015., 167.

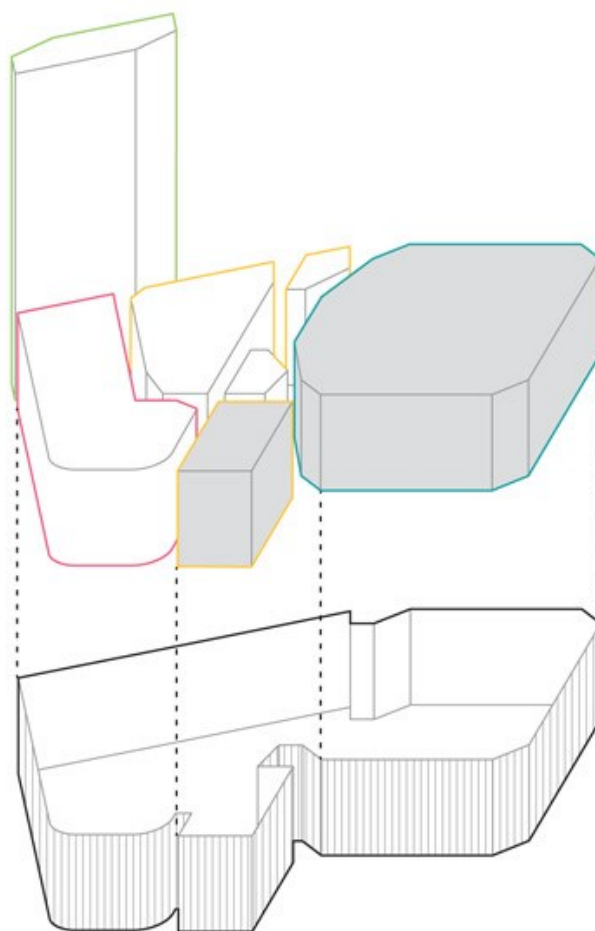
⁵⁸¹ Perković Jović, 2011., 152.

⁵⁸² Ferometal, <http://www.ferometal.hr/en/eloksiranje> (zadnje pregledano 1.3.2021.)

⁵⁸³ Tušek, 2015., 167.

⁵⁸⁴ Perković Jović, 2011., 152.

se signalizira smjer kretanja posjetitelja u određeni gledateljski sektor,⁵⁸⁵ (Slika 175.) a to je osmislila česta suradnica 3LHD-a Lana Cavar zajedno s Narcisom Vukojević.⁵⁸⁶ Te boje, zbog svoje naglašene izražajnosti u usporedbi s tamnijom okolinom drugih arhitektonskih elemenata, iako primarno imaju signalizacijsku funkciju, čine sastavni dio umjetničke kvalitete ovoga projekta,⁵⁸⁷ a elementi monokromatski naglašenih unutrašnjosti stepeništa se mogu povezati s monokromatski izvedenim pokretnim stepenicama u interijeru knjižnice u Seattleu arhitekta Rema Koolhaasa iz 2004. godine. (Slika 176.)

Slika 171. Nacrti 3LHD-ovog projekta Spaladium Centar

⁵⁸⁵ Mrduljaš, 2016., 107.

⁵⁸⁶ Mrduljaš, 2016., 107.

⁵⁸⁷ Mrduljaš, 2016., 107.

Slika 172. Eksterijer Spaladium Arene tijekom noći

Slika 173. Eksterijer Spaladium Arene s promijenjenom bojom fasade

Slika 174. Dvorana u Spaladium Areni

Slika 175. Jedno od stepeništa u Spaladium Areni

Slika 176. Pokretne stepenice u interijeru knjižnice u Seattleu arhitekta Rema Koolhaasa u Seattleu iz 2004. godine

Sljedeći projekt s kojim se 3LHD prijavio 2008. godine na natječaj Grada Zagreba za **gradski stadion Kajzericu** (Slika 177.) te na kojemu je, iako nije pobijedio, dobio posebnu nagradu,⁵⁸⁸ može se povezati s nedavno aktualnim pitanjem izgradnje nacionalnog nogometnog stadiona na istome mjestu što je postala česta tema u javnom diskursu nakon velikog uspjeha hrvatske reprezentacije na Svjetskom nogometnom prvenstvu 2018. godine.⁵⁸⁹ Zbog svojeg izgleda, jake noćne osvjtljenosti, pozicije i veličine koja bi omogućila smještaj više od 50 000 gledatelja, ovaj stadion bi zasigurno dominirao gradskom vizurom te tako postao jedan od najprepoznatljivijih simbola grada Zagreba. (Slika 178.) Osim samog nogometnog terena i gledališta, projekt je predviđao i osiguranje prostora za velik broj sadržaja različitih namjena, a kao oblikovnu inspiraciju 3LHD navodi rotirajuću putanju „felša“, kao i oblik peciva „kajzerice“ kako se i zove novozagrebački kvart na kojemu bi ovaj

⁵⁸⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/posebna-nagrada-za-nogometni-stadion-kajzerica> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁵⁸⁹ Promise.hr, <http://promise.hr/gradi-se-nacionalni-stadion-grad-zagreb-nudi-projekt-stadiona-plavi-vulkan-kajzerici/> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

stadion bio izgrađen.⁵⁹⁰ Vanjski plašt građevine bio bi izveden kao bijela zavinuta površina kružnog tlocrta koja po svojem tijelu ima koso usječene praznine koje se izmjenjuju po različitim veličinama svoje otvorenosti (Slika 179.) što inspirativno može predstavljati spoj elemenata dvaju projekata različitih autora – općeg oblikovnog dojma Allianz Arene u Münchenu arhitektonskog dua Herzog & de Meuron iz 2005. godine (Slika 180.) te otvora različitih veličina na krovu Burnham Paviliona u Chicagu arhitektice Zahe Hadid iz 2009. godine. (Slika 181.)

Slika 177. Render 3LHD-ovog projekta gradskog stadiona Kajzerica u Novom Zagrebu

⁵⁹⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-stadion-kajzerica> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 178. Render 3LHD-ovog projekta gradskog stadiona Kajzerica u noćnom ambijentu

Slika 179. Bliži render 3LHD-ovog projekta gradskog stadiona Kajzerica

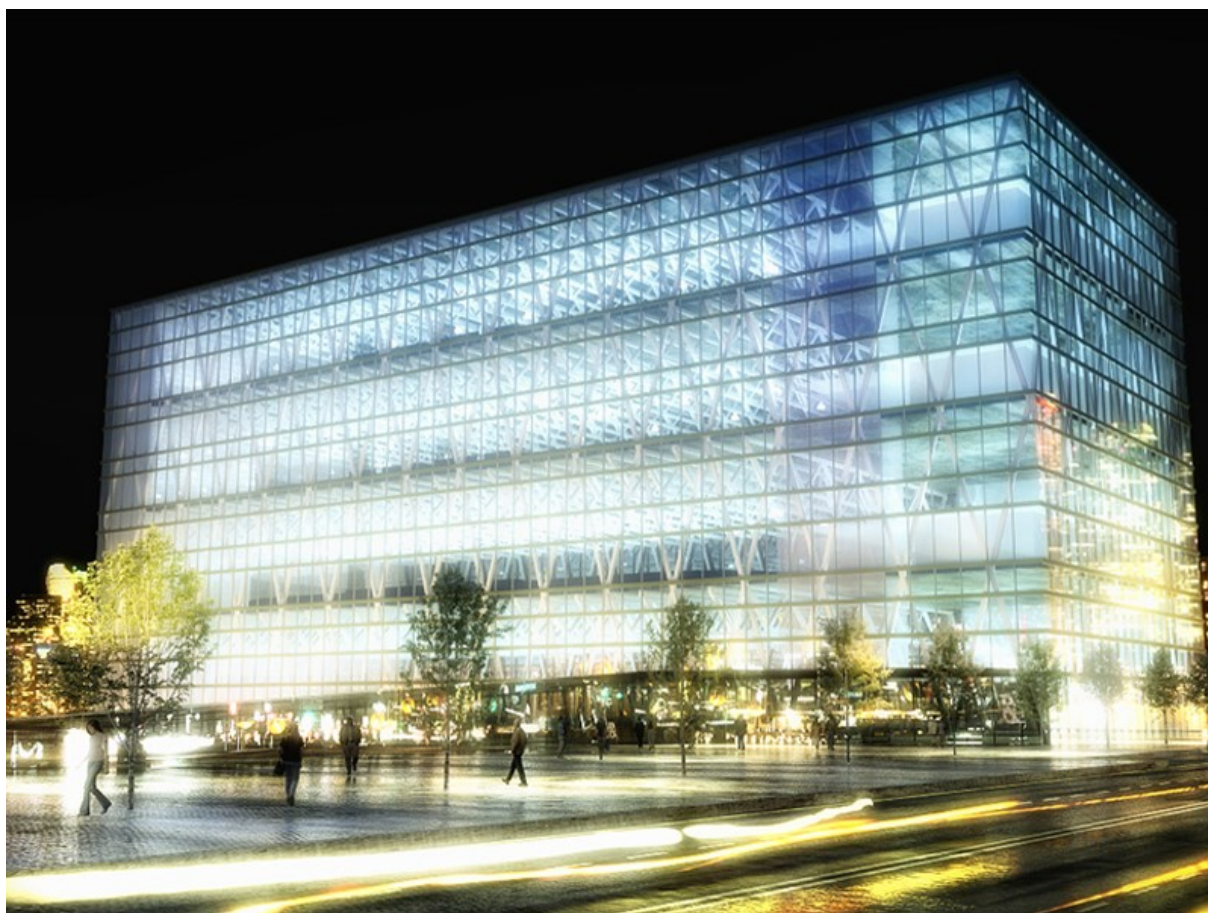

Slika 180. Allianz Arena u Münchenu arhitektonskog dua Herzog & de Meuron iz 2005. godine

Slika 181. Burnham Pavilion u Chicagu arhitektice Zaha Hadid iz 2009. godine

Svoje prodiranje na internacionalnu arhitektonsku scenu 3LHD uspijeva pokazati i jednim projektom sportske namjene - **sportskim centrom Port Lands** iz 2010. godine (Slika 182.) s kojim se studio prijavio na natječaj gradskog Waterfront Secretariata.⁵⁹¹ Ovaj nerealizirani projekt, predviđen za kanadski grad Toronto, osobit je zbog transparentnog odnosa između okoline i unutrašnjosti građevine u kojoj su četiri klizališta postavljena jedno iznad drugog. Staklene površine sa svih strana, osim što omogućavaju vidljivost etaža i unutrašnjosti, pružaju i jasan pogled na diagrid konstrukciju koja je prisutna i u projektima Neboder 123 (Slika 137.) i autobusnog terminala Žabica. (Slika 31.)

Slika 182. Render 3LHD-ovog projekta sportski centar Portlands u Torontu

Posljednji projekt sportske namjene studija 3LHD-a unutar ovoga potpoglavlja, **sportsko-rekreacijski centar Đurđevac**, projektiran 2014.-2016. te građen 2017.-2018. inicijacijom investitora Stari Grad⁵⁹² (Slika 183.) zanimljiv je zbog svoje kaskadne koncepcije građevine uz nogometni teren, čime se veže uz druge 3LHD-ove projekte poput kaskadnog nizanja terasa Vile Klare (Slika 62.) te krovova kod autobusnog terminala Žabica. (Slika 31.)

⁵⁹¹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/sportski-centar-port-lands> (zadnje pregledano: 11.11.2020.)

⁵⁹² 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/sportsko-rekreacijski-centar-durdevac> (zadnje pregledano: 11.11.2020.)

Ovaj projekt u sebi sadrži i druge česte karakteristike 3LHD-ovih projekata poput: uvažavanja lokalnog konteksta upotrebom žutog betona koji je inspiriran obližnjim Đurđevačkim pijescima;⁵⁹³ (Slika 184.) prohodnog krova⁵⁹⁴ čime se veže uz projekt Zelenog foruma Poreč (Slika 5.), Marketa Viale (Slika 27.) i EECC Xi'An; (Slika 109.) te ekološke osviještenosti postavljanjem ozelenjenih terasa.⁵⁹⁵

Slika 183. Arhitektonski objekt sportsko-rekreacijskog centra Đurđevac

⁵⁹³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportsko-rekreacijski-centar-durdevac> (zadnje pregledano 11.11.2020.)

⁵⁹⁴ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportsko-rekreacijski-centar-durdevac> (zadnje pregledano 11.11.2020.)

⁵⁹⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportsko-rekreacijski-centar-durdevac> (zadnje pregledano 11.11.2020.)

Slika 184. Bočni dio arhitektonskog objekta sportsko-rekreacijskog centra Đurđevac

3.9. Hotelska arhitektura

Hugh Pearman navodi da je turizam najveća svjetska industrija te da je logično da su i kod građevina te namjene prisutna visoka očekivanja vezana uz ponudu sadržaja,⁵⁹⁶ a hrvatski makroekonomisti Ivo Družić i Ana Andabaka su 2013. godine naveli da u kontekstu hrvatskog turizma hotelska industrija privlači najveće investicije.⁵⁹⁷ Philip Jodidio, u skladu s tim prethodnim razmišljanjima, navodi da suvremeno globalno hotelijerstvo pokazuje sve veći interes za dizajn zbog privlačenja imućnih gostiju⁵⁹⁸ te da su hoteli jedan od očitijih suvremenih primjera građevina u kojima se arhitektura i dizajn sjedinjuju⁵⁹⁹ za što je, naravno, potrebna dobra suradnja između arhitekata i dizajnera, ali i sklonost naručitelja.⁶⁰⁰ Saša Begović smatra da su „hoteli najinspirativnija tipologija jer u sebi sadrže sve“:⁶⁰¹ od spavaćih soba, restorana, prostorija za *fitness*, itd., a 3LHD uvijek nastoji kod svojih hotelskih

⁵⁹⁶ Pearman, 2005., 321.

⁵⁹⁷ Družić, Andabaka, 2016., 402.

⁵⁹⁸ Jodidio, 2009., 16.

⁵⁹⁹ Jodidio, 2007., 10.

⁶⁰⁰ Jodidio, 2007., 11.

⁶⁰¹ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 6:15 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

projekata uvjeriti investitore da omoguće i prostor za javni sadržaj,⁶⁰² po uzoru na hotele iz 1970-ih,⁶⁰³ što je karakteristika koju u 3LHD-u nazivaju „programom plus“⁶⁰⁴ te će se ona očitovati, kao i na prethodno analiziranim projektima drugih namjena, i na sljedećim primjerima 3LHD-ovih projekata hotela.

U ovom potpoglavlju struktura analize hotelskih projekata studija 3LHD-a se bazira na tri različita projektna tipa među kojima će prvo biti obrađen hotel Lone i projekti koji su po svojem vanjskom izgledu tlocrta sa zaobljenim linijama slični tom najpoznatijem 3LHD-ovom hotelu; zatim jedan projekt obnove već postojećeg hotela; te na kraju, tri projekta koja odlikuje iznimna horizontalna usmjerenost i iznimno visoki stupanj prilagođavanja prirodi.

Najveća koncentracija arhitektonskih projekata 3LHD-a, neovisno o tipologiji, vezana je uz Rovinj i to uglavnom uz turističku zonu Monte Mulini. Na tom području se nalaze, u ovom radu već obrađeni, istaknutiji realizirani projekti poput ACI marine, (Slika 35.) plaže Mulini (Slika 19.) te pristupnog platoa i recepcije otočnih hotela (Slika 23.) koje su svrstane unutar potpoglavlja *3.1. Projekti za urbanistička rješenja i urbanu opremu* zbog toga što zajedno čine urbanistički potez koji definira rovinjsku zonu Monte Mulini, dok su poznatiji dio rovinjskog arhitektonskog opusa 3LHD-a zasigurno njegovi hotelski projekti koji na neki način i zaokružuju ovo potpoglavlje jer su, općenito, i prvi i trenutno zadnji realizirani hotelski projekti studija 3LHD izgrađeni upravo na tome području.

Hotel Lone, projektiran 2006.-2010.⁶⁰⁵ te građen 2010.-2011.⁶⁰⁶ na mjestu prijašnjeg hotela Montauro,⁶⁰⁷ ne samo da predstavlja vjerojatno najpoznatiji hotel projektiran od strane studija 3LHD, nego vrlo vjerojatno predstavlja i najpoznatiju građevinu studija u njegovom cijelom arhitektonskom opusu jer je *imago* hotela potaknuo kineske investitore da angažiraju ovaj studio u izgradnji drugog hotela po sličnome principu⁶⁰⁸ o kojemu će uskoro biti riječi. Iako je studio 3LHD i prije projektirao hotele poput projekta hotela M iz 1994. godine (Slika 185.) koji je i ponukao prvotne partnere 3LHD-a da osnuju svoj arhitektonski ured, hotel

⁶⁰² YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 35:38 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁰³ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 1:19:46 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁰⁴ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 1:37:55 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁰⁵ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-lone> (zadnje pregledano: 15.11.2020.)

⁶⁰⁶ 3LHD, <https://www.archilovers.com/projects/41270/hotel-lone.html> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

⁶⁰⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/prva-nagrada-na-natjecaju-za-novi-hotel-lone> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁶⁰⁸ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> 15:40 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Lone predstavlja prvi realizirani hotel ovoga studija. Ova građevina se pridružuje pionirskim dostignućima studija 3LHD poput upotrebe LED rasvjete u rukohvatu Mosta hrvatskih branitelja⁶⁰⁹ te prvog hrvatskog realiziranog projekta neprekinute površine – Centra Zamet,⁶¹⁰ jer naime hotel Lone predstavlja prvi primjer hrvatskog dizajn hotela.⁶¹¹ Takav tip hotela veže se uz svoje uvrštavanje unutar međunarodne selekcije *branda* Design Hotels AG koji postoji od 1993. godine te koji na globalnoj razini promovira specifično turističko iskustvo zasnovano na vrhunskom umjetničkom dizajnu i kreativnoj jedinstvenosti svakog pojedinog hotela te grupacije.⁶¹² U tom kontekstu, Saša Begović pohvaljuje naručitelja hotela Lonea – Maistru te navodi da je ona vjerojatno najbolji 3LHD-ov investitor jer uvijek pokazuje visok stupanj kooperativnosti što se očitovalo i na ovome projektu kroz podržavanje 3LHD-ovih ambicija da uspije *brandirati* hotel Lone za grupaciju Design Hotels AG.⁶¹³ Kako bi 3LHD uspio ostvariti najkvalitetniji mogući projekt dostojan te kvalifikacije, u stvaranju ovog hotela sudjelovao je veliki broj suvremenih hrvatskih umjetnika i dizajnera, za što mu je inspiracija bila istovjetna praksa obližnjeg hotela Eden⁶¹⁴ arhitekata Ive Bartolića i Mire Begovića iz početka 1970-ih.⁶¹⁵ 3LHD je, tako, na ovome projektu surađivao s grupom Numen / For Use koja je bila zadužena za oblikovanje namještaja, modni studio I-GLE kreirao je tekstilni dekor, dizajn uniformi i tekstilne kompozicije u lobiju, Silvio Vujičić izradio je grafike na tekstilu u sobama i instalaciju u prizemlju lobija, Ivana Franke lebdeću umjetničku instalaciju u lobiju, Studio92 osmislio je izgled *wellness & spa* centra, Studio Kappo krajobraz, a Bruketa&Žinić&OM su zaslužni za vizualni identitet hotela.⁶¹⁶ Time je ovaj projekt svojevrsni *Gesamtkunstwerk*, odnosno total-dizajn umjetničko djelo pri čemu, Maroje Mrduljaš navodi, da umjesto modernističke sinteze u kojoj arhitektura prožima ostale umjetničke aspekte, 3LHD općenito nastoji postići autonomiju kako arhitekture tako i umjetničkih i dizajnerskih kreacija unutar svojih projekata,⁶¹⁷ a to se posebice očituje na primjeru hotela Lone. Studio 3LHD je zaslužan za arhitekturu koja već svojom vanjštinom – bijelim horizontalnim trakama terasa, kontrastno zacrnjenim pregradama između lođa soba te

⁶⁰⁹ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> 2:45 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

⁶¹⁰ Rupnik, 2009., 12.

⁶¹¹ Nadali, 2014., 56.

⁶¹² Design Hotels, <https://www.designhotels.com/about/> (zadnje pregledano 15.11.2020.)

⁶¹³ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 37:54 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶¹⁴ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 39:51 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶¹⁵ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 36:00 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶¹⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-lone> (zadnje pregledano 15.11.2020.)

⁶¹⁷ Mrduljaš, 2016., 136.

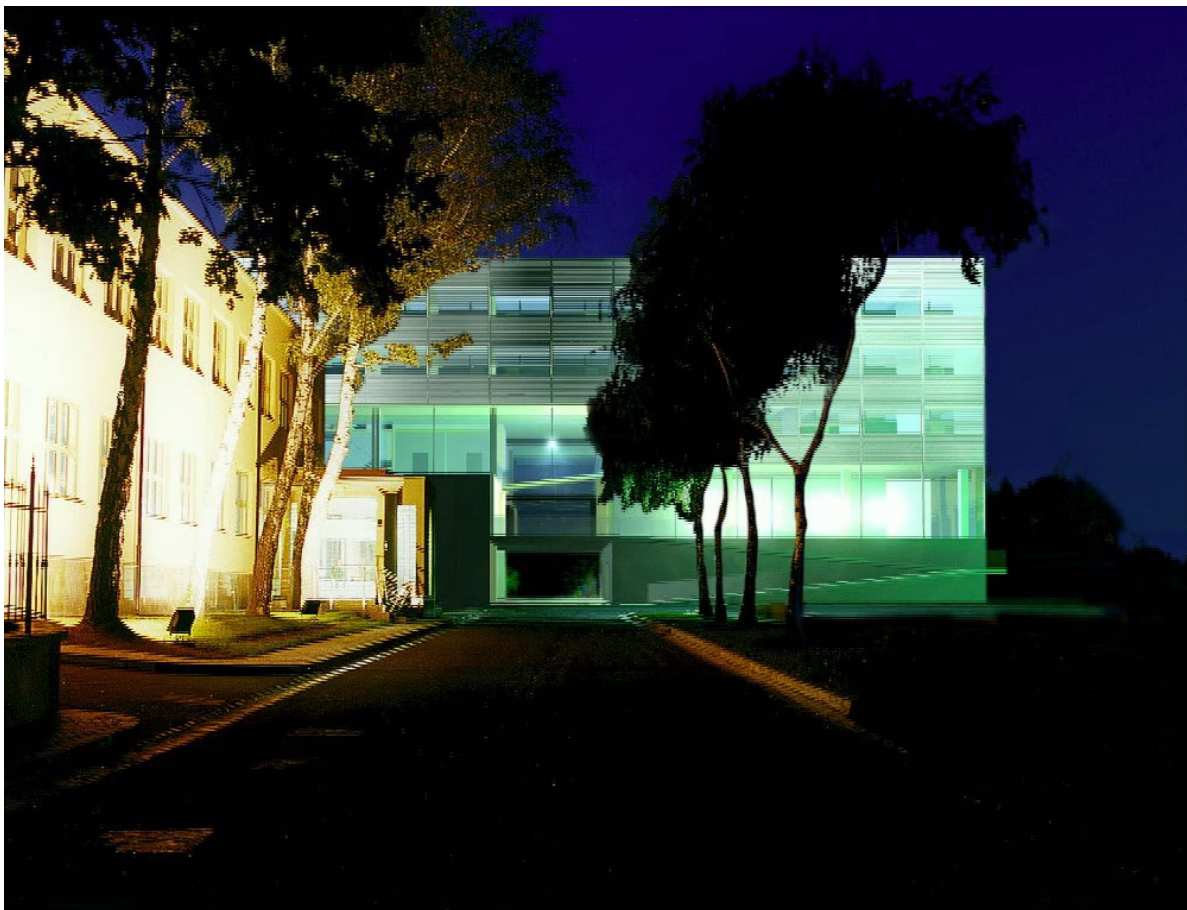
zaobljenim uglovima građevine pruža ugodan vizualni doživljaj, a Sunčana Nadali je uspoređuje s izgledom „skošenih brodskih paluba koje se sužavaju prema višim etažama.“⁶¹⁸ (Slika 186.) Uz samu konstrukciju, projekt jednako čini i njegova okolina jer hotel Lone ostavlja dojam organskog izviranja iz svojeg prirodnog staništa park-šume Monte Mulini u uvali Lone pri čemu na specifično nenametljiv način odaje monumentalni karakter. (Slika 187.) Davorka Perić tu karakteristiku uklapanja hotela u okoliš pripisuje nastavku postmodernističkog dijaloga započetog krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća.⁶¹⁹ Na tragu toga, Iva Körbler navodi da su se tijekom šezdesetih godina izrađivale studije i regionalni prostorni planovi zbog kojih se povećana turistička izgradnja na hrvatskoj obali nastojala prilagoditi postojećem krajoliku⁶²⁰ pri čemu su neki od pozitivnih primjera koje navodi: hotel Solaris kraj Šibenika Borisa Magaša iz 1968. godine, hotel Marina Lučica u Primoštenu Lovre Perkovića iz 1971. godine te hotel Marko Polo u Korčuli Bernarda Bernardija iz 1972. godine.⁶²¹ Rješenje pročelja hotela Lone djelomično podsjeća na vanjštinu Grand Hotela na Lopudu arhitekta Nikole Dobrovića iz 1936. godine (Slika 188.) te zgrade IBM-a u Buenos Airesu arhitekta Maria Roberta Álvareza iz 1984. godine (Slika 189.) zbog izmjene bijelih i zacrnjenih horizontala, dok se hotel Fontainebleau u Miamiju arhitekta Morrisa Lapidusa iz 1952. godine (Slika 190.) i hotel Watergate u Washingtonu arhitekta Luigija Morettija iz 1965. godine (Slika 191.) mogu djelomice povezati s 3LHD-ovim projektom zbog zaobljenosti volumena građevina. Posebice je zanimljiva sličnost s projektom Galaxy SOHO u Bejingu arhitektice Zahe Hadid (Slika 192.) koji je dovršen godinu dana poslije hotela Lone što može upućivati na utjecaj ovog hrvatskog arhitektonskog ureda na jednu od najpoznatijih suvremenih svjetskih arhitektica koja je nažalost preminula 2016. godine.

⁶¹⁸ Nadali, 2014., 56.

⁶¹⁹ Perić, 2013., 39.

⁶²⁰ Körbler, 2009., 276.

⁶²¹ Körbler, 2009., 277.

Slika 185. Render 3LHD-ovog projekta hotela M

Slika 186. Vanjski dio hotela Lone

Slika 187. Hotel Lone promatran iz zraka

Slika 188. Grand Hotel na Lopudu arhitekta Nikole Dobrovića iz 1936. godine

Slika 189. Zgrada IBM-a u Buenos Airesu arhitekta Maria Roberta Álvareza iz 1984. godine

Slika 190. Hotel Fontainebleau u Miamiu arhitekta Morrisa Lapidusa iz 1952. godine

Slika 191. Hotel Watergate u Washingtonu arhitekta Luigija Morettija iz 1965. godine

Slika 192. Galaxy SOHO u Bejingu arhitektice Zahe Hadid iz 2012. godine

Tlocrt rovinjskog hotela koncipiran je razvijanjem tri krila, tzv. „Y“ tlocrta, čime se pruža kvalitetan pogled iz svih soba, dok se 3LHD-ovo potenciranje javnog sadržaja na ovom

projektu očituje u prostoru središnjega lobija koji je javno dostupan⁶²² te koji se vertikalno rastvara prema katovima,⁶²³ a u njemu, kao i na vanjštini hotela, dominira bijela boja (Slika 193.) što djelomično asocira na interijer amblematskog Wrightovog Guggenheim muzeja u New Yorku iz 1959. godine. (Slika 194.) Saša Begović navodi da je im je za taj vertikalni lobi inspiracija bio američki arhitekt John Portman (Slika 195.) te hrvatski arhitekt Boris Magaš.⁶²⁴ Različiti smjerovi kretanja u tom centralnom unutrašnjem dijelu hotela Lone (Slika 196.) mogu asocirati i na interijer Trans World Airlines Terminala dovršenog 1962. godine unutar aerodroma John F. Kennedy u New Yorku arhitekta Eera Saarinen a koji je unutrašnji prostor formirao tako da naglasi njegovu protočnost i otvorenost. (Slika 197.)

Slika 193. Središnji unutrašnji prostor hotela Lone

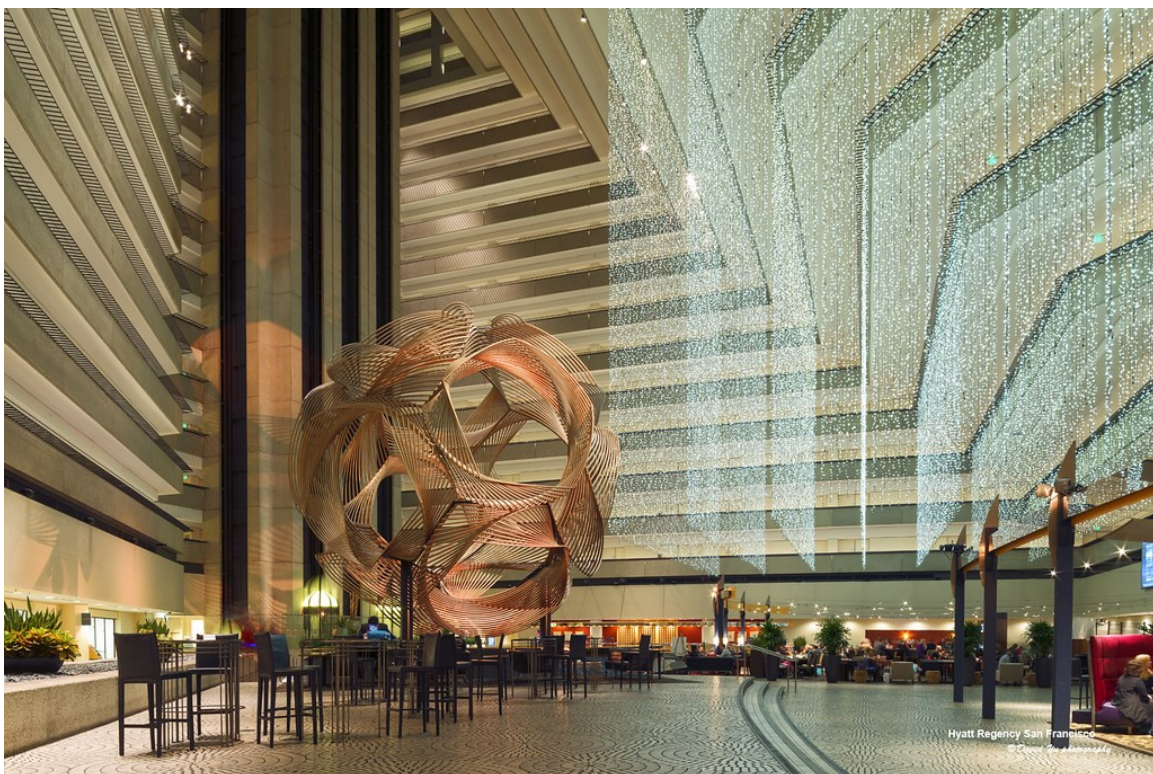
⁶²² Frane Dumandžić, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017. <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶²³ Nadali, 2014., 56.

⁶²⁴ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBt_tDY0&feature=emb_title 39:27 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

Slika 194. Središnji prostor muzeja Guggenheim u New Yorku

**Slika 195. Lobi hotela Hyatt Regency u San Franciscu američkog arhitekta Johna Portmana iz 1974.
godine**

Slika 196. Središnji prostor hotela Lone iz druge perspektive

Slika 197. Interijer Trans World Airlines Terminala iz 1962. godine unutar aerodroma John F. Kennedy u New Yorku arhitekta Eera Saarinen

Zidovi soba za goste su tamniji od pročelja i lobija hotela te, prema Sunčani Nadali, pokazuju intimniji karakter prostora uz prigušenije osvetljenje,⁶²⁵ dok se naglašena horizontalnost vanjskih arhitektonskih elemenata svojevrsno ponavlja i u unutrašnjosti pomoću horizontalno postavljenih drvenih dasaka. (Slika 199.) Hotel Lone je primio niz nagrada: nagradu Viktor Kovačić 2011. godine, nagradu Oris 2012. godine, nagradu 47. zagrebačkog salona arhitekture 2012. godine, International Hotel Award za najbolji kongresni hotel 2012. godine te European Hotel Design Award za najbolji novoizgrađeni hotel 2012. godine⁶²⁶ u čijem priopćenju žirija je naglašeno da su pobjednici mladi arhitekti koji nisu imali prethodnog iskustva izgradnje hotela.⁶²⁷

Slika 198. Jedna od soba hotela Lone

Ponavljanje sličnog projekta u Kini na najbolji način svjedoči o internacionalnoj snazi studija 3LHD. **Hotel LN Garden Resort**, projektiran 2014. te građen 2014.-2018. godine za investitora Guangzhou Lingnan International Enterprise Group,⁶²⁸ strukturno predstavlja spajanje dva hotela Lone u jedan⁶²⁹ (Slika 199.) čime 3LHD postiže dosad svoju najveću realizaciju⁶³⁰ uz Grand Park Hotel Rovinj koji je dovršen 2019. godine. Slično poput hotela Lone i ovaj hotel je okružen šumskim krajolikom u provinciji Guangzhou, a četverokrilna

⁶²⁵ Nadali, 2014., 58.

⁶²⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-lone> (zadnje pregledano 15.11.2020.)

⁶²⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/european-hotel-design-award-za-najbolji-novoizgradeni-hotel> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁶²⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-ln-garden> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

⁶²⁹ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> 16:05 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

⁶³⁰ Mrduljaš, 2016., 122.

konstrukcija je projektirana s ciljem ostvarivanja što ljepšeg pogleda na okolinu,⁶³¹ pri čemu svaki od četiri kraka hotela gleda prema drugom prirodnom krajoliku: rijeci, šumi, moru i planini,⁶³² a Begović naglašava kako, s obzirom da je projekt izgrađen na subtropskom području, okolno zelenilo više dolazi do izražaja.⁶³³ I druge razlike između hrvatskog i kineskog projekta se mogu uočiti, poput isturenije pozicije staklenih površina prema van u eksterijeru LN Gardena između bijelih horizontalnih kontinuiranih traka, (Slika 200.) dok se kod hotela Lone čini da su ti dijelovi uvučeniji, (Slika 186.) a u lobiju, u kojem se nalazi instalacija iste umjetnice kao i kod hotela Lone – Ivane Franke, (Slika 201.) nije u tolikoj mjeri naglašena mogućnost različitih prostornih kretanja kao kod hrvatskog primjera. (Slika 196.)

Slika 199. Hotel LN Garden promatran iz zraka

⁶³¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-ln-garden> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

⁶³² YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 43:04 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶³³ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 44:10 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

Slika 200. Vanjski dio jednog krila hotela LN Garden

Slika 201. Središnji unutrašnji prostor hotela LN Garden

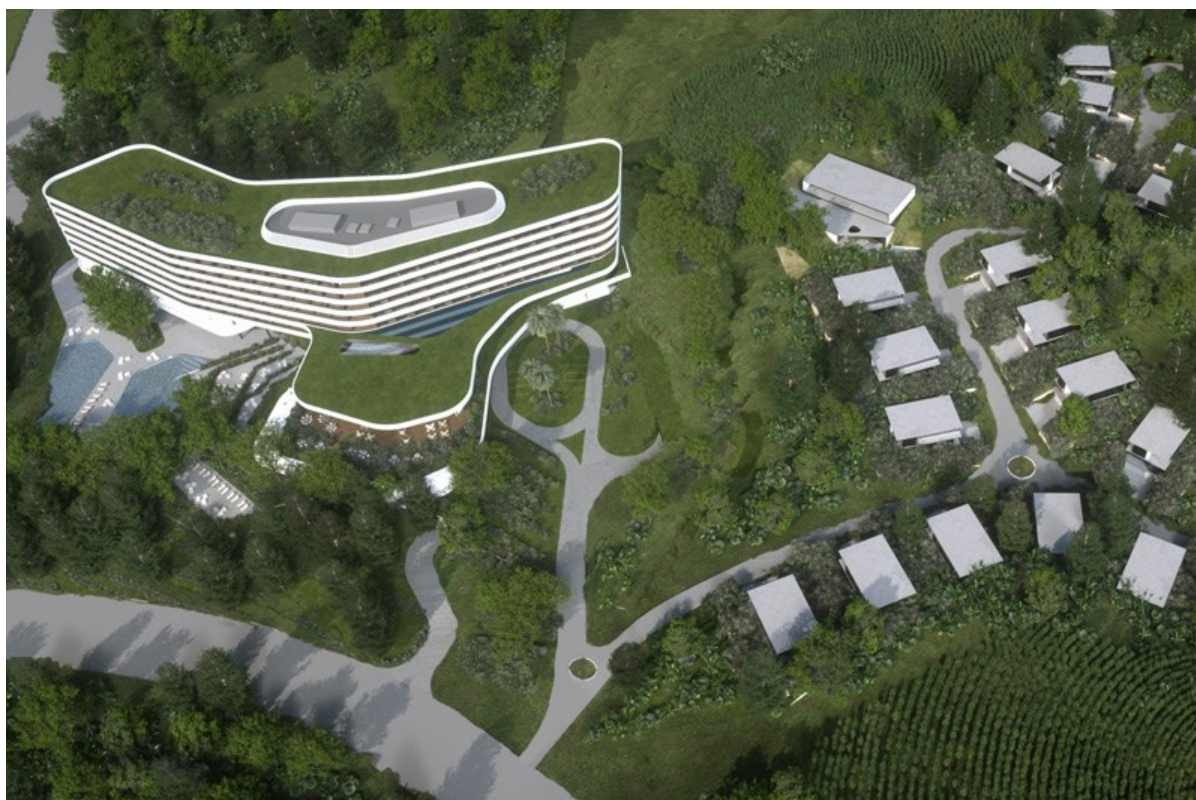
Još jedan primjer hotelskog projekta u Kini, koji je ostao nerealiziran, predstavlja **Swiss International Wuji Mountain Resort** iz 2014. godine u gradu Wuyishanu⁶³⁴ koji podsjeća na izgled hotela Lone pa tako i hotela LN Garden Resort svojim horizontalnim kontinuiranim trakama, zaobljenim volumenima te okruženosti prirodom, no za razliku od prijašnjih projekata, te trake su formirane horizontalnim nizanem manjih bijelih rešetki čime odaju estetiku brisoleja. (Slika 202.) Novina ovog projekta, u kontekstu dosad analiziranih

⁶³⁴ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/wuji-mountain-resort> (zadnje pregledano: 19.11.2020.)

hotela, predlaganje je zelenih krovova čime bi hotel, promatran odozgora, ostvario vizualni efekt uklopljenosti u prirodni okoliš. (Slika 203.)

Slika 202. Render 3LHD-ovog projekta Swiss International Wuji Mountain Resort

Slika 203. Render 3LHD-ovog projekta Swiss International Wuji Mountain Resort iz zračne perspektive

Istu estetiku dominantnog motiva horizontalnih traka u eksterijeru sadrži i nerealizirani hrvatski projekt **hotela Punat**, s kojim je 3LHD bio drugoplasiran⁶³⁵ na natječaju

⁶³⁵ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 18:45 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

poduzeća hotela Punat iz 2015. godine, pri čemu bi trake na tome projektu bile definirane rešetkama od eloksiranog aluminija⁶³⁶ zbog čega bi omogućile drugačiji, više svjetlacavi, koloristički i vizualni efekt nego ranije navedeni hotelski projekti, (Slika 204.) a tom upotrebom materijala ovaj projekt bi bio povezan s 3LHD-ovom realiziranom Spaladium Arenom u Splitu. (Slika 172. i Slika 173.) Struktura hotela bi se također podređivala funkciji lijepog pogleda na okoliš svojim L tlocrtnim oblikom, (Slika 205.) a 3LHD bi ponovno koristio prirodne materijale poput kamena te drva.⁶³⁷

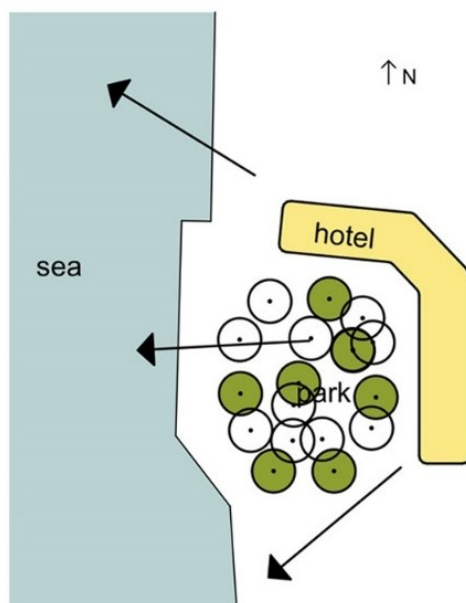

Slika 204. Render 3LHD-ovog projekta hotela Punat

⁶³⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-punat> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

⁶³⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-punat> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

view and orientation

Slika 205. Natječajni tlocrt hotela Punat

Sljedeći projekt, koji za razliku od prijašnjih nema naglašeni, fasadni motiv horizontalnih traka, ali ostavlja sličan vizualni dojam eksterija zbog zaobljenog tijela građevine, predstavlja **One Suite Hotel**, koji je građen 2015.-2017. godine za tvrtku Brenum u Srebrenom pored Dubrovnika.⁶³⁸ (Slika 206.) Ova građevina je posebna jer, poput nekolicine 3LHD-ovih projekata, ima pionirski značaj – riječ je o prvom digitaliziranom dizajnerskom hotelu u Hrvatskoj, odnosno prvom koji gostima hotela, pomoću mobilne aplikacije, pruža brojne usluge poput otvaranja vratiju, komunikacije s osobljem hotela, planiranja izleta, itd.⁶³⁹ Ovaj arhitektonski projekt, kao i niz drugih projekata studija 3LHD, poslužio je za promoviranje raznih umjetnika, u ovom slučaju onih lokalnih, poput: Ivane Pegan Baće, Viktora Daldona, Tine Gverović, Marka Ercegovića, Ivane Jelavić, Ane Opalić, Ane Požar Piplica, Luke Piplice, Ivane Dražić Selmani, Slavena Tolja i Ivone Vlašić.⁶⁴⁰ Glatka zavirutost vanjske površine građevine podsjeća na, već spomenute, karakteristike pročelja ranije navedenih hotelskih projekata 3LHD-a poput hotela Lone i hotela LN Garden, dok se izvedbom fasade od žbuke s dodatkom staklenog granulata postiže svjetluci vizualni

⁶³⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/one-suite-hotel> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

⁶³⁹ ***, *Srebreno, Župa Dubrovačka: One Suite Hotel, prvi digitalizirani dizajnerski hotel u Hrvatskoj*, Jutarnji list, 16.11.2017., <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/one-suite-hotel-prvi-digitalizirani-dizajnerski-hotel-u-hrvatskoj-6799473> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

⁶⁴⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/one-suite-hotel> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

dojam.⁶⁴¹ Krajobrazno uređenje osmislila je Ines Hrdalo posadivši lokalno bilje pritom zadržavajući postojeća stabla masline.⁶⁴² (Slika 207.)

Slika 206. One Suite Hotel promatran s ulične strane

⁶⁴¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/one-suite-hotel> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

⁶⁴² 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/one-suite-hotel> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 207. Detalj One Suite Hotela okruženog vegetacijom

Prethodno analizirane hotelske projekte je povezivao sličan vanjski izgled koji se mogao povezati s dosad najuspješnijim 3LHD-ovim hotelskim projektom – Loneom, a u njegov blizini, u istome gradu, nalazi se sljedeći projekt koji se veže uz rekonstrukciju jednog već postojećeg hotela.

Za obnovu rovinjskog **hotela Adriatic** Maistra je 2014. godine angažirala već dokazani studio 3LHD koji je projektirao obnovu 2014.-2015., a gradnja je završila 2015. godine pri čemu je studio imao ograničenu mogućnost djelovanja jer je hotel Adriatic jedini hotel koji se nalazi u staroj gradskoj jezgri Rovinja koja je kao cjelina proglašena spomenikom kulture⁶⁴³ pa su konzervatorski zahvati obuhvatili pročelja (Slika 208.) te postojeće stubište koje vodi od prvog do četvrtog kata hotela sagrađenog 1913. godine⁶⁴⁴ od strane austrijskih arhitekata Marie i Louisa Löfflera.⁶⁴⁵ (Slika 209.) Arhitekti su kod ovog projekta surađivali sa Studijem Franić Šekoranja pri dizajnu interijera, umjetničkom

⁶⁴³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

⁶⁴⁴ Stanić, 2015., 47.

⁶⁴⁵ Stanić, 2015., 47.

kustosicom Vanjom Žanko koja je odabrala stotinjak umjetničkih djela koja su većinom nastala specifično za ovaj projekt, čestom suradnicom 3LHD-a - grafičkom dizajnericom Lanom Cavar koja je odgovorna za vizualni identitet hotela, dok su dizajnerice iz Studija I-GLE osmislile dizajn uniformi osoblja.⁶⁴⁶ Ugostiteljske sadržaje u prizemlju 3LHD je nastojao učiniti što više otvorenijim, pa tako i dostupnim ne samo za goste hotela, nego i za sve turiste i stanovnike Rovinja⁶⁴⁷ čime ponovno pokazuje svoju težnju za javno-privatnim karakterom svojih projekata, a interijer stilski odudara svojim suvremenim izričajem u odnosu na izgled pročelja.⁶⁴⁸ (Slika 210.) Prostrane hotelske sobe uređene su na način da više podsjećaju na kreativno uređen dom nego na unificiranu hotelsku sobu pa su tako sobe, iako ispunjene sličnim namještajem, zapravo različitih veličina i uređene radovima različitih umjetnika⁶⁴⁹ (Slika 211.) čime je ovaj hotel postao riznica više od stotinu umjetničkih djela umjetnika poput Abdelkadera Benchamme, Jasmine Cibic, Igora Eškinje, Chrisa Goennaweina, Kristine Lenard, Federica Lugera, Charlesa Munke, Gorana Petercola, Valentina Ruhryja, SofijaSilvie, Saše Šekoranje, Massimo Ubetija, Zlatana Vehabovića te umjetničkog dvojca Žižić/Kožul.⁶⁵⁰ Hotel Adriatic je osvojio nagradu za najbolji novi hotel u regiji na četvrtom sajmu investicija REXPO 2015. godine, a na dodjeli je naglašena uspješna realizacija ideje *boutique*-hotela⁶⁵¹ što je pojam koji predstavlja luksuzni hotel manjih kapaciteta i specifičnog dizajna.⁶⁵²

⁶⁴⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

⁶⁴⁷ Stanić, 2015., 47.

⁶⁴⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

⁶⁴⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

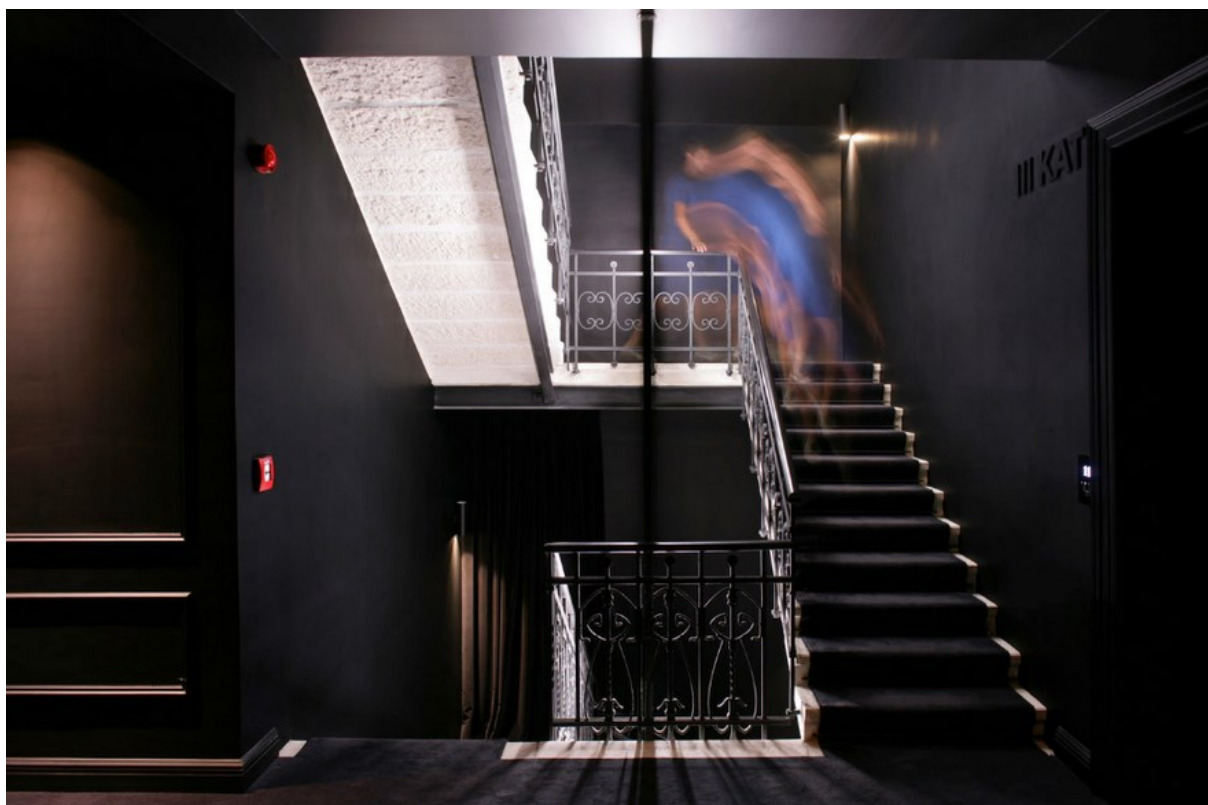
⁶⁵⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

⁶⁵¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/nagrada-za-hotel-adriatic-na-rexpo-2015> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁶⁵² Hotelijeri.com, <https://hotelijeri.com/sta-su-butik-hoteli/> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

Slika 208. Vanjski dio hotela Adriatic

Slika 209. Očuvano starije stubište hotela Adriatic

Slika 210. Ugostiteljski prostor hotela Adriatic

Slika 211. Jedna od soba u hotelu Adriatic

Studio je sudjelovao na još jednom projektu vezanom uz već postojeći hotelski objekt - **hotel Belvedere**, koji je devastiran tijekom Domovinskog rata, ali na ovome primjeru nije se

bavio njegovom obnovom već projektiranjem novog rješenja na istome mjestu čime se ulazi u posljednja tri, u ovom diplomskom radu navedena, 3LHD-ova projekta koje karakterizira izrazito prilagođavanje prirodnom okolišu. Naime, 2014. godine zapušteni hotel Belvedere je preuzeo ruski milijarder Viktor Vekselberg s ciljem da sruši i izgradi novi hotel⁶⁵³ na čiji natječaj je 3LHD bio pozvan te je pobijedio⁶⁵⁴ svojim rješenjem (Slika 212.) projektiranim 2015.-2016.⁶⁵⁵ u konkurenciji Zahe Hadid i Normana Fostera. Za razliku od projekata tih dvaju svjetskih poznatih arhitektonskih persona, 3LHD je svojim projektom predložio, zbog stmine parcele, terasastu strukturu koja se bez isticanja prilagođava terenu s namjerom očuvanja krajolika te maksimalne mogućnosti pružanja lijepog pogleda na Dubrovnik. (Slika 213.) Neravni teren je, kao i na 3LHD-ovim projektima privatnih kuća Vile Klare, (Slika 61.) ali i Grand Park Hotela Rovinj (Slika 227.) koji će uskoro biti analiziran, uvjetovao poziciju ulaza na gornjoj strani projekta,⁶⁵⁶ gdje bi se nalazili i smještajni prostori koji bi bili povezani uspinjačom (Slika 214.) s donjim dijelom javnih sadržaja poput vrta, bazena, restorana, dječjeg kluba, *wellness & spa* prostora, itd.⁶⁵⁷ Osim usporedbe odnosa projekta Zahe Hadid i projekta Normana Fostera s pobjedničkim, 3LHD-ov projekt bi se svojom izgradnjom puno više uklapao u prirodu i u odnosu na trenutnu, glomaznu, derutnu građevinu hrvatskog arhitekta Julija de Luce iz 1984. godine koja nastoji biti monumentalna naglašenim vertikalnim izviranjem (Slika 215.) što je karakteristika koju Iva Körbler kritizira pri čemu navodi i druge primjere, prema njoj, neuspjelih hotelskih projekata „poput Hotela Ambasador u Opatiji, Hotela Adriatic u Umagu, Hotela Marjan u Splitu“, itd.⁶⁵⁸ Arhitektonski objekti predloženog 3LHD-ovog projekta zbog svojih isturenih ravnih krovova i minimalističke estetike (Slika 216.) pokazuju standardne odlike modernističke arhitekture. Nažalost, izgradnja ovog 3LHD-ovog projekta je vrlo malo izgledna zbog toga što je investitor Viktor Vekselberg 2020. godine objavio svoju namjeru da proda hotel jer ga je godinama bezuspješno pokušavao realizirati.⁶⁵⁹

⁶⁵³ ***, *Hotel Belvedere prodan ruskom milijarderu Viktoru Vekselbergu*, Index.hr, 9.5.2014., <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Hotel-Belvedere-prodan-ruskom-milijarderu-Viktoru-Vekselbergu/745576.aspx> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁵⁴ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 31:49 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁵⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-belvedere> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

⁶⁵⁶ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 32:24 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁵⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-belvedere> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

⁶⁵⁸ Körbler, 2009., 275.

⁶⁵⁹ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 31:49 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

Slika 212. Render 3LHD-ovog projekta hotela Belvedere

Slika 213. Vizualizacija pogleda na Dubrovnik iz hotela Belvedere

Slika 214. Vizualizacija uspinjače u sklopu 3LHD-ovog projekta hotela Belvedere

Slika 215. Hotel Belvedere hrvatskog arhitekta Julija de Luce iz 1984. godine

Slika 216. Render jednog arhitektonskog objekta 3LHD-ovog projekta hotela Belvedere

Još jedan nerealizirani projekt - **hotel Helios** projektiran 2015. godine za natječaj turističkog poduzeća Jadranka hoteli, u šumovitoj uvali Čikat u Malom Lošinju svojim kružnim tlocrtom prema riječima 3LHD-a predstavlja „simbol sklada, cjelovitosti i savršenstva“ odnosno „idealnu holističku formu“⁶⁶⁰ (Slika 217.) te koji je u hrvatskoj arhitekturi već bio prisutan u primjerice trenutno napuštenom dječjem lječilištu u Krvavici pored Makarske arhitekta Rikarda Marasovića, (Slika 218.) a na globalnoj razini se može povezati s projektom Normana Fostera za sjedište korporacije Apple u Silicijskoj dolini izgrađenog 2018. godine. (Slika 219.) Ovim projektom, za razliku od npr. hotela Lone, studio 3LHD nije nastojao pružiti gostima hotela jasan pogled na more već je naglasak na vizuri okolne šume,⁶⁶¹ a svojom niskom strukturom građevina bi se utisnula u prirodni krajolik pri čemu bi joj materijali kamena i drva u tome još više pomogli. Iznimno je zanimljiv prostor unutarnjeg vrta koji bi bio javnog karaktera zbog svoje otvorenosti jer bi se građevina održavala na stupovima velikim dijelom prizemlja. (Slika 220.) Drveni uspravni brisoleji hotela bili bi u kontrastu sa konstrukcijskom horizontalom građevine čime bi se ostvarila dinamika koja nije bila prisutna u prijašnje navedenim 3LHD-ovim hotelskim projektima. (Slika 221.)

⁶⁶⁰ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-helios> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

⁶⁶¹ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 22:51 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

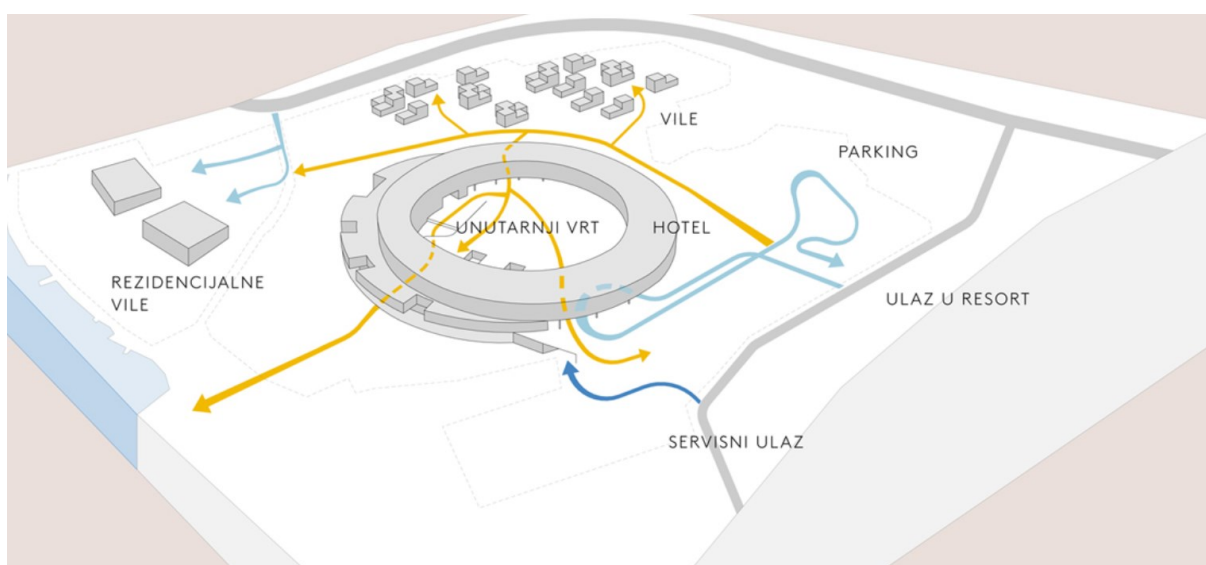
Slika 217. Render 3LHD-ovog projekta hotela Helios iz zračne perspektive

Slika 218. Dječje lječilište (lijevo) u Krvavici pored Makarske arhitekta Rikarda Marasovića promatrano iz zraka

Slika 219. Kampus korporacije Apple arhitekta Normana Fostera u američkom Cupertinu izgrađen 2018. godine

Slika 220. Nacrt 3LHD-ovog projekta hotela Helios

Slika 221. Render vanjskog pročelja 3LHD-ovog projekta hotela Helios

Posljednji 3LHD-ov projekt u ovom potpoglavlju, pa tako i u ovom diplomskom radu, predstavlja hotelski projekt koji se nalazi nedaleko hotela Adriatic, a još bliže hotelu Lone i drugim analiziranim projektima primarno javne namjene u sklopu turističke zone Monte Mulini – plaže Mulini, ACI marine Rovinj te pristupnog platoa i recepcije otočnih hotela, te je ovaj hotel, kao i većina navedenih projekata na tom području, nastao inicijativom poduzeća Maistra koje upravlja većinom turističke infrastrukture Rovinja.⁶⁶² Za projekt **Grand Park Hotela Rovinj**, koji je projektiran 2015.-2018. te građen 2017.-2019. godine,⁶⁶³ Saša Begović smatra da je vrhunac 3LHD-ovog djelovanja u Rovinju.⁶⁶⁴ Iako postoje određene sličnosti hotela Grand Park s Loneom poput temeljenja konstrukcije na postavljanju horizontalnih kaskada koje se sužavaju prema gore, Grand Hotel Park Rovinj kao da negira svoju formu čime se dodatno naglašava organski karakter ove građevine. (Slika 222.) Osim svoje izrazite horizontalne usmjerenosti, zbog koje se vizualno doima kao da šetnica ispred hotela, na kojoj se nalaze javni sadržaji poput kafića i trgovina,⁶⁶⁵ zapravo predstavlja najnižu i najveću kaskadu građevine, hotel se dodatno stapa u svoju okolinu ispunjavanjem kaskada zelenom vegetacijom zbog koje je teško na prvi pogled odvojiti prostor hotela od park-šume Monte Mulini u pozadini. Poseban dio vanjšine hotela čine jedine naglašene vertikale – pet stabala

⁶⁶² Stanić, 2015., 47.

⁶⁶³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano: 24.11.2020.)

⁶⁶⁴ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 33:19 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁶⁵ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 51:36 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

pinija starih pedesetak godina koja je 3LHD uspio sačuvati⁶⁶⁶ (Slika 223.) te time dodatno naglasiti podređivanje ovog arhitektonskog projekta prirodi čime se, od drugih 3LHD-ovih projekata, najbolje stvara poveznica sa Zelenim paviljonom. (Slika 99.) Marko Dabrović je naveo dubrovački hotel President kao inspiraciju za ovaj projekt,⁶⁶⁷ (Slika 224.) dok je Saša Begović naveo i dubrovački hotel Libertas arhitekata Andrije Čičin-Šaina i Žarka Vinceka iz 1974. godine,⁶⁶⁸ (Slika 225.) a dobro je spomenuti i, drugi dubrovački hotel istih autora, hotel Palace dovršen 1972. godine. (Slika 226.)

Slika 222. Grand Park Hotel Rovinj (desno) promatran iz zraka

⁶⁶⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

⁶⁶⁷ Barbara Đurasović, *Arhitekt Marko Dabrović: Belvedere je dubrovačka tragedija! Vladaju ucjene i dvostruki kriteriji*, Dubrovački list, 24.8.2019., <https://www.dulist.hr/arhitekt-marko-dabrovic-belvedere-je-dubrovacka-tragedija-vladaju-ucjene-i-dvostruki-kriteriji/600421/> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

⁶⁶⁸ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=vRhOWIQxz_Y 26:45 (zadnje pregledano 25.11.2020.)

Slika 223. Pet sačuvanih stabala pinija u sklopu Grand Park Hotela Rovinj

Slika 224. Hotel President u Dubrovniku

Slika 225. Hotel Libertas u Dubrovniku arhitekata Andrije Čičin-Šaina i Žarka Vinceka iz 1974. godine

Slika 226. Hotel Palace u Dubrovniku arhitekata Andrije Čičin-Šaina i Žarka Vinceka iz 1972. godine

Još jednu posebnost ovog projekta čini kontrainuitivan smještaj glavnog ulaza hotela – na šestome katu, odnosno na najgornjoj razini hotela unutar paviljona što je omogućila, kako navodi Silvije Novak, konfiguracija terena.⁶⁶⁹ Grand Park Hotel tako pruža svoja dva lica: terasasti šesteroetažni promatran sa sjeverne, odnosno morske strane, dok suprotna ulazna, kopnena strana građevine pokazuje svoje drugo lice kao da je riječ o prizemnici koja skriva svoje grandiozne razmjere (Slika 227.) poput 3LHD-ove privatne kuće Vile Klare, (Slika 61.) ali i nerealiziranog projekta hotela Belvedere. U natječaju za oblikovanje interijera u čijoj su komisiji bili investitori te 3LHD, pobjedu je odnio talijanski studio Lissoni Associati⁶⁷⁰ koji su svoju zadaću ispunili kroz elegantan dizajn luksuznoga dojma. (Slika 228.) Glavni bazen hotela, dužine od čak 50 metara,⁶⁷¹ smješten je dijelom unutar paviljona koji se ljeti otvara čime se stvara poseban doživljaj isprepletenosti interijera te prirode,⁶⁷² (Slika 229.) a 3LHD se tim postupkom nastavlja na svoju opću tendenciju brisanja granica između unutrašnjeg i vanjskog prostora. Izgled tog paviljona s isturenim ravnim krovovima daje poveznicu s neostvarenim projektom hotela Belvedere (Slika 216.) te samim time odaje modernističke stilske odlike.

Slika 227. Istočni dio Grand Park Hotela Rovinj

⁶⁶⁹ YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=OLZaTGid5yc> 1:11 (zadnje pregledano 25.11.2020.)

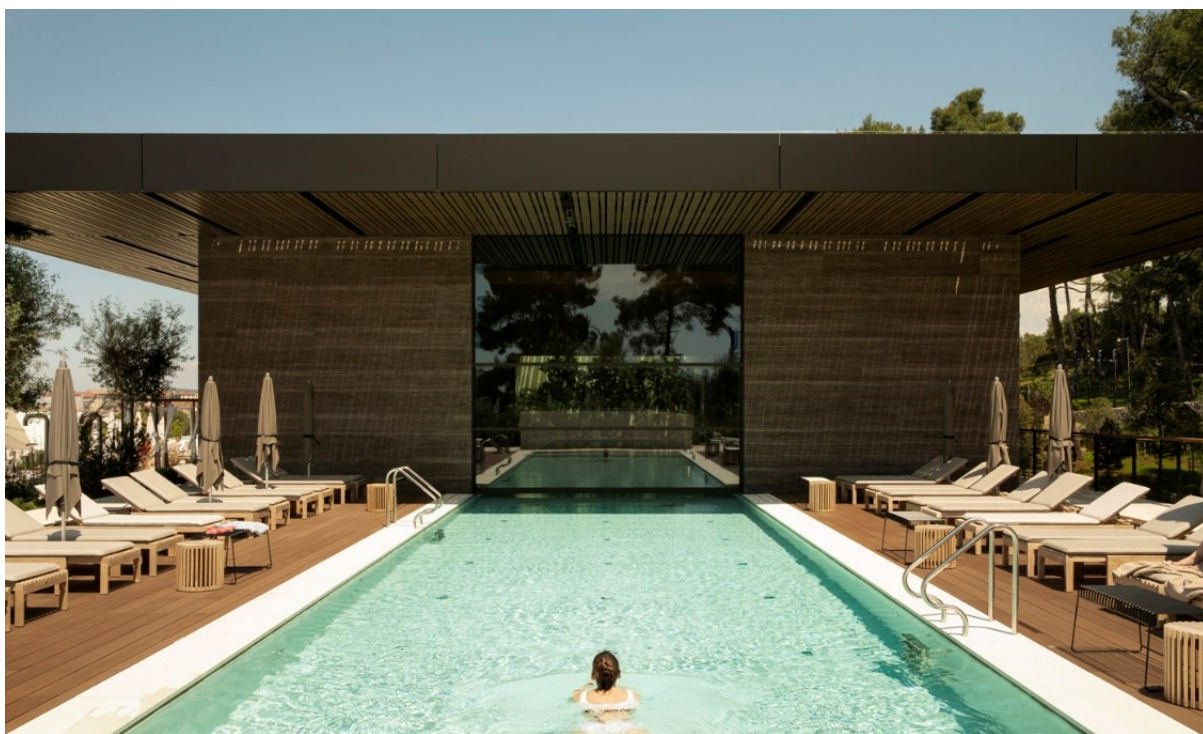
⁶⁷⁰ Mrduljaš, 2016., 123.

⁶⁷¹ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBt_tDY0&feature=emb_title 49:17 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁷² 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

Slika 228. Ulazni prostor Grand Park Hotela Rovinj

Slika 229. Paviljon s bazenom u sklopu Grand Park Hotela Rovinj

Grand Park, iako je veliki hotel koji u sebi sadrži dvjestotinjak soba, uspijeva postići intimnu atmosferu izolirajući lođe soba pregradama, pri čemu svaka soba ima prekrasan

pogled na mediteranski vrt u sklopu hotela te na grad Rovinj i otok sv. Katarinu,⁶⁷³ (Slika 230.) a neke lođe imaju i mali bazen.⁶⁷⁴ (Slika 231.) Lijep pogled omogućen je i u velikoj kongresnoj dvorani za sastanke koja se nalazi u sklopu paviljona na najgornjem dijelu građevine jer je rastvorena ogromnom staklenom opnom od 15 metara dužine⁶⁷⁵ za koju 3LHD-ovci navode da je najveći izvedeni komad stakla u Europi.⁶⁷⁶ (Slika 232.) Ova dvorana ispunjava specifičnu funkciju ovoga hotela, a to je osiguranje prostora za poslovna okupljanja kroz cijelu godinu⁶⁷⁷ čemu doprinose i ostale prostorije namijenjene za opuštanje, druženje, kupovinu te gastronomiju.⁶⁷⁸ Značaj ovoga projekta potvrđuje činjenica da je Grand Park Hotel Rovinj prvi hotel kategorije pet plus zvjezdica u Hrvatskoj⁶⁷⁹ te da je dobitnik nagrade Hotel Property Award 2020. godine među konkurencijom od čak 40 hotela iz 12 europskih država,⁶⁸⁰ za koju je, prilikom dodjele nagrade, generalni direktor društva Hotelforum management Andreas Martin izjavio da je projekt uspješno kreirao jednostavnu i modernu arhitekturu s elegantnim dizajnom interijera jednog od najpoznatijih svjetskih dizajnera - Pierom Lissonijem.⁶⁸¹

⁶⁷³ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

⁶⁷⁴ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 48:52 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁷⁵ YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 1:03:24 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁶⁷⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

⁶⁷⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

⁶⁷⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

⁶⁷⁹ ***, *Ovo je prvi hotel u Hrvatskoj s pet plus zvjezdica: pogledajte kako izgleda najluksuzniji smještaj na našoj obali*, Slobodna Dalmacija, 8.4.2019., <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/biznis/ovo-je-prvi-hotel-u-hrvatskoj-s-pet-plus-zvjezdica-pogledajte-kako-izgleda-najluksuzniji-smjestaj-na-nasoj-obali-597706> (zadnje pregledano 25.11.2020.)

⁶⁸⁰ Barbara Ban, *Prestizna nagrada za Grand Park Hotel u Rovinju*, Jutarnji list, 12.10.2020., <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/prestizna-nagrada-za-grand-park-hotel-u-rovinju-15024742> (zadnje pregledano 25.11.2020.)

⁶⁸¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/grand-park-hotel-rovinj-osvojio-je-nagradu-hotel-property-award-2020> (15.2.2021.)

Slika 230. Pogled iz jedne od većih soba Grand Park Hotela Rovinj

Slika 231. Pogled iz lođe jedne od hotelskih soba koje imaju mali bazen unutar Grand Park Hotela Rovinj

Slika 232. Kongresna dvorana Grand Park Hotela Rovinj

4. RADOVI STUDIJA 3LHD I SUVREMENA HRVATSKA ARHITEKTURA

Kako bi se odredio što realniji položaj studija 3LHD u kontekstu suvremene hrvatske arhitekture, potrebno je usporediti njegovo djelovanje s njemu sličnim, konkurentskim, arhitektonskim agencijama. Naravno, najobjektivnija usporedba bi nastala nakon detaljne analize opusa i djelovanja svih suvremenih hrvatskih arhitekata i arhitektonskih grupacija, no za to je potreban izniman napor i tekstualni opseg kojeg jedan diplomski rad ne bi mogao obujmiti, a i kao što Hans Ibelings kaže, svaka arhitektonska kritika je ujedno i njezina redukcija jer je nužno svesti je na ograničeni broj projekata i arhitekata.⁶⁸² Svjesno znajući da će sigurno neki, drugi vrijedni arhitekti, nažalost, biti izostavljeni, za svrhu ove usporedbe odabrani su sljedeći arhitekti: ured Randić-Turato te dva arhitektonska ureda koja su proizašla iz njega - Randić i suradnici te Arhitektonski biro Turato; zatim ured njiric+njiric te dva arhitektonska ureda koja su proizašla iz njega - njiric+ arhitekti i HPNJ+; te, naposljetku, Studio UP.

Brojni su razlozi zbog kojih će se usporediti djelovanje studija 3LHD upravo s tim hrvatskim arhitektima. Jedan od njih je svrstavanje tih ureda od strane Vedrana Mimice 2007. godine unutar treće, tzv. „tranzicijske“,⁶⁸³ struje suvremene hrvatske arhitekture koju on smatra najzanimljivijom⁶⁸⁴ i najraznolikijom⁶⁸⁵ te unutar koje je Mimica svrstao i studio 3LHD.⁶⁸⁶ Ivan Rupnik je također izabrao djelovanje tih ureda, specifičnije: 3LHD-a, njiric+ arhitekata, ureda Randić-Turato i Studija UP za razvijanje teze svoje knjige *A Peripheral Moment: Experiments in Architectural Agency: Croatia 1999-2010* iz 2010. godine u kojoj Rupnik navodi da su upravo ti uredi obilježili plodno i eksperimentalno prvo desetljeće 21. stoljeća u hrvatskoj arhitekturi.⁶⁸⁷ Osnivače svih tih ureda povezuje i studiranje na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te nespecijaliziranost za određeni tip projekata, odnosno okušavanje u oblikovanju građevina različitih prostornih namjena pri čemu se pokazuju i sličnosti između navedenih arhitekata pri uporabi određenih arhitektonskih motiva, što će djelomično i iduća analiza pokazati. Odabrane urede spaja i zajednički rad na jednome projektu – hrvatskom plutajućem paviljonu za Venecijanski bijenale 2010. godine (Slika 129.) za čiju se kreaciju okupio tim od 15 istaknutih, međunarodno zapaženih, hrvatskih arhitekata, među kojima su, uz druge koautore, bili svi

⁶⁸² Ibelings, 2009., 33.

⁶⁸³ Mimica, 2007., 76.

⁶⁸⁴ Mimica, 2007., 80.

⁶⁸⁵ Mimica, 2007., 82.

⁶⁸⁶ Mimica, 2007., 86.

⁶⁸⁷ Rupnik, 2010., 3.

tada glavni arhitekti ureda navedenih u ovome poglavlju, osim Hrvoja Njirića koji se nije odazvao na poziv za rad na zajedničkom projektu.⁶⁸⁸

Pri usporedbi ovih arhitektonskih ureda dominantno će se koristiti komparativni kriteriji koje autor ovog rada smatra najobjektivnijima: nagrađivanost, prisutnost na popisima najboljih ostvarenja suvremene arhitekture te veličina ureda i financijska uspješnost, no prije same komparacije potrebno je kratko navesti vremenske okvire koji definiraju djelovanja odabranih ureda kako bi se mogle pojmiti generacijske sličnosti i razlike.

Najstariji ured među odabranim arhitektima je njiric+njiric kojeg su 1990. godine osnovali Hrvoje Njirić (rođen u Zagrebu 1960. godine, diplomirao na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu 1986. godine⁶⁸⁹) i Helena Paver Njirić (rođena u Varaždinu,⁶⁹⁰ diplomirala na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu 1989. godine⁶⁹¹) te su oni zajedno djelovali do 2001. godine kada Helena Paver Njirić počinje djelovati kroz svoj ured HPNJ+,⁶⁹² a Hrvoje Njirić kroz svoj njiric+ arhitekti,⁶⁹³ koji oboje postoje i danas.

Nedugo nakon osnutka njiric+njiric, osnovan je ured Randić-Turato 1992. godine⁶⁹⁴ od strane Saše Randića (rođen 1964. godine u Rijeci, diplomirao 1990. godine na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu⁶⁹⁵) i Idisa Turate (rođen u Rijeci 1965. godine, diplomirao 1991. na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu⁶⁹⁶) koji su zajedno djelovali do 2009. godine, kada je Randić osnovao svoj ured Randić i suradnici,⁶⁹⁷ a Turato Arhitektonski biro Turato,⁶⁹⁸ koji i dalje djeluju.

⁶⁸⁸ Nela Gubić, »Čin gradnje kao mjesto okupljanja: Razgovor: Leo Modrčin, arhitekt i hrvatski izbornik 12. venecijanskog bijenala arhitekture«, *Vijenac* 427, 15.7.2010., Matica hrvatska, <https://www.matica.hr/vijenac/427/razgovor-leo-modrcin-arhitekt-i-hrvatski-izbornik-12-venecijanskog-bijenala-arhitekture-1801/> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

⁶⁸⁹ njiric+ arhitekti, <http://www.njiric.com/practice/people> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁶⁹⁰ Korana Sutlić, *Helena Paver Njirić: Nadam se da će fontane na Trnju napokon narasti do 12 metara, kako sam i zamislila*, Jutarnji list, 13.3.2016., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/nadam-se-da-ce-fontane-na-trnju-napokon-narasti-do-12-metara-kako-sam-i-zamislila-31396> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁶⁹¹ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/helena-paver-njiric-rajka-bunjevac-ivana-kosier-czeisberger-i-vlatka-vidovic-na-danima-zagrebace-arhitekture,1456.html> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁶⁹² LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/helena-paver-njiric-123abb115/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁶⁹³ njiric+ arhitekti, <http://www.njiric.com/practice/people> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁶⁹⁴ Bojan Kristofić, *Idis Turato: Želja za arhitekturom idealistično je htijenje*, Dizajn.hr, 21.5.2014., <http://dizajn.hr/blog/idis-turato-zelja-za-arhitekturom-idealisticno-je-htijenje/> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁶⁹⁵ Randić, <http://randic.hr/?cat=12> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁶⁹⁶ Bojan Kristofić, *Idis Turato: Želja za arhitekturom idealistično je htijenje*, Dizajn.hr, 21.5.2014., <http://dizajn.hr/blog/idis-turato-zelja-za-arhitekturom-idealisticno-je-htijenje/> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁶⁹⁷ Randić, <http://randic.hr/?cat=12> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁶⁹⁸ Bojan Kristofić, *Idis Turato: Želja za arhitekturom idealistično je htijenje*, Dizajn.hr, 21.5.2014., <http://dizajn.hr/blog/idis-turato-zelja-za-arhitekturom-idealisticno-je-htijenje/> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

Studio UP je od odabranih hrvatskih arhitektonskih ureda, ne gledajući kasnije urede koji su proizašli iz ureda Randić-Turato, najmlađi jer je studio osnovan 2003. godine⁶⁹⁹ od strane Lee Pelivan (rođena 1976. u Splitu, diplomirala 2001. na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu⁷⁰⁰) te Tome Plejića (rođen 1977. u Rijeci, diplomirao 2001. na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu⁷⁰¹), a Mimica ga je 2007. godine smjestio, kao i studio 3LHD, u posebnu kategoriju mladih arhitektonskih ureda koji su se već iskazali svojim djelovanjem pri čemu najavljuju svijetlu budućnost hrvatske arhitekture.⁷⁰²

4.1. Nagrađivanost

S obzirom da su odabrani arhitektonski uredi dobitnici velikog broja različitih nagrada, od kojih su neke manjeg, a druge većeg značaja, pri ovoj analizi usmjerit će se pažnja na četiri nagrade koje pripadaju među najcjenjenijima u kontekstu hrvatske arhitekture: Vladimir Nazor, koju dodjeljuje Republika Hrvatska,⁷⁰³ te Viktor Kovačić, Bernardo Bernardi i Drago Galić, koje dodjeljuje Udruženje hrvatskih arhitekata,⁷⁰⁴ a također će se spomenuti i najvažnija međunarodna nagrađivanost.

Godišnju nagradu Vladimir Nazor, koja se dodjeljuje za najbolja umjetnička ostvarenja u šest područja među kojima je i kategorija arhitekture i urbanizma,⁷⁰⁵ studio 3LHD je dobio čak tri puta: za Vilu Klaru za 1999. godinu,⁷⁰⁶ za Centar Zamet za 2009. godinu⁷⁰⁷ te za Uraniju za 2019. godinu,⁷⁰⁸ čime je 3LHD općenito osvojio najviše godišnjih nagrada Vladimir Nazor za arhitekturu i urbanizam od uspostave Republike Hrvatske, uz Nikolu Bašića koji je također osvojio nagradu tri puta: za 1991., za 1994. te za 2010.

⁶⁹⁹ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/clanovi/arhitekti/plejic-toma,473.html> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁷⁰⁰ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/clanovi/arhitekti/plejic-toma,473.html> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁷⁰¹ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/clanovi/arhitekti/plejic-toma,473.html> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁷⁰² Mimica, 2007., 86.

⁷⁰³ Bernfest, Mrduljaš, 2011.b, 13.

⁷⁰⁴ Bernfest, Mrduljaš, 2011.a, 11.

⁷⁰⁵ Bernfest, Mrduljaš, 2011.b, 13.

⁷⁰⁶ Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, 2011.a, 225.

⁷⁰⁷ Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, 2011.c, 433.

⁷⁰⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/godisnja-nagrada-vladimir-nazor-za-uraniu> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

godinu.⁷⁰⁹ Od odabranih ureda, godišnju nagradu Vladimir Nazor osvojio je i ured Randić-Turato za 2005. godinu sa svojom Osnovnom školom Fran Krsto Frankopan⁷¹⁰ koja je dojmljiv projekt zbog svoje pozicije kraj srednjovjekovnih zidina grada Krka⁷¹¹ (Slika 233.) pri čemu je krov škole kamufliran slojem otkrivenog šljunka čime ova građevina pokazuje poštovanje prema svojoj povijesnoj okolini⁷¹² (Slika 234.) i zbog čega se najbolja paralela, u kontekstu 3LHD-ovog opusa, može povući sa sportskom dvoranom Bale. (Slika 163.)

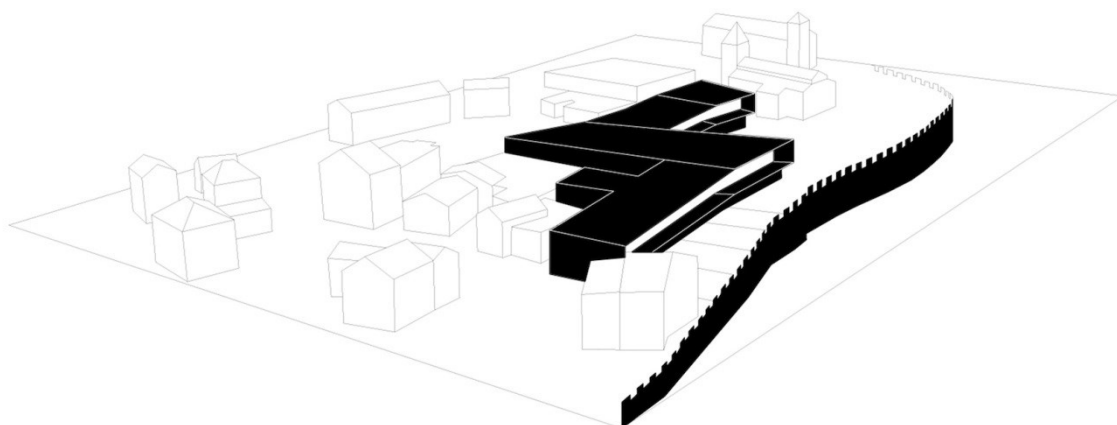
Slika 233. Osnovna škola Fran Krsto Frankopan u gradu Krku ureda Randić-Turato dovršena 2005. godine

⁷⁰⁹ Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/n_basic/n_basic_biografija/ (zadnje pregledano 4.3.2021.)

⁷¹⁰ Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, 2011.b, 353.

⁷¹¹ Randić-Turato, 2009.a, 113.

⁷¹² Randić-Turato, 2009.a, 114.

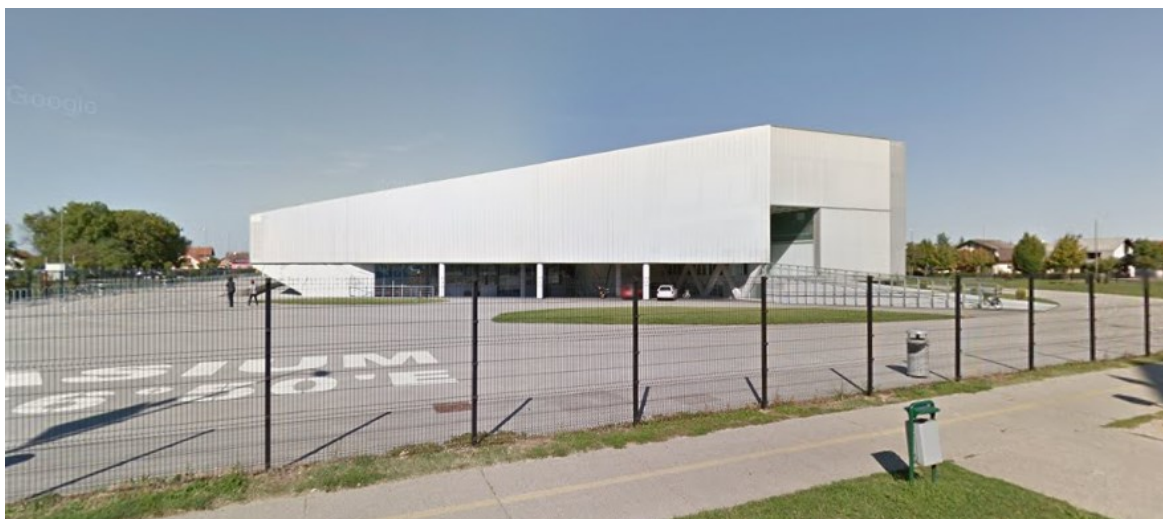

Slika 234. Vizualizacija Osnovne škole Fran Krsto Frankopan u gradu Krku ureda Randić-Turato iz 2005. godine

Godišnju nagradu Vladimir Nazor je za 2007. godinu osvojio i Studio UP također s jednim projektom škole - gimnazijom i sportskom dvoranom u Koprivnici⁷¹³ (Slika 235.) koja često služi i kao poprište raznih javnih događaja, (Slika 236.) a jedna od posebnosti ovog projekta je konstrukcija vanjskog plašta od prozirnog polikarbonata s reduciranim kolorizmom čime se tijekom mračnijih dijelova dana dobiva vizualni doživljaj unutrašnjih aktivnosti⁷¹⁴ što je estetski privlačan efekt koji je također predložen na nerealiziranim 3LHD-ovim projektima poput poslovnog tornja SE Gate (Slika 134.) i Nebodera 123. (Slika 138.)

⁷¹³ Jutarnji.hr, <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/nagrade-%E2%80%98vladimir-nazor%E2%80%99-za-2007.-3933735> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

⁷¹⁴ Studio UP, 2009., 136.

Slika 235. Gimnazija u Koprivnici Studija UP iz 2007. godine

Slika 236. Unutrašnjost sportske dvorane u Koprivnici Studija UP iz 2007. godine tijekom određenog sportskog događaja

Godišnja nagrada Viktor Kovačić dodjeljuje se za „najuspješnije ostvarenje u svim područjima arhitektonskog stvaralaštva“⁷¹⁵ te je i nju 3LHD osvojio tri puta: Mostom hrvatskih branitelja za 2001. godinu,⁷¹⁶ hotelom Lone za 2011. godinu⁷¹⁷ i Uraniom za 2019.

⁷¹⁵ Bernfest, Mrduljaš, 2011.b, 11.

⁷¹⁶ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/most-hrvatskih-branitelja> (zadnje pregledano 5.7.2020.)

⁷¹⁷ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2011---nagrada-viktor-kovacic> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

godinu.⁷¹⁸ Od odabranih arhitekata, ali i od svih hrvatskih arhitekata uopće od uspostave Republike Hrvatske, Idis Turato je *Kovačića* osvojio najviše puta – čak četiri, od kojih su prve tri nagrade bile za projekte nastale djelovanjem ureda Randić-Turato. Prvi projekt je dogradnja Tehničkog fakulteta u Rijeci za 2003. godinu⁷¹⁹ koju odlikuje „odsutnost reprezentativnog eksponiranja“.⁷²⁰ Drugi projekt je pastoralni centar Aula pape Ivana Pavla II. u Trsatu za 2008. godinu⁷²¹ čiji najzanimljiviji dio građevine je vanjska ovojnica od terakotnih cigli koje su postavljene na način da propuštaju sunčevo svjetlo na željena područja unutrašnjosti tijekom dana⁷²² (Slika 237.) što idejno podsjeća na strehu 3LHD-ovog projekta plaže Mulini, (Slika 21.) a oblikovno na 3LHD-ov predloženi projekt za stadion na Kajzerici. (Slika 179.) Treći projekt je dječji vrtić Katarina Frankopan u gradu Krku za 2009. godinu⁷²³ koji svojim vanjskim zidom od prefabriciranog kamena, koji evocira lokalni kontekst,⁷²⁴ (Slika 238.) podsjeća na istovjetnu praksu 3LHD-ove sportske dvorane Bale, (Slika 167.) a zeleni krovovi (Slika 239.) na niz predloženih 3LHD-ovih projekata poput Iblerovog prolaza (Slika 14.) i Swiss International Wuji Mountain Resorta. (Slika 203.) Četvrtu nagradu Viktor Kovačić Idis Turato dobio je za svoj projekt sportske dvorane i trga ispred u gradu Krku.⁷²⁵

⁷¹⁸ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2019---godisnja-nagrada-viktor-kovacic> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

⁷¹⁹ Stručni savjet UHA-e, 2011.c, 299.

⁷²⁰ Stručni Savjet UHA-e, 2011.c, 301.

⁷²¹ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/djecji-vrtic-katarina-frankopan/> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

⁷²² Randić-Turato, 2009.b, 147.

⁷²³ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/djecji-vrtic-katarina-frankopan/> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

⁷²⁴ Randić-Turato, 2012., 201.

⁷²⁵ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/sportska-dvorana-i-trg-2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 237. Eksterijer pastoralnog centra Aula pape Ivana Pavla II. u Trsatu ureda Randić-Turato iz 2008. godine

Slika 238. Eksterijer dječjeg vrtića Katarina Frankopan u Krku ureda Randić-Turato iz 2009. godine

Slika 239. Dječji vrtić Katarina Frankopan u Krku ureda Randić-Turato iz 2009. godine promatran odozgora

Godišnju nagradu Viktor Kovačić su osvojili i ured njiric+njiric za 1999. godinu za svoj Baumax šoping centar u Mariboru, u čijem se obrazloženju govori o „novom komunikacijskom jeziku arhitekture grada dolazećeg vremena“,⁷²⁶ (Slika 240.) kao i Studio UP za 2007. godinu s već spomenutim projektom gimnazije i sportske dvorane u Koprivnici.⁷²⁷ (Slika 235.)

⁷²⁶ Stručni savjet UHA-e, 2011.a, 219.

⁷²⁷ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/zgrada-gimnazije-i-sportska-dvorana/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 240. Eksterijer Baumax šoping centra u Mariboru ureda njiric+njiric iz 1999. godine

Nagrada Drago Galić dodjeljuje se na godišnjoj razini za „najuspješnije ostvarenje na području stambene arhitekture“, ⁷²⁸ a 3LHD ju je dobio dva puta: za 2008. godinu za Kuću J2⁷²⁹ i za 2013. godinu za Kuću V2,⁷³⁰ s time da je nitko od uspostave Republike Hrvatske nije osvojio više puta od toga. Od odabranih arhitekata osvojio ju je i Hrvoje Njirić za 2006. godinu sa svojim projektom mini stambenog naselja u Gračanima,⁷³¹ (Slika 241.) kojeg odlikuje prilagođavanje građevina prostoru padine,⁷³² te Studio UP za 2009. godinu s projektom poslovno-stambenog objekta P10 – Sukoišan Sjever s javnom garažom⁷³³ u sklopu kojeg je osiguran prostor i za javne male trgove s mediteranskim vrtovima (Slika 242.) što je

⁷²⁸ Bernfest, Mrduljaš, 2011.b, 11.

⁷²⁹ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/kuca-j2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷³⁰ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/kuca-v2-2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷³¹ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/mini-stambeno-naselje-u-gracanima/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

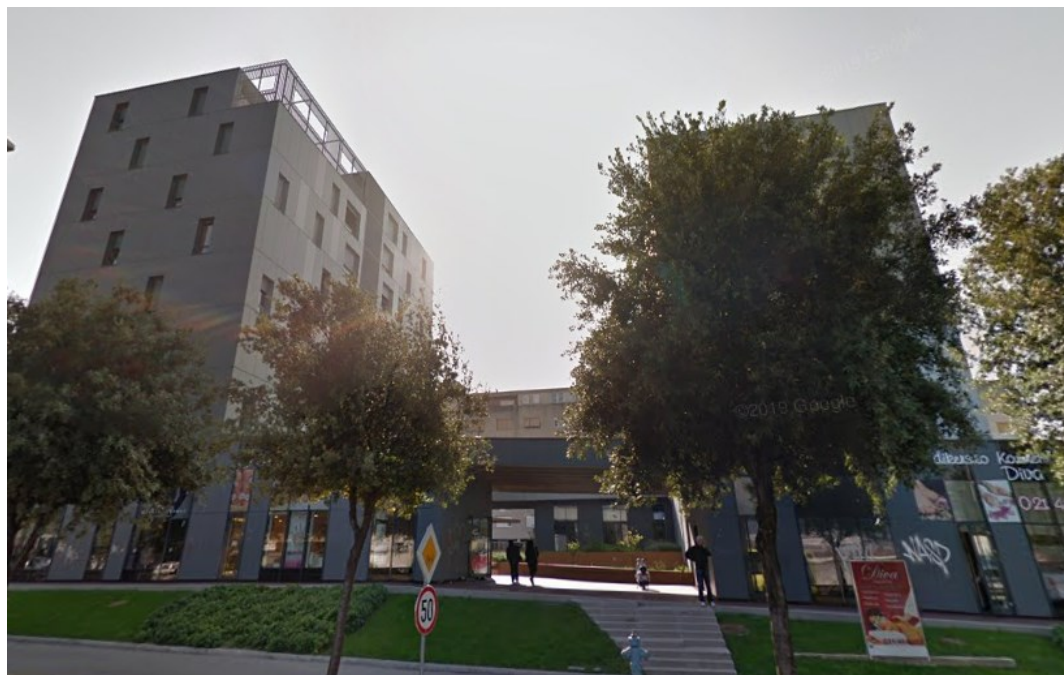
⁷³² Damjanović, 2014., 305.

⁷³³ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/p10-sukois-an-sjever-poslovno-stambeni-objekt-sa-javnom-garazom/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

karakteristika stvaranja javnih vrijednosti prostora koju odlikuje i opus studija 3LHD na skoro svim projektima.

Slika 241. Stambeno naselje u Gračanima ureda njiric+ arhitekti iz 2006. godine

Slika 242. Pogled na jedan od stambeno-poslovnih objekata projekta P10 - Sukošan Sjever i na ulaz u jedan od javnih vrtova između arhitektonskih objekata

Nagrada Bernardo Bernardi dodjeljuje se na godišnjoj razini za „najuspješnije ostvarenje na području oblikovanja i unutrašnjeg uređenja za proteklu kalendarsku godinu“, ⁷³⁴ s tim da su je najviše puta od uspostave Republike Hrvatske dobili Vedrana Ergić (za 2003. ⁷³⁵ te dva puta za 2016. godinu ⁷³⁶) i Nenad Fabijanić (za 1992., ⁷³⁷ za 2014. te za 2018. godinu ⁷³⁸), oboje po tri puta. Studio 3LHD ju je dobio dva puta: hrvatskim paviljonom za *EXPO 2005* za 2005. godinu ⁷³⁹ te interijerom dvorane Zamet za 2009. godinu, ⁷⁴⁰ kao i Studio UP: preoblikovanjem i uređenjem interijera poslovne zgrade sjedišta Spectator grupe za 2010. godinu ⁷⁴¹ čije inovativno pročelje stvara zanimljivu igru različite isturenosti bijelih „kapsula“ u prostor ⁷⁴² (Slika 243.) što djelomično asocira na sličnu igru modula na eksterijeru 3LHD-ovog nerealiziranog projekta poslovnog nebodera Miramare (Slika 140.); a drugu nagradu Studio UP je osvojio interijerom jednog zagrebačkog stana nazvanog Bijeli loft za 2019. godinu. ⁷⁴³ Od odabranih arhitektonskih ureda nagradu Bernardo Bernardi je dobila još i Helena Paver Njirić za novi stalni postav izložbe Memorijalnog muzeja Spomen područja Jasenovac za 2006. godinu. ⁷⁴⁴

⁷³⁴ Bernfest, Mrduljaš, 2011.b, 11.

⁷³⁵ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/category/nagrada-bernardo-bernardi/page/2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷³⁶ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/category/nagrada-bernardo-bernardi/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷³⁷ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/category/nagrada-bernardo-bernardi/page/2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷³⁸ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/category/nagrada-bernardo-bernardi/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷³⁹ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/hrvatski-paviljon-na-svjetskoj-izlozbi-expo-2005/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷⁴⁰ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/category/nagrada-bernardo-bernardi/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷⁴¹ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/category/nagrada-bernardo-bernardi/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷⁴² Damjanović, 2014., 341.

⁷⁴³ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/37542-2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷⁴⁴ Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/novi-stalni-postav-izlozbe-memorijlanog-muzeja-jusp-jasenovac/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 243. Pročelje poslovne zgrade sjedišta Spectator grupe u Zagrebu Studija UP iz 2010. godine

Prethodnom analizom odabranih, hrvatskih nagrada može se uočiti da je studio 3LHD općenito po broju svih tih priznanja uvijek na ili pri samome vrhu suvremene arhitektonske produkcije te je najčešće u prednosti u kontekstu odabranih arhitektonskih ureda.

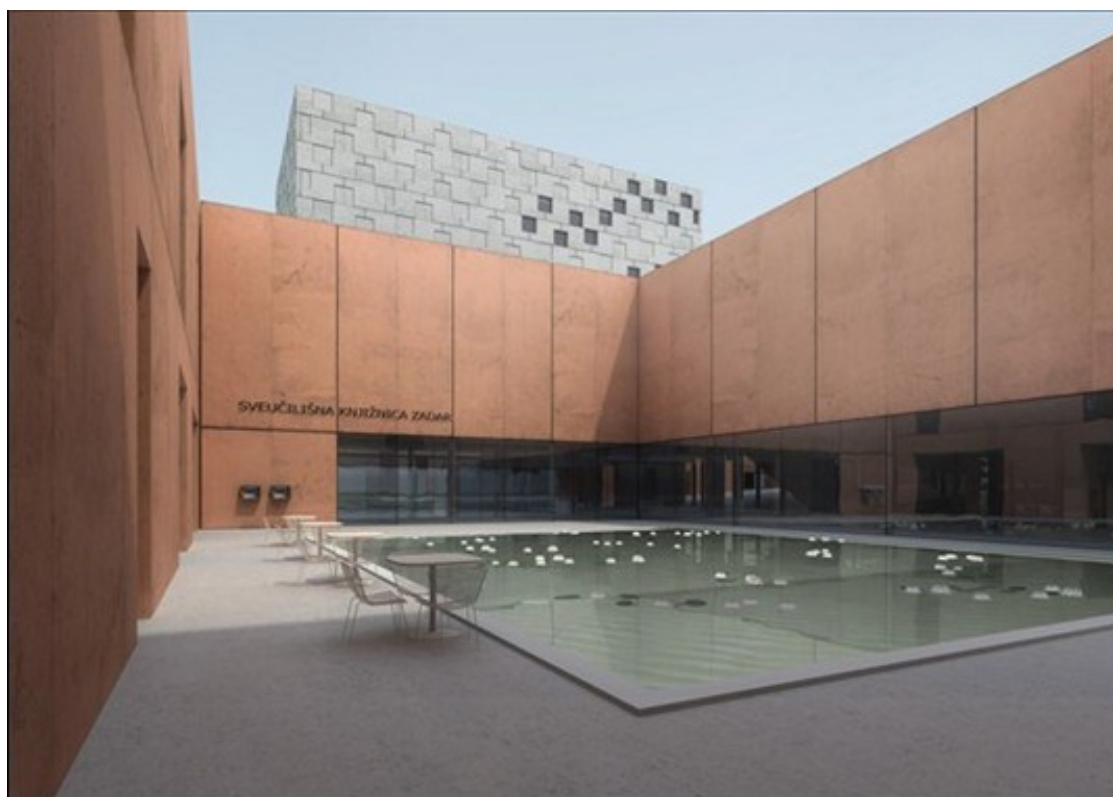
No, iako se to možda ne vidi po broju prijašnje osvojenih, navedenih, hrvatskih nagrada, djelovanje arhitekta Hrvoja Njirića pokazalo se iznimno konkurentnim pa je potrebno usmjeriti pažnju i na njegove osvojene nagrade u kontekstu natječaja određenih projekata na koje se i studio 3LHD prijavio poput: gradskog stadiona Kajzerice, (Slika 177.) sveučilišne knjižnice u Zadru (Slika 92.) te sveučilišnog kampusa Borongaj (Slika 96.) na kojima je ured njiric+ arhitekti pobijedio svojim rješenjima, iako su svi, nažalost, nerealizirani. Njegov projekt stadiona imena Plavi vulkan obilježava izrazita inovativnost oblikovanja i postavljanje balona iznad građevine, (Slika 244.) dok je na projektu sveučilišne knjižnice u Zadru iz 2009. zanimljiv predloženi javni prostor unutar sklopa knjižnice. (Slika 245.) No, Njirićev projekt koji je najbliži 3LHD-ovom konkurentskom prijedlogu je kampus Borongaj iz 2011. godine koji je prostorno organiziran na temelju klastera⁷⁴⁵ i koji

⁷⁴⁵ Hrzić, 2012., 80.

omogućava kvalitetne međuprostore između građevina s naglašenim zelenim karakteristikama⁷⁴⁶ (Slika 246.) što su odlike koje prate i 3LHD-ov projekt za isti natječaj. (Slika 96.)

Slika 244. Projekt Plavi vulkan ureda njiric+ arhitekti iz 2008. godine

Slika 245. Render projekta sveučilišne knjižnice Zadar ureda njiric+ arhitekti iz 2009. godine

⁷⁴⁶ njiric+ arhitekti, 2012., 355.

Slika 246. Tlocrt kampusa Borongaj ureda njiric+ arhitekti iz 2011. godine

Od međunarodnih nagrada koje su osvojili odabrani arhitektonski uredi, teško je sve navesti, no spomenut će se nekolicina kako bi se stekao dojam međunarodne zapaženosti ovih ureda te na taj način očitovala njihova međusobna konkurentnost. Svakako treba spomenuti osvojenu nagradu Studija UP - Mies van der Rohe za nadolazeće arhitekte 2009. godine⁷⁴⁷ za njegov projekt već spomenute gimnazije u Koprivnici⁷⁴⁸ (Slika 235.) čime je ovaj ured postao, a i ostao, jedini hrvatski ured koji je osvojio tu nagradu,⁷⁴⁹ a treba podsjetiti da je i studio 3LHD osvojio jednu iznimno prestižnu međunarodnu nagradu za nadolazeće arhitekte – AR+D svojim projektom Mosta hrvatskih branitelja.⁷⁵⁰ Međunarodni značaj Helene Paver Njirić i Hrvoja Njirića se očituje u tri osvojene međunarodne nagrade u njihovim prvim godinama djelovanja kroz ured njiric+njiric: dvije na Europeanu 3 1993. i jednu na Europeanu 4 1996. godine⁷⁵¹ njihovim eksperimentalnim projektima kuća⁷⁵² što je bilo značajno i za opći

⁷⁴⁷ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/clanovi/arhitekti/plejic-toma.473.html> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁷⁴⁸ Mrduljaš, 2009, 16.

⁷⁴⁹ Robert Leš, *I ovo je Zagreb. 50 nijansi bijele*, Design blog, 10.3.2020., <https://www.dblog.hr/interijeri/lea-pelivan-toma-plejic-bijeli-loft/> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁷⁵⁰ Mrduljaš, 2016., 225.

⁷⁵¹ Hrzić, 2012., 74.

hrvatski kontekst zbog ranog uspostavljanja zapažene pozicije hrvatske arhitekture na europskoj sceni.

4.2. Prisutnost na popisima najboljih ostvarenja suvremene arhitekture

Osim nagrada, naravno, potrebno je ukazati i na prisutnost ovih arhitekata na različitim popisima najboljih ostvarenja suvremene arhitekture, kako domaćih, tako i međunarodnih, jer je to obilježje također svojevrsno priznanje koje govori o kvaliteti arhitektonskih ureda u širem kontekstu.

Na popisu najboljih hrvatskih građevina nastalih u posljednjih 18 godina koje je 2019. godine sastavio stručni žiri u sastavu: Karin Šerman, Hrvoje Njirić, Maroje Mrduljaš, Dražen Juračić i Korana Sutlić, općenito najviše svojih projekata mogao je uočiti studio 3LHD – čak njih pet: hotel Lone, Riva, Most hrvatskih branitelja, dvorana Bale te Centar Zamet, s tim da je hotel Lone jedini projekt na cijelom popisu koji je dobio glasove svih članova stručnog žirija.⁷⁵³ Na popisu se našlo i više djela odabranih arhitektonskih ureda pa su, tako, navedena tri projekta Studija UP: gimnazija u Koprivnici, Design Hostel Golly i Bossy te poslovna zgrada sjedišta Spectator grupe; tri građevine ureda Randić-Turato: Osnovna škola Fran Krsto Frankopan, pastoralni centar Ivana Pavla II. te vrtić Katarina Frankopan; dva projekta Hrvoja Njirića: stambeno naselje Markuševac i vrtić Medo Brundo; dva projekta Helene Paver Njirić: novi stalni postav Memorijalnog muzeja spomen-područja Jasenovac te POS Rovinj; te jedan projekt Idisa Turate - Kuća Gumno.⁷⁵⁴

U knjizi *Landscapes of Transition: An Optimistic Decade of Croatian Architectural Culture* iz 2009. godine, koja, kako je već navedeno, prema Ibelingsu, predstavlja selekciju građevina koje su unaprijedile suvremenu hrvatsku arhitekturu,⁷⁵⁵ osim dva 3LHD-ova projekta: sportske dvorane Bale i splitske Rive, navedena su i dva projekta njiric+ arhitekata: vrtić Medo Brundo i stambeni Rural Mat; jedan projekt Helene Paver Njirić: POS u Rovinju;

⁷⁵² Mrduljaš, 2009., 14.

⁷⁵³ Korana Sutlić, *Punoljetnost suvremene: Najbolje od hrvatske arhitekture tijekom zadnjih 18 godina*, Jutarnji list, 30.5.2019., <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/najbolje-od-hrvatske-arhitekture-tijekom-zadnjih-18-godina-8924396> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁷⁵⁴ Korana Sutlić, *Punoljetnost suvremene: Najbolje od hrvatske arhitekture tijekom zadnjih 18 godina*, Jutarnji list, 30.5.2019., <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/najbolje-od-hrvatske-arhitekture-tijekom-zadnjih-18-godina-8924396> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁷⁵⁵ Ibelings, 2009., 34.

jedan projekt Studija UP: gimnazija u Koprivnici; te dva projekta dvojca Randić-Turato: Osnovna škola Fran Krsto Frankopan i pastoralni centar Aula pape Ivana Pavle II.⁷⁵⁶

Od međunarodnih knjiga koje prikazuju selekcije najzapaženijih suvremenih arhitektonskih projekata na svjetskog razini treba navesti da u serijalu *Architecture Now!*, u kojem je sportska dvorana Bale pronašla svoje mjesto unutar šeste knjige,⁷⁵⁷ zatim u knjigama *The Phaidon Atlas of Contemporary Architecture* iz 2004. godine i *1000x European Architecture* iz 2007. godine, u kojima je prikazan 3LHD-ov projekt Mosta hrvatskih branitelja,^{758,759} te u knjizi *1000x Landscape Architecture* iz 2008. godine, u kojoj je također prikazan Most hrvatskih branitelja⁷⁶⁰ te splitska Riva,⁷⁶¹ nije naveden nijedan projekt ostalih, odabranih, hrvatskih arhitektonskih ureda, a unutar serijala knjiga *Architecture Now!* ne može se pronaći niti jedan drugi hrvatski projekt uopće.

Potrebno je ipak naglasiti i poprilično bitan međunarodni značaj djelovanja arhitekata Njirić jer ih je Mimica 2007. godine nazvao „najzbudljivijim hrvatskim arhitektonskim proizvodom na međunarodnome tržištu“⁷⁶² te jer je Hrzić 2012. godine naveo da je Hrvoje Njirić, iako je značajno utjecao na hrvatsku arhitektonsku scenu, međunarodno još naglašenije prepoznat.⁷⁶³ Naime, djelovanje ovih dvaju arhitekata, osim već navedenih pobjeda na međunarodnim natjecajima Europana tijekom 1990-ih, odlikuje i značajni profesorski angažman u nizu europskih škola arhitekture,⁷⁶⁴ a znakovita je i činjenica da su ugledni, međunarodni, arhitektonski časopisi posvetili monografske brojeve svojih publikacija djelovanju ureda njiric+njiric⁷⁶⁵ - broj 114 časopisa *El Croquis* 2003. godine⁷⁶⁶ te njiric+arhitekti – broj 57 časopisa *2G* 2011. godine.⁷⁶⁷

⁷⁵⁶ Ibelings, 2009., 31.

⁷⁵⁷ Jodidio, 2009., 58.-66.

⁷⁵⁸ Editors of Phaidon Press, 2004., 612.

⁷⁵⁹ Fischer, Van Uffelen, 2007., 1000.

⁷⁶⁰ Van Uffelen, 2009., 513.

⁷⁶¹ Van Uffelen, 2009., 517.

⁷⁶² Mimica, 2007., 84.

⁷⁶³ Hrzić, 2012., 110.

⁷⁶⁴ Turato, 2012., 528.

⁷⁶⁵ Alen Žunić, *U potrazi za diskursom*, Vizkultura, 2.4.2015., <https://vizkultura.hr/u-potrazi-za-diskursom/> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

⁷⁶⁶ AbeBooks.com, <https://www.abebooks.com/first-edition/Croquis-114-NJIRICNJIRIC-Helena-Hrvoje-Njiric/1024087919/bd> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷⁶⁷ Stručnja knjižara, <https://strucnaknjizara.com/proizvod/2g-n-57-njiric-arhitekti/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

4.3. Veličina ureda i financijska uspješnost

Dok su prethodna dva kriterija predstavljala eksterne karakteristike odabranih arhitektonskih ureda, jer je pozornost bila usmjerena na nagrađivanost te prisutnost na popisima najboljih ostvarenja suvremene arhitekture, što su rezultati kriterija koji proizlaze iz odluka drugih ljudi, potrebno je analizirati i neke interne karakteristike odabranih ureda koje same po sebi ukazuju na uspješno djelovanje. Dva kriterija koja će se kratko analizirati u ovom potpoglavlju su veličina arhitektonskog ureda, odnosno broj zaposlenika što ukazuje i na razmjernu mogućnost izvršenja većeg broja projekata, a s tim je logično povezan i kriterij financijske uspješnosti pa se u ovom radu ta dva elementa promatraju zajedno.

Kao što je navedeno unutar potpoglavlja 2.2. *Pristup projektiranju* studio 3LHD u 2021. godini ima više od 50 zaposlenika,⁷⁶⁸ no kako su za preostale urede dostupne informacije samo za 2019. godinu, onda će se navesti i 3LHD-ov broj zaposlenika 2019. godine – 38.⁷⁶⁹ Te godine ured njiric+arhitekti su imali četiri zaposlenika,⁷⁷⁰ Randić i suradnici deset,⁷⁷¹ Arhitektonski biro Turato šest,⁷⁷² Studio UP pet,⁷⁷³ a za HPNJ+ nema podataka. Kao što se može vidjeti, i kao što je Rupnik naveo još 2010. godine, studio 3LHD je od hrvatskih ureda s međunarodnom zapaženošću najveći čemu vjerojatno doprinosi i njegova iznimna organiziranost.⁷⁷⁴ No, upitno je koliko je ovaj broj zaposlenika naveden u službenim financijskim izvještajima zapravo pokazatelj uspješnosti jer moguće je da drugi uredi temelje svoje djelovanje na honorarnom radu.

Veći broj zaposlenika omogućuje i istovremeni rad na više projekata što se očituje i pregledom javno objavljenih financijskih izvještaja na *web* stranici Financijske agencije koji su dostupni u razdoblju od 2007.-2019.⁷⁷⁵ jer studio 3LHD značajno prednjači po godišnjim iznosima poslovnih prihoda u usporedbi s drugim navedenim arhitektonskim poduzećima. (Slika 249.) Pri analizi iznosa godišnje dobiti ili gubitaka, (Slika 250.) koji se izračunava na način da se od svih godišnjih prihoda oduzmu svi rashodi te, ako je poduzeće poslovalo u

⁷⁶⁸ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/tim> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

⁷⁶⁹ Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/studio-3lhd/127689/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

⁷⁷⁰ Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/njiric-plus-arhitekti/488233/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁷⁷¹ Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/randic-i-suradnici/1058438/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

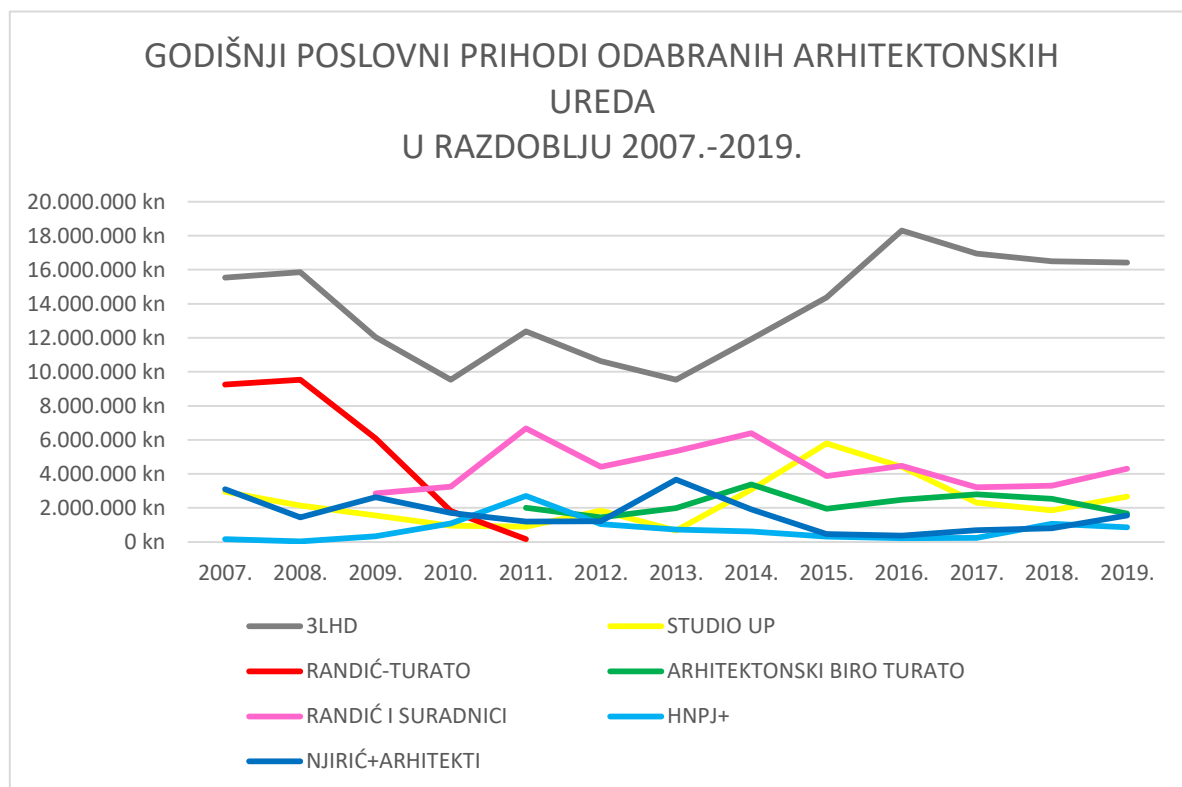
⁷⁷² Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/arhitektonski-biro-turato/1260133/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

⁷⁷³ Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/studio-up/586246/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 2.3.2021.)

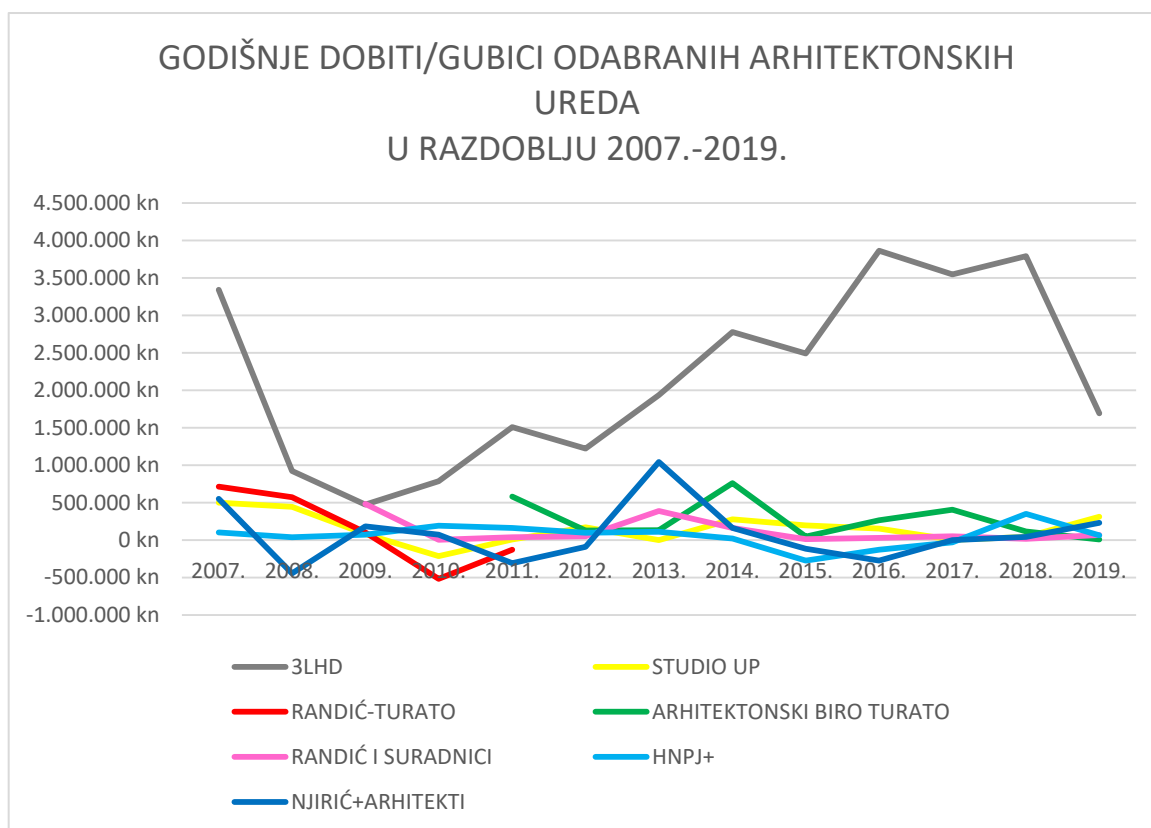
⁷⁷⁴ Rupnik, 3LHD, 2010., 278.

⁷⁷⁵ Financijska agencija, <http://rgfi.fina.hr/JavnaObjava-web/prijava.do> (zadnje pregledano 16.2.2021.)

plusu, na taj iznos se još oduzme porez, onda se vidi da studio 3LHD pokazuje najbolju financijsku sliku što upućuje na dobru organiziranost ureda, a posebice na spretno upravljanje troškovima usprkos velikom broju zaposlenika. No, nažalost, ovaj pokazatelj financijske uspješnosti nije potpun jer su financijski izvještaji dostupni samo za razdoblje 2007.-2019. tako da su poslovanja svih navedenih ureda, osim ureda Randić i suradnici te Arhitektonskog ureda Turato, prikazana djelomično, a poslovanje ureda njiric+njiric nije prikazano uopće jer je poslovalo do 2001. godine.

Slika 249. Godišnji poslovni prihodi odabranih arhitektonskih ureda u razdoblju 2007.-2019. godine (siva linija predstavlja te vrijednosti studija 3LHD)

Slika 250. Godišnje dobiti/gubici odabranih arhitektonskih ureda u razdoblju 2007.-2019. (siva linija predstavlja te vrijednosti studija 3LHD)

5. ZAKLJUČAK

U skladu s navedenom 3LHD-ovom analogijom da se pozicija suvremene arhitekture nalazi negdje između „baroka“ i „rokoka“ te da hrvatski arhitekti trebaju stvarati sinteze i nove vrijednosti,⁷⁷⁶ opus studija 3LHD ne može se strogo odrediti po pitanju jednog stila ili utjecaja.

Kao što je prethodni tekst razrade pokazao, obraditi opus tako raznovrsnog i aktivnog arhitektonskog studija poput 3LHD-a nije lagan zadatak koliko zbog različitih namjena i tipologija projekata ovog ureda, toliko i zbog hibrida raznovrsnih formalnih karakteristika koje na svakom projektu mogu biti iznimno različite jer 3LHD primarno nastoji zadovoljiti specifične potrebe svojih klijenata, ali i društva u cjelini, a ne od građevine učiniti istaknuto, materijalizirano, autorsko, prostorno svjedočanstvo. Ta se karakteristika očituje već u samom nazivu studija u kojem osnivači-partneri 3LHD-a nisu htjeli u prvi plan stavljati sebe kao individue.

Stoga, arhitektonski opus studija 3LHD najprije se može opisati pomoću oksimorona - skromne monumentalnosti i elitne socijalne osviještenosti.

Naime, posebnost 3LHD-ovog opusa je da njegovi projekti ostavljaju dojam skromnosti zbog svojeg nastojanja da se prilagode okolini, no pritom odajući svojevrsnu monumentalnost jedinstvenih, estetskih doživljaja. To se vjerojatno najbolje očituje na primjeru Grand Park Hotela Rovinj koji se prilagođava strmoj parceli te kamuflira u okoliš sadnicama mediteranskih vrtova, ali zbog svojih velikih proporcija koje se baziraju na dojmljivo posloženim kaskadama odaje prostornu snagu vrijednu divljenja. No, naravno, može se postaviti pitanje što je s naglašenim vertikalnim građevinama koje je 3LHD također projektirao poput 4 Tornja ili Nebodera 123, no u takvim slučajevima treba uzeti u obzir kontekst okoline i da se s tim projektima nastojalo reaktivirati šire područje grada, decentralizirati i ujednačiti gustoću gradskog tkiva.

Drugi oksimiron – elitna socijalna osviještenost očituje se u čestom angažiranju 3LHD-a od strane bogatih investitora za projektiranje i gradnju luksuznih i ekskluzivnih građevina, no pri čemu 3LHD, kao i kod svojih drugih projekata pa tako i kod projekta svojeg vlastitog ureda, uvijek nastoji osigurati određeni prostor za javni sadržaj čime pokazuje iznimnu socijalnu osviještenost na tragu vrijednosnih ciljeva modernizma, a to čini čak i kod

⁷⁷⁶ Bilić et al., 2003., 18.

projekta privatne kuće – Kuće J2, probijanjem prolaza kroz koji i drugi ljudi mogu uživati u pogledu na prirodni okoliš čime ovaj projekt spada definitivno u 3LHD-ove najbolje kreacije.

Studio se još više približava humanističkim vrijednostima inkorporiranjem odlika tzv. zelene arhitekture s naglaskom na energetske učinkovite kvalitete te ispunjenosti vegetacijom što pokazuje svojim brojnim projektima i urbanističkim istraživačkim studijama. Time 3LHD aktivno rješava probleme kolektivne anksioznosti vezane uz ekološku budućnost, a pri tome je nužno praćenje tehnoloških inovacija o čemu 3LHD itekako vodi računa svojim suradnjama s različitim stručnjacima. U tom kontekstu, potrebno je naglasiti i 3LHD-ovu pionirsku ulogu koju će njegov projekt Bloka Branimirova svojom izgradnjom ostvariti, tj. postati prvi ekološki održiv višestambeni prostor u Zagrebu.⁷⁷⁷

Svoju pokretačku i inovativnu moć studio 3LHD pokazao je na više razina i svojim drugim projektima: na hrvatskoj razini prvim projektom kontinuirane topografije – Centrom Zamet,⁷⁷⁸ prvim dizajn-hotelom – hotelom Lone⁷⁷⁹ te prvim hotelom s pet plus zvijedica – Grand Park Hotelom Rovinj;⁷⁸⁰ na europskoj razini omogućivši uklopljenje najvećeg komada stakla unutar projekta Grand Park Hotela Rovinj;⁷⁸¹ te na svjetskoj razini uvevši LED lampe u rukohvat Mosta hrvatskih branitelja u Rijeci.⁷⁸²

Iako se formalne karakteristike 3LHD-ovih projekata često značajno razlikuju, moguće je odrediti motive koji se više puta provlače kroz njegov opus bez obzira na namjenu projekata poput: kaskadnog nizanja određenog arhitektonskog elementa, upotrebe uzorka meandra, karakterističnog kosog presjeka između staklene plohe i zida, pojave zelenih krovova koji su često i boravišne zone, upotrebe atrija, diagrid konstrukcije, upotrebe brisoleja te repliciranja određenog lokalnog motiva.

Zanimljiva je i djelomična koloristička konzistentnost neovisno o tipologiji građevine, ali povezana s područjem gradnje. Naime, kod 3LHD-ovih projekata u Zagrebu su često prisutne različite nijanse smeđe boje na pročeljima kako pokazuju primjeri obiteljskih kuća, Bloka Bužanove, Bloka Branimirove te Infobipovog kampusa, a u obalnim dijelovima

⁷⁷⁷ Jutarnji list, <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/novo-lice-starog-kvarta-zagreb-u-centru-grada-dobiva-prve-zelene-odrzive-zgrade-9627358> (zadnje pregledano 26.11.2020.)

⁷⁷⁸ Rupnik, 2009., 12.

⁷⁷⁹ Nadali, 2014., 56.

⁷⁸⁰ ***, *Ovo je prvi hotel u Hrvatskoj s pet plus zvijezdica: pogledajte kako izgleda najluksuzniji smještaj na našoj obali*, Slobodna Dalmacija, 8.4.2019., <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/biznis/ovo-je-prvi-hotel-u-hrvatskoj-s-pet-plus-zvijezdica-pogledajte-kako-izgleda-najluksuzniji-smjestaj-na-nasoj-obali-597706> (zadnje pregledano 25.11.2020.)

⁷⁸¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

⁷⁸² YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> 2:45 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Hrvatske nerijetko dominira bijela boja kao kod dubrovačkih privatnih kuća, hotela Lonea, Apartmana Amarin, rovinjskih javnih projekata, itd. Decentna upotreba boje kod svih projekata studija 3LHD je jedan od najelegantnijih elemenata njegovog opusa koji je u skladu s filozofijom o profinjenom uklapanju projekata u lokalni kontekst.

Najbolji projekti studija 3LHD su oni koji predstavljaju spoj napredne tehnologije s regionalnom specifičnošću i ekološkim ciljevima, a to su prema priručniku *The Oxford Companion to Architecture* iz 2009. godine jedne od najvažnijih karakteristika koje su prisutne u suvremenoj arhitekturi.⁷⁸³ Stoga ni ne čudi što su projekti poput sportske dvorane Bale i Centra Zamet postignuli takav međunarodni uspjeh jer je kod njih uspješno postignuto propitivanje lokalnog konteksta, kao i kod karlovačkog slatkovodnog akvarija i muzeja rijeka, hotela Lonea te Grand Park Hotela Rovinj koji su izgrađeni u harmoniji s prirodom pri čemu dodatno naglašavaju vrijednosti okoline. Posebice će biti zanimljivo vidjeti koji će odjek postignuti Zeleni paviljon, Blok Branimirova, Infobipov kampus te kampus Rimac automobila kada budu stavljeni u upotrebu jer se kod tih projekata osobito naglašavaju integrativne, ekološke odlike čime obećavaju da postanu jedne od najuspješnijih i najpoznatijih 3LHD-ovih kreacija.

Za hrvatski kontekst iznimno su važni projekti prenamjene prostora starih zagrebačkih kina čime je 3LHD revitalizirao zapuštene građevine u samom centru Zagreba omogućivši nove poticaje za razvoj hrvatske kulture kao što to čini i promovirajući hrvatske umjetnike kroz suradnju na svojim brojnim projektima.

Kao što se pokazalo kroz usporedbu 3LHD-a sa sličnim arhitektonskim uredima, ovaj studio se nalazi na samome vrhu suvremene hrvatske arhitekture pri čemu i usmjerava pozornost svjetske arhitektonske scene prema ovim krajevima zbog čega 3LHD ima veliki značaj za hrvatsku kulturu te turizam. Osim označavanja Hrvatske na svjetskoj arhitektonskoj mapi, 3LHD svojim djelovanjem dokazuje da arhitektura može imati aktivnu ulogu u formiranju modernog društva na bolje, kao što su to vjerovali i predvodnici teorijske misli o modernističkoj arhitekturi.⁷⁸⁴ U tom kontekstu znakovito je razmišljanje Kennetha Framptona u sklopu njegovog esaja *Kasnomoderni Lari: Randić i Turato* gdje kaže:

⁷⁸³ Pallasmaa, 2009., 617.

⁷⁸⁴ Janson, 2004., 896.

Čemu služe arhitekti u ovim bespomoćnim, ali obilatim vremenima? Možda su, usprkos ponekoj kući, najbolji kao čuvari naše kritičke svijesti.⁷⁸⁵

Zbog toga je bitno još jednom posebno naglasiti 3LHD-ovu ulogu u promicanju energetske učinkovite arhitekture čiji će se utjecaj izgradnjom trenutno aktivnih projekata značajno osjetiti te, nadajmo se, dovesti do preobraženja i jačanja javne potrebe za kvalitetnom i društveno odgovornom arhitekturom koja neće biti samo nužan prostor življenja nego aktivna poruka koju društvo nesvjesno ili svjesno upija.

Djelovanje arhitektonskog studija 3LHD pokazuje koliko je bitno proučavanje i pisanje povjesničara umjetnosti o njegovim, ali i o drugim dostignućima, ostalih suvremenih hrvatskih arhitektonskih ureda kako bi se uspjela kreirati i njegovati percepcija o kvaliteti umjetničkih dosega na ovome području jer samo stručna mišljenja mogu na razborit način oblikovati i osvijestiti javnost o globalnom značaju lokalnih agensa.

Usprkos plodnom opusu i velikom broju nagrada, čini se da 3LHD-ovo vrijeme tek dolazi jer nema nikakvih naznaka usporavanja njegovog djelovanja čemu, s poslovne strane, doprinosi iznimna organiziranost i prilagodljivost ovoga studija uz praćenje tehnoloških inovacija, a s kreativne strane, temeljenje projektiranja na timskom suprotstavljanju različitih mišljenja i iskustava, te najbitnije, ustrajno usmjerenje prema održivim karakteristikama, koje u posljednje vrijeme sve više uspijevaju doći do izražaja 3LHD-ovim projektnim realizacijama.

⁷⁸⁵ Mimica, 2007., 82.

POPIS ISTAKNUTIH REALIZIRANIH I NEREALIZIRANIH PROJEKATA STUDIJA 3LHD U KRONOLOŠKOM REDU

U ovom popisu koristit će se kratice u zagradama nakon imena pojedinih projekata, s time da kratica „r.“ označava da je navedeni projekt realiziran, kratica „n.“ da projekt nije realiziran, a kratica „i.“ da je projekt u izgradnji.

Most hrvatskih branitelja (r.)

Mrtvi kanal, Rijeka, Hrvatska

investitor: Grad Rijeka

projektiranje: 1997.-2001.

gradnja: 2001.⁷⁸⁶

Vila Klara (r.)

Kraljevec 87, Zagreb, Hrvatska

investitori: Zdravko i Marina Raškaj

projektiranje: 1997.-1998.

gradnja: 1999.-2001.⁷⁸⁷

Kuća J (r.)

Gramača 1c, Zagreb, Hrvatska

investitori: Zdravko i Pavica Jakobović

projektiranje: 2000.-2002.

gradnja: 2002.-2005.⁷⁸⁸

Kuća V (r.)

Dedići 63, Zagreb, Hrvatska

investitor: nepoznat

projektiranje: 2001.-2005.

gradnja: 2005.-2007.⁷⁸⁹

Upravna zgrada Du ceste (r.)

Vladimira Nazora 8, Dubrovnik, Hrvatska

investitor: Dubrovnik ceste

projektiranje: 2002.-2005.

gradnja: 2005.-2006.⁷⁹⁰

Stadion Gradski vrt (n.)

Martina Divalta 4, Osijek, Hrvatska

⁷⁸⁶ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/most-hrvatskih-branitelja> (zadnje pregledano: 5.7.2020.)

⁷⁸⁷ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/vila-klara> (zadnje pregledano: 6.7.2020.)

⁷⁸⁸ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-j> (zadnje pregledano: 19.7.2020.)

⁷⁸⁹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-v> (zadnje pregledano: 19.7.2020.)

⁷⁹⁰ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/upravna-zgrada-du-cesta> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

investitor: Grad Osijek
projektiranje: 2002.⁷⁹¹

Zgrada i ulazni trg Kozala (r.)

Petra Kobeka 13, Rijeka, Hrvatska
investitor: Grad Rijeka
projektiranje: 2002.-2006.
gradnja: 2006.-2007.⁷⁹²

Hrvatski paviljon EXPO 2005 (r.)

Nagakute, Aichi, Japan
koautori: Damir Fabijanić, Dalibor Martinis
investitor: Ministarstvo vanjskih poslova RH
projektiranje: 2004.
gradnja: 2004.-2005.⁷⁹³

Zagrebački plesni centar (r.)

Ilica 10/1, Zagreb, Hrvatska
investitor: Grad Zagreb
projektiranje: 2003.
gradnja: 2005.-2009.⁷⁹⁴

Teatar Histrioni (r.)

Ilica 90/1, Zagreb, Hrvatska
investitor: Grad Zagreb
projektiranje: 2003.-2005.
gradnja: 2005.-2007.⁷⁹⁵

Kuća V2 (r.)

Lozica, Dubrovnik, Hrvatska
koautor: Ecoing
investitor: privatn
projektiranje: 2003.
gradnja: 2013.⁷⁹⁶

Kuća U (r.)

Ulica Ante Topića Mimare 6, Dubrovnik, Hrvatska
koautor: Ecoing
investitor: privatn

⁷⁹¹ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/stadion-gradski-vrt> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁷⁹² 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/zgrada-i-ulazni-trg-kozala> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁷⁹³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/hrvatski-paviljon-expo-2005> (zadnje pregledano: 7.10.2020.)

⁷⁹⁴ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/zagrebacki-plesni-centar> (zadnje pregledano: 14.10.2020.)

⁷⁹⁵ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/teatar-histrioni> (zadnje pregledano: 13.10.2020.)

⁷⁹⁶ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/3lhd---kuca-v2,2298.html> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

projektiranje: 2006.-2012.
gradnja: 2010.-2012.⁷⁹⁷

Centar Zamet (r.)

Trg riječkih olimpijaca 1, Rijeka, Hrvatska
investitor: Rijeka Sport
projektiranje: 2004.-2008.
gradnja: 2008.-2009.⁷⁹⁸

Kuća J2 (r.)

Čačkovićeve 9, Zagreb, Hrvatska
investitor: IGNA
projektiranje: 2004.-2005.
gradnja: 2005.-2007.⁷⁹⁹

Kuća K (r.)

Štirovnička 12, Zagreb, Hrvatska
investitor: privatni
projektiranje: 2004.-2005.
gradnja: 2005.-2008.⁸⁰⁰

Sportska dvorana Bale (r.)

Ulica Domenica Cernecce 3, Bale, Hrvatska
investitor: Općina Bale
projektiranje: 2005.-2006.
gradnja: 2005.-2007.⁸⁰¹

Riva Split (r.)

Obala hrv. narodnog preporoda, Split, Hrvatska
investitor: Grad Split
projektiranje: 2005.-2006.⁸⁰²
gradnja: 2006.-2007.⁸⁰³

Iblerov prolaz (n.)

prolaz koji spaja Vlašku 60 i Martićevu 13, Zagreb, Hrvatska
projektiranje: 2005.-2008.⁸⁰⁴

⁷⁹⁷ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-u> (zadnje pregledano: 24.7.2020.)

⁷⁹⁸ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/centar-zamet> (zadnje pregledano: 17.11.2020.)

⁷⁹⁹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-j2> (zadnje pregledano: 19.7.2020.)

⁸⁰⁰ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-k> (zadnje pregledano: 24.7.2020.)

⁸⁰¹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/sportska-dvorana-bale> (zadnje pregledano: 12.2.2021.)

⁸⁰² Google, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj0oo_u8-TuAhWHAMMBHfyBAP4QFjAGegQIDRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.3lhd.com%2Ffiles%2Ffile%2Fprojects-114_riva_split_waterfront_infosheet-1271320666.pdf&usg=AOvVaw3DGQAlpOhhuKYIZmj3cewo (zadnje pregledano 12.2.2021.)

⁸⁰³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/riva-split> (zadnje pregledano: 7.7.2020.)

⁸⁰⁴ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/iblerov-prolaz> (zadnje pregledano: 9.7.2020.)

Poslovna zgrada xCimos (n.)

križanje ulice Hrvatskog sokola i Zagrebačke avenije

investitor: Consultants Group

projektiranje: 2005.-2007.⁸⁰⁵

Autobusni terminal Žabica (n.)

Krešimirova ulica – Trg Žabica – Produžena Riva, Rijeka, Hrvatska

investitor: Grad Rijeka

projektiranje: 2005.-?⁸⁰⁶

Poslovni toranj SE Gate (n.)

pokraj Radničke ceste i Domovinskog mosta, Zagreb, Hrvatska

projektiranje: 2005.⁸⁰⁷

Kuća N (r.)

Pantovčak 251A, Zagreb, Hrvatska

investitor: privatnik

projektiranje: 2005.-2006.

gradnja: 2006.-2008.⁸⁰⁸

Autobusni kolodvor Rovinj (n.)

Vijenac braće Lorenzetto, Rovinj, Hrvatska

investitor: ADRIS grupa

projektiranje: 2006.⁸⁰⁹

Stambena zgrada Sveti Vid (r.)

Ulica Antonija Bazzarinija 4, Rovinj, Hrvatska

investitor: ADRIS grupa

projektiranje: 2006.

gradnja: 2007.-2008.⁸¹⁰

Neboder 123 (n.)

jugozapadni dio križanja Zagrebačke avenije i Selske ceste, Zagreb, Hrvatska

investitor: Donji Grad i Allegheny Financial⁸¹¹

projektiranje: 2006.⁸¹²

EECC Xi'An (n.)

Qujiang Shangquan, Yanta District, Xi'an, Shaanxi, Kina

⁸⁰⁵ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovna-zgrada-xcimos> (zadnje pregledano: 19.10.2020.)

⁸⁰⁶ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/autobusni-terminal-zabica> (zadnje pregledano: 3.7.2020.)

⁸⁰⁷ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-toranj-se-gate> (zadnje pregledano: 19.10.2020.)

⁸⁰⁸ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-n> (zadnje pregledano: 19.7.2020.)

⁸⁰⁹ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/autobusni-kolodvor-rovinj> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸¹⁰ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/stambena-zgrada-sveti-vid> (zadnje pregledano: 4.8.2020.)

⁸¹¹ Vedran Brkulj, *Poništava se natječaj za gradnju nebodera u Selskoj*, Tportal, 29.1.2014., <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ponistava-se-natjecaj-za-gradnju-nebodera-u-selskoj-20140129> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

⁸¹² 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/neboder-123> (zadnje pregledano: 20.10.2020.)

investitor: Xi'an Qujiang New District Administrative Committee
projektiranje: 2006.⁸¹³

Hotel Lone (r.)

Ulica Luje Adamovića 31, Rovinj, Hrvatska

investitor: Maistra

projektiranje: 2006.-2010.⁸¹⁴

gradnja: 2010.-2011.⁸¹⁵

Rezidencije Central (n.)

južni dio Europskog trga, Zagreb, Hrvatska

investitor: IGH

projektiranje: 2007.⁸¹⁶

Most Jarun (n.)

Vrapčanska ulica - Jadranska avenija, Zagreb, Hrvatska

koautor: Zlatko Šavor (GF), Gordana Hrelja (GF)

projektiranje: 2006.-2007.⁸¹⁷

Zeleni forum Poreč (n.)

Mlinska ulica – Ulica županije Somogy, Poreč, Hrvatska

koautor: ECOING

projektiranje: 2007.⁸¹⁸

Spaladium Arena (r.)

Ulica Zrinsko Frankopanska 211, Split, Hrvatska

koautor: Dražen Pejković⁸¹⁹

investitor: Sportski grad TPN

projektiranje i gradnja: 2007.-2008.⁸²⁰

Hrvatski paviljon EXPO 2008 (r.)

Andador de Berta Caceres Flores, Zaragoza, Španjolska

investitor: Ministarstvo vanjskih poslova RH

projektiranje: 2006.-2008.

gradnja: 2008.⁸²¹

Gradski stadion Kajzerica (n.)

Hipodrom uz Ulicu Radoslava Cimermana, Zagreb, Hrvatska

⁸¹³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/eccc-xian> (zadnje pregledano: 5.10.2020.)

⁸¹⁴ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-lone> (zadnje pregledano: 15.11.2020.)

⁸¹⁵ 3LHD, <https://www.archilovers.com/projects/41270/hotel-lone.html> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

⁸¹⁶ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/rezidencije-central> (zadnje pregledano: 5.8.2020.)

⁸¹⁷ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/most-jarun> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸¹⁸ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-forum-porec> (zadnje pregledano: 4.7.2020.)

⁸¹⁹ Spaladium Arena, <http://spaladiumarena.hr/o-areni> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

⁸²⁰ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/spaladium-centar> (zadnje pregledano: 6.11.2020.)

⁸²¹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/hrvatski-paviljon-expo-2008> (zadnje pregledano: 7.10.2020.)

investitor: Grad Zagreb
projektiranje: 2008.⁸²²

Gradski centar Ujpest (n.)

Wolfner ulica, Budimpešta, Mađarska
investitor: nepoznat
projektiranje: 2008.⁸²³

Most Bundek (n.)

Zagreb, Hrvatska
koautor: Zlatko Šavor (GF), Gordana Hrelja (GF)
investitor: Grad Zagreb
projektiranje: 2008.⁸²⁴

One Suite Hotel (r.)

Šetalište Franje Tuđmana 1, Srebreno, Hrvatska
investitor: Brenum
projektiranje: 2008.-2015.⁸²⁵
gradnja: 2015.-2017.⁸²⁶

Poliklinika ST (n.)

Bože Peričića 1, Split, Hrvatska
investitor: Krupa
projektiranje: 2009.-2010.⁸²⁷

Plaža Mulini (r.)

Turistička zona Monte Mulini, Rovinj, Hrvatska
investitor: Maistra
projektiranje: 2012.-2014.
gradnja: 2013.-2014.⁸²⁸

Poslovni neboder Miramare (n.)

jugozapadni dio križanja Miramarske i Bednjanske ulice, Zagreb, Hrvatska
investitor: Miramare centar⁸²⁹
projektiranje: 2009.⁸³⁰

Sveučilišna knjižnica Zadar (n.)

unutar Sveučilišnog kampusa u Zadru, Zadar, Hrvatska

⁸²² 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-stadion-kajzerica> (zadnje pregledano: 6.11.2020.)

⁸²³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-centar-ujpest> (zadnje pregledano: 14.7.2020.)

⁸²⁴ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/most-bundek> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸²⁵ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/one-suite-hotel> (zadnje pregledano: 23.11.2020.)

⁸²⁶ Vizkultura, <https://vizkultura.hr/3lhd-one-suite-hotel/> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

⁸²⁷ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/poliklinika-st> (zadnje pregledano: 21.10.2020.)

⁸²⁸ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/plaza-mulini> (zadnje pregledano: 10.7.2020.)

⁸²⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/1-nagrada-na-natjecaju-za-poslovni-centar-miramarska---bednjanska-u-zagrebu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

⁸³⁰ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-neboder-miramare> (zadnje pregledano: 20.10.2020.)

investitor: Sveučilište u Zadru⁸³¹
projektiranje: 2009.⁸³²

Sportski centar Port Lands (n.)

Commissioners St. 85-95, Toronto, Kanada
investitor: Waterfront Secretariat
projektiranje: 2010.⁸³³

Ski restoran Raduša (r.)

Uskoplje / Gornji Vakuf, Bosna i Hercegovina
projektiranje: 2010.-2011.
investitor: Tom d.d. Uskoplje⁸³⁴
gradnja: 2010.-2011.⁸³⁵

4_Tornja (n.)

Zavrtnica, Zagreb, Hrvatska
investitor: Allegheny Financial
projektiranje: 2010.⁸³⁶

Zeleni paviljon_Restoran (r.)

Ulica Tvrtka Miloša, Zagreb, Hrvatska
investitor: Sveučilište u Zagrebu, Agronomski i Šumarski fakultet
projektiranje: 2010.-?⁸³⁷
gradnja: 2014.-?⁸³⁸

Kampus Borongaj (n.)

Kampus Borongaj, Zagreb, Hrvatska
investitor: Sveučilište u Zagrebu
projektiranje: 2010.-2011.⁸³⁹

Vanjski bazeni Lone (r.)

Zona Monte Mulini, Rovinj, Hrvatska
investitor: Maistra
projektiranje: 2011.
gradnja: 2012.-2013.⁸⁴⁰

⁸³¹ Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/natjecaji/rezultati/natjecaj-za-izradu-idejnog-arhitektonsko-urbanistickog-rjesenja-sveucilisne-knjiznice-u-zadru,26.html?t=r> (zadnje pregledano 23.2.2021.)

⁸³² 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/sveucilisna-knjiznica-zadar> (zadnje pregledano: 25.9.2020.)

⁸³³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/sportski-centar-port-lands> (zadnje pregledano: 11.11.2020.)

⁸³⁴ AECCafe, <https://www10.aeccafe.com/blogs/arch-showcase/2013/04/25/ski-reastaurant-radusa-in-gornji-vakuf-uskoplje-bosnia-and-herzegovina-by-3lhd-architects/> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)

⁸³⁵ 3LHD <http://3lhd.com/hr/projekt/ski-restoran-radusa> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸³⁶ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/4tornja> (zadnje pregledano: 9.8.2020.)

⁸³⁷ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano: 25.9.2020.)

⁸³⁸ Zagreb.info, <https://www.zagreb.info/aktualno/zg/studentska-menza-zeleni-paviljon-trebala-je-biti-otvorena-u-listopadu-2019-evo-gdje-je-zapelo/248921/> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

⁸³⁹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kampus-borongaj> (zadnje pregledano: 26.11.2020.)

⁸⁴⁰ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/vanjski-bazeni-lone> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

Vanjski bazeni Lone (r.)

Monte Mulini, Rovinj, Hrvatska

investitor: Maistra

projektiranje: 2011.

gradnja: 2012.-2013.⁸⁴¹

Mali Maj (n.)

Mali Maj, Poreč, Hrvatska

investitor: Grad Poreč

projektiranje: 2010.-2011.⁸⁴²

Poslovni centar Sopot (n.)

Sopot, Zagreb, Hrvatska

investitor: Poslovni projekt Sopot⁸⁴³

projektiranje: 2011.⁸⁴⁴

Pulska Riva (n.)

Pula, Hrvatska

investitor: Grad Pula⁸⁴⁵

projektiranje: 2011.⁸⁴⁶

Grand Park Hotel Rovinj (r.)

Smareglijeva ulica 1A, Rovinj, Hrvatska

investitor: Maistra

projektiranje: 2015.-2018.

gradnja: 2017.-2019.⁸⁴⁷

Brod/the Ship/la Nave: Hrvatski ploveći paviljon na venecijanskom bijenalu (r.)

projektni tim: Saša Begović, Marko Dabrović, Igor Franić, Tatjana Grozdanić Begović, Petar Mišković, Silvije Novak, Veljko Oluić, Helena Paver Njirić, Lea Pelivan, Toma Plejić, Goran Rako, Saša Randić, Idis Turato, Pero Vuković, Tonči Žarnić

investitor: Ministarstvo kulture RH

projektiranje i gradnja: 2010.⁸⁴⁸

Kuća P (r.)

koautor: Eduardo Souto de Moura

⁸⁴¹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/vanjski-bazeni-lone> (zadnje pregledano 23.2.2021.)

⁸⁴² 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/mali-maj> (zadnje pregledano: 9.8.2020.)

⁸⁴³ ***, *Bandić dao suglasnost investitoru iz Ljubuškog*, Tportal, 7.3.2017., <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/bandic-dao-suglasnost-investitoru-iz-ljubuskog-20110926> (zadnje pregledano 23.2.2021.)

⁸⁴⁴ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/poslovni-centar-sopot> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸⁴⁵ Grad Pula, <https://www.pula.hr/en/news/detail/8582/uredenje-rive/> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)

⁸⁴⁶ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/pulska-riva> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸⁴⁷ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano: 24.11.2020.)

⁸⁴⁸ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/brod--the-ship--la-nave-hrvatski-ploveci-paviljon-na-venecijanskom-bijenalu> (zadnje pregledano: 25.11.2020.)

investitor: Ante Vlahović⁸⁴⁹
projektiranje: 2015.⁸⁵⁰
gradnja: -2021.⁸⁵¹

Apartmani Amarin (r.)

Turistička zona Monsena-Valdaliso, Rovinj, Hrvatska
investitor: Maistra
projektiranje: 2012.⁸⁵²
gradnja: 2012.-2013.⁸⁵³

Restoran Amarin (r.)

Turistička zona Amarin, Rovinj, Hrvatska
investitor: Maistra
projektiranje: 2012.-2013.
gradnja: 2013.⁸⁵⁴

Cedevita trening kamp (r.)

Paviljon 2 Zagrebačkog Velesajma, Zagreb, Hrvatska
investitor: Atlantic grupa i KK Cedevita
projektiranje i gradnja: 2012.⁸⁵⁵

Eden wellness (r.)

Ulica Luja Adamovića b.b., Rovinj, Rovinj
investitor: Maistra
projektiranje: 2011.-2012.
gradnja: 2012.-2013.⁸⁵⁶

Dvorac Janković (r.)

Suhopolje, Hrvatska
investitor: Općina Suhopolje
projektiranje: 2013.
gradnja: 2017.-2019.⁸⁵⁷

Rekonstrukcija hotela Dubrovnik Palace (r.)

Masarykov put 20, Dubrovnik, Hrvatska
investitor: Adriatic Luxury Hotels

⁸⁴⁹ Željka Orešković, *Svi pričaju o 'vili bez prozora' koju u centru Zagreba gradi Ante Vlahović. Za Telegram je komentiraju stručnjaci*, Telegram, 15.2.2020., <https://www.telegram.hr/kultura/svi-pricaju-o-vili-bez-prozora-koju-u-centru-zagreba-gradi-ante-vlahovic-za-telegram-je-komentiraju-strucnjaci/> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)

⁸⁵⁰ Mrduljaš, 2016., 128.

⁸⁵¹ Zagreb.info, <https://www.zagreb.info/zagrebackim-ulicama/foto-nakon-dugo-vremena-otkriveno-procelje-vile-bez-prozora-u-samom-centru-grada/310123/> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)

⁸⁵² Vizkultura, <https://vizkultura.hr/apartmansko-naselje-amarin/> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸⁵³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/apartmani-amarin> (zadnje pregledano: 13.8.2020.)

⁸⁵⁴ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/restoran-amarin> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸⁵⁵ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/cedevita-trening-kamp> (zadnje pregledano: 10.2.2020.)

⁸⁵⁶ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/eden-wellness> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸⁵⁷ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/dvorac-jankovic> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

projektiranje: 2013.
gradnja: 2014.⁸⁵⁸

Karlovački slatkovodni akvarij i muzej rijeka (r.)

Ulica Branka Čavlovića Čavleka 1a, Karlovac, Hrvatska
investitor: Grad Karlovac
projektiranje: 2013.-2015.
gradnja: 2015.-2016.⁸⁵⁹

Interijer hotela Dolder Waldhaus (n.)

Kurhausstrasse 20, 8032 Zürich, Switzerland
investitor: Dolder Hotel
projektiranje: 2013.-⁸⁶⁰

Hotel LN Garden (r.)

Nansha Coastal Park, Nansha District, Guangzhou, Guangdong Province, Kina
investitor: Guangzhou Lingnan International Enterprise Group Co. Ltd
projektiranje: 2014.-?⁸⁶¹
gradnja: 2014.-2018.⁸⁶²

Hotel Adriatic (r.)

Obala Pina Budicina 16, Rovinj, Hrvatska
investitor: Maistra
projektiranje: 2014.-2015.
gradnja: 2015.⁸⁶³

Swiss International Wuji Mountain Resort (n.)

Wuyishan, Nanping, Fujian, Kina
projektiranje: 2014.⁸⁶⁴

Sportsko-rekreacijski centar Đurđevac (r.)

Ulica Antuna Radića 23, Đurđevac, Hrvatska
investitor: Stari Grad
projektiranje: 2014.-2016.
gradnja: 2017.-2018.⁸⁶⁵

Kulturni i info centar Sveta Nedjelja (n.)

Sveta Nedjelja, Hrvatska

⁸⁵⁸ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/rekonstrukcija-hotela-dubrovnik-palace> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸⁵⁹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/karlovacki-akvarij-i-muzej-rijeka> (zadnje pregledano: 5.10.2020.)

⁸⁶⁰ 3LHD, 2019., 266.

⁸⁶¹ Vizkultura, <https://vizkultura.hr/hotel-ln-garden-resort/> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

⁸⁶² 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-ln-garden> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

⁸⁶³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano: 23.11.2020.)

⁸⁶⁴ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/wuji-mountain-resort> (zadnje pregledano: 19.11.2020.)

⁸⁶⁵ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/sportsko-rekreacijski-centar-durdevac> (zadnje pregledano: 11.11.2020.)

investitor: Grad Sveta Nedjelja
projektiranje: 2014.⁸⁶⁶

Hotel Belvedere (n.)

Ulica Frana Supila 28, Dubrovnik, Hrvatska
investitor: Viktor Vekselberg⁸⁶⁷
projektiranje: 2015.-2016.⁸⁶⁸

ACI marina Rovinj (r.)

Šetalište Vijeća Europe, Rovinj, Hrvatska
koautor: Obala d.o.o.
investitor: ACI club
projektiranje: 2014.-2016.⁸⁶⁹
gradnja: 2017.-2019.⁸⁷⁰

Hotel Punat (n.)

Obala 94, Punat, Hrvatska
investitor: Hoteli Punat
projektiranje: 2015.⁸⁷¹

Kuća R (r.)

Ivana Matetića Ronjgova 11, Rovinj, Hrvatska⁸⁷²
investitor: privatni
projektiranje: 2012.-2014.⁸⁷³
izgradnja: 2015.-2017.⁸⁷⁴

Hotel Helios (n.)

uvala Čikat, Mali Lošinj, Hrvatska
investitor: Jadranka hoteli
projektiranje: 2015.⁸⁷⁵

Riva Poreč (n.)

Poreč, Hrvatska
investitor: Grad Poreč
projektiranje: 2016.⁸⁷⁶

⁸⁶⁶ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/kulturni-i-info-centar-sveta-nedelja> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸⁶⁷ Dnevno.hr, <https://www.dnevno.hr/gospodarstvo-i-turizam/ruski-milijarder-prodaje-dubrovacki-hotel-belvedere-zainteresirani-amerikanci-francuzi-i-svicarci-1433200/> (zadnje pregledano: 19.2.2021.)

⁸⁶⁸ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-belvedere> (zadnje pregledano: 23.11.2020.)

⁸⁶⁹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/aci-marina-rovinj> (zadnje pregledano: 11.7.2020.)

⁸⁷⁰ Novi list, <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/predsjednik-uprave-aci-ja-marina-u-porto-barosu-posebno-je-interesantna-zbog-mega-jahti/> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸⁷¹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-punat> (zadnje pregledano: 19.11.2020.)

⁸⁷² MIPCRO, <https://mipcro.hr/referentna-lista/obiteljska-gradevina-kuca-r-28/> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)

⁸⁷³ Mrduljaš, 2016., 75.

⁸⁷⁴ MIPCRO, <https://mipcro.hr/referentna-lista/obiteljska-gradevina-kuca-r-28/> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)

⁸⁷⁵ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-helios> (zadnje pregledano: 19.11.2020.)

⁸⁷⁶ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/riva-porec> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

Maraska Park (n.)

Obala kneza Trpimira, Zadar, Hrvatska

investitor: Zadar Resort

projektiranje: 2016.⁸⁷⁷

Pristupni plato i recepcija otočnih hotela (realiziran)

Šetalište Vijeća Europe 1, Rovinj, Hrvatska

investitor: Maistra

projektiranje: 2018.

gradnja: 2018.-2019.⁸⁷⁸

Blok Bužanova (r.)

ugao Bužanove i Štrigine ulice, Zagreb, Hrvatska

investitor: VMD model

projektiranje: 2016.-2018.

gradnja: 2017.-2018.⁸⁷⁹

ResoLution Signature Restaurant (r.)

Luje Adamovića 31 (Hotel Lone), Rovinj, Hrvatska

investitor: Maistra

projektiranje: 2016.-2017.

gradnja: 2017.⁸⁸⁰

Urania (r.)

Kvaternikov trg 3/3, Zagreb, Hrvatska

gradnja: 2018.-2019.⁸⁸¹

Market Viale (n.)

Ulica Rade Končara, Poreč, Hrvatska

investitor: Grad Poreč

projektiranje: 2017.-2018.⁸⁸²

Stambeni toranj Limassol (n.)

Dimitriou Poliokriti, Limassol, Cipar

koautor: BIRO

projektiranje: 2018.⁸⁸³

Kampus Infobip (i.)

Utinjska ulica 29, Zagreb, Hrvatska

investitor: Infobip

⁸⁷⁷ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/maraska-park> (zadnje pregledano: 9.8.2020.)

⁸⁷⁸ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/pristupni-plato-i-recepcija-otocnih-hotela> (zadnje pregledano: 11.7.2020.)

⁸⁷⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/blok-buzanova> (zadnje pregledano: 7.8.2020.)

⁸⁸⁰ 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/resolution-signature-restaurant> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

⁸⁸¹ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/urania> (zadnje pregledano: 16.10.2020.)

⁸⁸² 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/market-viale> (zadnje pregledano: 11.7.2020.)

⁸⁸³ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/stambeni-toranj-limassol> (zadnje pregledano: 9.8.2020.)

projektiranje: 2018.-2019.
gradnja: 2019.-2021.⁸⁸⁴

K Distrikt (i.)

Bulevar vojvode Bojovića, Beograd, Srbija
koautor: Mašinoprojekt i Boris Podrecca
investitor: Kalemegdan development
projektiranje: 2018.-⁸⁸⁵
gradnja: 2019.-⁸⁸⁶

Blok Branimirova (i.)

Branimirova ulica / Ulica kneza Borne, Zagreb, Hrvatska
investitor: VMD Model
projektiranje: 2019.
gradnja: 2020.-⁸⁸⁷

Kampus Rimac automobila (i.)

Sveta Nedjelja, Hrvatska
investitor: Rimac automobili
projektiranje: 2019.-⁸⁸⁸
gradnja (predviđena): 2021.-⁸⁸⁹

⁸⁸⁴ 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kampus-infobip> (zadnje pregledano: 10.2.2020.)

⁸⁸⁵ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/k-distrikt> (zadnje pregledano 20.11.2020.)

⁸⁸⁶ Novosti.rs, <https://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:777906-Dorcol-dobija-novi-centar> (zadnje pregledano 23.2.2021.)

⁸⁸⁷ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/park-knezeva---zivot-u-zelenom> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

⁸⁸⁸ Patricia Kiš Terbovc, 3LHD: *Njihovi projekti mijenjaju način na koji ljetujemo, živimo i radimo*, Jutarnji list, 18.12.2020., <https://www.jutarnji.hr/kultura/art/3lhd-njihovi-projekti-mijenjaju-nacin-na-koji-ljetujemo-zivimo-i-radimo-15016592> (zadnjep pregledano 1.3.2021.)

⁸⁸⁹ 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/kampus-uklopljen-u-prirodu> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

POPIS LITERATURE

Knjige

1. 3LHD, *3LHD Catalogue 3.0*, Zagreb: 3LHD, 2019.
2. Appignanesi, Richard, *Postmodernizam za početnike*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2002.
3. Asensio Cerver, Francisco, *The World of Contemporary Architecture*, Köln: Könemann, 2005.
4. Curtis, William J. R., *Modern architecture : since 1900*, London: Phaidon, 2003.
5. Damjanović, Dragan, *Zagreb: Arhitektonski atlas*, Zagreb: AGM, 2014.
6. Editors of Phaidon Press, *The Phaidon Atlas of Contemporary World Architecture*, London; New York: Phaidon, 2004.
7. (ur.) Fischer, Joachim, (ur.) van Uffelen, Chris *1000 x European Architecture*, Berlin: Verlagshaus Braun, 2007.
8. Gelmini, Gianluca, *Frank Lloyd Wright*, Zagreb: EPH, 2008.
9. Karač, Zlatko, Žunić, Alen *Antologijski arhitektonski vodič Zagreba: 100 izabranih zgrada*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta: UPI-2M plus, 2012.
10. Janson, Anthony F., *History of Art: the Western Tradition: Revised Sixth Edition*, New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2004.
11. Jodidio, Philip, *Architecture Now! 3*, Köln: Taschen, 2004.
12. Jodidio, Philip, *Architecture Now! 4*, Köln: Taschen, 2006.
13. Jodidio, Philip, *Architecture Now! 5*, Köln: Taschen, 2007.
14. Jodidio, Philip, *Architecture Now! 6*, Köln: Taschen, 2009.
15. Jodidio, Philip, *Architecture Now! 7*, Köln: Taschen, 2010.
16. Jodidio, Philip, *Architecture Now! 9*, Köln: Taschen, 2013.
17. Mimica, Vedran, *The Berlage Affair*, New York: Actar Publishers, 2017.
18. Mrduljaš, Maroje, *3LHD interakcije : Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, 19.12.2015. – 14.02.2016.*, Zagreb: Studio 3LHD: Muzej suvremene umjetnosti, 2016.
19. Müller, Werner, *Atlas arhitekture. Sv. 2, Povijest graditeljstva od romanike do sadašnjosti*, Zagreb: Golden marketing: Institut građevinarstva Hrvatske, 2000.
20. Pearman, Hugh, *Contemporary World Architecture*, London; New York: Phaidon, 2005.

21. Premerl, Tomislav, *Zagreb grad moderne arhitekture: Stoljeće zagrebačke arhitekture*, Zagreb: Durieux, 2003.
22. Rupnik, Ivan, *A Peripheral Moment: Experiments in Architectural Agency: Croatia 1999-2010*, Barcelona: Actar, 2010.
23. Tušek, Darovan, *Arhitektonski natječaji u Splitu 2006.-2010.*, Split: Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije; Društvo arhitekata Splita, 2015.
24. Tušek, Darovan, *Leksikon splitske moderne arhitekture.*, Split: Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije, 2020.
25. Tzonis, Alexander, Lefaivre, Liane, *Architecture in Europe since 1968 : memory and invention*, London: Thames and Hudson, 1992.
26. (ur). van Uffelen, Chris, *1000 x Landscape Architecture*, Berlin: Verlagshaus Braun, 2009.

Poglavlja u knjigama

1. 3LHD, »Riva«, u: *Landscapes of Transition: An Optimistic Decade of Croatian Architectural Culture*, (ur.) Hans Ibelings, Krunoslav Ivanišin, Zagreb: Croatian Architect's Association: UPI-2M plus, 2009., str. 186.-189.
2. 3LHD, »Centar Zamet«, u: *47. zagrebački salon: arhitektura i urbanizam: 2009.-2012.*, Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2012., str. 217.
3. Berc, Dafne, Basauri, Luciano, »Pazi na raskorak = Mind the Gap«, u: *Suvremena hrvatska arhitektura – testiranje stvarnosti = Contemporary Croatian Architecture – Testing Reality*, (ur.) Maroje Mrduljaš, Zagreb: Arhitekst, 2007., str. 538.-549.
4. Bernfest, Miljenko, Mrduljaš, Maroje, »Nagrade Udruženja hrvatskih arhitekata«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.a, str. 10.-12.
5. Bernfest, Miljenko, Mrduljaš, Maroje, »Nagrada Vladimir Nazor«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.b, str. 13.
6. Bilić, Bojan, »Urbanističko planiranje i legislative = Urban Planning and Legislature«, u: *Širenje horizonta: hrvatski urbanizam = Expanding the Horizon: Croatian Urbanism: 1991-2011*, (ur.) Marijan Hrzić, Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2012., str. 474.-493.
7. Cimerman, Ratko, »Prostorno planiranje u Hrvatskoj = Physical Planning in Croatia«, u: *Širenje horizonta: hrvatski urbanizam = Expanding the Horizon: Croatian*

- Urbanism: 1991-2011*, (ur.) Marijan Hržić, Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2012., str. 440.-473.
8. Delalle, Radovan, »Planiranje i gradnja Zagreba tijekom 20. stoljeća: važniji utjecaji, alternativa i avangarda«, u: *Hrvatska arhitektura u XX. stoljeću : [zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Palači Matice hrvatske, [Zagreb], 8. -10. studenog 2007.]*, (ur.) Jelena Hekman, Zagreb : Matica hrvatska, 2009., str. 73.-96.
 9. Družić, Ivo, Andabaka, Ana, »Gospodarsko značenje turizma«, u: *Gospodarstvo Hrvatske*, (ur.) Alka Obadić i Josip Tica, Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016., str. 401.-431.
 10. Filep, Sanja, »Lokalno u globalnom«, u: *Hrvatska arhitektura u XX. stoljeću : [zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Palači Matice hrvatske, [Zagreb], 8. -10. studenog 2007.]*, (ur.) Jelena Hekman, Zagreb : Matica hrvatska, 2009., str. 69.-72.
 11. Frampton, Kenneth, »Između monumentalnog i dematerijalizacije = Between Monumentality and Immaterial«, u: *Suvremena hrvatska arhitektura – testiranje stvarnosti = Contemporary Croatian Architecture – Testing Reality*, (ur.) Maroje Mrduljaš, Zagreb: Arhitekst, 2007., str. 262.-295.
 12. Goode, Patrick, »Hertzberger, Herman«, u: *The Oxford companion to architecture K - Z*, (ur.) Patrick Goode, New York: Oxford University Press, 2009., str. 407.
 13. Hržić, Marijan, »Osluškivanje praznine, dvadeset i više godina urbanizma = Listening to the void, twenty plus years of urbanism«, u: *Širenje horizonta: hrvatski urbanizam = Expanding the Horizon: Croatian Urbanism: 1991-2011*, (ur.) Marijan Hržić, Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2012., str. 14.-145.
 14. Ibelings, Hans, »Mapping Croatia«, u: *Landscapes of Transition: An Optimistic Decade of Croatian Architectural Culture*, (ur.) Hans Ibelings, Krunoslav Ivanišin, Zagreb: Croatian Architect's Association: UPI-2M plus, 2009., str. 33.-36.
 15. Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, »Vila Klara«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.a, str. 224.-227.
 16. Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, »Osnovna škola Fran Krsto Frankopan«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.b, str. 350.-353.

17. Komisija za dodjelu nagrade 'Vladimir Nazor' za arhitekturu i urbanizam, »Centar Zamet«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.c, str. 430.-433.
18. Ivanišin, Krunoslav, »Between the Two Crisis?«, u: *Landscapes of Transition: An Optimistic Decade of Croatian Architectural Culture*, (ur.) Hans Ibelings, Krunoslav Ivanišin, Zagreb: Croatian Architect's Association: UPI-2M plus, 2009., str. 37.-46.
19. Körbler, Iva, »Hotelska turistička baština«, u: *Hrvatska arhitektura u XX. stoljeću : [zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Palači Matice hrvatske, [Zagreb], 8. -10. studenog 2007.]*, (ur.) Jelena Hekman, Zagreb : Matica hrvatska, 2009., str. 271.-286.
20. Mattioni, Vladimir, »Trajno privremeno = Permanently Temporary«, u: *Suvremena hrvatska arhitektura – testiranje stvarnosti = Contemporary Croatian Architecture – Testing Reality*, (ur.) Maroje Mrduljaš, Zagreb: Arhitekst, 2007., str. 494.-515.
21. Mimica, Vedran, »Hrvatska arhitektura, izmišljanje stvarnosti = Croatian Architecture, Inventing Reality«, u: *Suvremena hrvatska arhitektura – testiranje stvarnosti = Contemporary Croatian Architecture – Testing Reality*, (ur.) Maroje Mrduljaš, Zagreb: Arhitekst, 2007., str. 60.-97.
22. Mrduljaš, Maroje, »Testiranje stvarnosti = Testing Reality«, u: *Suvremena hrvatska arhitektura – testiranje stvarnosti = Contemporary Croatian Architecture – Testing Reality*, (ur.) Maroje Mrduljaš, Zagreb: Arhitekst, 2007., str. 98.-261.
23. Neidhardt, Velimir, »Europski kotnekst hrvatske arhitekture 20. stoljeća«, u: *Hrvatska arhitektura u XX. stoljeću : [zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Palači Matice hrvatske, [Zagreb], 8. -10. studenog 2007.]*, (ur.) Jelena Hekman, Zagreb : Matica hrvatska, 2009., str. 9.-24.
24. njiric+ arhitekti, »Park B (Zagreb/2011)«, u: *Širenje horizonta: hrvatski urbanizam = Expanding the Horizon: Croatian Urbanism: 1991-2011*, (ur.) Marijan Hržić, Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2012., str. 354.-355.
25. Pallasmaa, Juhani, »Modernism 1975-2000«, u: *The Oxford companion to architecture K - Z*, (ur.) Patrick Goode, New York: Oxford University Press, 2009., str. 615.-617.
26. Perković Jović, Vesna, »Sportska dvorana SPALADIUM ARENA = SPALADIUM ARENA Sports Hall«, u: *Split: Arhitektura 20. stoljeća: vodič = 20th century architecture: guidebook*, Split: Sveučilište, Građevinsko-arhitektonski fakultet, 2011., str. 152.

27. Polak, Nikola, »Kontekst koji traje: hrvatska arhitektura dvadesetog stoljeća = A Context That Lasts: Croatian Architecture of the Twentieth Century«, u: *Suvremena hrvatska arhitektura – testiranje stvarnosti = Contemporary Croatian Architecture – Testing Reality*, (ur.) Maroje Mrduljaš, Zagreb: Arhitekst, 2007., str. 568.-621.
28. Premerl, Tomislav, »Avangarda u hrvatskoj arhitekturi«, u: *Hrvatska arhitektura u XX. stoljeću : [zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Palači Matice hrvatske, [Zagreb], 8. -10. studenog 2007.]*, (ur.) Jelena Hekman, Zagreb : Matica hrvatska, 2009., str. 63.-68.
29. Puljiz, Pero, »Svijet oko nas = The World Around Us«, u: *Širenje horizonta: hrvatski urbanizam = Expanding the Horizon: Croatian Urbanism: 1991-2011*, (ur.) Marijan Hržić, Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2012., str. 494.-511.
30. Randić-Turato, »Fran Krsto Frankopan Elementary School«, u: *Landscapes of Transition: An Optimistic Decade of Croatian Architectural Culture*, (ur.) Hans Ibelings, Krunoslav Ivanišin, Zagreb: Croatian Architect's Association: UPI-2M plus, 2009.a, str. 110.-115.
31. Randić-Turato, »Pastoral Centre – Pope John Paul II Hall«, u: *Landscapes of Transition: An Optimistic Decade of Croatian Architectural Culture*, (ur.) Hans Ibelings, Krunoslav Ivanišin, Zagreb: Croatian Architect's Association: UPI-2M plus, 2009.b, str. 144.-147.
32. Randić-Turato, »Dječji vrtić Katarina Frankopan u Krku«, u: *47. zagrebački salon: arhitektura i urbanizam: 2009.-2012.*, Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2012., str. 201.
33. Rattenbury, Kester, »Koolhaas, Rem«, u: *The Oxford Companion to Architecture 2*, (ur.) Patrick Goode, New York: Oxford University Press, 2009., str. 527.
34. Stručni savjet UHA-e, »Baumax šoping centar«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.a, str. 216.-219.
35. Stručni savjet UHA-e, »Most hrvatskih branitelja«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.b, str. 248.-251.
36. Stručni savjet UHA-e, »Dogradnja Tehničkog fakulteta«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.c, str. 298.-301.

37. Stručni savjet UHA-e, »Hrvatski paviljon EXPO 2005«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.d, str. 346.-349.
38. Stručni savjet UHA-e, »Unutrašnje uređenje Dvorane Zamet«, u: *Nagrađena hrvatska arhitektura 90-09*, (ur.) Miljenko Bernfest, Maroje Mrduljaš, Jelenko Herceg, Ana Šilović, Zagreb: Školska knjiga, 2011.e, str. 426.-429.
39. Studio UP, »Gymnasium 46°09'N/16°50'E High School with Sports Hall«, u: *Landscapes of Transition: An Optimistic Decade of Croatian Architectural Culture*, (ur.) Hans Ibelings, Krunoslav Ivanišin, Zagreb: Croatian Architect's Association: UPI-2M plus, 2009., str. 134.-139.
40. Turato, Idis, »Arhitektura edukacije, teritorij mogućnosti = Architecture of Education, Territory of Possibilities«, u: *Širenje horizonta: hrvatski urbanizam = Expanding the Horizon: Croatian Urbanism: 1991-2011*, (ur.) Marijan Hržić, Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2012., str. 512.-543.

Članci

1. 3LHD, »Povratak starog sjaja drevnog grada Xi'Ana = Restoring the old glory of the ancient city of Xi'An«, u: *Čovjek i prostor* 54 (2007.), str. 36.-37.
2. ***, »Centar Zamet : autor 3LHD = Zamet centre : author 3LHD«, u: *Presjek* 1 (2011.a), str. 62.-71.
3. ***, »Obiteljska kuća J2, Zagreb : autori 3LHD = Family house J2, Zagreb : authors 3LHD«, u: *Presjek* 4 (2011.b), str. 32.-41.
4. Bašić, Nikola et al., »Suvremena hrvatska arhitektura - rasprava«, u: *Oris* 115 (2019.)
5. Begović, Saša, »Odgovor-nost / Response-ability«, u: *Čovjek i prostor* 09-10 (2007.), Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, str. 66.-67.
6. Bilić, Ante Nikša et al., »3LHD : Zapeljavanje je del igre = Seduction is part of the game«, u: *Oris* 23 (2003.), str. 4.-29.
7. Dovey, Kim, Dickson, Scott, »Architecture and Freedom? Programmatic Innovation in the Work of Koolhaas/OMA.« u: *Journal of Architectural Education* 56 (2002.), str. 5-13.
8. Gamulin, Miće, »Ivo Radić: Funkcija kao Boginja = Function as a Goddess«, u: *Oris* 24 (2003.), str. 92.-98.

9. Hannema, Kirsten, »Introduction: The yearbook as a diary for 2008 and beyond«, u: *New European Architecture* 07-08 (2007.), str. 7.-10.
10. Ibelings, Hans, »Introduction: The state of Europe 2007«, u: *New European Architecture* 07-08 (2007.), str. 5.-6.
11. Ivanišin, Krunoslav, »Bale, Croatia: Sports hall: 3LHD«, u: *New European Architecture* 07-08 (2007.a), str. 46.-49.
12. Ivanišin, Krunoslav, »Is there a distinct Croatian architectural culture?«, u: *New European Architecture* 07-08 (2007.b), str. 14.-19.
13. Kostrenčić, Alan, »3LHD – method acting – drugačije realnosti = Method acting – different realities«, u: *Oris* 42 (2006.), str. 124.-130.
14. Margaretić Urlić, Renata, »Razvoj tipologije individualnog stanovanja = Development of typology of individual housing«, u: *Čovjek i prostor* 56 (2009.), str. 16.-25.
15. Milonja, Dalija, »Plesni centar, Zagreb : autor: 3LHD = Dance Center, Zagreb : author: 3LHD«, u: *Presjek* 8 (2013.), str. 88.-99.
16. Mrduljaš, Maroje, »3LHD dizajn menadžment : 3LHD: Saša Begović, Marko Dabrović, Tanja Grozdanić, Silvije Novak«, u: *Arhitektura: časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* 215 (2003.), str. 188.-193.
17. Mrduljaš, Maroje, »Essay: Contemporary Croatian Architecture – Experiment and Pragmatism«, u: *Architecture and urbanism: A+U* 462 (2009.), Tokyo: A+U Publishing Co., 2009., str. 10.-17.
18. Mrduljaš, Maroje, »ZPC : case study za donjogradski blok = ZPC : the case study for a lower town block«, u: *Oris* 63 (2010.), str. 66.-74.
19. Nadali, Sunčana, »Hotel Lone, Rovinj«, u: *Presjek* 10 (2014.), str. 54.-65.
20. Peračić, Dinko, »Riva«, u: *Oris* 45 (2007.), str. 10.-16.
21. Peračić, Dinko, »Working with – uvažavanje tradicije u arhitekturi: Razgovor sa Sašom Begovićem / 3LHD«, u: *Kvartal* 17 (2008.), str. 6.-13.
22. Perić, Davorka, »Suvremena arhitektura u ruralnom rasteru«, u: *Oris* 84 (2013.), str. 34.-45.
23. Radeljak, Petra, »Prostorno planiranje na području Šibensko-kninske županije od druge polovice 20. stoljeća«, u: *Sociologija i prostor* 193 (2012.), Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2012., str. 345.-377.
24. Randić, Saša, »Most = spomenik«, u: *Oris* 14 (2002.), str. 14.-23.
25. Randić, Saša, »5 soba, 4 kupaonice, 3 auta, 2 terase i 1 bazen«, u: *Oris* 5 (2000.), str. 60.-69.

26. Rupnik, Ivan, »Topološka arhitektura : stil ili strategija? = Topological architecture : style or strategy?«, u: *Čovjek i prostor* 664-665 (2009.), str. 12.-23.
27. Stanić, Mira, »Svjesno izbjeci dosljednost = Conscious evasion of consistency«, u: *Oris* 94 (2015.), str. 44.-55.
28. Tanago, Yasuaki, »Damir Fabijanić, Dalibor Martinis, Studio 3LHD – uloga arhitekture kao medija = Role of architecture as medium«, u: *Oris* 32 (2005.), str. 136.-144.
29. Zanchi, Jelena, »Povijest polemika oko splitske Rive«, u: *Čovjek i prostor* 03-04 (2007.), Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, str. 44.-50.
30. Žugaj, Miroslav, »Metode analize i sinteze (s osvrtom na organizaciju proizvodnje«, u: *Journal of Information and Organizational Sciences* 2-3 (1979.), str. 113.-139.

Internetski izvori

1. ***, *Ante Vlahović novi predsjednik Nadzornog odbora Adris grupe*, Novac.hr, 22.12.2020., <https://novac.jutarnji.hr/novac/karijere/ante-vlahovic-novi-predsjednik-nadzornog-odbora-adris-grupe-15038592> (zadnje pregledano 26.2.2021.)
2. ***, *Bandić dao suglasnost investitoru iz Ljubuškog*, Tportal, 7.3.2017., <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/bandic-dao-suglasnost-investitoru-iz-ljubuskog-20110926> (zadnje pregledano 23.2.2021.)
3. ***, *Hotel Belvedere prodan ruskom milijarderu Viktoru Vekselbergu*, Index.hr, 9.5.2014., <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Hotel-Belvedere-prodan-ruskom-milijarderu-Viktoru-Vekselbergu/745576.aspx> (zadnje pregledano 19.2.2021.)
4. ***, »Nervi, Pier Luigi«, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43471> (zadnje pregledano 1.3.2021.)
5. ***, *Ovo je prvi hotel u Hrvatskoj s pet plus zvjezdica: pogledajte kako izgleda najluksuzniji smještaj na našoj obali*, Slobodna Dalmacija, 8.4.2019., <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/biznis/ovo-je-prvi-hotel-u-hrvatskoj-s-pet-plus-zvjezdica-pogledajte-kako-izgleda-najluksuzniji-smjestaj-na-nasoj-obali-597706> (zadnje pregledano 25.11.2020.)
6. ***, *Srebreno, Župa Dubrovačka: One Suite Hotel, prvi digitalizirani dizajnerski hotel u Hrvatskoj*, Jutarnji list, 16.11.2017.,

- <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/one-suite-hotel-prvi-digitalizirani-dizajnerski-hotel-u-hrvatskoj-6799473> (zadnje pregledano 23.11.2020.)
7. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/info/nagrade?sort=institution> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
 8. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/cemex---2007> (zadnje pregledano 12.2.2021.)
 9. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/graditeljska-nagrada-cemex-building-award-2015> (zadnje pregledano 25.2.2021.)
 10. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/nagrada-iociaks-2011> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
 11. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/posebno-priznanje-artur-2016> (zadnje pregledano 25.2.2021.)
 12. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/posebno-priznanje-konferencije-artur> (zadnje pregledano 27.2.2021.)
 13. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2005---nagrada-bernardo-bernardi?hidePrevNext=true> (zadnje pregledano 7.10.2020.)
 14. 3LHD, <https://3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2008---nagrada-drago-galic> (zadnje pregledano 19.7.2020.)
 15. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2009---nagrada-bernardo-bernardi> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
 16. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2013---nagrada-drago-galic> (zadnje pregledano 24.7.2020.)
 17. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/xvii-cemex-building-award-2008---treca-nagrada-infrastrukturni-objekti> (zadnje pregledano 12.2.2021)
 18. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/1-nagrada-na-natjecaju-za-poslovni-centar-miramarska---bednjanska-u-zagrebu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
 19. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-nominiran-za-mies-van-der-rohe-nagradu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
 20. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-osvojio-2-jednakovrijednu-nagradu-na-natjecaju-mali-maj> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
 21. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-osvojio-1-nagradu-u-kini> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
 22. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-pobjednik-natjecaja-za-zdravstveni-centar-s-pratecim-sadrzajima-u-splitu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

23. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-predavanje-u-riba-i-london> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
24. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/3lhd-za-centar-zamet-nagraden-nagradom-building-of-the-year-2009-portala-archdaily-> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
25. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/dani-orisa-u-ljubljani> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
26. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/dvorana-bale-nagradena-bienalnom-nagradom-kamen-u-arhitekturi-za-2009> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
27. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/dvorana-bale-pobijedila-na-svjetskom-festivalu-arhitekture-u-barceloni> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
28. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/european-hotel-design-award-za-najbolji-novoizgradeni-hotel> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
29. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/grand-park-hotel-rovinj-osvojio-je-nagradu-hotel-property-award-2020> (15.2.2021.)
30. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/hrvatska-na-expo-u-2008-u-zaragozi> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
31. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/hrvatski-arhitekti-na-svicarskom-institutu-eth> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
32. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/mulini-beach-bar-medu-6-najboljih> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
33. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/mulini-beach-bar-uvrsten-na-gold-list-2016> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
34. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/nagrada-za-hotel-adriatic-na-rexpo-2015> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
35. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/park-knezeva---zivot-u-zelenom> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
36. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/posebna-nagrada-za-nogometni-stadion-kajzerica> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
37. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/potpisan-ugovor-o-projektiranju-zabice> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
38. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/potpisan-ugovor-sa-izvodacima-karlovackog-akvarija> (zadnje pregledano 27.2.2021.)
39. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/predavanje-tuning-up> (zadnje pregledano 28.2.2021.)

40. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/predavanje-u-braunschweigu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
41. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/predavanje-u-brusselesu-civa> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
42. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/predstavljen-sportsko---poslovni-kompleks-lora-u-splitu> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
43. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/prezentacija-projekta-croatia-expo-2005-> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
44. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/projektu-3lhda-4tornja-1-nagrada-na-natjecaju-zavrtnica> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
45. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/projektu-karlovackog-slatkovodnog-akvarija-dvije-aawards-nagrade> (zadnje pregledano 27.2.2021.)
46. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/prva-nagrada-na-natjecaju-za-novi-hotel-lone> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
47. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/zagrebacki-plesni-centar-u-uzem-izboru-za-nagradu-mies-van-der-rohe> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
48. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/novosti/zapocela-gradnja-infobipovog-zagrebackog-kampusu> (zadnje pregledano 10.2.2021.)
49. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/završen-idejni-projekt-rimac-kampus> (zadnje pregledano 22.10.2020.)
50. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/zelenom-paviljonu-3lhda-prva-nagrada-na-natjecaju-za-kantinu--restoran> (zadnje pregledano 27.2.2021.)
51. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/3lhd-interakcije> (zadnje pregledano 6.7.2020.)
52. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/4tornja> (zadnje pregledano 9.8.2020.)
53. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/aci-marina-rovinj> (zadnje pregledano 11.7.2020.)
54. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/apartmani-amarin> (zadnje pregledano 13.8.2020.)
55. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/autobusni-kolodvor-rovinj> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
56. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/autobusni-terminal-zabica> (zadnje pregledano 3.7.2020.)
57. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/blok-buzanova> (zadnje pregledano 7.8.2020.)
58. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/dvorac-jankovic> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

59. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/eden-wellness> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
60. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/eccc-xian> (zadnje pregledano 5.10.2020.)
61. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-centar-ujpest> (zadnje pregledano 14.7.2020.)
62. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-stadion-kajzerica> (zadnje pregledano 6.11.2020.)
63. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)
64. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)
65. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-belvedere> (zadnje pregledano 23.11.2020.)
66. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-ln-garden> (zadnje pregledano 19.11.2020.)
67. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-helios> (zadnje pregledano 19.11.2020.)
68. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-lone> (zadnje pregledano 15.11.2020.)
69. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hotel-punat> (zadnje pregledano 19.11.2020.)
70. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hrvatski-paviljon-expo-2005> (zadnje pregledano 7.10.2020.)
71. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/iblerov-prolaz> (zadnje pregledano 9.7.2020.)
72. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/k-distrikt> (zadnje pregledano 20.11.2020.)
73. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kampus-borongaj> (zadnje pregledano 26.11.2020.)
74. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kampus-infobip> (zadnje pregledano 10.2.2021.)
75. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-k> (zadnje pregledano 24.7.2020.)
76. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/kulturni-i-info-centar-sveta-nedelja> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
77. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/mali-maj> (zadnje pregledano 9.8.2020.)
78. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/most-hrvatskih-branitelja> (zadnje pregledano 5.7.2020.)
79. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/most-bundek> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
80. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/most-jarun> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
81. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/neboder-123> (zadnje pregledano 20.10.2020.)

82. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/one-suite-hotel> (zadnje pregledano 23.11.2020.)
83. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/plaza-mulini> (zadnje pregledano 10.7.2020.)
84. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poliklinika-st> (zadnje pregledano 21.10.2020.)
85. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovna-zgrada-xcimos> (zadnje pregledano 19.10.2020.)
86. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/poslovni-centar-sopot> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
87. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-neboder-miramare> (zadnje pregledano 20.10.2020.)
88. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-toranj-se-gate> (zadnje pregledano 19.10.2020.)
89. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/pristupni-plato-i-recepcija-otocnih-hotela> (zadnje pregledano 11.7.2020.)
90. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/pulska-riva> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
91. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/rekonstrukcija-hotela-dubrovnik-palace> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
92. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/resolution-signature-restaurant> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
93. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/restoran-amarin> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
94. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/rezidencije-central> (zadnje pregledano 5.8.2020.)
95. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/riva-porec> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
96. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/riva-split> (zadnje pregledano 7.7.2020.)
97. 3LHD <http://3lhd.com/hr/projekt/ski-restoran-radusa> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
98. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/spaladium-centar> (zadnje pregledano 6.11.2020.)
99. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportsko-rekreacijski-centar-durdevac> (zadnje pregledano 11.11.2020.)
100. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/sportska-dvorana--bale> (zadnje pregledano 12.2.2021.)
101. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/stadion-gradski-vrt> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)

102. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/stambena-zgrada-sveti-vid> (zadnje pregledano 4.8.2020.)
103. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/stambeni-toranj-limassol> (zadnje pregledano 9.8.2020.)
104. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sveucilisna-knjiznica-zadar> (zadnje pregledano 25.9.2020.)
105. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/teatar-histrioni> (zadnje pregledano 13.10.2020.)
106. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/upravna-zgrada-du-cesta> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
107. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/urania> (zadnje pregledano 16.10.2020.)
108. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/urbanisticko-rjesenje-draga-sibenik> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
109. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/vanjski-bazeni-lone> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)
110. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zagrebacki-plesni-centar> (zadnje pregledano 14.10.2020.)
111. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-forum-porec> (zadnje pregledano 4.7.2020.)
112. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)
113. 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/zgrada-i-ulazni-trg-kozala> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
114. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/studio/3lhd-iso> (zadnje pregledano 22.2.2021.)
115. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/partneri> (zadnje pregledano 7.2.2021.)
116. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/tim> (zadnje pregledano 19.2.2021.)
117. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/studio/poruka-od-3lhda-o-covid-19> (zadnje pregledano: 9.2.2021.)
118. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/godisnja-nagrada-vladimir-nazor-za-uraniu> (zadnje pregledano 4.3.2021.)
119. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/novosti/godisnja-nagrada-viktor-kovacic-za-uraniu> (zadnje pregledano 1.3.2021.)
120. 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/kampus-uklopljen-u-prirodu> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

121. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2011---nagrada-viktor-kovacic> (zadnje pregledano 4.3.2021.)
122. 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/info/nagrade/uha-realizacije-2019---godisnja-nagrada-viktor-kovacic> (zadnje pregledano 4.3.2021.)
123. AbeBooks.com, <https://www.abebooks.com/first-edition/Croquis-114-NJIRICNJIRIC-Helena-Hrvoje-Njiric/1024087919/bd> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
124. AECCafe, <https://www10.aeccafe.com/blogs/arch-showcase/2013/04/25/ski-reastaurant-radusa-in-gornji-vakuf-uskoplje-bosnia-and-herzegovina-by-3lhd-architects/> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)
125. Akademija primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci, <https://apuri.hr/webdizajn/lucija-ljetni/apstraktne-skulpture/most-hrvatskih-branitelja.html> (zadnje pregledano 13.2.2021.)
126. Amazon, <https://www.amazon.com/Phaidon-Atlas-Contemporary-World-Architecture/dp/0714843121> (zadnje pregledano 12.2.2021.)
127. ArchDaily, https://www.archdaily.com/193568/stuttgart-city-library-yi-architects?ad_medium=office_landing&ad_name=article (zadnje pregledano 27.2.2021.)
128. ArchDaily, <https://www.archdaily.com/74469/croatian-pavilion-at-the-venice-biennale> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
129. Archilovers, <https://www.archilovers.com/projects/41270/hotel-lone.html> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
130. Archilovers, <https://www.archilovers.com/silvije-novak/> (zadnje pregledano 16.2.2021.)
131. Archives West, <http://archiveswest.orbiscascade.org/ark:/80444/xv60281> (zadnje pregledano 13.4.2021.)
132. Bale Valle Istria, <https://www.bale-valle.hr/bale/sportska-dvorana> (zadnje pregledano 4.11.2020.)
133. Ban, Barbara, *Prestizna nagrada za Grand Park Hotel u Rovinju*, Jutarnji list, 12.10.2020., <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/prestizna-nagrada-za-grand-park-hotel-u-rovinju-15024742> (zadnje pregledano 25.11.2020.)
134. Barbarić, Diana, *Projekt Westgate: Dalmatia Tower za Marriott Hotel spreman*, Slobodna Dalmacija, 18.12.2020., <https://slobodnadalmacija.hr/premium-2020/projekt-westgate-dalmatia-tower-za-marriott-hotel-spreman-1065197> (zadnje pregledano 14.2.2021.)

135. Britannica, <https://www.britannica.com/technology/brise-soleil> (zadnje pregledano 20.7.2020.)
136. Brkulj, Vedran, *Poništava se natječaj za gradnju nebodera u Selskoj*, Tportal, 29.1.2014., <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ponistava-se-natjecaj-za-gradnju-nebodera-u-selskoj-20140129> (zadnje pregledano 3.3.2021.)
137. Cornell University, <https://aap.cornell.edu/people/sa-begovi> (zadnje pregledano 5.8.2020.)
138. Crnčević, Branka, *Obiteljske su kuće s potpisom ponovno u modi*, Večernji list, 19.2.2009., <https://www.vecernji.hr/obiteljske-su-kuce-s-potpisom-ponovno-u-modi-861570> (zadnje pregledano 17.7.2020.)
139. Ćimić, Ilko, *Tko je Ante Vlahović, vlasnik golemog bunkera usred Zagreba?*, Index.hr, 15.2.2020., <https://www.index.hr/vijesti/clanak/tko-je-ante-vlahovic-vlasnik-golemog-bunkera-usred-zagreba/2156945.aspx> (zadnje pregledano 26.2.2021.)
140. Design Hotels, <https://www.designhotels.com/about/> (zadnje pregledano 15.11.2020.)
141. Dnevno.hr, <https://www.dnevno.hr/gospodarstvo-i-turizam/ruski-milijarder-prodaje-dubrovacki-hotel-belvedere-zainteresirani-amerikanci-francuzi-i-svicarci-1433200/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)
142. Dražul Glušica arhitekti, <https://www.dgarhitekti.hr/en/projekti/poslovno-stambena-gradjevina-zudika> (zadnje pregledano 16.2.2021.)
143. Društvo arhitekata Istre, <http://dai-sai.hr/web/?p=2299> (zadnje pregledano 26.2.2021.)
144. Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/natjecaji/rezultati/natjecaj-za-izradu-idejnog-urbanisticko-arhitektonskog-rjesenja-za-kampus-borongaj-u-zagrebu,6.html?t=r> (zadnje pregledano 27.2.2021.)
145. Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/clanovi/arhitekti/plejic-toma,473.html> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
146. Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/helena-paver-njiric-rajka-bunjevac-ivana-kosier-czeisberger-i-vlatka-vidovic-na-danima-zagrebace-arhitekture,1456.html> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
147. Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/natjecaji/rezultati/natjecaj-za-izradu-idejnog-arhitektonsko-urbanistickog-rjesenja-sveucilisne-knjiznice-u-zadru,26.html?t=r> (zadnje pregledano 23.2.2021.)

148. Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/rezultati-natjecaja-za-rezidencijalnu-gradevinu-stambene-namjene-u-preradovicevoj-11-u-zagrebu,3036.html> (zadnje pregledano 26.2.2021.)
149. Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/3lhd---kuca-v2,2298.html> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
150. Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/fragmenti-suvremene-hrvatske-arhitekture-3lhd,914.html> (zadnje pregledano 6.7.2020.)
151. Društvo arhitekata Zagreba, <http://www.d-a-z.hr/hr/projekti/ban-centar---1-nagrada,2726.html> (zadnje pregledano 13.4.2021.)
152. Dumandžić, Frane i 3LHD, *Arhitektura interakcije i dobre organizacije*, vizkultura.hr, 19.12.2017., <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)
153. Đurasović, Barbara, *Arhitekt Marko Dabrović: Belvedere je dubrovačka tragedija! Vladaju ucjene i dvostruki kriteriji*, Dubrovački list, 24.8.2019., <https://www.dulist.hr/arhitekt-marko-dabrovic-belvedere-je-dubrovačka-tragedija-vladaju-ucjene-i-dvostruki-kriteriji/600421/> (zadnje pregledano 24.11.2020.)
154. E-Architect, <https://www.e-architect.co.uk/articles/diagonal-structures> (zadnje pregledano 4.7.2020.)
155. Erste banka, <https://www.erstebank.hr/hr/erste-novine/studio-3lhd-individualci-zaljubljeni-u-arhitekturu> (zadnje pregledano 19.2.2021.)
156. EUMiesAward, <https://www.miesarch.com/agenda/2020/show/87> (zadnje pregledano 10.2.2020.)
157. Europan, <https://www.europan.hr/europan-hrvatska-2/> (zadnje pregledano 4.8.2020.)
158. Facebook, <https://www.facebook.com/150690330151/posts/10159249875915152/> (zadnje pregledano 10.2.2020.)
159. Facebook, <https://www.facebook.com/3LHD.architects/> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
160. Facebook, https://www.facebook.com/3LHD.architects/posts/10158289849060152?_tn__=-R (zadnje pregledano 22.10.2020.)
161. Ferometal, <http://www.ferometal.hr/en/eloksiranje> (zadnje pregledano 1.3.2021.)

162. Financijska agencija, <http://rgfi.fina.hr/JavnaObjava-web/prijava.do> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
163. Firmoteka, <https://www.firmoteka.hr/Pregled/Podaci/e746f23f-9bf7-4e18-a0e9-980f899dab71> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
164. Frischeis, https://www.frischeis.hr/proizvodi/konstruktivne_ploce/kompakt_ploce/ventilirana_fa_sada (zadnje pregledano 19.7.2020.)
165. Gašparović, Marija, *Zorislav Petrić: "Moramo biti u kontaktu sa svijetom!"*: Intervju s arhitektom, Buro 24/7, 24.5.2017., <https://www.buro247.hr/kultura/ekspert/zorislav-petri-moramo-biti-u-kontaktu-sa-svijetom.html>
166. Gelenčir, Martina, *Provjerili smo što je s menzom koju zagrebački studenti čekaju 6 godina: 'Rok otvaranje je 12. mjesec'*, 22.10.2020., Srednja.hr, <https://www.srednja.hr/faks/provjerili-smo-sto-s-menzom-koju-zagrebacki-studenti-cekaju-6-godina-rok-otvaranja-12-mjesec/> (zadnje pregledano 27.2.2021.)
167. Google, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewj0oo_u8-TuAhWHAMMBHfyBAp4QFjAGegQIDRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.3lhd.com%2Ffiles%2Ffile%2Fprojects-114_riva_split_waterfront_infosheet-1271320666.pdf&usg=AOvVaw3DGQAlpOhhuKYlZmj3eewo (zadnje pregledano 12.2.2021.)
168. Grad Pula, <https://www.pula.hr/en/news/detail/8582/uredenje-rive/> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)
169. Grad Rijeka, <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/gradski-projekti/realizirani-projekti/novo-memorijalno-obilježje-uz-most-hrvatskih-branitelja/> (zadnje pregledano 7.7.2020.)
170. Grgić, Matej, *Intervju: Marko Dabrović: Hrvatski dizajn osvojio Kineze: Arhitekti iz studija 3LHD potpisuju neke od najljepših hrvatskih hotela, ali i grandiozan resort u Kini*, tportal, 21.5.2018., <https://www.tportal.hr/lifestyle/clanak/hrvatski-dizajn-osvojio-kineze-arhitekti-iz-studija-3lhd-potpisuju-neke-od-najljepših-hrvatskih-hotela-ali-i-grandiozan-resort-u-kini-foto-20180520> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

171. Gubić, Nela, »Čin gradnje kao mjesto okupljanja: Razgovor: Leo Modrčin, arhitekt i hrvatski izbornik 12. venecijanskog bijenala arhitekture«, *Vijenac* 427, 15.7.2010., Matica hrvatska, <https://www.matica.hr/vijenac/427/razgovor-leo-modrcin-arhitekt-i-hrvatski-izbornik-12-venecijanskog-bijenala-arhitekture-1801/> (zadnje pregledano 4.3.2021.)
172. Hotelijeri.com, <https://hotelijeri.com/sta-su-butik-hoteli/> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
173. Hrvatska radiotelevizija, <https://vijesti.hrt.hr/640061/tvrtka-infobip-je-hrvatski-jednorog> (zadnje pregledano 22.10.2020.)
174. Instagram, <https://www.instagram.com/3lhd/?hl=en> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
175. Ivančić, Tanja, *Rimac Automobili najbolja inovativna tvrtka u Srednjoj Europi*, *Večernji list*, 19.10.2019., <https://www.vecernji.hr/biznis/rimac-automobili-najbolja-inovativna-tvrtka-u-srednjoj-europi-1353352> (zadnje pregledano 22.10.2020.)
176. Ivezić, Bernard, *Infobip je i najveća IT i uvjerljivo najbrže rastuća tvrtka u Hrvatskoj*, *Poslovni dnevnik*, 6.11.2017., <https://www.poslovni.hr/domace/infobip-je-i-najveca-it-i-uvjerljivo-najbrzerastuca-tvrtka-u-hrvatskoj-333986> (zadnje pregledano 22.10.2020.)
177. Jutarnji list, <https://www.jutarnji.hr/kultura/kuca-koja-je-podijelila-grad-okupili-smo-cetiri-ugledna-arhitekta-teoreticara-i-povjesnicara-umjetnosti-da-nam-daju-svoj-sud-o-cudu-u-centru-zagreba-10003966> (zadnje pregledano 26.2.2021.)
178. Katalog Knjižnica grada Zagreba, <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=1&sort=0&spid0=1&spv0=testiranje&xm0=1&selectedId=13005121> (zadnje pregledano 6.7.2020.)
179. Kiš, Patricia, *Biennale u Veneciji: Hrvatski paviljon-brod raspao se na putu do Venecije*, *Jutarnji list*, 28.8.2010., <https://www.jutarnji.hr/kultura/art/hrvatski-paviljon-brod-raspao-se-na-putu-do-venecije-2125398> (zadnje pregledano 28.2.2021.)
180. Kiš, Patricia, *Kino Lika novo IN okupljalište*, *Jutarnji list*, 13.5.2009., <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/kino-liko-novo-in-okupljaliste-3822045> (zadnje pregledano 13.10.2020.)
181. Kiš, Patricia, *One su najljepše u Hrvatskoj?*, *Jutarnji list*, 19.10.2007., <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/one-su-najljepse-u-hrvatskoj-3967533> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

182. Kiš Terbovc, Patricia, *3LHD: Njihovi projekti mijenjaju način na koji ljetujemo, živimo i radimo*, Jutarnji list, 18.12.2020., <https://www.jutarnji.hr/kultura/art/3lhd-njihovi-projekti-mijenjaju-nacin-na-koji-ljetujemo-zivimo-i-radimo-15016592> (zadnjep pregledano 1.3.2021.)
183. Krištofić, Bojan, *Idis Turato: Želja za arhitekturom idealistično je htijenje*, Dizajn.hr, 21.5.2014., <http://dizajn.hr/blog/idis-turato-zelja-za-arhitekturom-idealisticno-je-htijenje/> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
184. Leš, Robert, *I ovo je Zagreb. 50 nijansi bijele*, Design blog, 10.3.2020., <https://www.dblog.hr/interijeri/lea-pelivan-toma-plejic-bijeli-loft/> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
185. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/dijana-vandekar-b02bab9/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 22.2.2021.)
186. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/dragana-%C5%A1imi%C4%87-2b58125/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
187. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/irena-mazer-b5a14a18/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
188. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/koraljka-brebri%C4%87-kleon%C4%8Di%C4%87-44182913/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
189. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/marin-mikeli%C4%87-58a38871/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 22.2.2021.)
190. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/mladenazarkovic/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
191. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/nevena-kuzmanic-05799661/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
192. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/olja-ge%C5%A1vind-001b27152/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
193. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/romana-ili%C4%87-b118091a6/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
194. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/kristina-markovic-b365a515/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
195. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/sinisa-glusica-aa1303a/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
196. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/zoran-%C5%A1u%C5%A1a-45997790/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)

197. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/zorislav-petric-77992a7/> (zadnje pregledano 21.2.2021.)
198. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/%C5%BEeljko-mohorovi%C4%87-43882913/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 22.2.2021.)
199. LinkedIn, <https://hr.linkedin.com/in/markodabrovic> (zadnje pregledano 7.2.2021.)
200. LinkedIn, <https://hr.linkedin.com/in/paula-kukuljica-b0758982> (zadnje pregledano 7.2.2021.)
201. LinkedIn, <https://hr.linkedin.com/in/sasabegovic31284> (zadnje pregledano 7.2.2021.)
202. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/helena-paver-njiric-123abb115/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
203. LinkedIn, <https://www.linkedin.com/in/lea-pelivan-b396a622/?originalSubdomain=hr> (zadnje pregledano 4.3.2021.)
204. Matica hrvatska, <https://www.matica.hr/knjige/hrvatska-arhitektura-u-xx-stoljecu-761/> (zadnje pregledano 6.7.2020.)
205. MIPCRO, <https://mipcro.hr/referentna-lista/obiteljska-gradevina-kuca-r-28/> (zadnje pregledano 23.2.2021.)
206. njiric+ arhitekti, <http://www.njiric.com/practice/people> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
207. njiric+ arhitekti, <http://www.njiric.com/work> (zadnje pregledano 16.2.2021.)
208. Novaković, Ana, *Obnova Dorćola: Programeri u novom odelu*, Javno.rs, 8.11.2018., <https://javno.rs/istrazivanja/obnova-dorcola-programeri-u-novom-odelu> (zadnje pregledano 23.2.2021.)
209. Novi list, <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/predsjednik-uprave-aci-ja-marina-u-porto-barosu-posebno-je-interesantna-zbog-mega-jahti/> (zadnje pregledano: 15.2.2021.)
210. Novosti.rs, <https://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:777906-Dorcol-dobija-novi-centar> (zadnje pregledano 23.2.2021.)
211. Orešković, Željka, *Svi pričaju o 'vili bez prozora' koju u centru Zagreba gradi Ante Vlahović. Za Telegram je komentiraju stručnjaci*, Telegram, 15.2.2020., <https://www.telegram.hr/kultura/svi-pricaju-o-vili-bez-prozora-koju-u-centru-zagreba-gradi-ante-vlahovic-za-telegram-je-komentiraju-strucnjaci/> (zadnje pregledano: 23.2.2021.)

212. Oršulić, Nikolina, *Infobip: Zagrebački kampus trebao bi biti sagrađen do kraja godine*, Lider media, 22.8.2020., <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/infobip-zagrebacki-kampus-trebao-bi-bit-sagrađen-do-kraja-godine-132832> (zadnje pregledano 10.2.2021.)
213. Poreč, <http://www.porec.hr/prva.aspx?stranica=751&pid=14> (zadnje pregledano 1.3.2021.)
214. Portal hrvatskih arhitekata, <https://www.arhitekti.hr/isotec-ventilirane-fasade.aspx> (zadnje pregledano 8.2.2021.)
215. Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/studio-3lhd/127689/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
216. Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/studio-up/586246/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
217. Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/arhitektonski-biro-turato/1260133/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
218. Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/randic-i-suradnici/1058438/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
219. Poslovna.hr, <https://www.poslovna.hr/lite/njiric-plus-arhitekti/488233/subjekti.aspx> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
220. *Pregled arhitektonsko-urbanističkih natječaja Grada Zagreba 2003.-2016.*, Gradski ured za strateško planiranje i razvoj Grada, 2017. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiWr7fDn4_vAhUOoRQKHyr6DooQFjAEegQICxAD&url=https%3A%2F%2Fwww.zagreb.hr%2Fuserdocsimages%2Farhiva%2Fstrategijsko_planiranje%2Farhitektonsko-urbanisti%25C4%258Dki%2520natje%25C4%258Daji%25202003-2016.pdf&usg=AOvVaw3gie6atGYGxsqY1azoe0Ee (zadnje pregledano 2.3.2021.)
221. Promise.hr <http://promise.hr/gradi-se-nacionalni-stadion-grad-zagreb-nudi-projekt-stadiona-plavi-vulkan-kajzerici/> (zadnje pregledano 6.11.2020.)
222. Randić, <http://randic.hr/?cat=12> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
223. RoofTek Consulting & Design, <http://roof-tek.com/green-roof-eco-system/> (zadnje pregledano 9.7.2020.)
224. Spaladium Arena, <http://spaladiumarena.hr/o-areni> (zadnje pregledano 10.2.2020.)
225. Stručnja knjižara, <https://strucnaknjizara.com/proizvod/2g-n-57-njiric-arhitekti/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

226. Sutlić, Korana, *Novo lice starog kvarta: Zagreb u centru grada dobiva prve zelene održive zgrade*, Novac.hr, 17.11.2019., <https://novac.jutarnji.hr/aktualno/novo-lice-starog-kvarta-zagreb-u-centru-grada-dobiva-prve-zelene-odrzive-zgrade/9627358/> (zadnje pregledano 8.8.2020.)
227. Sutlić, Korana, *VOLUM3 Inovativna digitalna verzija radnih procesa u uvjetima kada fizički kontakt suradnika nije moguć*, Novac.hr, 18.4.2020., <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/savjeti/volum3-inovativna-digitalna-verzija-radnih-procesa-u-uvjetima-kada-fizicki-kontakt-suradnika-nije-moguc-10222057> (zadnje pregledano: 9.2.2021.)
228. Sutlić, Korana, *Punoljetnost suvremene: Najbolje od hrvatske arhitekture tijekom zadnjih 18 godina*, Jutarnji list, 30.5.2019., <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/najbolje-od-hrvatske-arhitekture-tijekom-zadnjih-18-godina-8924396> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
229. Sutlić, Korana, *Helena Paver Njirić: Nadam se da će fontane na Trnju napokon narasti do 12 metara, kako sam i zamislila*, Jutarnji list, 13.3.2016., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/nadam-se-da-ce-fontane-na-trnju-napokon-narasti-do-12-metara-kako-sam-i-zamislila-31396> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
230. Turato, Idis, <https://www.idisturato.com/blog/project/venezia-bienale-paviljon-hr/> (zadnje pregledano 1.3.2021.)
231. Vermeulen, Timotheus, van den Akker, Robin, *Notes on metamodernism*. Mrežna stranica *Taylor & Francis Online*, 2017. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.3402/jac.v2i0.5677?scroll=top&needAccess=true> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
232. Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/sportska-dvorana-i-trg-2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
233. Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/zgrada-gimnazije-i-sportska-dvorana/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
234. Udruženja hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/kuca-j2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
235. Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/kuca-v2-2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
236. Udruženje hrvatskih arhtiekata, <https://uha.hr/mini-stambeno-naselje-u-gracanima/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

237. Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/p10-sukoisan-sjever-poslovno-stambeni-objekt-sa-javnom-garazom/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
238. Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/novi-stalni-postav-izlozbe-memorijslanog-muzeja-jusp-jasenovac/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
239. Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/category/nagrada-bernardo-bernardi/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
240. Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/hrvatski-paviljon-na-svjetskoj-izlozbi-expo-2005/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
241. Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/djecji-vrtic-katarina-frankopan/> (zadnje pregledano 4.3.2021.)
242. Udruženje hrvatskih arhitekata, <https://uha.hr/37542-2/> (zadnje pregledano 5.3.2021.)
243. Vimeo, <https://vimeo.com/26720892> (zadnje pregledano 5.7.2020.)
244. Vimeo, <https://vimeo.com/26578591> (zadnje pregledano 9.8.2020.)
245. Vincek, Hrvoje, *Cimos postaje poslovna zgrada od 25 milijuna eura*, Jutarnji list, 5.5.2006., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/cimos-postaje-poslovna-zgrada-od-25-milijuna-eura-2850326> (zadnje pregledano 3.3.2021.)
246. Vizkultura, <https://vizkultura.hr/3lhd-one-suite-hotel/> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
247. Vizkultura, <https://vizkultura.hr/apartmansko-naselje-amarin/> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
248. Vizkultura, <https://vizkultura.hr/hotel-ln-garden-resort/> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
249. Vizkultura, <https://vizkultura.hr/souto-de-moura-i-3lhd-ce-graditi-u-zagrebu/> (zadnje pregledano 26.7.2020.)
250. VMD Model, <https://www.vmdmodel.hr/> (zadnje pregledano 8.8.2020.)
251. World Architecture Community, <https://worldarchitecture.org/architecture-projects/hfeec/the-limassol-pebble-project-pages.html> (zadnje pregledano 2.3.2021.)
252. YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=4w7lsydq8ks> (zadnje pregledano 28.9.2020.)
253. YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6p34I2PzEm8> (zadnje pregledano 17.11.2020.)
254. YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=83oTIzoBB20> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

255. YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=Gon3WT8Q2Hs> (zadnje pregledano 22.2.2021.)
256. YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=kxDS62Z_bgw (zadnje pregledano 19.2.2021.)
257. YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=OLZaTGiD5yc> (zadnje pregledano 25.11.2020.)
258. YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=tFIYTPswhdw> (zadnje pregledano 17.11.2020.)
259. YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=vRhOWlQxz_Y (zadnje pregledano 25.11.2020.)
260. YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title (zadnje pregledano 13.2.2021.)
261. Zagreb.info, <https://www.zagreb.info/aktualno/zg/studentska-menza-zeleni-paviljon-trebala-je-biti-otvorena-u-listopadu-2019-evo-gdje-je-zapelo/248921/> (zadnje pregledano 15.2.2021.)
262. Žunić, Alen, *U potrazi za diskursom*, Vizkultura, 2.4.2015., <https://vizkultura.hr/u-potrazi-za-diskursom/> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

TV emisije

1. Peta epizoda dokumentarne serije *Najduži dan*, redatelj: Nebojša Taraba, proizvodnja: Drugi plan za HRT, 2015. (gledano na TV programu HTV4, 28. lipnja 2020. godine, u 2:15)
2. Deveta epizoda TV serijala *Točke na A*, redatelj: Željko Sarić, proizvodnja: Project 6 Studio za HRT, 2019. (gledano na TV programu HTV2, 17. svibnja 2020. godine, u 13:11)

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Za korištenje svakog slikovnog priloga je dano dopuštenje korištenja od strane autora u svrhu izrade ovog diplomskog rada.

Slika 1. Autor: Maja Bosnić, <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

Slika 2. Autor: Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, *Pregled arhitektonsko-urbanističkih natječajna grada Zagreba 2003.-2016., publikacija, Zagreb, 2016.* https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiWr7fDn4_vAhUOoRQKHyr6DooQFjAEegQICxAD&url=https%3A%2F%2Fwww.zagreb.hr%2Fuserdocsimages%2Farhiva%2Fstrategijsko_planiranje%2Farhitektonsko-urbanisti%25C4%258Dki%2520natje%25C4%258Daji%25202003-2016.pdf&usg=AOvVaw3gie6atGYGxsqY1azoe0Ee (zadnje pregledano 2.3.2021.)

Slika 3. Autor: Jure Živković, <https://www.facebook.com/3LHD.architects/posts/10159292213235152> (zadnje pregledano 22.2.2021.)

Slika 4. Autor: 3LHD, <https://vizkultura.hr/intervju-3lhd/> (zadnje pregledano 19.2.2021.)

Slika 5. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-forum-porec> (zadnje pregledano 4.7.2020.)

Slika 6. Autor: Renate Oberinger, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Steinhaus,_Rogner_Bad_Blumau_von_Friedensreich_Hundertwasser.jpg (zadnje pregledano 13.4.2021.)

Slika 7. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/most-hrvatskih-branitelja> (zadnje pregledano 7.7.2020.)

Slika 8. Autor: Roberta F., https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Most_hrvatskih_branitelja_28108.jpg (zadnje pregledano 3.2.2021.)

Slika 9. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/most-hrvatskih-branitelja> (zadnje pregledano 7.7.2020.)

Slika 10. Autor: Grad Rijeka, <https://www.rijeka.hr/otvoreno-memorijalno-obilježje-na-mostu-hrvatskih-branitelja/> (zadnje pregledano 7.7.2020.)

Slika 11. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/riva-split-waterfront> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

Slika 12. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/riva-split-waterfront> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

Slika 13. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/riva-split-waterfront> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

Slika 14. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/iblerov-prolaz> (zadnje pregledano 9.7.2020.)

Slika 15. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/iblerov-prolaz> (zadnje pregledano 9.7.2020.)

Slika 16. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-centar-uipest> (zadnje pregledano 14.7.2020.)

Slika 17. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-centar-uipest> (zadnje pregledano 14.7.2020.)

Slika 18. Autor: Thomas Stellmach, <https://www.flickr.com/photos/dysturb/3476166920/in/photostream/> (zadnje pregledano: 26.4.2021.)

Slika 19. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/plaza-mulini> (zadnje pregledano 10.7.2020.)

Slika 20. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/plaza-mulini> (zadnje pregledano 10.7.2020.)

Slika 21. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/plaza-mulini> (zadnje pregledano 10.7.2020.)

Slika 22. Autor: Mandi77, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Magazzino_del_sale_di_Nervi.jpg (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 23. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/pristupni-plato-i-recepcija-otocnih-hotela> (zadnje pregledano 11.7.2020.)

Slika 24. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/pristupni-plato-i-recepcija-otocnih-hotela> (zadnje pregledano 11.7.2020.)

Slika 25. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/viale-market> (zadnje pregledano 14.7.2020.)

Slika 26. Autor: Museum Rietberg, https://rietberg.ch/en/press/press_images (zadnje pregledano 27.4.2021.)

Slika 27. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/viale-market> (zadnje pregledano 14.7.2020.)

Slika 28. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/viale-market> (zadnje pregledano 14.7.2020.)

Slika 29. Autor: Bryan Ledgard, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_High_Line,_New_York_\(17643199203\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_High_Line,_New_York_(17643199203).jpg) (zadnje pregledano 14.7.2020.)

Slika 30. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/urbanisticko-rjesenje-draga-sibenik> (zadnje pregledano 15.2.2021.)

Slika 31. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/autobusni-terminal-zabica> (zadnje pregledano 3.7.2020.)

Slika 32. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/autobusni-terminal-zabica> (zadnje pregledano 3.7.2020.)

Slika 33. Autor: Tin Rajković, fotografirano: 17.4.2021.

Slika 34. Autor: Dayton12345, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:China_Central_Television_HQ_from_China_World_Trade_Centre.jpg (zadnje pregledano 25.2.2021.)

Slika 35. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/aci-marina-rovinj> (zadnje pregledano 11.7.2020.)

Slika 36. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/aci-marina-rovinj> (zadnje pregledano 11.7.2020.)

Slika 37. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/aci-marina-rovinj> (zadnje pregledano 11.7.2020.)

Slika 38. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/en/project/sveti-vid-housing> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

Slika 39. Autor: KarIN, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:IMG_6172_IST_TU_Graz.jpg (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 40. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/en/project/sveti-vid-housing> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

Slika 41. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/en/project/sveti-vid-housing> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

Slika 42. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/rezidencije-central> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

Slika 43. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/rezidencije-central> (zadnje pregledano 5.8.2020.)

Slika 44. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/blok-buzanova> (zadnje pregledano 7.8.2020.)

Slika 45. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/blok-buzanova> (zadnje pregledano 7.8.2020.)

Slika 46. Autor: 3LHD, <https://www.gradimozadar.hr/vijesti-gradevina/2172-3lhd-pobjednik-natjecaja-za-projekt-zgrade-kneza-branimira-kneza-borne> (zadnje pregledano 8.8.2020.)

Slika 47. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/news/branimirova-street-residential-business-block> (zadnje pregledano 8.8.2020.)

Slika 48. Autor: 3LHD, <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/novo-lice-starog-kvarta-zagreb-u-centru-grada-dobiva-prve-zelene-odrzive-zgrade-9627358> (zadnje pregledano 8.8.2020.)

Slika 49. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/k-distrikt> (zadnje pregledano 20.11.2020.)

Slika 50. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/4tornja> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

Slika 51. Autor: 3LHD, <https://vimeo.com/26578591> 2:15 (zadnje pregledano 9.8.2020.)

Slika 52. Autor: 3LHD, <https://www.facebook.com/3LHD.architects/posts/sudjelovali-smo-zajedno-s-kolegama-iz-biro-na-natje%C4%8Daju-za-stambeni-toranj-u-lim/10157434959210152/> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

Slika 53. Autor: 3LHD, <https://www.facebook.com/3LHD.architects/posts/sudjelovali-smo-zajedno-s-kolegama-iz-biro-na-natje%C4%8Daju-za-stambeni-toranj-u-lim/10157434959210152/> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

Slika 54. Autor: Darsheni, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bosco_Verticale_Milano.jpg (zadnje pregledano 9.8.2020.)

Slika 55. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/mali-maj> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

Slika 56. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/mali-maj> (zadnje pregledano 9.8.2020.)

Slika 57. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/apartmani-amarin> (zadnje pregledano 13.8.2020.)

Slika 58. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/apartmani-amarin> (zadnje pregledano 13.8.2020.)

Slika 59. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/apartmani-amarin> (zadnje pregledano 13.8.2020.)

Slika 60. Autor: Dominique Marc Wehrli, <https://www.archdaily.com/79549/l-house-philippe-stuebi> (zadnje pregledano 13.8.2020.)

Slika 61. Autor: Google,

https://www.google.com/maps/@45.8378398,15.9669788,3a,75y,229.1h,87.13t/data=!3m6!1e1!3m4!1sE9U6zy_Dr2l3ZojqMjHEMA!2e0!7i13312!8i6656 (zadnje pregledano 6.7.2020.)

Slika 62. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/vila-klara> (zadnje pregledano 6.7.2020.)

Slika 63. Autor: Google,

https://www.google.com/maps/@45.8485342,15.9563776,3a,75y,46.15h,87.93t/data=!3m7!1e1!3m5!1sdPzTtOM-JCiMo-MNrkcLnw!2e0!6s%2F%2Fgeo0.ggpht.com%2Fcbk%3Fpanoid%3DdPzTtOM-JCiMo-MNrkcLnw%26output%3Dthumbnail%26cb_client%3Dmaps_sv.tactile.gps%26thumb%3D2%26w%3D203%26h%3D100%26yaw%3D65.47278%26pitch%3D0%26thumbfov%3D100!7i13312!8i6656 (zadnje pregledano 12.2.2021.)

Slika 64. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-j2> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

Slika 65. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-j2> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

Slika 66. Autor: Google,

<https://www.google.com/maps/@45.8463898,15.9456982,3a,75y,115.54h,89.4t/data=!3m6!1e1!3m4!1s5QaIKsqHbXGIVJo8czoF-g!2e0!7i13312!8i6656> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Slika 67. Autor: Google,

https://www.google.com/maps/@45.850029,15.9502677,3a,75y,83.25h,103.42t/data=!3m6!1e1!3m4!1sRuLgsVweWr_ybfzWZ7XOug!2e0!7i13312!8i6656 (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Slika 68. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-j> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Slika 69. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-n> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Slika 70. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/vila-klara> (zadnje pregledano 6.7.2020.)

Slika 71. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-j2> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

Slika 72. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-j2> (zadnje pregledano 3.3.2021.)

Slika 73. Autor: Google,
<https://www.google.com/maps/@45.8188013,15.9923925,3a,75y,217.81h,95.13t/data=!3m6!1e1!3m4!1sOSINRwEMJuAexlZVyxO9pQ!2e0!7i13312!8i6656> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Slika 74. Autor: Mark Miller,
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M. H. de Young Memorial Museum.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M._H._de_Young_Memorial_Museum.jpg) (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Slika 75. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-v> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Slika 76. Autor 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-k> (zadnje pregledano 24.7.2020.)

Slika 77. Spoj *screenshotova* s tri linka:

Autor: Google,
<https://www.google.com/maps/@45.8378652,15.9668341,84m/data=!3m1!1e3> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Autor: Google,
<https://www.google.com/maps/@45.8187786,15.991954,100m/data=!3m1!1e3> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Autor: Google,
<https://www.google.com/maps/@45.8464689,15.9455688,119m/data=!3m1!1e3> (zadnje pregledano 19.7.2020.)

Slika 78. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/vila-klara> (zadnje pregledano 6.7.2020.)

Slika 79. Autor: Sailko,

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chicago_robie_house_di_frank_lloyd_wright_1908-1910_salone_al_primo_piano_03.jpg (zadnje pregledano 28.4.2021.)

Slika 80. Autor: 3LHD, <https://www.arhitekti.hr/villa-klara.aspx> (zadnje pregledano 6.7.2020.)

Slika 81. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-k> (zadnje pregledano 24.7.2020.)

Slika 82. Autor: Tin Rajković, fotografirano: 17.4.2021.

Slika 83. Autor: 3LHD, <https://www.telegram.hr/kultura/svi-pricaju-o-vili-bez-prozora-koju-u-centru-zagreba-gradi-ante-vlahovic-za-telegram-je-komentiraju-strucnjaci/> (zadnje pregledano 14.4.2020.)

Slika 84. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-u> (zadnje pregledano 24.7.2020.)

Slika 85. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-v2> (zadnje pregledano 24.7.2020.)

Slika 86. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-v2> (zadnje pregledano 24.7.2020.)

Slika 87. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/kuca-u> (zadnje pregledano 24.7.2020.)

Slika 88. Autor: 3LHD, <https://www.sbs.com.hr/reference/pregled/naziv/kuca-rovinj> (zadnje pregledano 24.7.2020.)

Slika 89. Autor: POET ARCHITECTURE,

<https://search.creativecommons.org/photos/1e74899f-c4d7-4e62-ab11-cb30cd812b62> (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 90. Autor: Randić-Turato, <https://randic.hr/?p=222#> (zadnje pregledano 28.4.2021.)

Slika 91. Autor: Bond van Nederlandse Architecten,

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Kogelhof_Architectenbureau_Paul_de_Ruiter_foto-Jeroen_Musch_\(14057445848\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Kogelhof_Architectenbureau_Paul_de_Ruiter_foto-Jeroen_Musch_(14057445848).jpg) (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 92. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sveucilisna-knjiznica-zadar> (zadnje pregledano 25.9.2020.)

Slika 93. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sveucilisna-knjiznica-zadar> (zadnje pregledano 25.9.2020.)

Slika 94. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sveucilisna-knjiznica-zadar> (zadnje pregledano 25.9.2020.)

Slika 95. Autor: Klaus Bailly,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stuttgart,_Stadtbibliothek_am_Mail%C3%A4nder_Platz,_Inneres.jpg (zadnje pregledano 27.2.2021.)

Slika 96. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/kampus-borongaj> (zadnje pregledano 25.9.2020.)

Slika 97. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)

Slika 98. Autor: Tin Rajković, fotografirano: 27. lipnja 2020.

Slika 99. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)

Slika 100. Autor: Tin Rajković, fotografirano: 27. lipnja 2020.

Slika 101. Autor: HRT, dokumentarac *Betonski spavači: Socijalizam susreće kapitalizam*, 2016., redatelj: Saša Ban, snimatelj: Hrvoje Franjić,
<https://www.youtube.com/watch?v=tALx6BbZPB4> 37:13 (zadnje pregledano 26.9.2020.)

Slika 102. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)

Slika 103. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)

Slika 104. Halpern, Allison B. et al. »The Ribbed Floor Slab Systems of Pier Luigi Nervi«, u: *Proceedings of the International Association for Shell and Spatial Structures (IASS) Symposium 2013*, ur. J.B. Obrebski, R. Tarczewski, Wroclaw: Wroclaw University of Technology, 2013., str. 4.,

https://www.researchgate.net/publication/294700249_The_ribbed_floor_slab_systems_of_pier_luigi_nervi (zadnje pregledano 15.4.2021.)

Slika 105. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)

Slika 106. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)

Slika 107. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zeleni-paviljonrestoran> (zadnje pregledano 26.9.2020.)

Slika 108. Autor: Fredrik Linge, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Juvet_Landskapshotell.jpg (zadnje pregledano 15.4.2021.)

Slika 109. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/eccc-xian> (zadnje pregledano 5.10.2020.)

Slika 110. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/eccc-xian> (zadnje pregledano 5.10.2020.)

Slika 111. Autor: Epfl Alain Herzog, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rolex_Learning_Center_07-2009.jpg (zadnje pregledano 15.4.2021.)

Slika 112. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/karlovacki-akvarij-i-muzej-rijeka> (zadnje pregledano 5.10.2020.)

Slika 113. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/karlovacki-akvarij-i-muzej-rijeka> (zadnje pregledano 5.10.2020.)

Slika 114. Izvor: Muzej suvremene umjetnosti, Autor: Vjenceslav Richter, Perspektivni prikaz zigurata, Sinturbanizam 1963.-64., <http://www.msu.hr/zbirke/zbirka-vjenceslava-richtera-i-nade-kares-richter/38.html> (zadnje pregledano 28.4.2021.)

Slika 115. Autor: tom\$, <https://search.creativecommons.org/photos/fabe4f7e-5ba8-49ac-80d6-912d8ea6dc3a> (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 116. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/karlovacki-akvarij-i-muzej-rijeka> (zadnje pregledano 5.10.2020.)

Slika 117. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/karlovacki-akvarij-i-muzej-rijeka> (zadnje pregledano 5.10.2020.)

Slika 118. fotografija autora Tina Rajkovića datuma 27. lipnja 2020.

Slika 119. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/teatar-histrioni> (zadnje pregledano 13.10.2020.)

Slika 120. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/teatar-histrioni> (zadnje pregledano 13.10.2020.)

Slika 121. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/teatar-histrioni> (zadnje pregledano 13.10.2020.)

Slika 122. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zagrebacki-plesni-centar> (zadnje pregledano 14.10.2020.)

Slika 123. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zagrebacki-plesni-centar> (zadnje pregledano 14.10.2020.)

Slika 124. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/zagrebacki-plesni-centar> (zadnje pregledano 14.10.2020.)

Slika 125. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/croatian-pavilion-expo-2008> (zadnje pregledano 7.10.2020.)

Slika 126. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/croatian-pavilion-expo-2005> (zadnje pregledano 7.10.2020.)

Slika 127. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/hrvatski-paviljon-expo-2005> (zadnje pregledano 7.10.2020.)

Slika 128. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/croatian-pavilion-expo-2008> (zadnje pregledano 7.10.2020.)

Slika 129. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/brod--the-ship--la-nave-hrvatski-ploveci-paviljon-na-venecijanskom-bijenalu> (zadnje pregledano 25.11.2020.)

Slika 130. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/brod--the-ship--la-nave-hrvatski-ploveci-paviljon-na-venecijanskom-bijenalu> (zadnje pregledano 25.11.2020.)

Slika 131. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/brod--the-ship--la-nave-hrvatski-ploveci-paviljon-na-venecijanskom-bijenalu> (zadnje pregledano 25.11.2020.)

Slika 132. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/brod--the-ship--la-nave-hrvatski-ploveci-paviljon-na-venecijanskom-bijenalu> (zadnje pregledano 25.11.2020.)

Slika 133. Izvor: MSU, Autor: Vjenceslav Richter, Jugoslavenski paviljon na XIII. milanskom triennalu 1964., <https://www.museum-joanneum.at/en/neue-galerie-graz/exhibitions/exhibitions/events/event/6976/rebel-with-a-vision-1> (zadnje pregledano 1.3.2021.)

Slika 134. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-toranj-se-gate> (zadnje pregledano 19.10.2020.)

Slika 135. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovna-zgrada-xcimos> (zadnje pregledano 19.10.2020.)

Slika 136. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovna-zgrada-xcimos> (zadnje pregledano 19.10.2020.)

Slika 137. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/neboder-123> (zadnje pregledano 20.10.2020.)

Slika 138. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/neboder-123> (zadnje pregledano 20.10.2020.)

Slika 139. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-neboder-miramare> (zadnje pregledano 20.10.2020.)

Slika 140. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poslovni-neboder-miramare> (zadnje pregledano 20.10.2020.)

Slika 141. Izvor: Muzej suvremene umjetnosti, Autor: Vjenceslav Richter, Reljefometar 5, 1973., <http://www.msu.hr/zbirke/zbirka-vjenceslava-richtera-i-nade-kares-richter/38.html> (zadnje pregledano 28.4.2021.)

Slika 142. Autor: Tor Lindstrand,

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palace_Hotel,_Malinska_2009-07-19_49.jpg

(zadnje pregledano 20.10.2020.)

Slika 143. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poliklinika-st> (zadnje pregledano

21.10.2020.)

Slika 144. Autor: Duška Boban, fotografija dobivena e-mail korespondencijom

Slika 145. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/poliklinika-st> (zadnje pregledano

21.10.2020.)

Slika 146. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/urania> (zadnje pregledano

16.10.2020.)

Slika 147. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/urania> (zadnje pregledano

16.10.2020.)

Slika 148. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/urania> (zadnje pregledano

16.10.2020.)

Slika 149. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/urania> (zadnje pregledano

16.10.2020.)

Slika 150. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/urania> (zadnje pregledano

16.10.2020.)

Slika 151. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/campus-infobip> (zadnje

pregledano 22.10.2020.)

Slika 152. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/campus-infobip> (zadnje

pregledano 22.10.2020.)

Slika 153. Autor: Apdency,

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Centraal_Beheergebouw_van_Herman_Hertzberger_.interieur_\(1\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Centraal_Beheergebouw_van_Herman_Hertzberger_.interieur_(1).jpg) (zadnje pregledano 3.3.2021.)

Slika 154. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/campus-infobip> (zadnje

pregledano 22.10.2020.)

Slika 155. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/novosti/završen-idejni-projekt-rimac-kampus> (zadnje pregledano 22.10.2020.)

Slika 156. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/centar-zamet> (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 157. Autor: Google, <https://earth.google.com/web/search/centar+zamet/@45.34438777,14.38373273,119.25061935a,453.79639656d,35y,0h,0t,0r/data=CigiJgokCeyOU4GiQj5AESOP6kxjuhZAGah1t3lFO0rAIT5x-hEy8VzA> (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 158. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/centar-zamet> (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 159. Autor: Hamid m.arch, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Archello_Cidade_da_Cultura_de_Galicia_City_of_Culture_of_Galicia_.jpg (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 160. Autor: Bino Bose, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Oslo_Opera_Huset,_Opera_House_Oslo.jpg (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 161. Autor: Farshid Moussavi Architecture (FMA), transferirano od Foreign Office Architects, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Osanbashi_Passenger_Terminal_-_Satoru_Mishima.jpg (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 162. Autor: HJL Studio, <https://www.youtube.com/watch?v=M4hb1nvsSHQ&app=desktop> 0:26 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 163. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/centar-zamet> (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 164. Autor: Kevin Gordon, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_East_Beach_Cafe,_Littlehampton_-_geograph.org.uk_-_1407279.jpg (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 165. Autor: Google,
https://www.google.com/maps/@45.2244841,13.607033,3a,75y,104.57h,98.62t/data=!3m6!1e1!3m4!1sHih-sZip7_FJer_LzJd7pw!2e0!7i13312!8i6656 (zadnje pregledano 3.3.2021.)

Slika 166. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/centar-zamet> (zadnje pregledano: 17.11.2020.)

Slika 167. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportska-dvorana--bale> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

Slika 168. Autor: Croq, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kazun,_Croatia.JPG (zadnje pregledano 12.2.2021.)

Slika 169. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportska-dvorana--bale> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

Slika 170. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportska-dvorana--bale> (zadnje pregledano 12.2.2021.)

Slika 171. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/spaladium-centar> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 172. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/spaladium-centar> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 173. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/spaladium-centar> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 174. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/spaladium-centar> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 175. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/spaladium-centar> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 176. Autor: DVD R W, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:SCL5.JPG> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 177. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-stadion-kajzerica> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 178. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-stadion-kajzerica> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 179. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/gradski-stadion-kajzerica> (zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 180. Autor: Maximilian Dörrbecker,
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M%C3%BCnchen_-_Allianz-Arena_\(Luftbild\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M%C3%BCnchen_-_Allianz-Arena_(Luftbild).jpg)
(zadnje pregledano 6.11.2020.)

Slika 181. Autor: John Picken, <https://search.creativecommons.org/photos/81970dd0-c248-4c4f-b86e-a72a3f3b81fe> (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 182. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/sportski-centar-port-lands> (zadnje pregledano 11.11.2020.)

Slika 183. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportsko-rekreacijski-centar-durdevac> (zadnje pregledano 1.11.2020.)

Slika 184. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/sportsko-rekreacijski-centar-durdevac> (zadnje pregledano 1.11.2020.)

Slika 185. Autor: 3LHD, <https://www.youtube.com/watch?v=tFIYTPswhdw> 1:49 (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 186. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-lone> (zadnje pregledano 15.11.2020.)

Slika 187. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-lone> (zadnje pregledano 15.11.2020.)

Slika 188. Autor: adamwilson, <https://search.creativecommons.org/photos/f759d42e-cb4e-4c4b-a360-f0411f34897c> (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 189. Autor: Esteban Maringolo,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:IBM_Tower_in_Buenos_Aires.jpg (zadnje pregledano 15.11.2020.)

Slika 190. Autor: Phillip Pessar, <https://search.creativecommons.org/photos/0df5f786-aaec-419e-9291-ee471272f2ec> (zadnje pregledano 15.11.2020.)

Slika 191. Autor: Carol M. Highsmith,

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aerial_view_of_the_infamous_Watergate_Hotel,_Washington,_D.C_LCCN2011634794.tif (zadnje pregledano 15.11.2020.)

Slika 192. Autor: Rob Deutscher, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Galaxy_Soho.jpg (zadnje pregledano 15.11.2020.)

Slika 193. Autor: Tim Ertl, <https://search.creativecommons.org/photos/c1dc2216-5eb5-48a0-bdbf-241424568df9> (zadnje pregledano: 26.4.2021.)

Slika 194. Autor: PortableNYCTours,

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Guggenheim_Museum_\(4\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Guggenheim_Museum_(4).jpg) (zadnje pregledano 15.11.2020.)

Slika 195. Autor: davidyuweb, <https://search.creativecommons.org/photos/626eadf0-88b3-42a9-b32c-5d9f05f24ceb> (zadnje pregledano: 26.4.2021.)

Slika 196. Autor: Tim Ertl, <https://search.creativecommons.org/photos/80c773a4-b570-4b8f-a11d-c80a83184ac7> (zadnje pregledano: 26.4.2021.)

Slika 197. Autor: Bogframe,

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Interior_TWA_Terminal_at_JFK_International_Airport.jpg (zadnje pregledano: 26.4.2021.)

Slika 198. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-lone> (zadnje pregledano 15.11.2020.)

Slika 199. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-ln-garden> (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 200. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-ln-garden> (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 201. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-ln-garden> (zadnje pregledano 17.11.2020.)

Slika 202. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/swiss-international-wuji-mountain-resort> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

Slika 203. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/swiss-international-wuji-mountain-resort> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

Slika 204. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/en/project/hotel-punat> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

Slika 205. Autor: 3LHD, <http://www.3lhd.com/en/project/hotel-punat> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

Slika 206. Autor: 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/one-suite-hotel> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 207. Autor: 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/one-suite-hotel> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 208. Autor: 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 209. Autor: 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 210. Autor: 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 211. Autor: 3LHD, <http://3lhd.com/hr/projekt/hotel-adriatic> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 212. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-belvedere> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 213. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-belvedere> (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 214. Autor: 3LHD, <https://vimeo.com/195639470> 0:20 (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 215. Autor: Gzzz, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hotel_Belvedere_Dubrovnik_3.jpg (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 216. Autor: 3LHD, <https://vimeo.com/195639470> 1:20 (zadnje pregledano 23.11.2020.)

Slika 217. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-helios> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

Slika 218. Autor: Mario Žamić, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Krvavica_02.jpg (zadnje pregledano 19.11.2020.)

Slika 219. Autor: Arne Müseler, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Apple_park_cupertino_2019.jpg (zadnje pregledano 2.3.2021.)

Slika 220. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-helios> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

Slika 221. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/en/project/hotel-helios> (zadnje pregledano 19.11.2020.)

Slika 222. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

Slika 223. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

Slika 224. Autor: Intiaz Rahim, <https://search.creativecommons.org/photos/49fd4372-63ce-4a79-8936-5db14204ce65> (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 225. Autor: Rosemary Dukelow, <https://search.creativecommons.org/photos/108b6296-aa4a-4c55-ac3e-a6760a8b029f> (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 226. Autor: Дмитрий Мозжухин, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%D0%94%D1%83%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA.%D0%9E%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%22Dubrovnik_Palace%22_-_panoramio.jpg (zadnje pregledano 26.4.2021.)

Slika 227. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

Slika 228. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

Slika 229. Autor: 3LHD, <https://www.3lhd.com/hr/projekt/grand-park-hotel-rovinj> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

Slika 230. Autor: 3LHD, <https://www.youtube.com/watch?v=JMiUJ0rQEKI> 2:56 (zadnje pregledano 24.11.2020.)

Slika 231. Autor: 3LHD, https://www.youtube.com/watch?v=waHQBi_tDY0&feature=emb_title 48:52 (zadnje pregledano 19.2.2021.)

Slika 232. Autor: 3LHD, <https://www.facebook.com/3LHD.architects/posts/10157703105025152> (zadnje pregledano 24.11.2020.)

Slika 233. Autor: Randić-Turato, <http://randic.hr/?p=235#> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

Slika 234. Autor: Randić-Turato, <http://randic.hr/?p=235#> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

Slika 235. Autor: Google, https://www.google.com/maps/place/Gimnazija+%22Fran+Galovi%C4%87%22/@46.1621838,16.8402657,3a,75y,21.16h,90.32t/data=!3m6!1e1!3m4!1soLYHoKfyag6_mDuTGrQlFQ!2e0!7i13312!8i6656!4m5!3m4!1s0x476627037efef1d1:0xeefa167c582cf344!8m2!3d46.163095!4d16.8401838 (zadnje pregledano 4.3.2021.)

Slika 236. Autor: Doris Hegedušić, <https://www.google.com/maps/place/Gimnazija+%22Fran+Galovi%C4%87%22/@46.1630942,16.8398253,3a,75y,90t/data=!3m8!1e2!3m6!1sAF1QipN51gLF-fWKuNX1U4Uepnpg4mf6r3HvNKDBhitW!2e10!3e12!6shhttps:%2F%2Fh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipN51gLF-fWKuNX1U4Uepnpg4mf6r3HvNKDBhitW%3Dw203-h152-k-no!7i4608!8i3456!4m5!3m4!1s0x476627037efef1d1:0xeefa167c582cf344!8m2!3d46.163095!4d16.8401838> (zadnje pregledano 4.3.2021.)

Slika 237. Autor: Randić-Turato, <http://randic.hr/?p=191#> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 238. Autor: Randić-Turato, <http://randic.hr/?p=321#.YIIW1rUzbIU> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 239. Autor: Randić-Turato, <http://randic.hr/?p=321#.YIIW1rUzbIU> (zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 240. Autor: njiric+njiric,
http://www.njiric.com/Projects/49/images/_resized/i12_550_380_wb.jpg?t=637551266163642698 (zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 241.
http://njiric.com/Projects/88/images/_resized/i11_550_380_wb.jpg?t=637551267984042590
(zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 242. Autor: Google,
<https://www.google.com/maps/@43.5179191,16.4439473,3a,75y,195.44h,101.47t/data=!3m6!1e1!3m4!1s3gKJApz0UF0ur5l5aq6VOA!2e0!7i13312!8i6656> (zadnje pregledano: 28.4.2021.)

Slika 243. Autor: Tin Rajković, fotografirano: 27.4.2021.

Slika 244.
http://njiric.com/Projects/3/images/_resized/i3_550_380_wb.jpg?t=637551291318920339
(zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 245.
http://njiric.com/Projects/102/images/_resized/i2_550_380_wb.jpg?t=637551291888080833
(zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 246.
http://www.njiric.com/Projects/124/images/_resized/situacija%20nivo%20prizemlja%20_2%20000_550_380_wb.jpg?t=637551293741943153 (zadnje pregledano 5.3.2021.)

Slika 247. Ilustracija izrađena od autora diplomskog rada na temelju podataka u javno objavljenim financijskim izvještajima sa stranice: <https://rgfi.fina.hr/JavnaObjava-web/prijava.do>

Slika 248. Ilustracija izrađena od autora diplomskog rada na temelju podataka u javno objavljenim financijskim izvještajima sa stranice: <https://rgfi.fina.hr/JavnaObjava-web/prijava.do>

SUMMARY

The Architectural Oeuvre of Studio 3LHD

Tin Rajković

This thesis elaborates on the architectural work of the exceptionally award-winning and internationally recognized contemporary Croatian studio 3LHD, which has been operating continuously since 1994 until today, designing about 310 projects. Since the foundation of the studio, its activities have been linked to transitional circumstances of the establishment of the independent Croatian state, which has led to a necessary and rapid adaptation to new market dynamics that have not bypassed the field of architecture. That influenced 3LHD's approach in design which allows flexibility and unhindered release of creativity in many participants in order to create the best possible project for investors and for the society as well because the projects of this studio seek as much as possible to create new public values. The question of style in this context is less important, which is also reflected on a contemporary global level primarily due to the openness to different concepts and the integrated approach of computer design and the production of unique building elements, which leads to new capabilities of design and construction that are not as limited as they were in previous centuries. Consequently, as this paper shows, the architectural projects of the studio 3LHD are diverse in their purposes, but also in their influences, stylistic elements and typological characteristics that change depending on the specific needs of each project. In the main and largest part of this thesis, an attempt is made to analyze the work of this studio through a selection of its most prominent projects, both realized and unrealized, categorized by the criteria of their purpose, all with the aim of recognizing the authorial and quality characteristics of this studio. After such analysis, it is necessary to focus on the valorization of this Croatian studio by comparing it with several main local competitors by a criterion regarding rewardability, presence in lists of the best realizations of contemporary architecture, number of employees and financial performance – which is elaborated in the fourth chapter. At the end of the paper, it is concluded that the contribution of the studio 3LHD is extremely important for the Croatian architectural scene due to activities that promote humanistic ideals in defining space, with a particularly significant persistent focus on sustainable architecture.

KEY WORDS: contemporary architecture, Croatian architecture of the 20th/21st century, sustainable architecture, studio 3LHD, transition